Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo

[redacted] 30 november 2023, bijgewerkt 5 december 2023

Achtergrond

Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents Friese Wold. Hij jaagt daar op muizen.
Via de sociale en reguliere media zijn de berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid en heeft veel mensen naar dit gebied getrokken. Wolf verschijnt niet dagelijks, maar de toestroom aan mensen, auto's, fotografen/ filmers is wel steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringeriger en 'brutaler'.

Vanaf het begin is er vooral vanuit de terreinbeherende organisatie (SBB) gericht gecommuniceerd naar publiek en media met de boodschap: niet voeren en het dier met rust laten.
Vanuit provincie Drenthe is vanaf 8 november aan beide gemeenten (Westerveld en Ooststellingwerf) verzocht om een stopverbod langs de Oude Willemsweg in te stellen. Daarmee werd beoogd de toestroom aan auto's naar het gebied, en daarmee ook gevaarlijke situaties op de weg, te verminderen. Staatsbosbeheer heeft in de eerste week van november in de percelen toegangsverbodsborden geplaatst om te voorkomen dat mensen de percelen in zouden lopen.
Vanuit provincie, terreinbeherende organisaties (SBB en NM) en gemeenten is vanaf 9 november toezicht in het gebied verhoogd. De stopverbodsborden die aanvankelijk al direct op 9 november zijn geplaatst, zijn echter een paar dagen later afgedekt of weggehaald om vervolgens na een raadsbesluit van gemeente Westerveld twee weken later op dinsdag 21 november, weer teruggeplaatst te worden.

Sinds 22 november laat dezelfde wolf zich ook regelmatig muizenjagend zien in de weilanden nabij Elsloo, Canada en Langedijke, buiten de begrenzing van het Drents Friese Wold.

Probleemsituatie?

De situatie met wolf in Oude Willem is in beginsel geen problematische situatie in de zin dat wolf ongewoon gedrag vertoont. Vanwege de aanhoudende stroom mensen en auto's langs de weg is het echter niet ondenkbaar dat er een proces van gewenning optreedt. Wolf wordt onnatuurlijk veel en intensief blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden. Daardoor bestaat het risico dat hij zich in de toekomst wèl afwijkend gaat gedragen. Dat is in zichzelf wel een vorm van problematische situatie. Dat risico wordt extra groot als hij ook leert dat bij mensen eten te halen valt. Er hoeft maar voer gegooid te worden of die inprenting is een feit en een *probleemsituatie* wordt *probleemwolf*.

Adviesvraag

Om goed te kunnen anticiperen op het ontstaan van een serieuze probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, heeft Provincie Drenthe op 17 november extern advies gevraagd aan [redacted] wolvendeskundige, voor een eerste interpretatie van de situatie en doorzicht te geven van eventuele mogelijkheden om te acteren
Daarbij is de volgende adviesvraag voorgelegd.

> *Provincie Drenthe zou graag willen weten in hoeverre hier sprake is van verstoring van wolf, wat de risico's zijn op het ontstaan van gewenning en afwijkend gedrag en welke maatregelen genomen kunnen worden om dit te voorkomen.*

Het betreft uitdrukkelijk het verzoek om een expert judgement en niet een uitvoerige analyse van het gedrag van wolf of gedetailleerd plan van aanpak.

Advies/ expert judgement

Gedrag wolf

Op basis van beeldmateriaal van sociale en reguliere media over de periode 1 – 16 november heeft [redacted] kunnen constateren dat het hier inderdaad een jonge wolf betreft die zich zelfstandig in het territorium beweegt. In gezelschap van ouderdieren leren jonge wolven zich onmiddellijk te verwijderen van mensen en zullen deze ook later in hun leven instinctief mijden. Juist de afwezigheid van de ouderdieren maakt deze wolf kwetsbaar voor foutieve inprenting tijdens ontmoetingen met mensen.
Daarbij speelt *afstand* en gedrag van mensen een belangrijke rol.

Die afstand is nu veel te klein (mensen lopen mee met wolf en geven hem geen ruimte zijn weg te vervolgen) waardoor het proces van *habituatie* (= gewenning) al is begonnen.

Het risico dat mensen deze wolf ook (gaan) lokken met voedsel (alles voor de mooie plaat) is reëel aanwezig en leidt dan tot een *voedsel geconditioneerde* wolf die heeft geleerd dat er van mensen geen gevaar uitgaat en sterker nog, dat er bij mensen voedsel te halen valt. Dit moet te allen tijde voorkomen worden.

(Ook de aanwezigheid van auto's is in dit geval een punt. Ook met de auto's wordt opdringerig gedrag vertoond (filmpje 13 november en die in Elsloo onlangs)
Wolf herkent mens daarin niet waardoor de afstand onnatuurlijk en ontoelaatbaar klein kan worden.)

Verjagen en negatieve conditionering

Inspanning vanuit de overheden moet er nu dan ook op gericht zijn om wolf te leren (weer) angstig te zijn voor mens. Deze bijsturing van gedrag vormt internationaal de kern van het management van wilde dieren die een potentieel risico vormen voor de mens.

Daarbij worden, afhankelijk hoe de situatie en het gedrag van wolf zich ontwikkelen de volgende stappen onderscheiden die alle tot doel hebben wolf weer angstig te maken voor mens:

- Verjagen / afschrikking van wolf met milde middelen: imponeren, groot maken, stenen gooien
  Deze stap is eigenlijk meer voor een onverwachte ontmoeting met een wolf die niet direct de afstand vergroot. In de situatie Oude Willem niet (meer) aan de orde/ toepasbaar.
- Afschrikking / negatieve condionering met een gerichte prikkel (kan op geruime afstand > 50 meter?)
  - Akoestisch via knallen (alarmpistool, gastoeter)
  - Akoestisch en licht/ geur: vogelafweerpistool, rotjes/ vuurwerk, crackershells
- Afschrikking/ negatieve conditionering met pijnprikkel
  - Paintball (15 – 30 meter)
    Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel te geven, die bij correct gebruik het minste risico op letsel geeft (dit itt rubber kogels die door hoge imapctenergie wel groot risico op letsel geven)

Uitvoering

Bij de uitvoering is het van belang dat het leeraffect ook daadwerkelijk aanwezig is.
Wolf moet de (akelige) ervaring rechtstreeks kunnen koppelen aan mensen. Dat vereist dat schutter en/of andere mensen duidelijk zichtbaar zijn voor wolf.
Voor de uitvoering van aversieve conditonering is het van belang een goed doordacht stappenplan op te stellen om verschillende maatregelen in te kunnen zetten, die proportioneel zijn ten opzichte van het ongewenste gedrag

Effecten moeten goed gemonitord in relatie tot het te bereiken doel en middelen moeten kunnen worden opgeschaald bij ongewenst resultaat, zodanig dat nog in alle redelijkheid kan worden behaald.

Rollen en verantwoordelijkheden

In deze situatie hebben we te maken met twee provincies, twee gemeenten en 1 terreinbeherende organisatie. Ten aanzien van rollen en verantwoordelijkheden:

- Terreinbeherende organisatie: gaat over eigen percelen en kan handhavend optreden tegen mensen die percelen betreden, wolf verstoren. Communicatie

- Gemeenten: openbare orde en veiligheid → openbare weg (stopverboden, toezicht en handhaving daarop)

- Provincies: verantwoordelijkheid vanuit Wet natuurbescherming en bevoegd gezag inzake probleemsituaties wolf.

Over het management van wolven met ongewoon gedrag, brutale wolven/ probleem wolven is (inter)nationaal veel bekend. Vanuit de landen die al veel ervaring hebben met wolf in een door mensen gedomineerd landschap, of waar ontmoetingen tussen mens en wolf regelmatig voorkomen

vanuit bijv toerisme (VS, Zweden, Duitsland, Italie), zijn kaders voor interventie aangegeven. Deze zijn in de guidelines voor strikt beschermede soorten van de HR opgenomen (okt 2021). En uitgebreider toegelicht in het rapport How to deal with Bold Wolves (Reinhardt et al, 2020)

In Nederland is dit op hoofdlijnen weergegeven in de interventierichtlijnen van het IPO wolvenplan/ addendum versie april 2023. Deze interventierichtlijnen behoeven op provinciaal niveau nog uitwerking in concrete handelingsprotocollen/ stappenplannen.
In Drenthe is in 2023 een eerste versie van een calamiteitenplan opgesteld; deze is echter vooral opgesteld met het oog op afhandeling van een reeds voorgedane calamiteit en ziet vooral ook toe op communicatielijnen vanuit gemeente en provincie bij dergelijke situaties.

Vervolgstappen
Algemene (internationaal erkende) processtappen voor interventies bij wolf met (mogelijk) afwijkend gedrag betreffen:

- *Preventie*
  Voorkomen dat sterke gewenning en/ of positieve conditionering (voedselconditionering) optreedt.
  - Betekent wolf niet benaderen, niet voeren.

- *Documenteren*: tbv (internationale) analyse, en onderbouwing juridisch spoor (verguunningen/ontheffing
  - Betekent logboek maken, informatie vergaren vanuit het veld, analyse door experts.

- *Interventie*: ingrijpen om verdere escalatie te voorkomen. Type maatrgelel is afhankelijk van de aard van de situatie en mate van afwijkend gedrag
  - Betekent verwijderen eventule aantrekkende prikkels, verjagen, afschrikken, lethale middelen toepassen

- *Informeren/ communiceren*:
  - Betekent vanaf het begin van assessmentproces informeren van het publiek en aangeven wat de logica daarvan is.
  - informeren over gedrag wolf (natuurlijk/onnatuurlijk gedrag)
  - gerichte informatie over gedragregel bij ontmoeting met wolf

Bovenstaande processtappen zijn ontleend aan de Standard Operating Procedures van de Large Carnvore Initiative Europe, 2022[1].

Concreet betekent dat voor het vervolgproces van de situatie Oude Willem/Elsloo:

- Stappenplan maken, nadenken over middelen en mensen, uitzoeken vergunningenkant en uitzetten communicatielijnen. Denk aan benodigde stappen korte termijn en die in latere fase.

  - Gepaste maatregelen benoemen
  - Alternatieven bij langs gaan, moet ook proportioneel zijn
  - Belang in de gaten houden
  - Monitoring effectiviteit en beslismomenten benoemen wanneer hoe op te schalen opschalen
  - Benoemen rollen en verantwoordelijkheden
  - Aangeven middelen
  - Uitzetten communicatielijnen: vooraf aankondigen? waar en aan wie dan.
    Of juist de stakeholders informeren en het verhaal ter plekke en na afloop klaar hebben.
    Wie treedt daarbij als spreker op?

[1] CASE-MGMT-Managing-problem-individuals-with-a-focus-on-bold-wolves.pdf (eurolargecarnivores.eu)

Toelichting bij escalatieladder/ stappenplan situatie wolf Oude Willem/ Elsloo

Nb De escalatieladder geeft enkel in grote lijnen aanwijzingen voor handelingswijze in bepaalde situaties. Dit is niet in beton gegoten en niet per definitie voor toekomstige situaties met (deze of andere) wolven van toepassing.
Per geval beoordeling van de situatie door ter zake kundigen blijft altijd noodzakelijk voordat er een actie ondernomen wordt richting wolf. Dat geldt ook voor de reactie op een interventie en de ontwikkeling van de situatie daarna.

In hoofdlijnen is de escalatieladder bedoeld om tijdig te kunnen ingrijpen en escalatie van de situatie naar een niveau waarop zwaardere middelen moeten worden ingezet, te vermijden.
Doel van elk ingrijpen is dan ook om een volgende stap in de escalatieladder te voorkomen. Hoe langer gewacht, hoe hoger in de ladder er moet worden ingegrepen, hoe zwaarder de ecologisch/ juridische onderbouwing, en ook hoe zwaarder de verantwoording dat niet eerder gehandeld is.

Het gaat er bij de te volgen stappen telkens om dat de doelen van de interventie helder moeten zijn met het oog op de proportionaliteit en effectiviteit van de maatregelen. (Dat is ook van belang voor de juridische onderbouwing)

Te onderscheiden doelen van interventie:

a. Voorkomen van ontwikkeling sterke gewenning/voedselconditionering en daarmee afwijkend gedrag.
b. Ombuigen van al aanwezig afwijkend gedrag.

In de praktijk kan blijken dat gedrag van wolf niet helemaal eenduidig is en doel van de maatregel op beide toeziet.

Vragen voor juristen:
Waar ligt de grens tussen ontheffingsvrij en -plichtig handelen?

In de situatie dat er vanuit wolf (nog) geen afwijkend gedrag is vastgesteld, kan dan zonder ontheffing met gepaste (lichte maatregelen) worden ingegrepen om ontstaan van problematisch gedrag in de toekomst te voorkomen?
Het is dus ingrijpen, niet vanwege problematisch gedrag maar om problemen in de toekomst te voorkomen.

Ecologische context:

- Problemen met wolven ontstaan door habituatie (gewenning) aan mensen, vaak in combinatie met voedselconditionering (beloning voor niet wegrennen in de vorm van voedsel).
- Het risico op het ontstaan van zo'n situatie doet zich vooral voor in de periode dat een jonge wolf zonder volwassen soortgenoten zijn leefgebied gaat verkennen, en niet van volwassen wolven kan leren hoe te reageren op mensen.
- Bij een wolf die (in jonge jaren) geleerd heeft dat er van mensen geen gevaar uitgaat en dat er zelfs voedsel te krijgen is, is het risico groot dat hij vroeg of laat problematisch gedrag gaat vertonen.
- Zo'n wolf houdt geen afstand van mensen, of blijft onnatuurlijk lang hangen in de buurt van mensen waardoor er met toedienen van pijnprikkels *fors moet worden ingegrepen* om dit gedrag weer bij te buigen (= aversieve conditionering mbv paintball of verdoven/zenderen.)
- In het geval zo'n wolf ook gaat bedelen om voedsel, maar niets krijgt, ontstaat het risico op bijtincidenten. Voor een wolf met dit gedrag rest enkel *lethaal ingrijpen*.

Centrale vraag is dan ook welke rechten en plichten heeft provincie om op voorhand met *milde middelen* in te grijpen op het moment dat zich een situatie voordoet die bij voortduring daarvan steeds grotere risico's op zwaarder ingrijpen in de toekomst geeft?

Onderliggende vragen: wat noemen we mild en wat is niet meer mild?

- Is dat te koppelen aan het doel van de maatregel? Maw voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag in de toekomst, dan wel corrigeren van vastgesteld afwijkend gedrag?

- Of kan dat gekoppeld worden aan niet- invasief / invasief ingrijpen? Of aan potentie op letsel?
  - Niet invasief: imponeren / angst aanjagen via visuele/ akoestische middelen al dan niet in combinatie met (brand/kruit)geur. (stappen 1 t/3 incl. vuurwerkpistool)
  - Invasief: het letterlijk raken van het dier, pijnprikkels toedienen via paintball/ verdoving/ doden.
    - **NB** het gooien met stenen of stokken kan pijnprikkels geven, maar is als maatregel in deze situatie ongeschikt.

- Of doet bovenstaande er allemaal niet toe moeten we gewoon in alle gevallen de juridisch ecologische afweging aan het beschermingskader van de Wet natuurbescherming maken?

Date : 23-11-2023 18:35:43
From : "[redacted]"
To : [redacted] @drenthe.nl
Subject : advies van [redacted]
Attachment : Advies Wolf met afwijkend gedrag Drenthe.pdf;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hallo [redacted]

Hoop dat je een goed overleg hebt gehad en nu even kunt relaxen in de trein.

Ik stuur je bijgaand het rapportje van [redacted]. Hij schetst de context van ontwikkeling wolf en de invloed van mens daarop en geeft ook aan wat handelingsopties zijn.
We hebben in Nederland nog geen ervaring hiermee, er zijn wel twee zaken gaande waarin het proces van bijsturing van gedrag nu in gang is gezet: Gelderland en Utrecht.
Voor Gelderland heeft [redacted] dit najaar de onderbouwing gemaakt in een juridische procedure mbt afschrikking mbv paintball. In Utrecht wordt geprobeerd een wolf via de route zenderen en verjagen. Daar is [redacted] niet bij betrokken, maar weet er wel veel van.
Zover is het bij ons echt nog niet.
Wij moeten nu eerst inzetten op het weer angstig maken van wolf via bijv akoestische afschrikking of mogelijk combinatie van geluid en geur.
Bijvoorbeeld alarmpistool, of wat ze in Amerika ook wel gebruiken: crackershells. (Rotjes in hagel in de lucht boven wolf te schieten. Dat knalt en geeft de geur van brand.)
Zoiets moet wel met beleid gebeuren, zodat wolf ook daadwerkelijk mens gaat associeren met akelige ervaring.

Mocht dat niets uithalen: opschalen naar pijnprikkels geven via paintball of route zenderen en verjagen. Aan alles zitten haken en ogen en er is ook geen vast recept, maar we moeten wel nu paar stappen vooruit gaan denken.
Stappenplan maken, nadenken over middelen en mensen, uitzoeken vergunningenkant en uitzetten communicatielijnen.
Dat moeten we natuurlijk niet alleen doen, maar ook terreinbeheerder in betrekken, prov Friesland, en wellicht ook al beide gemeenten.
Ook als wolf zich voorlopig niet laat zien is het toch wijs om hiermee te starten lijkt me. Denk dat een teamsoverleg met [redacted] een goede eerste stap is, met onze interne groep en TBO.

Ik bel je morgen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 3[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willen”

Op verzoek van [redacted], provincie Drenthe

Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]

(roofdier deskundige en professioneel validator wolven melpunt)

LEGSTRAAT 2A • NL – 4861 RK • CHAAM
TEL.: +31(0)161 - 795053 • GSM +31(0)6 215 722 38
HANDELSREG. 09049585 – BTW NL 0534-06-643.B01
WWW.STUDIOWOLVERINE.COM- INFO@STUDIOWOLVERINE.COM

Wolf omgeving Oude Willem

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mesn en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van tele-lenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en

aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!
Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "ìmprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.
Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen,

kan dat leer vermogen er ook toe lijden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor hoeft een wolf enkel de geur van mensen te “overwinnen” om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo’n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtsucces.

De rol van ‘liefhebbers’.

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: “Een gevoerd dier is een dood dier”, is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.

Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen.

Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.

Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.

Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)

In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.

Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.

In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.

Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.

Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.
Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed

en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Uitvoering

Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning

Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

Doel

doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

provincie Drenthe

Date : 23-11-2023 11:28:51
From : "[redacted]" [redacted]@[redacted]com
To : "[redacted]" [redacted]@drenthe.nl
Subject : Advies wolf DFW
Attachment : Advies Wolf met afwijkend gedrag, Drenthe.pdf;

Hoi [redacted]

Bijgaand mijn toch wat uitgebreide advies. Ik denk vooral dat er goede interpretaties van wolf en menselijk gedrag nodig zijn. Kennis die veelal ontbreekt en voordat die "wild"ingevuld gaat worden, ben ik daarom maar uitgebreid geweest.

Hopelijk dat wat duiding en achtergrond een beter besef met betrekking tot de ernst en daaruit volgende noodzaak tot actie over brengt.

Ik bel je nog even.

Groeten,

[redacted]

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willen”

Op verzoek van [redacted] provincie Drenthe

Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]

(roofdier deskundige en professioneel validator wolven melpunt)

LEGSTRAAT 2A • NL – 4861 RK • CHAAM
TEL.: +31(0)161 - 795053 • GSM +31(0)6 215 722 38
HANDELSREG. 09049585 – BTW NL 0534-06-643.B01
WWW.STUDIOWOLVERINE.COM- INFO@STUDIOWOLVERINE.COM

Wolf omgeving Oude Willem

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mesn en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van tele-lenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en

aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!
Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "ìmprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.
Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen,

kan dat leer vermogen er ook toe lijden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor hoeft een wolf enkel de geur van mensen te “overwinnen” om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo’n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtsucces.

De rol van ‘liefhebbers’.

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: “Een gevoerd dier is een dood dier”, is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.

Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen.

Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.

Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.

Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)

In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.

Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.

In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.

Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.

Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.
Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed

en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Uitvoering

Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning

Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

Doel

doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.

In Oude Willem is een jonge- onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. ~~- waarbij de omgeving minder goed wordt waargenomen.~~ Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet ~~meer~~ als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en ~~komt dichtbij (~~incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan ~~Dit kan~~ in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
~~efinitief heeft verloren en de mens actief op gaat zoeken. De kans is groot dat deze dan door mensen gevoerd gaat worden.~~ Een wolf die op jonge leeftijd ~~-~~gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen wolf bijsturing van gedrag noodzakelijk. ~~gh~~

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf~~In eerste instantie in~~ week 50; 2023 indien wolf aanwezig is. ~~-~~Afhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan~~handelingskader~~:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts [redacted] / en [redacted] ?)

Op het moment dat ~~Als~~ de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft ~~-al muizenjagend- na enige tijd binnen circa 40 meter nadert,~~ stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.

Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.
~~- is dit haalbaar?~~

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen ~~maken de aanwezigen lawaai. Een persoon stapt uit de groep en laat de wolf met een gastoeter schrikken.~~ t~~T~~wwee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan ~~-en~~of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) .
~~. Nogmaals gastoeter laten horen en vervolgens knalvuurwerk afsteken.~~ Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

Date : 12-12-2023 12:21:55
From : @drenthe.nl
To : " @drenthe.nl
Cc : " @drenthe.nl
Subject : communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold
Attachment : 20231212 communicatieplan zichtbaarheid wolf Drents Friese Wolf.docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;image009.png;image010.png;image011.png;image012.png;image013.png;

Hoi , (en eventueel als je tijd hebt)

Wil jij zoals we gisteren bespraken dit plan bekijken en jouw opmerkingen geven?
Een aantal van jouw mondelingen opmerkingen heb ik gisteravond nog doorgegeven aan Friesland en zijn al verwerkt
Dank je wel!

Groeten,

Van: @fryslan.frl>
Verzonden: dinsdag 12 december 2023 10:43
Aan: @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold

U ontvangt niet vaak e mail van @fryslan.frl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Hoi ,

Hierbij de aangepaste versie op basis van de input van jou, Ooststellingwerf en de ecoloog van Fryslân. Dan kun jij dit weer bespreken met jullie ecoloog, Westerveld, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Laten we vanmiddag weer even contact hebben!

Nb: ik heb niet alles precies zo overgenomen. Maar de strekking van jouw aanvullingen heb ik wel behouden.

Mei freonlike groetnis,
Met vriendelijke groet,

Strategisch communicatieadviseur

06
@fryslan.frl

provinsje fryslân
provincie fryslân
Tweebeksmarkt 52 (besikersadres)
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
(058) 292 5925 / provincie@fryslan.frl
WhatsApp: 06 10 26 88 31
www.fryslan.frl

Van: @drenthe.nl>
Verzo 023 16:29
Aan: @fryslan.frl>
Onderwerp: RE: communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold

Hoi,

Ik stuur je het nu, moet het wel nog even met de ecoloog hier overleggen.
Maar komt weer telefoon tussendoor.

Groeten,

Met vriendelijke groet,

Team Communicatie
Communicatieadviseur

provincie Drenthe

+31 592 36
werkdagen: maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: maandag 11 december 2023 07:50
Aan: @fryslan.frl> @ooststellingwerf.nl
Onderwerp: RE: communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold

Hoi ,

Even een update. Ik heb al veel aangevuld in het communicatieplan. Met name het advies van de wolvenexpert m.b.t. het voorkomen van een probleemsituatie heb ik erin verwerkt.
Staatsbosbeheer heb ik vrijdag net kunnen bereiken. Hopelijk vandaag.
Ik heb vanochtend overleg met onze wolvenwerkgroep. Hoop je daarna een aangepaste versie van het communicatieplan (in wording) te sturen.

Groeten,

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Communicatie
Communicatieadviseur

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 7 december 2023 17:21
Aan: [redacted]@fryslan.frl> [redacted]@ooststellingwerf.nl
Onderwerp: RE: communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold

Ha[redacted]

Goed werk! Dank je wel alvast voor de gestructureerde uitwerking. Ik ga er morgenochtend direct naar kijken. En dan ook een en ander voorleggen aan onze ecoloog en wolvenexpert.
Qua afstand hadden wij bewust voor 100 meter gekozen. Wolvenexpert [redacted] die wij om advies hebben gevraagd adviseerde 70-100 meter, maar het is vaak lastig voor mensen om afstanden in te schatten. De situatie in Utrecht, waar de input vandaan komt is anders omdat de wolf daar zelf actief mensen met honden in het bos benaderde.

Ik zal [redacted]van de gemeente Westerveld en de communicatieadviseur van Staatsbosheer morgen ook bellen. En dan naar de uitwerking voor de tekst gaan. Hopelijk kunnen we zo snel mogelijk communiceren waardoor mensen hopelijk hun gedrag veranderen.

Dit was nog de link naar het item van RTL : https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/video/video/5420991/wolftoerisme-loopt-uit-de-klauwen-als-natuurliefhebber-wil-je-dit-niet
Hierin spreekt een fotograaf natuurliefhebbers erop aan of ze het nog om de wolf gaat of om het mooie plaatje.

Groeten,

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Communicatie
Communicatieadviseur

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van [redacted]fryslan.frl>
Verzonden: donderdag 7 december 2023 16:38
Aan: [redacted]@ooststellingwerf.nl; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: communicatie rondom zichtbaarheid wolf in Drents Friese Wold

U ontvangt niet vaak e mail van [redacted]@fryslan.frl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Goedemiddag,

Ik heb jullie vandaag telefonisch gesproken. We hebben de noodzaak van communicatie besproken en hoe we dat het beste kunnen doen. Hierbij een uitwerking van wat we besproken hebben met een voorstel voor middel en inhoud.

Hoe nu verder?
Ik moet dit intern bij de provincie Fryslân nog afstemmen. Dat geldt natuurlijk ook voor jullie. Maar dan ligt er in elk geval iets gezamenlijks als vertrekpunt. Ik hoor graag morgen of jullie je kunnen vinden in deze werkwijze. Als jullie nog wijzigingen hebben, dan neem ik dat mee voordat ik het intern voorleg. Het lijkt mij goed als we allemaal dezelfde versie voorleggen aan onze eigen collega's.

Ik heb nu geen tijd meer om contact op te nemen met [redacted] Ook heb ik geen gegevens van Staatsbosbeheer. Ik wil hen ook graag betrekken. Kan dat via 1 van jullie?

Ik neem morgen weer contact met jullie op voor jullie reactie. Alvast bedankt en een fijne avond!

Mei freonlike groetnis,
Met vriendelijke groet,

[redacted]
Strategisch communicatieadviseur

06 [redacted]
[redacted]@fryslan.frl

provinsje fryslân
provincie fryslân
Tweebeksmarkt 52 (besikersadres)
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
(058) 292 5925 / provincie@fryslan.frl
WhatsApp: 06 10 26 88 31
www.fryslan.frl

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze Privacyverklaring.

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze Privacyverklaring.

Communicatieplan zichtbaarheid wolf Drents Friese Regio

In de Drents Friese regio wordt regelmatig een wolf waargenomen. In het bijzonder in het natuurgebied Oude Willem en in buurtschap De Monden is sinds begin november overdag regelmatig een wolf te zien. Deze jonge wolf (+/- 7 maanden) is zelfstandig zijn leefgebied aan het verkennen (natuurlijk gedrag) en jaagt daar op muizen. Dit trekt wolvenspotters, fotografen, filmers, natuurliefhebbers en toeristen aan. Ook in de (sociale) media is er aandacht voor geweest. Hierdoor ontstaat ongewenste drukte.

De wolf komt in de nabijheid van mensen die onvoldoende afstand houden, aandacht van de wolf proberen te trekken en mogelijk zelfs voeren. Omdat de wolf zonder zijn ouders op pad is, wordt hij niet gecorrigeerd door zijn ouders om uit de buurt van mensen te blijven. Dit is een risico en kan leiden tot probleemsituaties en in de toekomst zelfs tot probleemgedrag van de wolf. Het risico wordt extra groot als de wolf leert dat er eten te halen is bij mensen.

De gemeenten Ooststellingwerf en Westerveld hebben een parkeerverbod ingesteld op één van de doorgaande wegen in het Drents-Friese Wold. Maar er is momenteel nog wel ongewenste drukte. Omwonenden hebben vragen en zorgen over de wolf. Daarom willen we met communicatie de kennis over omgang met de wolf vergroten en inzetten op gewenst gedrag.

NB: dit plan voorziet niet in de communicatie bij een interventie. Daar komt dan een aparte aanvulling op.

Samenwerking overheden

Omdat de wolf een beschermde diersoort is (WNB) en verstoring verboden is, ligt hier een taak van de overheden. Daar komt bij dat dit gedrag van mensen in de toekomst kan resulteren in probleem- en zelfs onveilige situaties. Het is belangrijk dat dezelfde boodschap verspreid wordt. Daarom is het uitgangspunt dat de betrokken partijen afstemmen wat er wanneer gecommuniceerd wordt. Dit zorgt voor het juiste bereik en voor duidelijkheid.

Contactpersonen communicatie:

Provincie Drenthe: [redacted] WNB)
Provincie Fryslân: [redacted] (WNB)
Gemeente Ooststellingwerf: [redacted] (Openbare orde en veiligheid)
Gemeente Westerveld: [redacted] (Openbare orde en veiligheid)
Staatsbosbeheer: [redacted] (Drents Friese Wold- Oude Willem. Communicatie en handhaving)
Fumo:
Natuurmonumenten: [redacted]

Wat is al gecommuniceerd?

Vooral vanuit de terrein beherende organisatie (Staatsbosbeheer) is gericht gecommuniceerd naar publiek en media met de boodschap: niet voeren en het dier met rust laten. Staatsbosbeheer heeft in de eerste week van november in de percelen toegangsverbodsborden geplaatst om te voorkomen dat mensen de percelen in lopen. Provincie Drenthe heeft vanaf 8 november aan de gemeenten Westerveld en Ooststellingwerf gevraagd een stopverbod langs de Oude Willemsweg in te stellen. Doel hiervan is om de toestroom aan auto's naar het gebied, en daarmee ook gevaarlijke situaties op de weg, te verminderen. Vanuit provincie, terrein beherende organisaties (Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) en gemeenten is vanaf 9 november toezicht in het gebied verhoogd. Hierover hebben beide gemeentes gecommuniceerd.

Doel van de communicatie

We willen de veiligheid van de mens en de wolf blijven waarborgen. Om de mens én de wolf te beschermen, is het belangrijk om informatie te verstrekken over wat je wel en niet moet doen in de buurt van een wolf. Habituatie van de wolf moet worden tegengegaan door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen.

Daarnaast is het doel van de communicatie om omwonenden en dierhouders van de Drents Friese regio te informeren waar ze terecht kunnen met vragen en meldingen van overlast.

Kennis (informeren en luisteren)

Informeren over:

- hoe als mens te gedragen (+ logica daarvan)
- natuurlijk gedrag wolf
- gericht informeren wat te doen bij ontmoeting wolf
- informeren waar men terecht kan met vragen en klachten

Gedrag

Het gedrag van de “liefhebbers” is ongewenst en moet aangepast worden. Deels is dit al gedaan door een stopverbod langs de weg waar deze wolf zich laat zien (inclusief handhaving). Via communicatie willen we ook stimuleren het gedrag aan te passen en de maatregelen communiceren.

Gedrag mens aanpassen

A. Afstand tussen wolf en mens (100 meter)
- stopverbod (reeds in werking) en eventueel andere middelen om mogelijkheid tot ontmoeten mensen te reduceren
- handhaving
- voorlichting/publiekscommunicatie

B. Verbod tot voeren wolf
- publiekscommunicatie
-handhaving

Primaire doelgroepen

- Omwonenden Drents Friese Wold e.o.
- Bezoekers van het Drents Friese Wold: Wolvenliefhebbers, natuurfotografen, natuurliefhebbers

Secundaire doelgroep

- Dierhouders in Drents Friese Wold e.o.

Stakeholders

Provincie Drenthe, Provincie Fryslân, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, gemeente Westerveld, gemeente Ooststellingwerf, politie, Groene Boa’s, natuurfotografenclubs, natuurliefhebberclubs, zoogdiervereniging, BIJ12, Fumo,

Boodschap

Voor de doelgroepen geldt een verschillend handelingsperspectief. Daarom wordt elke doelgroep met eigen boodschap benaderd via een communicatiemiddel toegespitst op de betreffende doelgroep.

- **Omwonenden Drents Friese Wold e.o.**
  Deze doelgroep ervaart overlast van de wolf én de mensen die daar op af komen. De boodschap bestaat uit een overzicht van organisaties waar welke melding van overlast gemaakt kan worden.
- **Bezoekers van het Drents Friese Wold: Wolvenliefhebbers, natuurfotografen, natuurliefhebbers**
  De interactie tussen mens en wolf, kan gevolgen hebben voor wolf én mens. De boodschap hierbij is om verantwoordelijkheid te nemen uit liefde voor de natuur. Houd je daarom aan de gedragsregels. Een wolf moet mens niet met voedsel associëren, dit kan een risico opleveren.
- **Dierhouders in Drents Friese Wold e.o.**
  Dierhouders zijn niet de primaire doelgroep als het om de publieksvoorlichting gaat. Zij zijn echter wel belangrijk om te betrekken omdat zij bedrijfsmatig te maken hebben met de wolf. De boodschap is dan gebaseerd op het voorkomen of de kans op een wolvenaanval sterk te verminderen door wolfwerende maatregelen te nemen. Er wordt verwezen naar een subsidieregeling, een wolvenconsulent en een gebiedscommissie in de provincies Drenthe en Fryslân.

Communicatiemiddelen

- **Omwonenden Drents Friese Wold e.o.**
  - Artikel in de h-a-h kranten in de omgeving. ‘De nieuwe Ooststellingwerver’, ‘De Stellingwerver’ en de krant van Westerveld.
  - Verwijzing naar Q&A op de website van de overheden

- **Bezoekers van het Drents Friese Wold**
  - Flyer uitgedeeld door handhavers en terreinbeheerder ter plekke
  - Natuurfotografen/influencers benaderen om dezelfde boodschap te verkondigen op hun eigen kanalen.
  - Speciale aandacht voor natuurfotografen, eventueel via Zoogdiervereniging

- **Dierhouders in Drents Friese Wold e.o.**
  - Webpagina provincies en gemeenten
  - Verwijzing naar Q&A op de website van de overheden

Woordvoerderschap

NNTB op basis van de vraag die gesteld wordt.

Uitwerking communicatiemiddelen

Voorstel voor de inhoud van de verschillende communicatiemiddelen.

Q&A op de pagina's van de overheden

Aanvullingen welkom!

Veel gestelde vragen over wolf in Drents Friese Wold

Is het steeds dezelfde wolf die gezien wordt in het Drents Friese Wold?
Is de gesignaleerde wolf een probleemwolf?
Wat is de beste plek om de wolf te spotten?
Wanneer verjaagt de overheid deze wolf?
Waar kan ik overlast van geparkeerde auto's melden?
Waar kan ik een vermoeden van het voeren van de wolf melden?
Wat doe ik als de wolf over mijn erf loopt?

Artikel in h-a-h blad voor omwonenden

[Vormgeving]

Neutrale vormgeving vanwege de gezamenlijke boodschap. Met logo's van: Provincie Drenthe, provincie Fryslân, gemeente Ooststellingwerf, gemeente Westerveld, Staatsbosbeheer,

[Inhoud]

U woont in een gebied waar een wolf kan rondlopen

In het Drents Friese Wold wordt regelmatig een wolf gezien. De wolf is een beschermde diersoort. We moeten (opnieuw) leren omgaan met de wolf. Gevoelens van angst en onrust zijn begrijpelijk. We nemen maatregelen om zo goed mogelijk met deze dieren samen te leven. Gezonde wolven die niet worden geprovoceerd of gevoed, zijn in principe geen bedreiging voor de mens. Het is belangrijk om bij het samenleven met wilde dieren de basisregels in acht te nemen. Wat kunt u het beste doen als u een wolf tegenkomt?

In het kort

- respecteer de afstand tot de wolf
- komt de wolf te dichtbij, neem langzaam afstand, spreek luid en maak gebaren
- loop de wolf niet achterna
- voer de wolf niet
- houd uw hond aangelijnd, ook in de losloopgebieden
- houd voedsel onbereikbaar voor de wolf
- plaats wolfwerende rasters voor uw landbouwhuisdieren

Geef meldingen aan ons door

- Heeft u een wolf gezien? Geef dit dan door via www.bij12.nl/wolvenmeldpunt
- Heeft u overlast van wolvenspotters? Meld dit dan bij uw gemeente.
- Heeft u schade door (vermoedelijk) een wolf? Meld dit dan bij www.bij12.nl/wolvenschade.
- Heeft u een acute bedreigende situatie? Bel dan de politie.

Webpagina van de overheden voor dierhouders

Om een wolvenaanval te voorkomen of de kans daarop sterk te verminderen, adviseren wij dierhouders om wolfwerende maatregelen te nemen. Er is een subsidieregeling, een wolvenconsulent en een gebiedscommissie actief om u hierin bij te staan.

Flyer voor bezoekers

[Vormgeving]

Neutrale vormgeving vanwege de gezamenlijke boodschap. Met logo's van: Provincie Drenthe, provincie Fryslân, gemeente Ooststellingwerf, gemeente Westerveld, Staatsbosbeheer,

[Inhoud]

U bent in een gebied waar een wolf kan rondlopen

In het Drents Friese Wold wordt regelmatig een wolf gezien. Wat kunt u het beste wel en niet doen als u een wolf tegenkomt?

In het kort

- respecteer de afstand tot de wolf – 100 meter
- als de wolf te dichtbij komt, neem langzaam afstand
- luid spreken en gebaren maken
- loop de wolf niet achterna
- voer de wolf niet
- houd uw hond aangelijnd, ook in de losloopgebieden

Recreatie in gebieden waar ook wolven voorkomen
De wolf is een beschermde diersoort. We moeten (opnieuw) leren omgaan met de wolf. We nemen maatregelen om zo goed mogelijk met deze dieren samen te leven. Het is belangrijk om bij het samenleven met wilde dieren de basisregels in acht te nemen: houd afstand, niet achter dieren aan rennen, jonge dieren nooit aanraken of oppakken en dieren nooit voeren. Graag informeren we u over uw verblijf in een natuurgebied waar ook wolven leven.

1. Kan ik met kinderen de natuur in?
Ja, dat kan. Het is te begrijpen dat het best spannend is om in een gebied te komen waar ook wolven leven. Meestal heeft een wolf een mens of groep mensen eerder gezien dan andersom. Een wolf toont van nature weinig interesse in mensen. Zolang u de wolf niet in het nauw drijft, zal hij afstand houden en er vandoor gaan. De wolf ziet de mens niet als prooi.

2. Wat moet ik doen als ik een wolf tegen kom?
Het belangrijkste is om flink afstand van de wolf te houden als het dier op uw pad komt. Een meter of 100 is een goede richtlijn. Heeft u een hond mee? Houd de hond dan aan de lijn en dichtbij u, ook in de losloopgebieden.
Voer of lok een wolf niet. Dit geldt ook voor alle andere in het wild levende dieren.
Komt de wolf toch te dichtbij, ren dan niet weg. Maak u groot of maak herrie om hem af te schrikken. Loop desnoods achteruit zodat er meer afstand ontstaat.
Heeft u een ontmoeting met een wolf, geef dit dan door via **www.bij12.nl/wolvenmeldpunt**.

3. Kan ik met mijn hond de natuur in?

U kunt nog steeds met uw hond de natuur in. Een mens alleen wordt zelden benaderd door een wolf. In het bijzijn van een hond kan dit vaker voorkomen. Dit komt omdat de wolf in een hond een sociale partner kan zien, een paringspartner of een concurrent. Het komt zeer incidenteel voor dat een wolf een loslopende hond aanvalt. Door uw hond aan te lijnen in de natuur, kunt u de kans op contact tussen uw hond en de wolf zo klein mogelijk houden.

Mocht u een wolf tegenkomen terwijl u met uw hond buiten bent, zorg er dan voor dat uw hond is aangelijnd en neem langzaam afstand. Eventueel kunt u luid spreken of gebaren maken als de wolf toch toenadering zoekt.

4. Hoe zit dat in het hondenlosloopgebied?
Er zijn losloopgebieden waar de hond los mag, onder appel. Omdat er een wolf in het gebied gesignaleerd is, moeten de honden nu ook in de losloopgebieden aan de lijn. Wanneer u zich daar aan houdt, is er weinig kans op een confrontatie met een wolf.

5. Kan ik met een paard de natuur in?
Ja, dat kan. Een wolf zal een paard, een veel groter dier dan hij, het liefste mijden. In het geval dat ruiters of menners een wolf tegenkomen is het advies: draaf of galoppeer niet weg, maar blijf rustig. Plaats uw paard of paarden naast elkaar met het hoofd naar de wolven toe zodat de paarden de wolven kunnen zien. Om de paarden niet te alarmeren, klap niet in uw handen of zwaai niet met uw armen. Als de wolven niet meteen weggaan, stapt u langzaam naar of langs de wolven. Volg de wolven niet, ook niet om foto's te maken. Wolven zullen, zoals alle wilde dieren, zichzelf verdedigen wanneer ze het gevoel hebben dat ze in het nauw worden gedreven.

Meer informatie
Heeft u andere vragen over het samenleven met de wolf? Kijk dan op: www.bij12.nl. Hier vindt u ook meer informatie over de leefwijze van de wolf.

Handhaving in gesprek met natuurfotografen

Mensen aanspreken om zich te realiseren dat wolf door hun gedrag een probleemwolf kan worden.

- Houd afstand tot de wolf – 100 meter
- Wolf met rust laten, niet meelopen met wolf
- Geen poging doen om aandacht wolf te trekken (met geluiden maken, lokken met voedsel)
- Spreek elkaar aan – wolf is een beschermde diersoort
- Gaat het je nog om genieten van de natuur of om het mooiste plaatje te schieten

Planning

NNTB maar zo spoedig mogelijk.

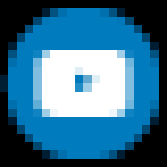
provinsje fryslân
provincie fryslân

provincie Drenthe

provincie Drenthe

Ecologische aspecten:
In overleg met [redacted]

Juridische onderbouwing:
Vanuit zorgplicht Wet Natuurbescherming wordt escalatieladder gehanteerd.
Eerste stappen kunnen zonder ontheffing, er zijn geen alternatieven, heeft geen invloed op afbreuk gunstige stand van instandhouding van de soort, wel wettelijk belang. Belang van openbare orde en veiligheid in de toekomst/bescherming van deze individuele wolf. Bescherming Flora en Fauna?

Ook eerste stappen hier vermelden tav mensen; parkeerverbod, mensen aanspreken.

CONCEPT

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij 100 m/ 50 m [redacted]: tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen (frequentie en afstand?)		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)	Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / [redacted] onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?) zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb. ~~overleg parket~~		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2:	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket Geen fysiek effect, e intensiteit en de duur		Door deskundige die objectief waarnemingen	mogelijk aan orde

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen [redacted]: bij voorkeur nog meer mensen.

Met opmerkingen [redacted]: De eerste stap moet je nemen. Waarom wordt deze niet genomen? Kan dat (ecologisch) voldoende worden onderbouwd?

Met opmerkingen [redacted]: Gelderland heeft in zijn vergunningsvoorwaarden voor paintball opgenomen dat deze stap altijd voorafgaand aan inerventie genoemen moet worden om (nogmaals) te bevestigen dat betreffende wolf inderdaad afwijkend gedrag vertoont.

Is hier met dezelfde reden opgenomen. Dus dit sowieso als soort waarschuwing voor volgende stappen doen.

Maar de fase dat dit als effectief middel kan worden gebruikt is waarschijnlijk al voorbij, getuige de verklaringen van Staatsbosbeheer.

Met opmerkingen [redacted]: Voordat een stap verder kan, zal er een ecologische beoordeling moeten zijn van een expert dat de stap geen effect heeft en dat men kan opschalen.

Met opmerkingen [redacted]: Ja, observeren en documenteren van reactie is van belang. Bij voorkeur ook op film mede m.o.o. internationale evaluatie en doorontwikkeling.

Met opmerkingen [redacted]: Louis, wat bedoel je met zodra? Ik weet niet of je hier een afstandscriterium aan kunt koppelen. Het gaat erom dat wolf hevig schrikt en de relatie tussen akelige ervaring (in dit geval geluid) en aanwezigheid van mensen legt.

Met opmerkingen [redacted]: Deze middelen zijn niet vrij te gebruiken maar wel vrij te verkrijgen. Er is een risico dat men het als acceptabel ziet. Politie zal niet heel snel handhaven op gebruik omdat zij het moeten zien. Vanuit de Wnb zouden wij daar dus een signaal afgeven dat het kan.

Met opmerkingen [redacted]: Ja, denk dat we moeten voorkomen dat 'men' het voorbeeld dan eigenhandig gaat volgen. Dus deze stap toch te voorzien van stevige ecologisch-juridische onderbouwing en communicatie klaar hebben?

Met opmerkingen [redacted]: Dit moet ecologisch worden bevestigd door een deskundige.

	-Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)		**Als geen effect, niet herhalen, naar stap 4!**	zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.		kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 ~~à~~of wolf vertoont afwijkend gedrag [redacted]: de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of[redacted] (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse [redacted]: Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	Paintball met een neutrale kleur (aansluiten bij de kleur van de wolf?)	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6 ~~NB~~ [redacted]: Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar 6*	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit narcose)	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb Wet natuurbescherming Wet dieren [redacted] Verdoven = dierproef		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. [redacted]: Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

Met opmerkingen [redacted] Ecologische onderbouwen

Met opmerkingen [redacted]: voorbeeld Gelderland: kleurloos. Betekent wel dat we hem daarna niet heel makkelijk in het veld op afstand kunnen identificeren, maar dat is ook niet het doel.
Wij hebben geen afwijkende kleurstellingen bij wolf (zwart/ wit zoals in VS)

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmerkingen [redacted]: Of een deskundige van de politie of dierenarts?

Met opmerkingen [redacted]: Nader onderbouwen hoe, wat, wie en welk ecologisch corrigerend effect dit heeft door een deskundige.

Met opmerkingen [redacted]: Ja kan worden opgesteld, maar rechtvaardiging staat en valt met beoordeling situatie in het veld.

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

NB bovenstaand schema moet gezien worden als een levend/ lerend document. Het geeft een overzicht van (mogelijke)situaties en geeft aanwijzingen voor handelingswijzen.
Het is niet in beton gegoten. Op maat beoordeling blijft nodig door ter zake kundigen, Vooral beoordeling van gedrag en reactie op interventie zal in het veld moeten plaatsvinden alvorens een bepaalde actie te herhalen of op te schalen.

Date : 4-12-2023 16:14:57
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, '[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image002.png;

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. [redacted] heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voor [redacted] in samenwerking met Anne.

[redacted], jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

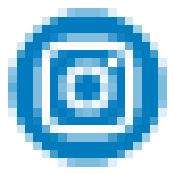
Volg ons op

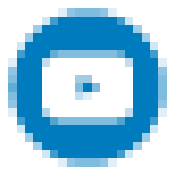
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 28-11-2023 10:43:33
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl
Cc : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : FW: advies wolf Drenthe

Hallo [redacted],

Hierbij stuur ik je ter informatie nog een e-mail van [redacted] over het advies wolf Oude Willem. Hij geeft aan dat bronvermeldingen achterwege zijn gelaten ivm de urgentie om tot een advies te komen.
Deze bronvermeldingen moeten zeker nog aangevuld worden als dit advies de basis gaat vormen voor het vervolg.

Gr. [redacted]

Van: [redacted] <info@studiowolverine.com>
Verzonden: maandag 27 november 2023 12:31
Aan: [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: advies wolf Drenthe

Beste [redacted] en [redacted],

Bijgaand het advies met redactionele aanpassingen.

Dit advies is even snel opgesteld, als er behoefte ontstaat aan een bredere verantwoording, bronnen, geraadpleegde collegae en referenties dan kan ik die uiteraard leveren. Maar wegens de urgente noodzaak om wat inzicht en suggesties te leveren om te handelen, heb ik dat hierin achterwege gelaten.

Overigens ben ik in tegenstelling wat vermeld werd, ook nauw betrokken geweest bij het overleg en adviezen aan de provincie Utrecht, wat tot het besluit heeft geleid om in te zetten op het aanbrengen van een zender. Maar in die specifieke situatie, vertoonde een wolf sterke interesse voor honden en negeerde hun bazen, zelfs op korte afstand. En daarmee heel ander gedrag dan in de situatie in Drenthe. Waar de wolf zich (nog) redelijk afzijdig gedraagt.

In elk geval tot de teams meeting vrijdag.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Date : 5-12-2023 11:01:06
From : "[redacted]"
To : "[redacted]" [redacted]@fryslan.frl
Subject : FW: opzet escalatieladder/ stappenplan Oude Willem
Attachment : escalatieladder situatie Oude Willem 04122023-1.docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Is nog concept hoor[redacted] ! In blauw de reactie van[redacted].

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 5 december 2023 10:13
Aan: [redacted]@fryslan.frl>
Onderwerp: FW: opzet escalatieladder/ stappenplan Oude Willem

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted] /Studio Wolverine <info@studiowolverine.com>
Verzonden: maandag 4 december 2023 17:03
Aan: [redacted]@drenthe.nl>
CC: [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Re: opzet escalatieladder/ stappenplan Oude Willem

Hoi[redacted] en[redacted]

Vooruitlopend op overleg al enkele opmerkingen in de kolom gedrag wolf geplaatst. Zie bijlage.

[redacted]

Op 4-12-2023 om 15:36 schreef Anne Kersten:

> Hoi[redacted],
>
> Nav van ons overleg afgelopen vrijdag heb ik vanmorgen een opzet voor een stappenplan in de vorm van een escalatieladder gemaakt. Is concept.
> Zou jij daar ook je oog over willen laten gaan? In hoeverre is de lijn logisch, belangrijke beslismomenten etc.
> De juridische kant wordt ook nog door collega's ingevuld.
>
> Om vaart te krijgen in het proces willen we nu op heel korte termijn met iemand van het parket (officier van Justitie) om tafel, in hoeverre en voor welke interventies wat geregeld moet worden.
> We hebben nog geen zicht op die afspraak, maar ik denk dat het geen slecht idee is om dan ook met jou te schakelen.
>
> Ik stuur nog dat wat aan nieuw filmmateriaal er ligt en dan bel ik je morgen even, ok?
>
> Gastoeter is in aantocht, hoop ik morgen binnen te krijgen.
>
> Met vriendelijke groet,
>
> [redacted]
> Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij : tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter 100 m/ 50 m	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)		voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?)		overleg parket			aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2: -Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht **Als geen effect, niet herhalen,** **naar stap 4!**	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket			mogelijk aan orde
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 → wolf vertoont afwijkend gedrag (de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse (Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	paintball	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning			
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning Wet natuurbescherming Wet dieren Verdoven = dierproef			

	Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen. NB beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar **6***			narcose)					
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB **geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen**			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

provincie Drenthe

Date : 16-11-2023 14:00:24
From : [redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : FW: wolf Oude Willm
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Stappenplan Wolf Oude Willem

1. Stopverbod Oude Willemsweg
   i.s.m. gemeenten Westerveld en Oostellingwerf
2. Handhaving stopverbod èn handhaving overtreding Wnb
3. Adviesvraag: Wat is nodig om afwijkende gedragsontwikkeling wolf als gevolg van gewenning aan mensen te voorkomen?
   - Wat zijn opties provincie om uit te voeren (trapsgewijs)
4. Op basis van advies voorbereiding ontheffingsprocedure Wnb voor handelingen die ontheffing/vergunning vereisen (afsteken rotjes/paintball/zenderen)
   - o.a. juridische check
5. Communicatie (al bij stap 1)
6. Documentatie

Dit had ik, precies hetzelfde dus [redacted]

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 16 november 2023 13:58
Aan: [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: FW: wolf Oude Willm

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]
Verzonden: donderdag 16 november 2023 13:58
Aan: [redacted]@drenthe.nl>;[redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: wolf Oude Willm

Wat s nodig:

1 stopverbod Oude Willemsweg → gemeenten
2.handhaving: van stopverbod, maar ook overtreding Wnb (verstoring)
3. advies vraag: wat is nodig om afwijkend gedragsontwikkeling agv gewenning/ conditionering te voorkomen
   - wat zijn onze opties om te handelen (getrapte volgorde van handelen, wanneer op welke manier, door wie)
4. op basis van advies voorbereiden van ontheffingsprocedure Wnb voor handelingen die vergunning/ontheffing vereisen (nb afsteken rotjes om schrikreactie te veroorzaken is wellicht niet ontheffingsplichtig, paintball wel)
5. communicatie (doorlopend)
6. documentatie

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 1-12-2023 14:36:44
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]/Studio Wolverine" info@studiowolverine.com
Cc : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : Oude Willem-Offerte
Attachment : image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Hallo [redacted] ,

Het lijkt mij het beste als jij een aanbieding/offerte maakt voor het gehele adviestraject van de wolf te Oude Willem.
Daarbij graag rekening houden met de uren die je al gemaakt hebt en de uren die je nodig denkt te hebben voor het aanpassen/actualiseren van het advies.

Ook zouden wij graag gebruik willen maken van jouw diensten in het vervolgtraject, dus daar ook graag een doorkijk met verrekentarief (per uur) voor hanteren svp.

Als je hier nog vragen over hebt, dan hoor ik het graag van je!

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

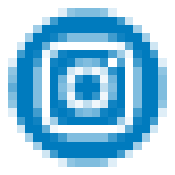
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

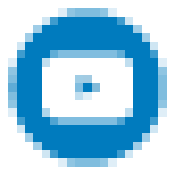
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

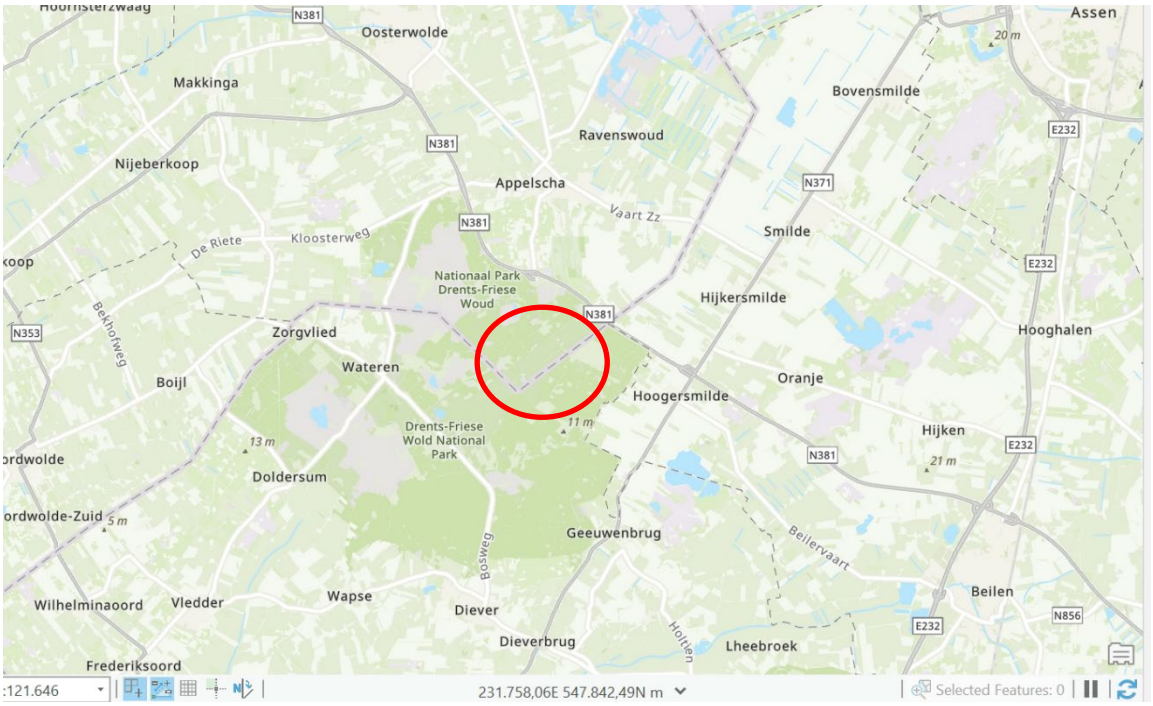

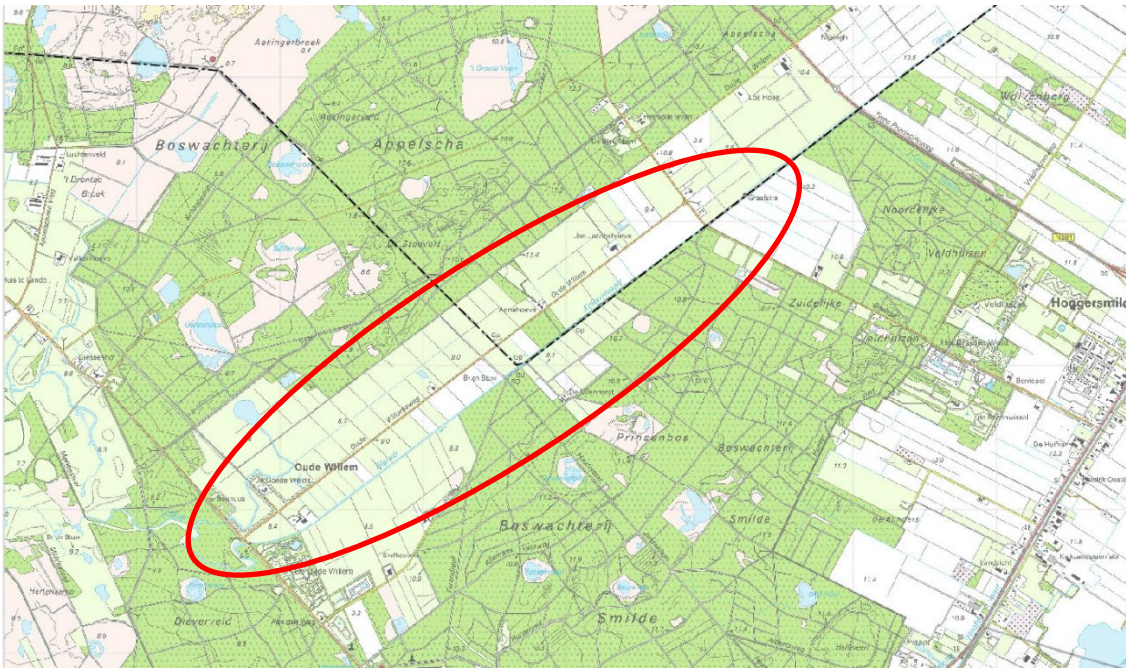

Overzichtskaartjes Oude Willem

Linkjes naar waarnemingen

1 november 2023
Eerste meldingen met filmjes (op afstand)
https://www.facebook.com/watch/?v=887291946320403
https://www.facebook.com/watch/?v=748181520479049

4 november 2023
https://www.facebook.com/watch/?v=1442243619670819

7 november 2023
https://www.facebook.com/watch/?v=903934061094539

8 november 2023
https://www.facebook.com/watch/?v=354088567090955

13 november 2023 wolf wil weg oversteken
https://www.facebook.com/watch/?v=320935240792012

14 november 2023
https://www.facebook.com/watch/?v=3465086590472890
zie via deze link ook het tweede filmpje onder het icoontje ballonnetje met opmerking 1

16 november 2023 beeld van de weg
https://www.facebook.com/watch/?v=6907626366000302

Deze lijst wordt nog aangevuld met enkele relevante foto's/ filmpjes via de app.

Date : 27-11-2023 11:17:59
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : Rapport Wolf-Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hallo [redacted],

Hopelijk heb je een goede tijd in Luxemburg.
Kun jij mij het definitieve rapport dat [redacted] heeft opgesteld sturen?
Ik denk namelijk dat het wel goed is om het rapport voor aanstaande vrijdag ter voorbereiding naar de aanwezigen van het overleg door te sturen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

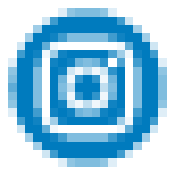
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

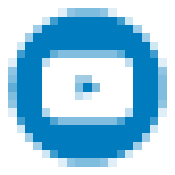
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 24-11-2023 14:02:25
From : "
To : "Studiowolverine" info@studiowolverine.com
Subject : RE: Advies wolf DFW
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Beste

Ik heb) gisteren je adviesrapport gestuurd met onderstaand begeleidend schrijven. Dan ben jij ook even op de hoogte wat we hiermee gaan doen (althans wat mijn voorstel is).
Van hem krijg je straks ook een uitnodiging voor het Teamsoverleg.
In mijn schrijven aan geef ik nog aan dat we wellicht de beide gemeenten ook al voor zo'n eerste overleg moeten uitnodigen, maar we denken toch dat dat beter past in het communicatiespoor.
Het is jammer dat ik begin van de week zelf helemaal vast zit en pas woensdag concreet hiermee verder kan. Donderdag kunnen beide boswachters van SBB helemaal niets, vandaar vrijdag eerste mogelijkheid. Ik zal woensdag in ieder geval aan de hand van jouw stuk alvast lijnen en concrete (vraag/uitzoek)punten op papier te zetten.

Mocht de situatie in Oude Willen toch nopen tot eerder overleg dan kunnen we elkaar vast ergens tussendoor telefonisch vinden. Zo heb ik dat ook met de jongens van SBB afgesproken. Zij zien al wel een effect van de stopverbodsborden gaven ze net aan. Voor hoelang het duurt…

Wat betreft redactionele reactie op het rapport.
gaf aan:
In de titel staat oude Willen ipv Willem.
Op verzoek van Provincie Drenthe (mijn naam er dus niet bij)
p. 2 derde regel mesn = mens

Zelf zag ik op p. 4 dat het 'lijden' boven aan de pagina niet lijdzaam hoeft te zijn maar dat je natuurlijk actief 'leiden' bedoelt.

Zou je dit nog kunnen wijzigen en het document opnieuw kunnen sturen?

Verder helder, goed leesbaar en informatief rapport. Dank!

Groet,
(Zie net de uitnodiging van langs komen.)

Hallo

Ik stuur je bijgaand het rapportje van Hij schetst de context van ontwikkeling wolf en de invloed van mens daarop en geeft ook aan wat handelingsopties zijn.
We hebben in Nederland nog geen ervaring hiermee, er zijn wel twee zaken gaande waarin het proces van bijsturing van gedrag nu in gang is gezet: Gelderland en Utrecht.
Voor Gelderland heeft dit najaar de onderbouwing gemaakt in een juridische procedure mbt afschrikking mbv paintball. In Utrecht wordt geprobeerd een wolf via de route zenderen en verjagen.
Daar is niet bij betrokken, maar weet er wel veel van.
Zover is het bij ons nog niet.
Wij moeten nu eerst inzetten op het weer angstig maken van wolf via bijv akoestische afschrikking of mogelijk combinatie van geluid en geur.
Bijvoorbeeld alarmpistool, of wat ze in Amerika ook wel gebruiken: crackershells. (Rotjes in hagel in de lucht boven wolf te schieten. Dat knalt en geeft de geur van brand.)
Zoiets moet wel met beleid gebeuren, zodat wolf ook daadwerkelijk mens gaat associeren met akelige ervaring.

Mocht dat niets uithalen: opschalen naar pijnprikkels geven via paintball of route zenderen en verjagen. Aan alles zitten haken en ogen en er is ook geen vast recept, maar we moeten wel nu paar stappen vooruit gaan denken.
Stappenplan maken, nadenken over middelen en mensen, uitzoeken vergunningenkant en uitzetten communicatielijnen.
Dat moeten we natuurlijk niet alleen doen, maar ook terreinbeheerder in betrekken, prov Friesland, en wellicht ook al beide gemeenten.
Ook als wolf zich voorlopig niet laat zien is het toch wijs om hiermee te starten lijkt me. Denk dat een teamsoverleg met een goede eerste stap is, met onze interne groep en TBO.

Ik bel je morgen.

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: <info@studiowolverine.com>
Verzonden: donderdag 23 november 2023 14:41
Aan: @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: Advies wolf DFW

Ja, prima.

Op 23 nov. 2023 2:17 p.m. schreef @drenthe.nl>:

> , dit ziet er heel helder uit. Ik bel je tegen drie uur, kan dat?

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Landelijk Gebied
+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.
-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: [redacted] <info@studiowolverine.com>
Verzonden: donderdag 23 november 2023 11:26
Aan: [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Advies wolf DFW

Hoi [redacted]

Bijgaand mijn toch wat uitgebreide advies. Ik denk vooral dat er goede interpretaties van wolf en menselijk gedrag nodig zijn. Kennis die veelal ontbreekt en voordat die "wild"ingevuld gaat worden, ben ik daarom maar uitgebreid geweest.

Hopelijk dat wat duiding en achtergrond een beter besef met betrekking tot de ernst en daaruit volgende noodzaak tot actie over brengt.

Ik bel je nog even.

Groeten,

[redacted]

provincie Drenthe

Date : 13-12-2023 18:13:33
From : "[redacted]"
To : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: Concrete beschrijving uitvoering acties Oude Willem
Attachment :
image008.png;image009.png;image010.png;image011.png;image012.png;image013.png;image014.png;image016.png;image017.png;image018.png;image019.png;image020.png;image001.png;

Hoi [redacted]
Goede heldere opzet!

Ik heb nog wat aanvullingen ertussen gezet. Kijk morgenochtend nog even naar wat technische dingen(afstand etc) en vergelijk het even met de aantekeningen van vorige week.
Maar volgens mij heb je het zo heel aardig staan.

Ik denk dat we het nog wel moeten aanvullen met specifieke vragen aan Friesland over verantwoordelijkheden/ grondgebied etc.
Kom ik ook morgenochtend op terug.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 12 december 2023 15:20
Aan: [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Concrete beschrijving uitvoering acties Oude Willem

Hallo [redacted],

Op verzoek van [redacted] heb ik een beknopte beschrijving gemaakt van de uitvoering van de maatregelen om de wolf te Oude Willem weer schuw te laten zijn voor mensen.
Ook dit is slechts een aanzet. Hopelijk is het op korte termijn goed genoeg om met [redacted] te delen-vooral voor de beeldvorming, zodat ook daar zaken in werking worden gesteld.

Beschrijving-Uitvoering Maatregelen Oude Willem.docx

Lees jij svp mee?

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

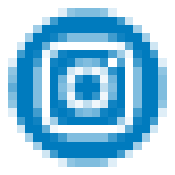

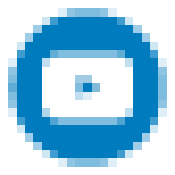

Date : 5-12-2023 13:30:31
From : " [redacted] **@drenthe.nl**
To : " [redacted] **@drenthe.nl, "** [redacted] **@drenthe.nl, "** [redacted] **@drenthe.nl, "** [redacted] **"** [redacted] **@drenthe.nl, "** [redacted] **@drenthe.nl, ** [redacted] **@drenthe.nl, "** [redacted] **@drenthe.nl**
Subject : RE: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Dag allen,

[redacted] en ik hebben gezamenlijk gekeken naar de ladder en daar een advies op gegeven. Wij kritisch op het doorlopen van de verschillende stappen en zien de noodzaak om daarbij goed deskundigen advies in te winnen. Daarnaast komen wij tot de conclusie dat vanaf stap 4 het kantelpunt zien naar een ontheffing vanwege de fysieke risico's voor de wolf. Ook stap drie mag lichtvaardig worden genomen gelet op de procedures in Gelderland en de onderbouwingen die dat vereist.

Tot slot willen wij meegeven deze ladder door huisadvocaat te laten tegentoetsen. Stap 1 en 2 zou tot die tijd wel kunnen, verdere escalatie adviezen wij terughoudendheid naast vereiste ecologische onderbouwing.

Groet,
[redacted] en [redacted]

Van: [redacted] @drenthe.nl>
Verzonden: maandag 4 december 2023 16:15
Aan: [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl> [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl>
Onderwerp: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Urgentie: Hoog

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. [redacted] heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voor [redacted] in samenwerking met [redacted].

[redacted] jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

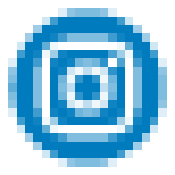
Volg ons op

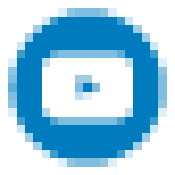
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 4-12-2023 17:04:42
From : /Studio Wolverine" info@studiowolverine.com
To : "@drenthe.nl
Cc : "@drenthe.nl
Subject : Re: opzet escalatieladder/ stappenplan Oude Willem
Attachment : escalatieladder situatie Oude Willem 04122023-1.docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hoi en ,

Vooruitlopend op overleg al enkele opmerkingen in de kolom gedrag wolf geplaatst. Zie bijlage.

Op 4-12-2023 om 15:36 schreef

> Hoi ,
>
> Nav van ons overleg afgelopen vrijdag heb ik vanmorgen een opzet voor een stappenplan in de vorm van een escalatieladder gemaakt. Is concept.
> Zou jij daar ook je oog over willen laten gaan? In hoeverre is de lijn logisch, belangrijke beslismomenten etc.
> De juridische kant wordt ook nog door collega's ingevuld.
>
> Om vaart te krijgen in het proces willen we nu op heel korte termijn met iemand van het parket (officier van Justitie) om tafel, in hoeverre en voor welke interventies wat geregeld moet worden.
> We hebben nog geen zicht op die afspraak, maar ik denk dat het geen slecht idee is om dan ook met jou te schakelen.
>
> Ik stuur nog dat wat aan nieuw filmmateriaal er ligt en dan bel ik je morgen even, ok?
>
> Gastoeter is in aantocht, hoop ik morgen binnen te krijgen.
>
> Met vriendelijke groet,
>
> Domein Landelijk Gebied
>
> provincie Drenthe
>
> +31 592 36
> werkdagen: maandag t/m donderdag
>
> Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
> +31 592 365555 | post@drenthe.nl
> www.provincie.drenthe.nl
> Volg ons op
>
> Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
> Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij : tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter 100 m/ 50 m	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)		voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?)		overleg parket			aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2: -Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht **Als geen effect, niet herhalen,** **naar stap 4!**	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket			mogelijk aan orde
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 → wolf vertoont afwijkend gedrag (de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse (Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	paintball	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning			
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning Wet natuurbescherming Wet dieren Verdoven = dierproef			

	Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen. NB beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar **6***			narcose)					
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB **geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen**			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

provincie Drenthe

Date : 6-12-2023 08:22:33
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]" [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: toelichting stappenplan
Attachment : image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Goedemorgen wolven collega's,

Als wij zelf iets willen i.r.t. aanschaf afweerpistool met pyrotechnisch knap patronen en een paintbalgeweer heb ik een escalatieladder nodig die volledig is uitgewerkt en zonder vraagtekens. Op basis hiervan kan een WM4(verlof om afweerpistool en paintbalgeweer in te kunnen zetten worden aangevraagd bij de politie.

Gisteren heeft de politie aangegeven dat als wij woensdag(vandaag) aanvragen we de WM4 pas volgende week krijgen. Pas daarna kan een afweerpistool opgehaald worden. We hebben er een gereserveerd.

Ook moet in de escalatieladder worden opgenomen dat benaderen en verjagen altijd met aanwezigheid van gewapende escort gedaan wordt. De wolf zal in 100% van de gevallen vluchten maar voor die ene keer dat hij toch besluit aan te vallen moet je deze zekerheid inbouwen. Indien dit er niet in kan haken [redacted] en ik af.

Ik wacht met vervolgstappen ivm aanvragen en aanschaf tot de escalatieladder klaar is. Hiermee schuift dus ook verkrijgen WM4 door en dus ook de inzet van afweerpistool.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: ma-vr
Faunabeheer-soortenbescherming-houtopstanden

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 5 december 2023 18:10
Aan: [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: toelichting stappenplan

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van [redacted] en [redacted] in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies van [redacted] daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 27-11-2023 13:44:35
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@fryslan.frl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@staatsbosbeheer.nl" [redacted]@staatsbosbeheer.nl, "[redacted]@staatsbosbeheer.nl" [redacted]@staatsbosbeheer.nl, "Studiowolverine" info@studiowolverine.com, "[redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: Wolf Oude Willem
Attachment : Advies Wolf met afwijkend gedrag, Drenthe.pdf;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Hallo allemaal,

Ter voorbereiding op ons overleg van aanstaande vrijdagochtend over de Wolf te Oude Willem, stuur ik jullie hierbij alvast het adviesrapport dat [redacted] heeft opgesteld. Omdat we in alle rust de vervolgstappen willen bepalen verzoek ik jullie vriendelijk om het rapport (nog) niet door te sturen.

Het zou mooi zijn als jullie voor vrijdag het rapport in (elk geval op hoofdlijnen) kunnen doorlezen.

Tot vrijdag!

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 3[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: [redacted]
Verzonden: vrijdag 24 november 2023 14:00
Aan: [redacted]; [redacted]@staatsbosbeheer.nl; [redacted]@staatsbosbeheer.nl; [redacted]
Onderwerp: Wolf Oude Willem
Tijd: vrijdag 1 december 2023 10:00-11:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Hallo allemaal,

[redacted] [redacted] heeft een eerste advies met betrekking tot de wolf in Oude Willem.
Dit advies en de vervolgstappen willen we graag op de korte termijn met jullie bespreken. Volgende week is echter alleen de vrijdagochtend voor de meeste genodigden hiervoor beschikbaar.
Het zou heel mooi zijn als iedereen aanwezig kan zijn. Mocht dit niet lukken, laat het dan even weten svp!

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 3[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel vanaf uw computer, mobiele app of apparaat voor vergaderruimte
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering

Vergadering-id: [redacted]
Wachtwoordcode: [redacted]
Teams downloaden | Deelnemen op het web

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen
teams@drenthe.nl
Videovergaderings-id:
Alternatieve VTC-instructies

Meer informatie | Opties voor vergadering

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willem”

Op verzoek van provincie Drenthe

Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]

(roofdier deskundige en professioneel validator wolven melpunt)

LEGSTRAAT 2A • NL – 4861 RK • CHAAM
TEL.: +31(0)161 - 795053 • GSM +31(0)6 215 722 38
HANDELSREG. 09049585 – BTW NL 0534-06-643.B01
WWW.STUDIOWOLVERINE.COM- INFO@STUDIOWOLVERINE.COM

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mens en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van tele-lenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en

aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!
Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "ìmprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.
Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen kan dat leer vermogen er ook toe leiden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor hoeft een wolf enkel de geur van mensen te "overwinnen" om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo'n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtsucces.

De rol van 'liefhebbers'

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: "Een gevoerd dier is een dood dier", is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.

Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen.

Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.

Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.

Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)

In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.

Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.

In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.

Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.

Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.
Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed

en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Uitvoering

Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning

Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

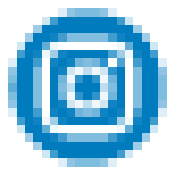
Doel

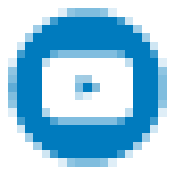
Doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

Date : 17-11-2023 19:33:11
From : "[redacted]"
To : "Studiowolverine" info@studiowolverine.com
Cc : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : Situatie wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Beste [redacted] ,

In vervolg op ons telefoongesprek van vanmiddag met het verzoek of je een advies uit kunt brengen over de situatie met wolf in Oude Willem en wat het beste te doen, stuur ik je via deze mail achtergrondinformatie met kaartmateriaal en de linkjes met beelden.

Achtergrond
Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents Friese Wold. Hij jaagt daar op muizen.
De Oude Willem is een voormalige landbouwenclave in N2000-gebied Drents Friese Wold en bestaat uit ruige graslanden omgeven door bos. Over de gehele lengte van de Oude Willem (ca 4 km) loopt een smalle gemeenteweg die enige jaren geleden verkeersluw is gemaakt. Vanuit die weg zijn de graslanden aan weerszijden goed te overzien. Afstand vanuit de weg tot de bosrand varieert van ca 200 – 400 meter. Zie kaartjes in bijlage.
Via de sociale en reguliere media zijn de berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid en dat trekt veel mensen naar dit gebied. Wolf verschijnt niet dagelijks, maar de toestroom aan mensen, auto's, fotografen/ filmers wordt allengs groter, en het gedrag van mensen 'brutaler' (dat laatste vooral als wolf er wel is).
Er wordt nu actie gezet op het realiseren van een stopverbod langs de weg. Staatsbosbeheer heeft toegangsverbodsborden in de percelen gezet.

Adviesvraag
Provincie Drenthe zou graag willen weten in hoeverre hier sprake is van verstoring van wolf, wat de risico's zijn op het ontstaan van gewenning en afwijkend gedrag en welke maatregelen op welk moment genomen kunnen worden om dit te voorkomen.

In de bijlage tref je overzichtskaartjes en de eerste linkjes naar beeldmateriaal. Het kost veel tijd om het beeldmateriaal compleet te maken en niet alle sites kan ik via linkjes in het document plakken. Ik zal morgen via de app nog relevante foto's sturen.

Alvast dank!

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 5-12-2023 18:09:39
From : "[redacted]"
To : "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : toelichting stappenplan
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van [redacted] en [redacted] in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies van [redacted] daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 27-11-2023 12:32:49
From : [redacted] /Studio Wolverine" info@studiowolverine.com
To : " [redacted] @drenthe.nl, " [redacted] @drenthe.nl
Subject : wolf advies Drenthe
Attachment : Advies Wolf met afwijkend gedrag, Drenthe.pdf;
Sorry, nu met bijlage.

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willem”

Op verzoek van provincie Drenthe

Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]

(roofdier deskundige en professioneel validator wolven melpunt)

LEGSTRAAT 2A • NL – 4861 RK • CHAAM
TEL.: +31(0)161 - 795053 • GSM +31(0)6 215 722 38
HANDELSREG. 09049585 – BTW NL 0534-06-643.B01
WWW.STUDIOWOLVERINE.COM- INFO@STUDIOWOLVERINE.COM

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mens en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van tele-lenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en

aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!
Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "ìmprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.
Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen kan dat leer vermogen er ook toe leiden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor hoeft een wolf enkel de geur van mensen te "overwinnen" om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo'n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtsucces.

De rol van 'liefhebbers'

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: "Een gevoerd dier is een dood dier", is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.

Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen.

Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.

Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.

Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)

In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.

Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.

In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.

Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.

Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.
Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed

en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Uitvoering

Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning

Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

Doel

Doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

Date : 14-12-2023 17:14:38
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@fryslan.frl
Cc : "[redacted]@drenthe.nl, '[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]"
[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, '[redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@fryslan.frl
Subject : Wolf-Oude Willem
Attachment : Beschrijving-Uitvoering Maatregelen Oude Willem.docx;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Hallo [redacted] en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.
In Oude Willem is een jonge onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
Een wolf die op jonge leeftijd gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen het gedrag van wolf bij te sturen.

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf week 50; 2023 indien wolf aanwezig isAfhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts (/ en ?)

Op het moment dat de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.
Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen twwee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) . Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

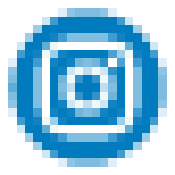
Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

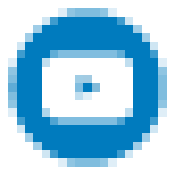
Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
-De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
-Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
-Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

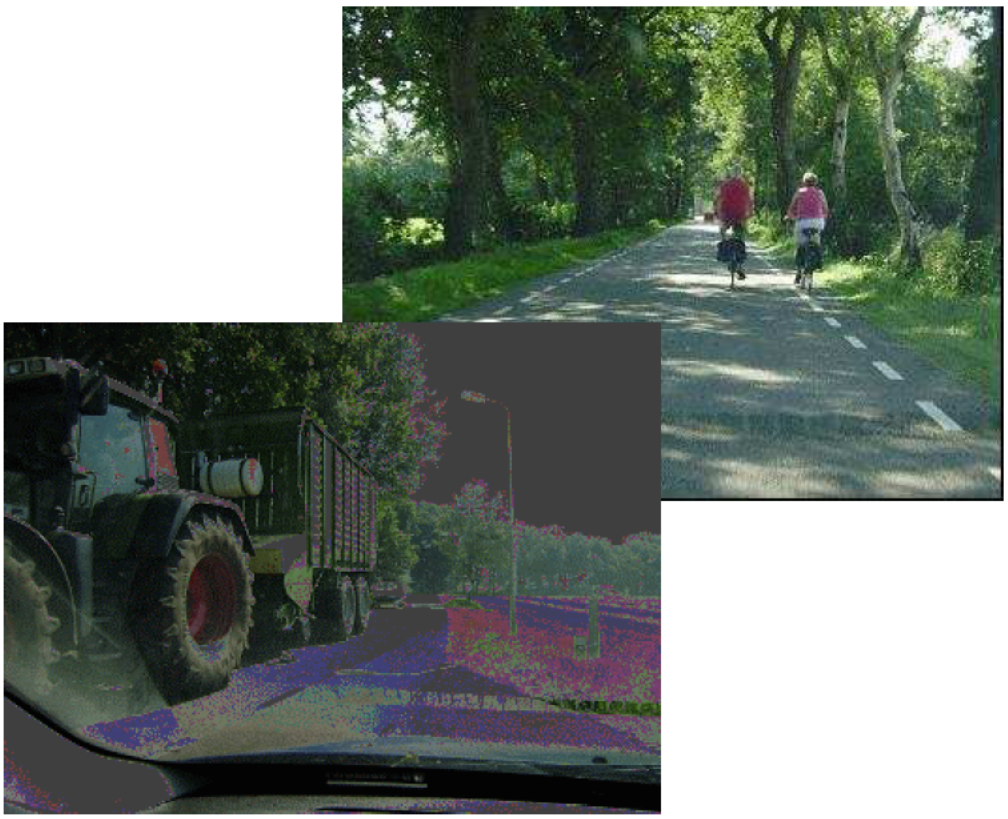

gemeente
DE WOLDEN
Gemeente
Hoogeveen

ENEXIS
NETBEHEER

Gemeentelijk Verkeers en Vervoersplan

2010 - 2019

December 2009

SAMENVATTING

Een GVVP (Gemeentelijk Verkeers- en Vervoers Plan) beschrijft het verkeers- en vervoerbeleid van een gemeente. Het verkeersbeleid van De Wolden is in hoofdzaak gericht op het zoveel mogelijk beperken en waar mogelijk oplossen van (toekomstige) verkeersproblemen.

Interactief
Medio 2009 zijn in Koekange, Ruinen en Zuidwolde werkateliers georganiseerd. Hiervoor zijn onder andere Belangenverenigingen, VVN en Ondernemersverenigingen uitgenodigd. Tijdens de bijeenkomsten zijn de resultaten van dossier- en terreinonderzoek en van een gemeentebrede enquête gepresenteerd. Gezamenlijk zijn alle verkeersaspecten in het gebied aan de orde gesteld. Daarbij zijn de doorgaande routes, het gewenste snelheidsregime en de belangrijkste knelpunten bepaald. Nadat de gemeenteraad in het najaar van 2009 de kaders heeft vastgesteld, is de input uit de inventarisatiefase (waaronder de werkateliers) verwerkt tot een concept GVVP. Dit plan is opnieuw tijdens een centraal werkatelier besproken met onder andere de (Belangen)verenigingen, en waar nodig bijgesteld.

Beleid en doelen
Het rijks- en provinciaal beleid zijn niet meer gericht op vervanging van autokilometers door openbaar-vervoer-kilometers. Een gebiedsgerichte aanpak met alle partners is het speerpunt. Een betrouwbare reistijd is belangrijk.

Het hoofddoel van het gemeentelijke verkeers- en vervoersbeleid van De Wolden is het realiseren van een duurzaam verkeers- en vervoerssysteem. Afgeleide doelstellingen zijn:

- Vergroten van de verkeersveiligheid;
- Bevorderen van fietsverkeer en gebruik van openbaar vervoer;
- Zo veel mogelijk faciliteren van autogebruik;
- Leveren van een bijdrage aan economische en ruimtelijke ontwikkelingen;
- Verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving (beperken schade aan natuur, landschap, milieu).

Inventarisatie
Uit de inventarisatie blijkt dat het aantal ongevallen in de afgelopen jaren aanzienlijk is afgenomen. Gemeente De Wolden voldoet hiermee ruimschoots aan de doelstellingen. De afgelopen jaren is gewerkt aan het Duurzaam Veilig maken van de wegen, volgens het landelijke verkeersbeleid Duurzaam Veilig. De kleine kernen zijn ingericht als 30 km-zones, de grotere kernen gedeeltelijk. Ook zijn er 60 km-zones aangelegd. Vanwege de hoge kosten hiervan, is veelal alleen de markering aangepast. In de praktijk blijkt dat aanvullende maatregelen op bepaalde (onveilige) locaties gewenst zijn, zoals op kruispunten die gelijkwaardig worden. Veel schoolomgevingen zijn de afgelopen jaren verkeersveilig heringericht. Toch blijkt uit de enquête dat een aantal scholen nog knelpunten ervaart.

Ambities

De ambities zijn per thema uitgewerkt. In de volgende tabellen worden per ambitie en thema in hoofdlijnen de voorgenomen aanpak en verdere invulling aangegeven.

Thema	Aanpak	Invulling
Bereikbaarheid		
- Doorstroming	Via doorgaande routes	Doorgaand verkeer niet alleen via de stroomwegen, maar ook vanaf iedere kern een verbinding naar de andere kernen en naar de stroomwegen
- Wegenstructuur	Duidelijke keuzes voor verblijf en verkeer	Wonen: 30 km/h. Doorgaande routes indien fietspad 80, anders 60 km/h.
		Zo min mogelijk verkeersborden. De verkeerssituatie moet duidelijk zijn uit het wegbeeld.
		Terughoudend zijn in het plaatsen van verkeersspiegels, gelet op de schijnveiligheid, voorkeur geven aan andere oplossingen.
- Landbouwverkeer	Maatwerk.	Zoveel mogelijk weren uit de dorpen en indien geen alternatief acceptabel in de dorpen.
- Bewegwijzering	Via belangrijke routes	Alle bebouwde kommen van de gemeente verwijzen. Primair via rijks en provinciale wegen, aanvullend via de doorgaande routes en zoveel mogelijk rekening houdend met het provinciaal beleid.
Leefbaarheid		
- Sociale veiligheid	Knelpunten oplossen	Zichtbaarheid gebruikers in de openbare ruimte vergroten (bijvoorbeeld door snoeiwerkzaamheden of de openbare verlichting aan te passen).
- Geluid	Rekening houden met verblijfsfunctie	In verblijfsgebieden in beginsel geen normoverschrijding accepteren.
- Gladheidbestrijding	Via doorgaande routes	Verbindingen tussen de dorpen en de stroomwegen preventief strooien
Verkeersveiligheid		
- Objectief en subjectief	Knelpunten oplossen	Maatregelen treffen om ongevallenconcentraties te voorkomen en op te lossen. Subjectieve onveiligheid zoveel mogelijk meetbaar maken.
- Gedragsbeïnvloeding	Huidig niveau handhaven	Maatwerk voor De Wolden. Zoveel mogelijk regionaal (ZW Drenthe) oppakken en daarbij de lokale VVN-afdeling betrekken.
Openbaar vervoer		
- Dienstregeling	Optimaliseren	Bij het OV-bureau aangeven dat wij het huidige niveau willen handhaven, bij knelpunten oplossingen nastreven.
- Haltes en halteplan	50% haltes toegankelijk maken	Gebruik van het openbaar vervoer voor bijvoorbeeld ouderen, ouders met kinderen, minder validen mogelijk maken.
- Kernen zonder OV	Buslijnen + regiotaxi	Vervoer op maat in stand houden en benutten als ontsluiting naar kernen zonder OV. Meer publiciteit over de mogelijkheden geven van de regiotaxi.

Parkeren		
- winkelgebieden	Uitbreiden bij knelpunten, maar integraal afwegen	De bestaande parkeercapaciteit minimaal handhaven. In combinatie met nieuwbouwprojecten, herinrichtingen, onderhoudsmaatregelen verbetering van de faciliteiten nastreven.
- vrachtwagens	niet in bebouwde kom	Parkeerzone instellen voor vrachtverkeer in de bebouwde kom. Verwijzen naar industrieterreinen of hiervoor aangelegde voorzieningen.
- gehandicapten		Bij algemene voorzieningen (winkels, zorgcomplexen) parkeerplaatsen voor algemeen invalidengebruik reserveren. Onder kenteken alleen bij uitzondering, bij medische urgentie bijv. bij eengezinswoningen.

Fietsers en voetgangers		
- Schoolroutes	Fietsroutes voortgezet onderwijs	Hogere onderhoudskwaliteit verhardingen.
- Bevorderen fietsgebruik	Continueren	Uitvoeren fietsplan. Aandacht voor fietsstallingen en aanvullende voorzieningen.
- Voetgangers	Meer shared space	In verblijfsgebieden voetgangers samen met de andere verkeersdeelnemers veilig gebruik laten van de openbare ruimte
- Zebrapaden	Bij uitzondering	Geen zebrapaden in verblijfsgebieden. Uitzondering is afhankelijk van verkeersintensiteit, beschikbare alternatieven en het gebruik van de wandelroute.

In hoofdstuk vijf wordt uitgebreid ingegaan op Shared Space als proces en oplossingsrichting. De gemeente wil de komende jaren meer Shared Space gaan toepassen, vooral ook in het buitengebied. Tenslotte zijn oplossingsrichtingen voor de grootste knelpunten in een aantal kernen beschreven.

INHOUDSOPGAVE

1 INLEIDING 7

2 BELEIDSKADER 12

2.1 Beleid landelijke overheid 12

2.2 Regionaal beleid 15

2.3 Gemeentelijk beleid 17

2.4 Beleidsdoelstellingen 17

3 INVENTARISATIE 19

3.1 Ongevallenanalyse 19

3.2 Evaluatie gemeentelijk verkeersbeleid 20

3.3 Intensiteiten 23

3.4 Enquête 23

3.5 Werkateliers 24

3.6 Knelpunten uit de inventarisatie (resumé) 25

4 AMBITIES 26

4.1 Bereikbaarheid 26

4.2 Verkeersveiligheid 36

4.3 Leefbaarheid 40

4.4 Fietsers en voetgangers 42

4.5 Openbaar vervoer 44

4.6 Parkeren 46

5 OPLOSSINGSRICHTINGEN 49

5.1 Shared Space algemeen 49

5.2 Shared Space binnen de kom (30 km-zones) 50

5.3 Shared Space buiten de kom (60 km-zones) 50

5.4 Oplossingsrichtingen per kern 51

5.5 Tot slot 67

1 INLEIDING

Aanleiding

Er is een aantal redenen om het vigerende Beleidsplan Verkeer en Vervoer (BVV, 2000) te herzien. Enerzijds voldoet De Wolden hiermee aan de Planwet Verkeer en Vervoer. Deze planwet verplicht gemeenten om een actueel, zichtbaar samenhangend, eenduidig en uitvoeringsgericht verkeers- en vervoersbeleid te voeren. Minimaal eens per tien jaar moet dit beleid worden beschreven in een Gemeentelijk verkeers- en vervoersplan (GVVP).

Anderzijds vragen ontwikkelingen in het landelijke en regionale beleid om aanpassing en/of bijstelling van het beleid. Ook in De Wolden is een aantal thema's actueel die vragen om een herziening van het GVVP. Een voorbeeld daarvan is hoe we om willen gaan met het verder inrichten van 30- en 60 km-zones.

Probleemstelling

De Wolden is een plattelandsgemeente met veel buitengebied. Dit buitengebied kenmerkt zich door veelal smalle wegen die door alle verkeersdeelnemers worden gebruikt. De wegen hebben in het algemeen een geringe verkeersintensiteit. In dit GVVP is de volgende probleemstelling geformuleerd:

> *Hoe gaan we om met verkeers- en vervoersproblemen in onze plattelandsgemeente, waarbij we rekening houden met landschappelijke waarden, gezamenlijk gebruik van wegen door zeer diverse gebruikers en een lage intensiteit?*

Deze probleemstelling loopt als een rode draad door dit GVVP en komt uitgebreid terug bij het beschrijven van de oplossingsrichtingen in hoofdstuk vijf.

Doel van het GVVP

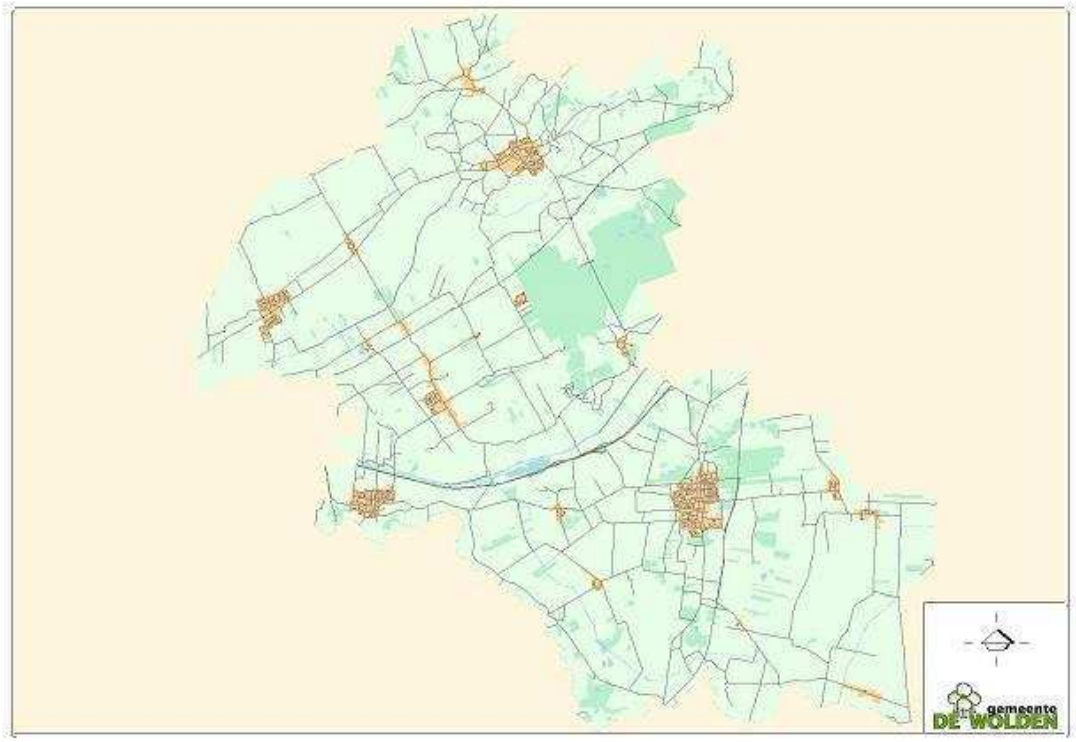
Het GVVP geeft een vernieuwende visie op verkeer en vervoer in de Wolden, met als basis het landelijke en regionale beleidskader. Het plan heeft een breed draagvlak en geeft richting aan toekomstige (her)inrichting van wegen in de kernen en in het buitengebied. Dit vergemakkelijkt eenduidige en heldere communicatie naar de burger bij verkeersproblemen.

Verder biedt dit GVVP een kader van waaruit verkeersplannen kunnen worden ontwikkeld en uitgevoerd: een samenhangend en richtinggevend verkeersbeleid.

Tenslotte wordt met dit GVVP voldaan aan de Planwet Verkeer en Vervoer, die voorschrijft dat iedere gemeente een zichtbaar verkeersbeleid moet voeren, bij voorkeur vastgelegd in een GVVP.

Kenschets gemeente De Wolden

De Wolden is een sterke plattelandsgemeente met een rijke historie en een gevarieerd landschap. De Wolden is goed bereikbaar en centraal gelegen. Er is geringe werkloosheid en de inwoners zijn relatief welvarend. Er zijn veel voorzieningen, er is een sterk verenigingsleven en een grote inzet voor vrijwilligerswerk. De Wolden biedt een aangenaam woonklimaat. Voor de vitaliteit van de gemeente is de kleinschaligheid – en daarmee nabijheid en identiteit – cruciaal. Het gemeentebestuur streeft er naar om deze sterke kanten ook voor de toekomst te behouden en verder te ontwikkelen. (bron: toekomstvisie)

Uitgangspunten

Voor het GVVP gelden de volgende uitgangspunten:

- Het beleid van de gemeente past in het landelijke en provinciaal beleid;
- De gemeente conformeert zich aan het landelijke verkeersveiligheidsbeleid Duurzaam Veilig;
- (Beleids)keuzes hebben zo veel mogelijk draagvlak bij belanghebbenden;
- Het GVVP is afgestemd met omliggende gemeenten en organisaties;
- Het gemeentelijk fietsplan is een integraal onderdeel van dit GVVP;
- Visie Zuidwolde en de uitwerking daarvan.

Fasering GVVP

Het proces om te komen tot het GVVP bestaat uit vier fasen:

1. Startnotitie;
2. Inventarisatiefase;
3. Ambities;
4. Oplossingsrichtingen.

Fasen twee, drie en vier maken deel uit van dit GVVP.

Ad 1 startnotitie

Begin 2009 heeft de gemeenteraad de Startnotitie GVVP vastgesteld. Deze startnotitie beschrijft het proces om te komen tot een breed gedragen GVVP. Daarnaast zijn in de startnotitie de bouwstenen voor het GVVP beschreven.

Ad 2 inventarisatiefase

Het landelijke en provinciale verkeersbeleid is geïnventariseerd. Het landelijke verkeersbeleid is beschreven in de Nota Mobiliteit, het provinciale beleid in het Drentse Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan (PVVP). Verder zijn er diverse regionale studies die dienen als input voor het GVVP.

Er is een evaluatie uitgevoerd van het gevoerde verkeersbeleid de afgelopen jaren. Centrale vraag: is de gemeente op de goede weg? In 2003 en 2005 heeft de gemeente al een eerste evaluatie van het BVV 2000 en het gevoerde Duurzaam Veilig beleid uitgevoerd. Daarnaast is een verkeersveiligheidsanalyse uitgevoerd om te bepalen waar de verkeersveiligheidsknelpunten in de gemeente zijn. Al deze informatie levert input voor het nieuwe GVVP.

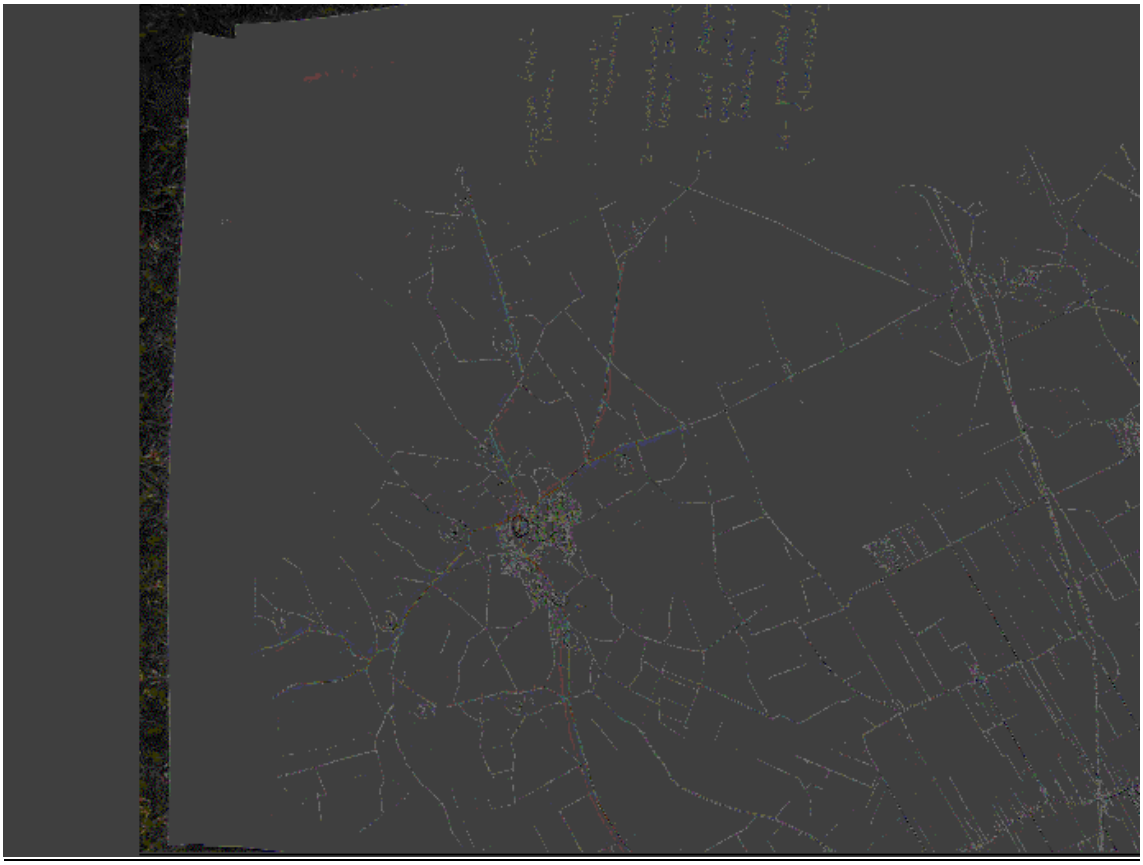
Een andere belangrijke peiler voor dit onderdeel van het GVVP zijn de wensen en ideeën van burgers, belangenpartijen en ambtenaren van (andere) afdelingen. Er is een uitgebreide verkeersenquête uitgevoerd en er zijn werkateliers met belangenverenigingen georganiseerd. Voor meer burgerparticipatie wordt verwezen naar het onderdeel ‘interactieve beleidsvorming’ in dit hoofdstuk. De inventarisatiefase vormt de basis voor de rest van het GVVP.

Burgerparticipatie / interactieve beleidsvorming
Burgerparticipatie is een belangrijk onderdeel van de interactieve beleidsvorming die heeft geleid tot dit GVVP.

Er is een uitgebreide enquête uitgevoerd onder inwoners van De Wolden. Dit heeft geleid tot 266 ingevulde enquêtes. Verder zijn door de gemeente drie werkateliers voor dorpsbelangenverenigingen e.a. georganiseerd. In deze interactieve bijeenkomsten zijn de volgende zaken besproken: gewenste netwerken en snelheden, knelpunten en zaken die als positief worden ervaren.

Hieruit is zeer waardevolle informatie naar voren gekomen. Deze informatie vormde de basis voor het nieuwe beleid en de oplossingsrichtingen. Nadat het concept GVVP gereed was, is het voorgestelde beleid besproken met de belangenverenigingen e.a.

In hoofdstuk drie wordt verder ingegaan op de resultaten van de enquête en de werkateliers.

Ad 3 ambities

In hoofdstuk vier wordt voor de verschillende thema's het beleid uitgebreid beschreven in concrete ambities:

- Bereikbaarheid (doorstroming, (hoofd)wegenstructuur, sluipverkeer, landbouwverkeer, bewegwijzering);
- Verkeersveiligheid (objectief en subjectief, gedragsbeïnvloeding);
- Leefbaarheid (sociale veiligheid, geluid, luchtkwaliteit, routering gevaarlijke stoffen, gladheidbestrijding);
- Fietsers en voetgangers (hoofdroutes, bevorderen fietsgebruik, voetpaden, zebra's)
- Openbaar vervoer (infrastructuur, haltevoorzieningen);
- Parkeren (parkeren in bestaande woongebieden, normering, wegsleepregeling).

Ad 4 oplossingsrichtingen

In hoofdstuk vijf van het GVVP zijn voor de geconstateerde knelpunten en het te voeren beleid globale oplossingsrichtingen beschreven. Shared Space en mogelijke maatregelen hieruit voortvloeiend worden uitgebreid beschreven. Het gaat hierbij nadrukkelijk om *oplossingsrichtingen*; het GVVP is een beleidsplan, geen uitvoeringsplan.

Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt het beleidskader beschreven. Hoofdstuk drie beschrijft de inventarisatie. Hoofdstuk een tot en met drie vormen gezamenlijk de inventarisatiefase. Op basis hiervan is de ambitie voor De Wolden beschreven. Dit is per thema uitgewerkt in hoofdstuk vier. In hoofdstuk vijf worden oplossingsrichtingen beschreven. Per ambitie wordt de aanpak samengevat. Naast een uitgebreide beschrijving van Shared Space worden in dit laatste hoofdstuk voor een aantal kernen de belangrijkste knelpunten en mogelijke oplossingen beschreven.

2 BELEIDSKADER

2.1 Beleid landelijke overheid

Nota Ruimte

De Nota Ruimte (2004) schetst de ruimtelijke strategie voor een sterke economie, een veilige samenleving, een goed leefmilieu en aantrekkelijk land. De samenhang tussen ruimte, verkeer en vervoer en economie wordt op ieder niveau (nationaal, regionaal en gemeentelijk) vergroot. De Nota Mobiliteit werkt deze uitgangspunten verder uit.

Nota Mobiliteit

Het Rijk kiest in de Nota Mobiliteit (2006) voor een zakelijke benadering. Volgens die denkwijze hoort mobiliteit bij de moderne samenleving en zal de mobiliteit de komende decennia veiligheid en de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren. De belangrijkste instrumenten die het Rijk wil inzetten zijn:

- een betere benutting van de bestaande infrastructuur;
- een prijsbeleid in de vorm van variabilisatie en differentiatie van kosten;
- uitbreiding van infrastructuur waar, ondanks de hierboven genoemde maatregelen, knelpunten blijven bestaan.

Het rijksbeleid is niet meer primair gericht op vervanging van autokilometers door openbaar-vervoer-kilometers. Wel gaat het om een gebiedsgerichte aanpak die moet leiden tot betere bereikbaarheid van met name de stedelijke netwerken en de verstedelijkte regio's. De reistijd moet betrouwbaar en voorspelbaar worden zodat reizigers en goederen op tijd aankomen.

Het gebruik van de auto is in de landelijke gebieden minder problematisch en is in feite op maat gesneden voor het maatschappelijk functioneren. In de landelijke gebieden is het openbaar vervoer niet rendabel te maken. Ook de toepassing van nieuwe technologie moet bijdragen aan een betere bereikbaarheid, meer veiligheid en een grotere leefbaarheid. Daarnaast zijn normstelling en handhaving belangrijke instrumenten. De drie noordelijke provincies hebben in het Samenwerkingverband Noord Nederland (SNN) met het Bereikbaarheidsprofiel Noord Nederland bijgedragen aan het te voeren rijksbeleid.

Duurzaam Veilig

Duurzaam Veilig – of eigenlijk Duurzaam Veilig Verkeer – is een initiatief van de verschillende Nederlandse overheden (1997) om de verkeersveiligheid van het wegverkeer te vergroten.

Binnen Duurzaam Veilig Verkeer draait het om het voorkomen van ongelukken, oftewel preventie. Voor de introductie van Duurzaam Veilig werd voornamelijk geprobeerd om de gevolgen van verkeersonveiligheid te beperken. Dat wil zeggen dat veelal achteraf maatregelen werden getroffen om onveilige situaties aan te pakken. Dit wordt ook wel een curatieve benadering genoemd. Natuurlijk is dat nog steeds nodig, maar het curatieve beleid wordt nu gecombineerd met preventief beleid: Duurzaam Veilig.

In 2005 is de Duurzaam Veilig visie geactualiseerd vanwege voortschrijdend inzicht en nieuwe ontwikkelingen ("Door met Duurzaam Veilig"). Waar bij de 1^{e} fase van Duurzaam Veilig met name infrastructuur ('de weg') centraal stond, worden in deze fase ook andere elementen van het verkeerssysteem betrokken: 'het voertuig' en 'de mens'. Voertuigtechnologie en mensgerelateerde maatregelen staan centraler. In het kader van voertuigtechnologie is de ontwikkeling van het Intelligente SnelheidsAanpassing (ISA) in voertuigen interessant. ISA zorgt ervoor dat de bestuurder niet harder kan rijden dan de maximumsnelheid. Meer informatie over Duurzaam Veilig en ISA staat in **bijlage 1**.

Wet geluidhinder

Geluidsbeleid is een taak van de gezamenlijke overheden. Het rijk stelt de algemene kaders, andere overheden zoals gemeenten passen deze in concrete situaties toe. Sinds het einde van de jaren zeventig vormt de Wet geluidhinder (Wgh) het juridische kader voor het Nederlandse geluidsbeleid. De Wgh bevat een uitgebreid stelsel van bepalingen ter voorkoming en bestrijding van geluidshinder door onder meer industrie, wegverkeer en spoorwegverkeer. De wet richt zich vooral op de bescherming van de burger in zijn woonomgeving en bevat bijvoorbeeld normen voor de maximale geluidsbelasting op de gevel van een huis.

Bij nieuwbouwontwikkelingen moet de nieuwe Wet geluidhinder gehanteerd worden. Belangrijk hierbij is een eventuele overschrijding van de voorkeursgrenswaarde.

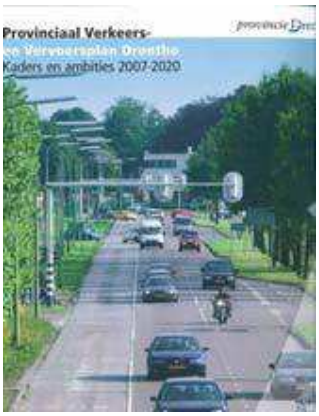
Gedragsbeïnvloeding door verkeersonderwijs op school:
één van de speerpunten van De Wolden

2.2 Regionaal beleid

PVVP

Het PVVP (2007) beschrijft hoe de provincie Drenthe vanuit haar eigen verantwoordelijkheid op het terrein van verkeer en vervoer een bijdrage wil leveren aan de duurzame ontwikkeling van Drenthe. Het PVVP gaat uit van een deur-tot-deurbenadering waarbij de reiziger centraal staat, in plaats van de infrastructuur. De mobiliteitsbehoefte van burgers, bedrijven en voorzieningen is het uitgangspunt. Het beleid uit het PVVP is erop gericht om betrouwbare reistijden te bieden zonder het leefklimaat nadelig te beïnvloeden. Om te kunnen voorzien in de mobiliteitsbehoefte van deur tot deur zijn drie aspecten essentieel: samenwerking, maatwerk en innovatie.

Wat betreft innovatie, volgt de provincie Drenthe de ontwikkelingen op gebied van ISA nauwlettend en ziet dit als één van de oplossingen voor het verkeersveiligheidsprobleem. Meer informatie over ISA staat in **bijlage 1**.

Voor de nadere uitwerking zoekt de provincie Drenthe nadrukkelijk samenwerking met overheden en andere partners. Het PVVP heeft op deze manier een dynamisch karakter, waarmee maximaal kan worden ingespeeld op ontwikkelingen en gebiedsspecifieke voorwaarden. De afstemming van planvorming tussen de verschillende actoren is daarbij essentieel.

Het PVVP beschrijft het provinciale mobiliteitsbeleid voor de periode tot 2020 aan de hand van zes thema's: ruimtelijk-economische ontwikkeling, bereikbaarheid, veiligheid, leefomgeving, innovatie en samenwerking. Binnen de thema's zijn doelstellingen doorvertaald naar beleidsambities en prioritaire projecten. Daarnaast is een Uitvoeringsagenda 2007-2012 opgesteld. Deze beschrijft de uitwerking van de ambities uit deel één naar concrete activiteiten en de mogelijke financiële consequenties van deze activiteiten. De uitvoeringsagenda is niet bedoeld als financiële verantwoording, maar dient als raamwerk voor verdere onderhandeling met partners over de realisatie van de ambities. De uitwerking van de uitvoeringsagenda vormt daarmee de basis voor de uitvoeringsafspraken tussen provincie en gemeenten.

Het PVVP is als uitwerkingsplan van het POP II tevens een vertaling van de nieuwe landelijke Nota Mobiliteit. Het PVVP dient als bouwsteen voor de Structuurvisie Drenthe.

Verkeers- en Vervoersberaad/BDU

‘Decentraal wat kan en centraal wat moet’. Onder dit credo worden steeds meer taken naar de lagere overheden overgeheveld. Van provincies wordt verwacht dat zij samen met partners in de regio in maatregelenpakketten aandacht besteden aan OV, de verbinding van vervoersystemen op knooppunten, reisinformatie, parkeerbeleid, kwaliteitsnet goederenvervoer en langzaam verkeer. Het Verkeers -en vervoerberaad Drenthe (VVBD) speelt hierin een belangrijke rol. De wegbeheerders van Drenthe zijn bestuurlijk vertegenwoordigd in het VVBD. Het VVBD is het officiële orgaan (volgens de Planwet Verkeer en Vervoer) waar afspraken worden gemaakt over de uitwerking van het regionale verkeers- en vervoersbeleid. Het VVBD is verantwoordelijk voor de investeringsbeslissingen en uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Permanente Verkeerseducatie (UPV). Het VVBD adviseert Gedeputeerde Staten van Drenthe in investeringsbeslissingen vanuit de Brede Doeluitkering (BDU).

Convenant

In 2006 hebben provincie Drenthe en gemeente De Wolden het convenant 'veilige bereikbaarheid' gesloten. Dit convenant heeft betrekking op projecten in de periode 2006 tot en met 2008. Het convenant heeft als doel om tot een meer programmatische opzet van uitvoeringsprojecten te komen. In dit convenant zijn alle relevante verkeer- en vervoerprojecten opgenomen, met bij ieder project de trekker van het project en de (verdeling van de) financiering. In 2009 wordt een nieuw convenant voorbereid.

GGB Hoogeveen e.o.

In 2008 heeft de provincie het initiatief genomen om een Gebiedsgericht Benutten (GGB) studie uit te voeren voor de regio Hoogeveen. Gemeente De Wolden was daarbij betrokken. De centrale vraag was waar in de toekomst knelpunten in de infrastructuur zullen ontstaan met het oog op de bereikbaarheid van Hoogeveen en de regio. De studie geeft aan hoe met relatief eenvoudige middelen aanpassingen kunnen worden gedaan, zodat de bereikbaarheid voor langere tijd is gewaarborgd. Daarnaast is onderzocht welke eventuele grootschaliger maatregelen nodig zouden kunnen zijn om de regio Hoogeveen en de regio op langere termijn bereikbaar te houden. Het knooppunt A28/A37 was 'de spil' in deze studie. In de toekomst dreigt hier ernstige congestie te ontstaan door gebrek aan capaciteit, onder andere vanaf de N48(Zuidwolde). Inmiddels heeft het Ministerie van Verkeer en Waterstaat besloten dat de capaciteit op de A28 (rijrichting Meppel-Hoogeveen) wordt vergroot, gelijktijdig met de aanpak van de N48 in 2010.

Kansen Zuidas

De provincie Drenthe wil samen met de Zuid-Drentse gemeenten een extra impuls geven aan de verdere ontwikkeling van de regio Zuid-Drenthe, ook wel aangeduid als de Drentse 'Zuidas'. Het gaat dan specifiek om de as tussen Zwolle en Duitsland, het gebied van de gemeenten Meppel, De Wolden, Hoogeveen, Coevorden en Emmen. Met het project 'Kansen voor de Zuidas' ontwikkelen provincie, gemeenten én bedrijfsleven een ruimtelijk-economische visie voor deze regio. Bereikbaarheid van de regio is een belangrijk onderdeel van dit project. Gemeente De Wolden is lid van de stuurgroep.

2.3 Gemeentelijk beleid

Toekomstvisie

De Toekomstvisie geeft de doelstellingen voor het beleid tot 2020. De toekomstvisie schrijft o.a. het volgende over verkeer en vervoer: *´Voor de gemeente De Wolden is uitstekend onderhoud en beheer van groot belang. Het is van grote betekenis voor het aanzicht, het woongenot en de veiligheid. De belangrijkste bedreiging is dat de gemeente onvoldoende financiële middelen heeft om het beheer en onderhoud op een aanvaardbaar niveau te houden. Hiermee dreigt het basiskapitaal van de gemeente in het gedrang te komen.´*

Programma De Ontmoeting

Ter bevordering van de leefbaarheid in de dorpen is in de opgestelde Toekomstvisie vastgelegd dat er voor alle dorpen een dorpsvisie gemaakt gaat worden. Naast dorpsvisies bestaat ook de wens om te komen tot een structuurvisie, actualisering van het woonbeleidsplan, het GVVP en economische structuurversterking.

Al deze ambities staan verwoord in het programma 'De Ontmoeting'. Het programma zorgt ervoor dat er samenhang ontstaat tussen de verschillende visies en doelstellingen. Het GVVP op haar beurt, levert input voor de op te stellen dorpsvisies.

Collegeprogramma

In het collegeprogramma 2007-2010 is opgenomen dat een nieuw GVVP wordt ontwikkeld. Het collegeprogramma schrijft hierover: *'In dit plan zal specifiek aandacht worden geschonken aan het beschermen van de kwetsbare verkeersdeelnemers.'*

Fietsplan

In 2008 heeft de gemeenteraad het fietsplan vastgesteld. In dit plan is een afweging gemaakt en een voorstel gedaan voor aan te leggen utilitaire fietspaden de komende jaren. Het fietsplan is een integraal onderdeel van dit GVVP.

2.4 Beleidsdoelstellingen

De hoofdlijn van het gemeentelijk verkeers- en vervoersbeleid wordt gevormd door het programma Duurzaam Veilig.

Het hoofddoel van het verkeers- en vervoersbeleid van de gemeente De Wolden is het realiseren van een duurzaam verkeers- en vervoerssysteem. Afgeleide doelstellingen zijn:

1. Vergroten van de verkeersveiligheid;
2. Bevorderen van fietsverkeer en gebruik van openbaar vervoer;
3. Zo veel mogelijk faciliteren van autogebruik;
4. Leveren van een bijdrage aan economische en ruimtelijke ontwikkelingen;
5. Verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving (beperken schade aan natuur, landschap, milieu).

Doelstelling 1: Vergroten verkeersveiligheid

De Provinciale verkeersveiligheiddoelstelling is:

- *De verkeersonveiligheid is in 2010 t.o.v. 2002 teruggedrongen met 30% van de dodelijke slachtoffers en 7,5% van het aantal ziekenhuisgewonden;*
- *De verkeersonveiligheid is in 2020 t.o.v. 2002 teruggedrongen met 45% van de dodelijke slachtoffers en 34% van het aantal ziekenhuisgewonden.*

Deze ambitieuze doelstelling wordt door De Wolden onderschreven. Het aantal dodelijke ongevallen in deze gemeente is gelukkig zo laag, dat daar nauwelijks een trend in te ontdekken is. De Wolden werkt actief aan het verbeteren van de verkeersveiligheid door infrastructurele maatregelen te treffen en door gedragsbeïnvloedende maatregelen te realiseren. De infrastructurele maatregelen hebben betrekking op de aanleg, inrichting en het onderhoud van de wegen. Gedragsbeïnvloeding wordt vormgegeven door verkeerseducatie voor alle leeftijden. Achterliggende gedachte is dat de mens de grootste falende factor in het verkeerssysteem is. Verkeerseducatie is gericht op gedrag, vaardigheden, kennis en kunde van de verkeersdeelnemers.

Doelstelling 2: Bevorderen fietsverkeer en gebruik van openbaar vervoer

De gemeente zet in op duurzaamheid. Hierbij hoort het stimuleren van fietsen en gebruik van openbaar vervoer. Hiertoe heeft de gemeenteraad, vooruitlopend op dit GVVP, in 2008 al een ambitieus fietsplan vastgesteld. Niet alleen nieuwe fietspaden, maar ook doorsteken/oversteken, comfort en goede verlichting zijn van belang bij het bevorderen van fietsverkeer.

Wat het openbaar vervoer betreft streeft de gemeente er naar dat iedere inwoner van De Wolden gebruik kan maken van het openbaar vervoer. Daarnaast biedt de gemeente goede haltevoorzieningen aan.

Doelstelling 3: Autoverkeer mogelijk maken

In een plattelandsgemeente als De Wolden neemt de auto een belangrijke plaats in. De Wolden is in Drenthe de gemeente met het hoogste autobezit (1 auto per 2 inwoners; ca 12.000 auto's). Dit is onder andere te verklaren door de uitgestrektheid van De Wolden, in combinatie met de beperkte vervoersalternatieven. Het landelijk/provinciaal beleid gaat ervan uit dat de auto een volwaardig onderdeel is van het verkeers- en vervoerssysteem en niet alleen beperkt hoeft te worden.

Doelstelling 4: Bijdrage leveren aan economische en ruimtelijke ontwikkelingen

Investeringen in economische en ruimtelijke ontwikkelingen hebben als randvoorwaarde dat een goede infrastructuur wordt aangeboden. Vooral in een economisch minder sterk gebied als Noord-Nederland. Bij nieuwe ontwikkelingen moeten de verschillende beleidsterreinen daarom nauw met elkaar samenwerken.

Doelstelling 5: Verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving (beperken schade aan natuur, landschap, milieu)

Bij het realiseren van een duurzaam verkeers- en vervoerssysteem wordt aandacht besteed aan het beperken van schade aan natuur, landschap en milieu en het bevorderen van de kwaliteit van de leefomgeving. De gemeente blijft zich daarom inzetten voor verplaatsingen die zo min mogelijk belastend zijn, zoals fietsen, openbaar vervoer en carpoolen (zie ook doelstelling 2).

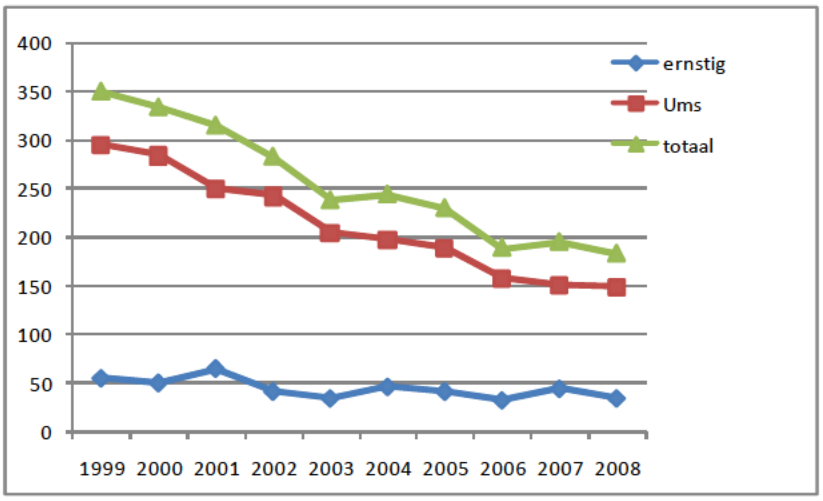
3 INVENTARISATIE

3.1 Ongevallenanalyse

In deze paragraaf wordt de ongevallenanalyse beschreven.

Algemene ontwikkeling

In grafiek 3.1 is de ontwikkeling van het aantal ongevallen in de afgelopen tien jaar weergegeven. Het betreft hier de door de politie geregistreerde ongevallen. Er is sprake van een dalende tendens. Het aantal ernstige ongevallen (dodelijke ongevallen en ongevallen met letsel) neemt minder snel af dan het aantal UMS (uitsluitend materiële schade) ongevallen. De gemeente voldoet ruimschoots aan de verkeersveiligheidsdoelstelling. Het aantal ernstige ongevallen is tussen 2002 en 2008 met 20% afgenomen (van 41 naar 34). In de afgelopen vijf jaar hebben in De Wolden acht dodelijke ongevallen plaatsgevonden.

Grafiek 3.1: ontwikkeling ongevallen

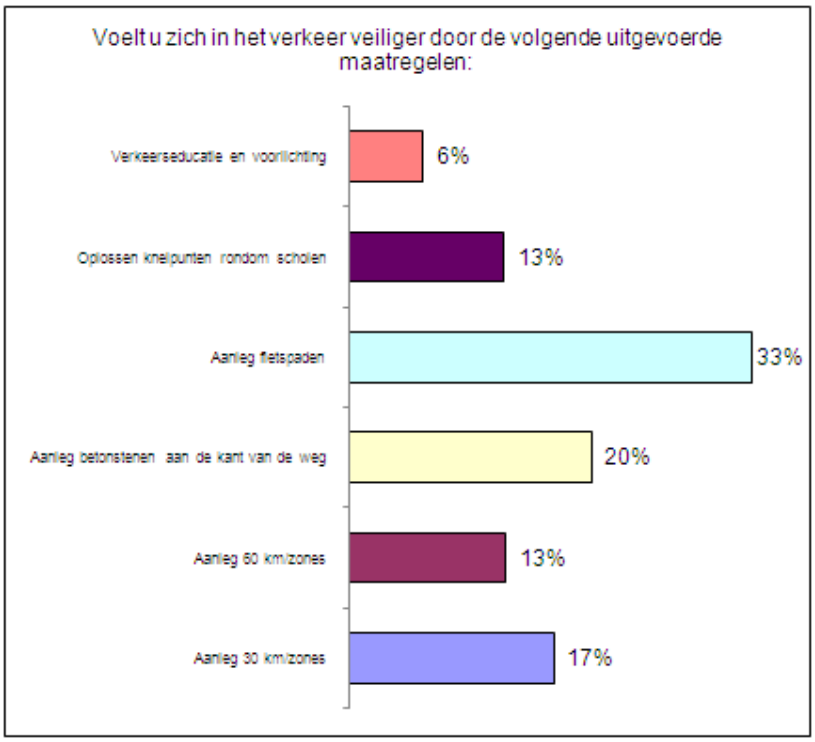
In **bijlage 2** is een analyse weergegeven van de ongevallen. De belangrijkste kenmerken zijn geanalyseerd:

- aantal slachtoffers en km-weglengte naar wegbeheerder (circa driekwart van alle ongevallen in De Wolden vindt plaats op gemeentelijke wegen);
- manoeuvre (vooral eenzijdige ongevallen hebben een verhoogd risico op ernstige afloop en leiden tot veel slachtoffers.);
- toedracht (geen voorrang verlenen, macht over het stuur verliezen en teveel rechts rijden veroorzaken een ernstige afloop);
- top 10 onveilige locaties;
- snelheid (de meeste en ernstigste ongevallen vinden plaats op 80 km-wegen) ;
- kwetsbare verkeersdeelnemers (hoewel in aantal geen groot deel, is de afloop vaak ernstig. Dat geldt vooral voor ongevallen met fietsers en voetgangers. Bij

deze ongevalsgroepen is meer dan de helft van de ongevallen ‘ernstig’, terwijl dat voor alle ongevallen 18% is).

3.2 Evaluatie gemeentelijk verkeersbeleid

Enquête: ‘Door welke uitgevoerde maatregelen voelt u zich veiliger?

Uit de antwoorden blijkt dat vooral de aanleg van fietspaden voor een veiliger gevoel zorgt. Ook de aanleg van betonstenen aan de kant van de weg scoort hoog. Respondenten voelen zich nauwelijks veiliger door educatie en voorlichting. Zaken die hierin opvallen zijn:

- Meer controles/flitspalen;
- Geen drempels/geen van de bovenstaande maatregelen;
- Meer bochten/fietsstroken/optische versmallingen/rotondes.

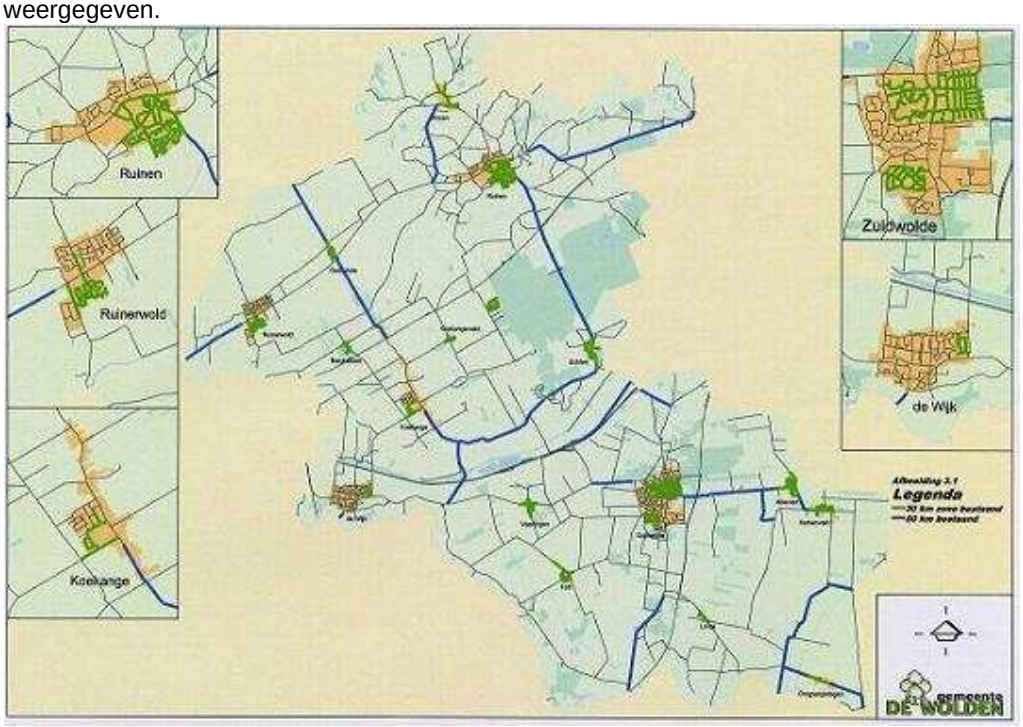
Uit: rapport Enquête

De Wolden heeft in 2000 het BVV opgesteld. Dit was het eerste overkoepelende verkeersplan voor de gemeente. In dit plan werd het begrip Duurzaam Veilig geïntroduceerd. Hierna wordt een korte evaluatie weergegeven van het gevoerde verkeersbeleid de afgelopen jaren. De evaluatie van november 2005 is hierbij betrokken.

Categorisering van wegen; 30 en 60 km/uur

De categorisering van wegen is de basis voor de inrichting van de wegen in De Wolden. In de categorisering (BVV 2000) zijn alle wegen binnen de kom aangewezen als erftoegangsweg; dit betekent feitelijk op alle wegen binnen de kom een maximumsnelheid van 30 km/uur. De kleine kernen zijn inmiddels ingericht als 30 km-zone, de grotere kernen gedeeltelijk. Buiten de bebouwde kom is een aantal verbindende gemeentelijke wegen aangewezen als 'erftoegangsverzamelweg'. Deze wegen zijn gedefinieerd als belangrijkste interne verbindingen in De Wolden. Beleid is dat alle wegen buiten de kom (op den duur) worden ingericht worden als 60 km-wegen.

In de evaluatie 2005 is aangegeven dat geen middelen meer beschikbaar zijn voor het inrichten van 30 km-zones in de grotere kernen, met uitzondering van nieuwbouw (bijvoorbeeld De Wijk). Voor 60 km-zones geldt hetzelfde; het blijkt erg kostbaar om 60 km-zones 'goed' in te richten. In de evaluatie wordt voorgesteld jaarlijks € 50.000 beschikbaar te stellen voor het aanbrengen van belijning, waarna een snelheidsregime van 60 km/uur kan worden ingesteld (sobere 60 km-inrichting). De raad heeft hier destijds mee ingestemd. Daarom zijn de meeste wegen waar de maximumsnelheid verlaagd is van 80 km/uur naar 60 km/uur alleen voorzien van een andere belijning (alleen kantlijn). In de praktijk blijkt het snelheidsgedrag hierdoor niet te wijzigen, zoals vooraf gehoopt. Op **afbeelding 3.1** zijn de huidige snelheidsregimes op de gemeentelijke wegen weergegeven.

Overige (verkeers)maatregelen

Een aantal andere speerpunten uit het GVVP 2000:

- Aansluiting Zuidwolde op N48;
- N375 en landbouwverkeer grasdrogerij;
- Verkeersveiligheid rondom scholen;
- Openbaar vervoer;
- Gedragsbeïnvloeding.

Aansluiting Zuidwolde op N48

In het GVVP 2000 was er nog geen enkel zicht op een snelle realisatie van een veilige aansluiting van Zuidwolde op de N48. Inmiddels ligt dat geheel anders. Sterker nog, de voorbereidingen voor één veilige aansluiting zijn in volle gang. Er komen volledige op- en afritten en een nieuwe verbindingsweg aan de oostzijde van Zuidwolde zal zorgen voor een goede ontsluiting van Zuidwolde. Uitvoering is gepland in 2010.

N375 en landbouwverkeer grasdrogerij

In het BVV was sprake van (gedeeltelijke) afwaardering van de N375 tot 60 km-weg. Inmiddels heeft de provincie haar categorisering van provinciale wegen herzien. Dat heeft geleid tot een opwaardering van nagenoeg alle provinciale wegen tot gebiedsontsluitingsweg. Dat geldt ook voor de N375 en betekent dus dat de weg een 80 km-weg blijft.

Hiermee samen hangt het landbouwverkeer van en naar de grasdrogerij in Ruinerwold. In het BVV werd voorgesteld dit verkeer zoveel mogelijk van de N375 gebruik te laten maken. Uit diverse gesprekken met de provincie bleek dat zij de N375 niet wil openstellen voor landbouwverkeer. De gemeente heeft de intentie om hier verandering in te brengen en zal in overleg met de provincie haar voorstel bespreken Dit onderdeel komt terug in hoofdstuk vijf (oplossingsrichtingen).

Verkeersveiligheid rondom scholen

Een van de speerpunten in het verkeersbeleid is de verkeersveiligheid rondom scholen. De verkeersveiligheid rondom alle scholen is onderzocht. Maatregelen richten zich op infrastructuur, maar ook nadrukkelijk op gedrag. Zo hebben inmiddels de meeste scholen een (of meerdere) verkeersouders. Zij zijn het aanspreekpunt voor de gemeente vanuit de school. Daarnaast stimuleert de gemeente scholen om deel te nemen aan het DVL (Drents VerkeersveiligheidsLabel). Dit label richt zich voornamelijk op gedragsbeïnvloeding en het stimuleert de kwaliteit van verkeersonderwijs.

Inmiddels heeft één school het DVL gehaald en zijn zeven scholen bezig het label te behalen. Hiermee is De Wolden aardig op weg een bijdrage te leveren aan een veilige schoolomgeving. Voor de te bouwen brede scholen in De Wijk en Ruinerwold is een verkeersplan ontwikkeld. In **bijlage 3** is een overzicht van de stand van zaken weergegeven.

Openbaar vervoer

In de evaluatie 2005 wordt gesteld dat er een kwaliteitsslag gemaakt moet worden door abri's en perrons te verbeteren en fietsenstallingen aan te leggen. Inmiddels zijn de abri's vernieuwd en wordt het toegankelijk maken van de bushaltes (perrons verhogen) voorbereid met een bijdrage van de provincie. Doel van het verhogen van de busperrons in combinatie met het laten rijden van lage vloerbussen is dat het openbaar vervoer voor iedereen toegankelijk is. Uitvoering is gepland in de komende jaren.

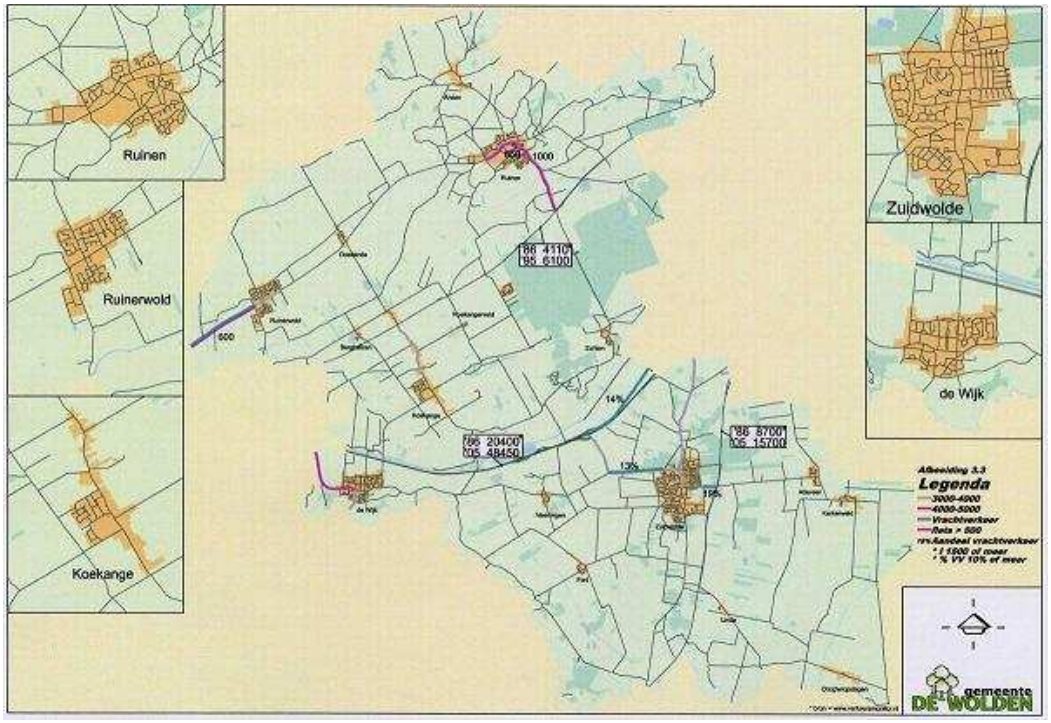
Gedragsbeïnvloeding

In de evaluatie 2005 wordt voorgesteld om gedragsbeïnvloeding – als een van de pijlers van duurzaam veilig – naar een hoger niveau te tillen en hiervoor extra middelen in te zetten. Inmiddels wordt in het kader van gedragsbeïnvloeding regionaal samengewerkt (regio Zuidwest) en vinden er jaarlijks vele activiteiten plaats zoals een verkeersmarkt

voor scholieren, Trials, 100%-Drent-actie, etc.. De gemeente stelt samen met de regio jaarlijks een activiteitenprogramma op en betrekt de lokale afdeling van VVN bij de uitvoering.

3.3 Intensiteiten

De intensiteiten op de wegen in beheer van de gemeente zijn in het algemeen laag. Een aantal ontsluitingswegen (vanaf A28/N375) van/naar de grotere dorpen zoals Ruinerwold, Ruinen, Koekange, Zuidwolde en de Wijk heeft een gemiddeld hogere intensiteit. De intensiteiten op deze wegen liggen tussen 3.000 en 6.000 voertuigen per etmaal. Op **afbeelding 3.3** zijn de wegen met hogere intensiteit weergegeven. De Hessenweg (A28-de Wijk) heeft de hoogste intensiteit: 5.000-6.000 voertuigen per etmaal.

3.4 Enquête

De Wolden heeft een enquête gehouden onder de inwoners. Er zijn 266 ingevulde enquêtes ontvangen, vooral uit de grotere dorpen in De Wolden. Opvallend weinig jongeren (tot 24 jaar) hebben de enquête ingevuld (4%). De enquêteresultaten zijn uitgebreid beschreven in een afzonderlijk rapport. Hieronder volgt een samenvatting van de resultaten.

Meer dan de helft van de respondenten voelt zich meestal veilig in het verkeer (52%). De overige respondenten voelen zich onveilig door (een combinatie van) teveel

tractors/vrachtwagens, te smalle wegen, te weinig fietspaden, te hard rijden en onderhoud. Het blijkt dat vooral de aanleg van fietspaden en de aanleg van bermverharding (grasbetonstenen) worden gewaardeerd met betrekking tot veiligheidsmaatregelen.

Voor ruim 40% is niet altijd duidelijk welke maximumsnelheid geldt. Verkeersborden zorgen ervoor dat men weet hoe hard men mag. Bij veel verkeersdeelnemers ontstaat verwarring doordat de belijning en bebording (maximumsnelheid) niet met elkaar in overeenstemming zijn.

Er is geen draagvlak voor het inrichten van alle gemeentelijke wegen als 30- of 60 km-zone. In beide situaties ziet circa tweederde van de respondenten dit niet zitten. De belangrijkste reden hiervoor is dat men deze snelheidslimiet te laag vindt en ook niet overal nodig acht. Men vindt handhaving belangrijk om de snelheid echt af te dwingen, anders is de lage snelheidslimiet meer een 'wassen neus', zoals een van de respondenten aangeeft.

De aanleg van fietspaden scoort hoog als het gaat om welke maatregelen nodig zijn om het fietsverkeer te stimuleren. Ook meer verlichting en beter onderhoud worden regelmatig genoemd. Een aantal respondenten geeft De Wolden een pluim voor haar fietsbeleid.

Een derde van de respondenten zegt dat men gebruik zou maken van het openbaar vervoer als het gratis zou zijn. Ook kwamen enkele knelpunten naar voren, zoals het ontbreken van busvervoer in het weekend.

3.5 Werkateliers

Tijdens drie werkateliers met de belangenverenigingen zijn de resultaten van de enquête toegelicht. De presentatie van de bijeenkomst van 19 mei 2009 is als **bijlage 4** bijgevoegd. Verder is de gemeente uitgebreid in gesprek gegaan met de belangenverenigingen over drie onderwerpen:

1. Wat zijn doorgaande/hoofdroutes en wat zou de snelheid moeten zijn;
2. Wat zijn de grootste knelpunten;
3. Wat gaat goed.

Wat betreft de gewenste snelheden is men het er in het algemeen wel over eens dat in het buitengebied de snelheid terug kan naar 60 km per uur op de meeste wegen. Op doorgaande wegen – zeker die met een vrijliggend fietspad – zou de maximumsnelheid 80 km per uur moeten zijn. Wel is in iedere situatie sprake van maatwerk, zoals: zijn er bomen dicht langs de weg, is de weg wel op breedte, zijn er veel uitritten ed. Zo werd voor de Oosterweg (Zuidwolde-Alteveer) toch voorgesteld terug te gaan naar 60 km per uur, terwijl Haakswold (Meppel-Ruinerwold) weer terug zou moeten naar 80 km per uur.

Binnen de bebouwde kom staan de woonstraten niet ter discussie: de maximumsnelheid moet daar 30 km per uur zijn. Bij de doorgaande wegen is ook weer sprake van maatwerk. Men vindt 50 km per uur in de Dorpsstraat in Koekange prima, terwijl de

Dorpsstraat in de Wijk volgens de aanwezigen naar 30 km per uur zou moeten. Dit onderdeel wordt uitgewerkt in hoofdstuk 4.

Er zijn veel lokale knelpunten in beeld gebracht. Men vindt vooral de aanleg van fietspaden en bermverharding door de gemeente positief. Alle genoemde knelpunten en positieve punten zijn beschreven in **bijlage 5**.

3.6 Knelpunten uit de inventarisatie (resumé)

Er is een aantal middelen ingezet om knelpunten op het gebied van verkeer en vervoer te inventariseren:

- Enquête onder de inwoners van De Wolden (zie paragraaf 3.4);
- Inventarisatiebijeenkomsten met belangenverenigingen (zie paragraaf 3.5);
- Brieven van bewoners van de afgelopen jaren (**bijlage 5**).

De inventarisatie heeft veel informatie opgeleverd, die deels gebruikt is bij het opstellen van dit GVVP. Sommige reacties komen niet terug in dit GVVP omdat ze voor dit 'plan op hoofdlijnen' te gedetailleerd zijn. De waardevolle informatie wordt wel verder betrokken bij het opstellen van de dorpsvisies en bij concrete vervolgplannen.

4 AMBITIES

In paragraaf 2.4 zijn de beleidsdoelstellingen van gemeente De Wolden beschreven. Het hoofddoel is het realiseren van een duurzaam verkeers- en vervoerssysteem. In dit hoofdstuk wordt deze ambitie uitgewerkt aan de hand van zes thema's, die in de startnotitie zijn beschreven. Deze thema's zijn:

1. Bereikbaarheid;
2. Verkeersveiligheid;
3. Leefbaarheid;
4. Kwetsbare verkeersdeelnemers;
5. OV;
6. Parkeren.

Verder worden ook de kaders meegenomen die de gemeenteraad in september 2009 heeft vastgesteld (**bijlage 6**). Aan het einde van elke paragraaf volgt een samenvatting van de ambities per speerpunt.

4.1 Bereikbaarheid

Het thema bereikbaarheid heeft betrekking op het auto- en vrachtverkeer. Dit thema bestaat uit een aantal onderdelen:

- Doorstroming;
- Hoofdwegenstructuur
- Categorisering;
- Inrichting van wegen;
- Sluipverkeer;
- Landbouwverkeer;
- Bewegwijzering.

Het gemeentelijke beleid ten aanzien van deze onderdelen wordt in deze paragraaf besproken.

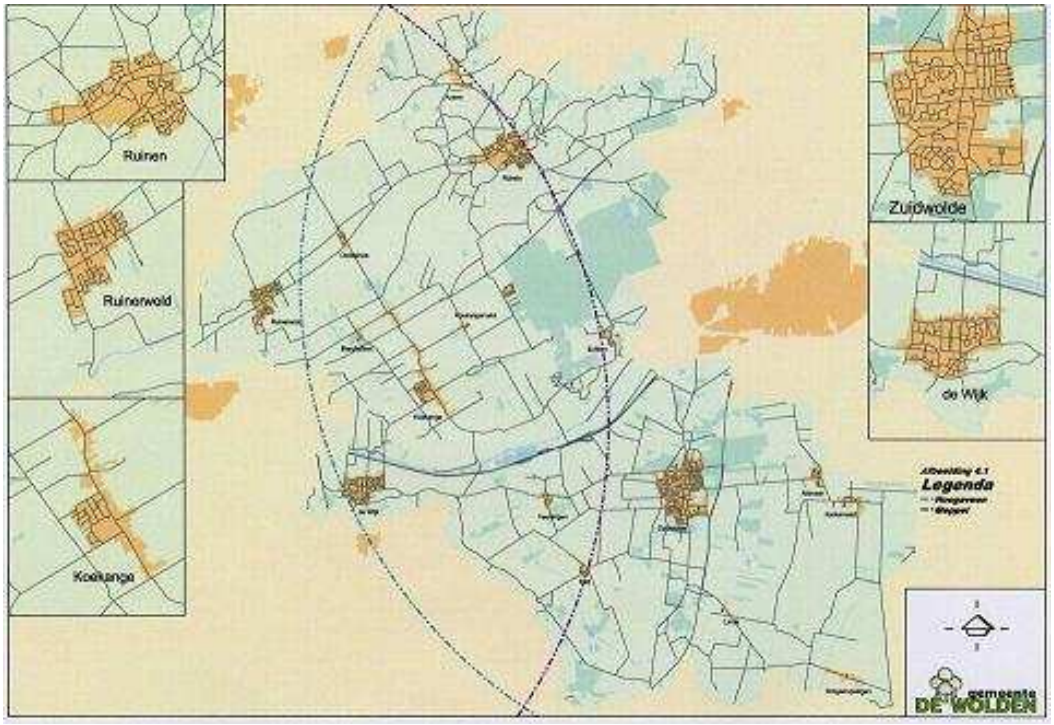
Doorstroming

In De Wolden zijn files geen dagelijks verschijnsel. Dat is een van de kernkwaliteiten van de gemeente: een goede bereikbaarheid. Er zijn twee methoden om de bereikbaarheid te kwantificeren:

- Ritduurcriterium;
- Intensiteit/capaciteit van de weg.

Ritduurcriterium

Het provinciale beleid stelt dat in 2015 alle stedelijke centra vanuit de omliggende kernen binnen 20 minuten bereikbaar zijn. Dat betekent een afstand van circa 15 kilometer en wordt het ritduurcriterium genoemd. Op **afbeelding 4.1** zijn de stedelijke centra Meppel en Hoogeveen weergegeven met een cirkel met een straal van 15 kilometer. Alle kernen van De Wolden die binnen deze straal vallen, voldoen aan het ritduurcriterium.

Hierbij maakt het feitelijk niet veel uit of de maximumsnelheid buiten de kom 80 of 60 km per uur is, aangezien het vaak om korte afstanden gaat en het tijdsverlies minder dan 15 seconden per kilometer is (excl. optrekken/afremmen; dan is het verschil nog kleiner).

Capaciteit/intensiteit

Op de A28 tussen knooppunt Lankhorst en Zwolle is de doorstroming vooral in de ochtendspits problematisch. Incidenteel is het knooppunt Lankhorst (A28/A32) zodanig overbelast dat er filevorming op de A28 optreedt tot in De Wolden. In 2010 gaat Rijkswaterstaat de capaciteit van de A28 vergroten door de aanleg van een derde rijstrook, zodat er 2x3 rijstroken ontstaan. Hiermee zijn de files naar verwachting opgelost en is De Wolden van/naar Zwolle filevrij bereikbaar.

De N48 is vrij zwaar belast, vooral tussen Zuidwolde en knooppunt A28 Hoogeveen. Hier rijden dagelijks bijna 20.000 voertuigen. Bij een intensiteit boven circa 22.000 voertuigen per etmaal kan verdubbeling worden overwogen. De capaciteit van het knooppunt Hoogeveen wordt in 2010 door Rijkswaterstaat vergroot, gelijktijdig met het werk aan de N48. De rijrichting Meppel-Assen krijgt een extra rijstrook; door de korte uitvoegstrook ontstaat hier in de spits regelmatig filevorming.

Op de gemeentelijke wegen is de intensiteit/capaciteit (IC) verhouding zodanig laag, dat de doorstroming geen knelpunt vormt. Ter indicatie: op de drukste gemeentelijke weg (Hessenweg tussen A28 en de Wijk) is de intensiteit ca. 6.000 voertuigen per dag. Pas bij een intensiteit van meer dan 20.000 voertuigen per dag treedt verstoring in de doorstroming op.

Op dit moment zijn er ook geen kruispunten op gemeentelijke wegen, waar het zodanig druk is dat er vertraging en/of filevorming ontstaat. Vanuit het aspect ‘doorstroming’ zijn dus geen maatregelen noodzakelijk.

Hoofdwegenstructuur

De hoofdwegenstructuur bestaat uit de doorgaande routes. Dit zijn de belangrijkste routes via rijks- (A28, N48) en provinciale wegen (N375), en de verbindingswegen naar de kernen en tussen de (grotere) kernen onderling. De doorgaande wegen, zoals deze zijn gedefinieerd in het fietsplan, zijn weergegeven op afbeelding 4.1.1. Wensbeeld is dat alle doorgaande wegen worden voorzien van een vrijliggend fietspad. Bereikbaarheid en doorstroming zijn belangrijk op dit type wegen.
Deze doorgaande routes zijn de basis voor de categorisering.

Categorisering

Op **afbeelding 4.1.2** is de voorgestelde wegencategorisering van De Wolden weergegeven. Er worden vier categorieën onderscheiden:

- Stroomweg (SW);
- Gebiedsontsluitingsweg (GOW);
- Erftoegangsweg A (ETW A);
- Erftoegangsweg B (ETW B).

Per categorie volgt hieronder een toelichting.

Stroomweg (SW)

De Rijkswegen A28 en N48 zijn gecategoriseerd als SW. Deze wegen hebben een functie in het landelijke hoofdwegennet.

Gebiedsontsluitingsweg (GOW)

De provinciale weg N375 is in het PVVP gecategoriseerd als GOW. Voorgesteld wordt de gemeentelijke weg Hessenweg tussen de A28 en de Wijk (zie afbeelding hiernaast) ook te categoriseren als GOW. De argumenten hiervoor zijn:

- Relatief hoge verkeersintensiteit (ruim 5.000 mvt/etmaal);
- Directe ontsluiting tussen De Wijk en de A28;
- Voldoende breedte voor GOW-markering;
- Weinig directe (erf)aansluitingen;
- Vrijliggend fietspad.

Categorisering als GOW betekent een snelheidsregime van 80 km per uur en een enkele kantstreep met dubbele middenstreep. Dit type weg wordt (naast stroomwegen) primair gebruikt als omleidingroute voor doorgaand verkeer bij werkzaamheden en calamiteiten.

Erftoegangsweg A

De erftoegangsweg A (ETW A) is een tussenvorm van gebiedsontsluitingsweg en erftoegangsweg. In de praktijk blijven dit soort wegen vooralsnog een snelheidsregime van 50 of 80 km per uur behouden om verschillende redenen:

- Vrijliggend fietspad;
- Belangrijke functie voor openbaar vervoer;

Dat maatwerk gewenst is bleek ook uit de enquête en de gesprekken met de dorpsverenigingen. Er is geen draagvlak om alle wegen buiten de kom in te richten met een maximumsnelheid van 60 km per uur.

Voorgesteld wordt om in De Wolden alle **doorgaande wegen** te categoriseren als ETW-A (met uitzondering van de Hessenweg, die is GOW).

In het fietsplan is reeds geconstateerd dat een aantal doorgaande wegen op dit moment nog geen vrijliggend fietspad heeft. Deze wegen worden (tijdelijk) voor de veiligheid van de fietser afgewaardeerd naar 60 km/uur. De gemeente heeft daarom in 2009 een aantal doorgaande wegen aangewezen als 60 km/uur weg. De veiligheid van de fietser krijgt dus prioriteit boven doorstroming. Op het moment dat een vrijliggend fietspad is aangelegd,

kan de maximumsnelheid op de betreffende weg (indien haalbaar) weer terug naar 80 km/uur. Doorstroming van verkeer krijgt dan weer prioriteit.

Erftoegangsweg B (ETW-B)

Alle overige wegen worden gecategoriseerd als ETW-B. Dit is de laagste wegcategorie. Dit betreft met name plattelandswegen met een of meerdere van de volgende kenmerken:

- Lage verkeersintensiteit;
- Geen vrijliggend fietspad;
- Weinig wegbreedte;
- Geen (belangrijke) route voor openbaar vervoer.

Deze wegen worden ingericht als 60 km/uur weg met – als de weg voldoende breed is – een enkele kantstreep.

Voorbeelden van ETW A wegen (vooralsnog 80 km/uur)

De Wijk-Koekange: vrijliggend fietspad, grasstenen in de berm (links)
Veeningen-Zuidwolde: voldoende breedte weg en vrijliggend fietspad (rechts)

Ruinen-Ansen: vrijliggend fietspad (links)
Zuidwolde-Alteveer (Oosterweg): vrijliggend fietspad (rechts)

Inrichting van wegen

In deze paragraaf wordt het algemene beleid ten aanzien van het inrichten van wegen weergegeven. Uitgangspunt hierbij is het Duurzaam Veilig beleid. Er wordt onderscheid gemaakt in:

- Wegvakken;
- Kruispunten binnen de kom;
- Kruispunten buiten de kom.

Wegvakken

Alle wegtypen worden ingericht volgens de Essentiële Herkenbaarheidskenmerken (EHK). EHK zijn kenmerken voor Duurzaam Veilige wegen die moeten bijdragen aan het herkenbaarder maken van de wegcategorie. Hierbij wordt de markering aangepast aan de juiste wegcategorie. De CROW-publicatie 'Richtlijn Essentiële herkenbaarheidskenmerken van weginfrastructuur' (203) biedt een duidelijk overzicht. Bij de uitwerking van het GVVP wordt EHK als uitgangspunt gehanteerd. De ETW-A wegen, waar vooralsnog een snelheidslimiet van 80 km per uur blijft gelden, worden voorzien van de belijning die hoort bij een ETW (alleen kantmarkering). De Hessenweg (A28-De Wijk) wordt als enige gemeentelijke weg voorzien van GOW-markering. In **bijlage 7** wordt meer informatie gegeven over EHK en welk type belijning bij welke wegcategorie wordt toegepast. Uit de enquête is overigens gebleken dat voor vier van de tien weggebruikers niet duidelijk is hoe hard er gereden mag worden op een weg. Slechts 10% van de respondenten begrijpt dat er een relatie ligt tussen belijning en snelheid. Dit blijkt een landelijk probleem te zijn. De Minister heeft toegezegd een uitgebreide campagne te starten om weggebruikers te informeren over EHK.

In dit GVVP worden de doorgaande wegen voorlopig niet volledig conform de richtlijn EHK (Essentiële Herkenbaarheids Kenmerken) ingericht. De richtlijn geeft aan dat een Erftoegangsweg een 60 km regime dient te krijgen en voorzien moet worden met specifieke markering. Veel wegbeheerders willen echter op de hiervoor geschikte doorgaande wegen (grijze wegen) ook in de toekomst 80 km/h blijven hanteren. Voorbeelden zijn de doorgaande wegen met een vrijliggend fietspad in De Wolden. In Drenthe vindt daarom intergemeentelijk overleg plaats over de EHK richtlijn en daarmee het hiaat in de categorisering (incl. grijze wegen) af te stemmen. Tot er meer duidelijkheid is over de uitkomsten van deze provinciale en landelijke discussie blijft de snelheidslimiet op de doorgaande wegen in De Wolden met een vrijliggend fietspad gehandhaafd op 80 km. De meeste gemeenten in de omgeving zijn overigens van plan een overeenkomstig besluit te nemen. Met Provincie en Politie is deze aanpak afgestemd.

Voorrang in 60 km/uur gebieden

Juridisch mogen in een zone geen voorrangswegen worden aangewezen. Om een verkeersveilige situatie te creëren dient voordat een zone wordt ingesteld de openbare ruimte te worden ingericht overeenkomstig de landelijke richtlijnen. Dit kan door attentieverhogende maatregelen op de kruisingen aan te brengen (markering, plateau). In de praktijk zullen deze maatregelen veelal uitgevoerd worden bij onderhoud van de weg (werk met werk maken). Bij uitzondering kan (in onoverzichtelijke situaties) een voorrangskruising worden ingesteld.

Geen drempels meer

Op wegvakken worden geen drempels meer aangebracht als snelheidsremmende maatregel. Deze zorgen voor veel irritatie bij weggebruikers en voor trillingen bij woningen. Alleen op kruisingsvlakken worden waar mogelijk nog plateaus aangebracht. Op wegvakken zijn wegversmallingen bij voldoende intensiteit (meer dan circa 2.000 voertuigen per etmaal) een goede maatregel.

Verkeersspiegels
De gemeente plaatst geen verkeersspiegels meer. Deze blijken de weggebruiker juist teveel af te leiden van het overige verkeer en zorgen daarmee voor schijnveiligheid.

Inrichting kruispunten binnen de bebouwde kom
De voorrang op kruisende wegen binnen de kom wordt als volgt geregeld:

- Kruispunt in een 30 km-zone: gelijkwaardig, eventueel met attentieverhogende maatregel;
- Kruispunt tussen 30 km-zone en 50 km-weg: bij voorkeur inritconstructie of anders voorrang geregeld;
- Kruispunt op een 50 km-weg: voorrang geregeld, eventueel met maatregel.

Rotondes worden normaal gesproken alleen toegepast bij een kruising van 2 GOW's. Dergelijke kruispunten komen in De Wolden niet voor op gemeentelijke wegen. Zowel vanuit oogpunt van verkeersveiligheid als doorstroming is het niet nodig de komende jaren rotondes aan te leggen op kruispunten van gemeentelijke wegen onderling. Hulpmiddel bij het ontwerpen van maatregelen binnen de kom is het ASVV 2004 (CROW). In hoofdstuk vijf wordt nader ingegaan op Shared Space oplossingen binnen de kom.

Inrichting kruispunten buiten de bebouwde kom
Buiten de bebouwde kom zijn in verblijfsgebieden op wegen met een maximumsnelheid van 60 km per uur aanvullende maatregelen gewenst, vooral op kruispunten. Uit ongevallenanalyses blijkt dat deze kruispunten potentieel gevaarlijke situaties zijn. Het Handboek wegontwerp (CROW publicatie 164) geeft een aantal mogelijke oplossingsrichtingen. Daarnaast wordt in hoofdstuk vijf nader ingegaan op Shared Space-oplossingen buiten de bebouwde kom.

Sluipverkeer
Sluipverkeer is de benaming voor (ongewenste) verkeersstromen die ontstaan als gevolg van capaciteitsproblemen (zoals ongevallen of files) op snelwegen of andere belangrijke wegen. Hierdoor wordt het onderliggende wegennet overbelast en ondervinden het lokale verkeer en de omwonenden hinder. Aangezien in De Wolden files geen dagelijks verschijnsel zijn, is er dus feitelijk ook geen sluipverkeer. Toch krijgt de gemeente regelmatig klachten over sluipverkeer en 10% van de respondenten van de verkeersenquête geeft aan dat sluipverkeer het grootste probleem op verkeersgebied in De Wolden is. Vaak wordt dan bedoelt dat het verkeer een oneigenlijke route neemt of dat er gevoelsmatig veel verkeer rijdt. Aangezien het in De Wolden niet om grote aantallen gaat, wordt hier geen apart beleid op gevoerd. Per situatie moet worden afgewogen of (aanvullende) maatregelen noodzakelijk zijn.

Landbouwverkeer

In een plattelandsgemeente als De Wolden verdient het agrarische verkeer specifieke aandacht. De gemeente ontvangt steeds vaker klachten over gevaarlijke situaties door landbouwverkeer. Het landbouwverkeer is in de loop der jaren steeds breder en zwaarder geworden, terwijl de wegbreedte in het algemeen gelijk is gebleven. Op dit moment heeft landbouwverkeer dat breder is dan 3,5 meter een ontheffing van de RDW nodig om door kernen mogen te rijden. In de praktijk blijkt dat deze ontheffing niet vaak wordt aangevraagd.

Passeren van brede landbouwvoertuigen kan problematisch zijn als er onvoldoende uitwijkruimte is, bijvoorbeeld als er veel bomen direct langs de weg staan. Ook fietsers en voetgangers die gebruik maken van dezelfde rijbaan, kunnen zich onveilig voelen door zwaar en breed landbouwverkeer. In het kader op de volgende pagina zijn enkele mogelijke oplossingen weergegeven. Vooral aanleg van uitwijkstroken op smalle wegen met bomen dicht langs de weg kan een goede maatregel zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de Oshaarseweg of de Oosterweg.

Daar waar mogelijk moet overwogen worden om het landbouwverkeer om de dorpen heen te leiden om overlast zoveel mogelijk te bepreken. Uitgangspunt is dat er geen nieuwe infrastructuur wordt aangelegd.

Onder regie van de provincie is een werkgroep Landbouwverkeer bezig met het opstellen van een maatregelenplan voor veiliger landbouwverkeer. Gemeente De Wolden is hier nauw bij betrokken. Het resultaat wordt vastgesteld door het VVBD.

Enkele jaren geleden hebben in Nederland tijdens de oogstperiode enkele ernstige ongevallen plaatsgevonden door modder (gladheid!) op de weg. De veroorzaker is verantwoordelijk. De gemeente heeft enkele ‘modder waarschuwingsborden’ in bezit. Deze kunnen door veroorzakers van modder op de weg geleend worden. Daarnaast verlangt de gemeente van de veroorzakers dat zij de modder direct na het veroorzaken opruimen, zodat verkeersonveilige situaties worden voorkomen.

Oplossingen landbouwverkeer

Mogelijke oplossingen op wegen met veel landbouwverkeer zijn het aanleggen van:

1. uitwijkstroken;
2. passeerstroken;
3. een vrijliggend fietspad (bij veel fietsverkeer);
4. grasbetonstenen.

Ad 1.
Op de relatief smalle weg Gieten-Rolde (Aa en Hunze) met bomen aan beide zijden, heeft de gemeente om de 300 meter uitwijkstroken aangelegd bij inritten en andere open ruimtes tussen de bomen. Hierdoor was het niet nodig om bomen te kappen. In de praktijk blijken de uitwijkstroken in een behoefte te voorzien; breed verkeer kan uitwijken als ze elkaar willen passeren. Deze maatregel kan goed worden toegepast als er geen grasstenen naast de weg kunnen worden aangelegd, bijvoorbeeld door bomen dicht langs de weg.

Ad 2.
De provincie Overijssel heeft langs de weg Raalte-Deventer passeerstroken aangelegd. Bedoeling is dat het landbouwverkeer op de passeerstrook wacht zodat het snelverkeer kan doorrijden. In de praktijk blijkt hier nauwelijks gebruik van gemaakt te worden. Overijssel heeft daarom besloten om te stoppen met de aanleg van passeerstroken.

Ad 3.
Op smalle wegen met veel landbouwverkeer en fietsverkeer kan aanleg van een vrijliggend fietspad een veilige oplossing zijn voor fietsers. Dit is wel een kostbare oplossing.

Ad 4.
Aanleg van grasstenen is een veilige manier om de berm te verstevigen, zodat uitwijken veiliger wordt. Vooral zachte bermen zijn erg gevaarlijk voor weggebruikers.

Op dit moment is een werkgroep ‘landbouwverkeer’ bezig met het in beeld brengen van mogelijke oplossingen. Gemeente De Wolden maakt deel uit van de werkgroep. De resultaten worden voorgelegd aan het VVBD.

Wegafsluitingen
De gemeente krijgt met enige regelmaat verzoeken om wegen af te sluiten voor gemotoriseerd verkeer. Dit betreffen vaak wegen in natuurgebieden en/of wegen in eigendom en beheer van derden. In het algemeen gaat de gemeente zeer terughoudend om met verzoeken tot afsluiten van wegen en het instellen van rijverboden. Voor het afsluiten van wegen kan geen algemeen beleid worden opgesteld, omdat vrijwel elk verzoek een ander karakter heeft en op zichzelf moet worden beoordeeld.

Een uitzondering betreft de afsluiting van een aantal gevaarlijke overwegen op de N48. Rijkswaterstaat (wegbeheerder N48) is hiervoor verantwoordelijk samen met de gemeente. Op dit moment onderzoekt een projectgroep de mogelijkheden.

Bewegwijzering
Bewegwijzering is er in gemeente De Wolden in een aantal verschillende uitvoeringen. Uiteraard zijn er de ANWB-wegwijzers die het (doorgaande) verkeer zoveel mogelijk over de hoogste categorie weg naar de bestemming begeleiden. Als er geen verschil in categorie is, wordt beoordeeld welke weg het beste voldoet om het verkeer op af te wikkelen. Onder leiding van de provincie Drenthe wordt door de Drentse gemeenten gewerkt aan een gemeentegrensoverschrijdend bewegwijzeringsysteem. Het uitgangspunt van gemeente De Wolden daarin is dat naar alle bebouwde kommen in de gemeente wordt verwezen, primair via de rijks- en provinciale wegen en doorgaande routes.

In de voormalige gemeenten Zuidwolde en Ruinerwold is een lokaal bewegwijzeringsysteem met strokenborden aangebracht Dit past niet in een Duurzaam Veilig verkeerssysteem en ook niet binnen gemeente De Wolden, waar uniformiteit wordt nagestreefd. Voorgesteld wordt deze bewegwijzering niet te vervangen als ze aan onderhoud toe is. Dit verwijderen zal dan in een vervangingsslag moeten gebeuren.

Voor wat betreft de objectbewegwijzering heeft de gemeente de afgelopen jaren een kwaliteitsslag gemaakt. Alle borden zijn vervangen door uniforme blauwwitte strokenborden met pictogrammen. Bedrijven kunnen nieuwe objectbewegwijzering aanvragen bij de gemeente. De gemeente toetst de aanvraag en gaat zo nodig over tot plaatsing van de wegwijzers. De kosten (€ 175 per bord) zijn voor rekening van de aanvrager.

Gemeente De Wolden wil terughoudend omgaan met het plaatsen van gebods- en verbodsborden en het aanbrengen van markeringen. Voorgesteld wordt om bij de eerste drie dorpsomgevingsplannen die worden opgesteld, de dorpen zoveel mogelijk verkeersbordvrij te maken. Dit betreft dan een concrete uitvoering van het Shared Space-principe. Afhankelijk van de resultaten en het draagvlak wordt al dan niet besloten het Shared Space-principe in alle dorpen in te voeren.

De ambitie bereikbaarheid wordt op diverse fronten ingevuld. De aanpak en maatregelen zijn samengevat in navolgende tabel.

Thema	Aanpak	Invulling
Bereikbaarheid		
- Doorstroming	Via doorgaande routes	Doorgaand verkeer niet alleen via de stroomwegen, maar ook vanaf iedere kern een verbinding naar de andere kernen en naar de stroomwegen
- Wegenstructuur	Duidelijke keuzes voor verblijf en verkeer	Wonen: 30 km/h. Doorgaande routes indien fietspad 80, anders 60 km/h.
		Zo min mogelijk verkeersborden. De verkeerssituatie moet duidelijk zijn uit het wegbeeld.
		Terughoudend zijn in het plaatsen van verkeersspiegels, gelet op de schijnveiligheid, voorkeur geven aan andere oplossingen.
- Landbouwverkeer	Maatwerk.	Zoveel mogelijk weren uit de dorpen en indien geen alternatief acceptabel in de dorpen.
- Bewegwijzering	Via belangrijke routes	Alle bebouwde kommen van de gemeente verwijzen. Primair via rijks en provinciale wegen, aanvullend via de doorgaande routes en zoveel mogelijk rekening houdend met het provinciaal beleid.

4.2 Verkeersveiligheid

Het thema verkeersveiligheid heeft betrekking op alle verkeersdeelnemers. Gemeente De Wolden wil de verkeersveiligheid verbeteren door onveilige locaties actief aan te pakken. Daarnaast wil de gemeente conform de Duurzaam Veilig filosofie inzetten op gedragsbeïnvloeding door educatie, communicatie en handhaving.

In deze paragraaf komen de volgende onderdelen aan de orde:

- Objectieve en subjectieve verkeersonveiligheid;
- Gedragsbeïnvloeding/educatie.

.

Objectieve en subjectieve verkeersonveiligheid

In paragraaf 3.1 is de verkeersongevallenanalyse uitgebreid beschreven. Hieruit blijkt dat het aantal ongevallen de afgelopen jaren sterk is afgenomen, ondanks het feit dat het verkeer jaarlijks toeneemt. Blijkbaar is het verkeersveiligheidsbeleid dat de gemeente voert efficiënt.

Verkeersveiligheid blijft ook de komende jaren een van de prioriteiten in het verkeersbeleid van gemeente De Wolden. De gemeente gaat verder met het invoeren van 30- en 60 km-zones en geeft daarbij extra aandacht aan de locaties waar daadwerkelijk ongevallen gebeuren. Er zijn geen black spots of opvallende ongevalsconcentraties (meer) in de gemeente.

Subjectieve verkeersveiligheid kan omschreven worden als een gevoel van onveiligheid. Men voelt zich om welke reden dan ook onveilig, maar er gebeuren – gelukkig – geen

ongevallen. Uit de enquête is een aantal subjectief onveilige locaties naar voren gekomen. Daar waar mogelijk worden de gesignaleerde knelpunten opgelost, maar de objectief onveilige locaties hebben prioriteit. De politie voert op dit moment het project Subjectieve Verkeersonveiligheid (PSV) uit. De politie gaat dan op verzoek van de gemeente en in samenspraak met bewoners tijdelijk handhaven op een subjectief onveilige locatie. Hiervoor moet draagvlak zijn in de omgeving. Dit kan men meten middels een enquête. Deze enquête wordt door de gemeente uitgevoerd.

Gedragsbeïnvloeding

Na een periode waarbij de nadruk lag op infrastructurele maatregelen, krijgt de mens nu een centrale rol in de verkeersveiligheidaanpak (Door met Duurzaam Veilig, 2005). Gedragsbeïnvloeding mag niet ontbreken in een afgewogen pakket van maatregelen. Daarom is gedragsbeïnvloeding een van de speerpunten in het verkeersveiligheidsbeleid van gemeente De Wolden. Enkele begrippen zullen wij hieronder verder uitwerken:

- Permanente verkeerseducatie;
- Verkeersouders en verkeersveiligheidlabel;
- Campagnes, zoals de campagne ‘100% Drent’;
- Handhaving.

Er ligt een grote verantwoordelijkheid bij de weggebruikers zelf.

<u>Permanente Verkeerseducatie (PVE)</u>

Het idee achter PVE is dat iedereen zijn leven lang blijft leren op verkeersgebied. Doel van PVE is om verkeersdeelnemers 'van driewieler tot rollator' de benodigde kennis, vaardigheden en motivatie bij te brengen voor een veilige deelname aan het verkeer. Dat houdt in dat er verkeerseducatie plaatsvindt op het moment waarop verwacht kan worden dat de bestaande kennis, vaardigheid en motivatie niet (meer) voldoende zijn. Hierbij gaat het dus niet alleen om kennis van verkeersregels, maar vooral ook om risicobewustzijn en de vertaling naar veilig gedrag. De volgende doelgroepen worden daarbij onderscheiden:

- 0 - 12 jaar (kinderen);
- 12 - 18 jaar (jongeren);
- 18 - 60 jaar (rijbewijsbezitters);
- 60-plussers.

De provincie Drenthe heeft per doelgroep een pakket aan instrumenten ontwikkeld. Gemeente De Wolden maakt in overleg met de provincie Drenthe, via het Verkeer en Vervoersberaad Drenthe (VVBD), afspraken over de in te zetten instrumenten, verdeeld over de leeftijdscategorieën. De gemeente werkt hierbij intensief samen met de Zuiddrentse gemeenten (Midden-Drenthe, Westerveld, Meppel, Hoogeveen). Deze gemeenten stellen jaarlijks het UPV vast. Het UPV bestaat uit een aantal projecten die grotendeels gericht zijn op specifieke doelgroepen. Zo zijn er onder andere de projecten Drents Verkeersveiligheidlabel (DVL), Clinic Veilig Uitgaan, Bromfietscursus en ‘de scholen zijn weer begonnen’. Kortom, er is een breed scala aan projecten beschikbaar op het gebied van verkeerseducatie voor iedere doelgroep.

Daarnaast stelt de lokale VVN De Wolden jaarlijks een activiteitenprogramma op. De activiteiten die passen binnen de kaders en het beleid van de regio, worden door de

gemeente gehonoreerd om uitgevoerd te worden. Dit zijn onder andere rijvaardigheidstesten en fietscontroles op lagere scholen.

Verkeersouders en verkeersveiligheidslabel

Het is belangrijk dat kinderen zich veilig leren bewegen in het verkeer. Daarvoor is iedereen verantwoordelijk: ouders, verzorgers, school en overheid. Daarom vindt de gemeente het belangrijk dat in het basis- en voortgezet onderwijs structureel aandacht wordt besteed aan verkeersonderwijs. De gemeente wil graag met de scholen in gesprek en heeft aangegeven dat het belangrijk is dat elke school een verkeersouder heeft. Deze verkeersouders zijn voor de gemeente het aanspreekpunt vanuit de school. Knelpunten worden met hen besproken, maar ook verkeerseducatiemethodieken.

Om scholen te helpen verkeerseducatie een permanente plaats in het lesprogramma te geven, is het project Drents Verkeersveiligheidslabel (DVL) opgezet. De mascotte van het project is ‘Seef’: een "coole" zebra die "safe" zijn weg in het verkeer vindt. Scholen in het basis- en voortgezet onderwijs kunnen door deelname aan het project in het bezit komen van het DVL en zich profileren als verkeersveilige school. Het DVL is een teken van erkenning en waardering voor de inspanningen die een school levert om:

- Het verkeersonderwijs een vaste plaats te geven in het schoolbeleid;
- Met het gedrag de verkeersveiligheid in en rond de schoolomgeving te vergroten.

Om in aanmerking te komen voor het DVL moet de school aan kunnen tonen dat er actief en structurele aandacht wordt besteed aan verkeersonderwijs. De voorwaarden zijn in zes categorieën gegroepeerd:

- Verkeersveiligheid in het schoolbeleid;
- Verkeerslessen;
- Verkeersprojecten;
- Praktische verkeersproeven;
- Verkeersveilige schoolomgeving en -routes;
- Betrokkenheid van (verkeers)ouders/verzorgers (in het basisonderwijs).

Gemeente De Wolden stimuleert scholen om mee te doen met het Verkeers-veiligheidslabel en streeft er naar dat alle basisscholen voor 2015 beschikken over het label.

Een verkeersveilige schoolomgeving en schoolroute zijn voorwaarden om in aanmerking te komen voor het DVL. Een externe organisatie voert hiertoe een

onderzoek uit en bespreekt dit met de school. De gemeente streeft er naar om rondom alle scholen een 30 km-zone in te stellen, voor zover dat nog niet is gebeurd. De gemeente neemt haar verantwoordelijkheid in dit project door daar waar noodzakelijk infrastructurele maatregelen uit te voeren om de verkeersveiligheid rondom te school te verbeteren. De enquêteresultaten voor wat betreft schoolomgevingen kunnen hierbij worden betrokken.

Campagnes

Jaarlijks worden gedragscampagnes uitgevoerd op landelijke, regionale en lokale schaal. De landelijke verkeersveiligheidcampagnes worden verzorgd door Rijkswaterstaat. Handhaving vindt plaats door het KLPD en het OM. Het Rijk probeert door de landelijke voorlichting die gericht is op gedragsbeïnvloeding, handhaving en decentrale acties het gedrag van de verkeersdeelnemer in positieve zin te veranderen. De provincie probeert met regionale campagnes zoveel mogelijk aan te sluiten op deze landelijke campagnes en maakt hiervoor elk jaar een campagnekalender. Voordelen van het combineren van de landelijke en regionale campagnes zijn eenduidigheid en efficiëntie. De landelijke acties zorgen voor naamsbekendheid, zodat de regionale campagnes hierop kunnen meeliften. Op lokaal niveau heeft gemeente De Wolden in 2008 deelgenomen aan het project 100% Drent. De kern van de actie is de visie dat een Drent nuchter, kalm en sociaal in het leven staat. Dit zijn ook goede eigenschappen voor veilig verkeersgedrag. Doel hiervan is om bewustwording en gedragsverandering te realiseren.

Handhaving

De bedoeling van verkeerstoezicht of handhaving is educatie. Ongevallen worden ten dele veroorzaakt doordat verkeersregels worden genegeerd. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan automobilisten die te hard rijden of met alcohol op achter het stuur gaan zitten. De politie controleert en verbetert de naleving van de verkeersregels. De provinciale speerpunten ten aanzien van handhaving zijn: Helm, Gordel, Roodlicht, Alcohol en Snelheid (Helm-GRAS). Een structurele en planmatige aanpak, afgestemd op wegbeheer en educatieve activiteiten, is daarbij van belang. Een dergelijke aanpak kenmerkt zich door:

- Gericht toezicht op relevante plaatsen, tijdstippen en gedragingen;
- De combinatie van voorlichting en onderwijs daar waar mogelijk;
- Een projectmatige aanpak gericht op het type overtreding;
- Preventief en repressief optreden.

De gemeente maakt afspraken met de politie over het uit te voeren verkeerstoezicht. Daarvoor vindt periodiek overleg plaats tussen gemeente en politie.

Hiervoor is de ambitie verkeersveiligheid uitgewerkt. Aanpak en maatregelen zijn beknopt weergegeven in het volgende overzicht.

Verkeersveiligheid		
- Objectief en subjectief	Knelpunten oplossen	Maatregelen treffen om ongevallenconcentraties te voorkomen en op te lossen. Subjectieve onveiligheid zo veel mogelijk meetbaar maken.
- Gedragsbeïnvloeding	Huidig niveau handhaven	Maatwerk voor De Wolden. Zoveel mogelijk regionaal (ZW Drenthe) oppakken en daarbij de lokale VVN-afdeling betrekken.

4.3 Leefbaarheid

Het thema leefbaarheid bestaat uit de volgende onderdelen:

- Sociale veiligheid;
- Geluid en luchtkwaliteit;
- Routering gevaarlijke stoffen;
- Gladheidbestrijding.

Sociale veiligheid

Onder de term sociale veiligheid wordt verstaan: de bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte. In gemeente De Wolden gaat het veelal om de kwetsbare verkeersdeelnemer (fietser, voetganger) die zich onveilig voelt in het donker of door bosschages dicht langs de weg. De gemeente voert hier geen specifiek beleid op, maar bij meldingen over sociaal onveilige locaties wordt per geval bekeken hoe dit kan worden opgelost. Dit kan bijvoorbeeld door snoeiwerk en/of openbare verlichting. Het doel daarvan is om de zichtbaarheid van de weggebruikers in de openbare ruimte te vergroten.

Milieu: geluid en luchtkwaliteit

Verkeer heeft negatieve effecten op het milieu en daarmee ook op de kwaliteit van de leefomgeving. Op verschillende schaalniveaus (mondiaal, landelijk, regionaal) worden allerlei activiteiten ondernomen om de negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken en knelpunten op te lossen. De gemeente draagt hier ook aan bij door bijvoorbeeld het stimuleren van alternatieve vervoerswijzen, zoals de fiets en het openbaar vervoer.

Daarnaast zet de gemeente actief in op het beperken van de CO_2-uitstoot als onderdeel van het klimaatbeleid. In dit kader wordt het product Het Nieuwe Rijden gestimuleerd (onder andere aanbieden van een cursus hiervoor), maar wordt ook ingezet op het versterken van andere thema's zoals openbaar vervoer en fietsvoorzieningen.

Gezien de relatief lage verkeersintensiteiten en lage dichtheid van vervuilende fabrieken is luchtkwaliteit geen actueel onderwerp in De Wolden. Uit provinciaal

onderzoek bleek dat de luchtkwaliteit in Drenthe overal ruimschoots aan de gestelde normen voldoet.

Wel krijgt de gemeente soms klachten over geluidsoverlast. In verblijfsgebieden wordt in beginsel geen normoverschrijding geaccepteerd. Daar waar de norm wordt overschreden, kan de gemeente besluiten om maatregelen te treffen. Nieuwbouwlocaties worden altijd zodanig aangelegd dat de geluidsnorm op de gevel van de woning niet wordt overschreden.

Routering gevaarlijke stoffen

De Wet vervoer gevaarlijke stoffen (WVGS, 1996) heeft als doelstelling het bevorderen van de openbare veiligheid bij het vervoer van gevaarlijke stoffen. Dit betekent het voorkomen van schade of hinder voor mens, dier en het milieu als gevolg van dit vervoer.

De algemene regel van de WVGS is dat het vervoer van gevaarlijke stoffen buiten de bebouwde kom blijft. Daarnaast hebben gemeenten de mogelijkheid om een verplichte route vast te stellen. Het instellen van dergelijke verplichte routes is echter niet verplicht.

Bij de keuze wel of geen routering spelen lokale aspecten een rol, zoals de omvang van verkeersstroom gevaarlijke stoffen, spreiding van zenders en ontvangers en lokale wegenomstandigheden. Voor bedrijven betekent niet routeren minder rompslomp met de aanvraag van ontheffingen. Gezien de geringe omvang van het vervoer met gevaarlijke stoffen heeft gemeente De Wolden besloten om geen routeringplan op te stellen.

Gladheidbestrijding

Om tijdens de winter veilig gebruik van de wegen zoveel mogelijk te kunnen waarborgen, beschikt gemeente De Wolden over een gladheidbestrijdingsplan. In het gladheidbestrijdingsplan zijn de momenten, omstandigheden en de routes waar wordt gestrooid, beschreven. Alleen de doorgaande wegen worden preventief (voordat gladheid optreedt) gestrooid. Deze wegen zijn de verbindingswegen tussen de dorpen, de busroutes, de aan- en afvoerwegen van de industrieterreinen en de doorgaande fietsroutes. Het strooien vindt plaats in een vastgestelde volgorde. In het plan is bepaald dat bij extreme omstandigheden alleen de verbindingswegen binnen de dorpen begaanbaar worden gehouden. ’s Nachts wordt alleen bij zeer bijzondere omstandigheden gestrooid. Bij langer aanhoudende gladheid worden ook de wegen in het buitengebied en binnen de kom curatief (droog) gestrooid. (website gemeente De Wolden; hier is ook het plan en de routering te bekijken)

De ambitie leefbaarheid wordt op diverse fronten ingevuld. De aanpak en maatregelen zijn samengevat in navolgende tabel.

Leefbaarheid		
- Sociale veiligheid	Knelpunten oplossen	Zichtbaarheid gebruikers in de openbare ruimte vergroten (bijvoorbeeld door snoeiwerkzaamheden of de openbare verlichting aan te passen).
- Geluid	Rekening houden met verblijfsfunctie	In verblijfsgebieden in beginsel geen normoverschrijding accepteren.
- Gladheidbestrijding	Via doorgaande routes	Verbindingen tussen de dorpen en de stroomwegen preventief strooien

4.4 Fietsers en voetgangers

In deze paragraaf wordt het gemeentelijke beleid ten aanzien van kwetsbare verkeersdeelnemers beschreven. Onder kwetsbare verkeerdeelnemers worden verstaan:

- Voetgangers algemeen;
- Schoolgaande jeugd;
- Gehandicapten en ouderen

Voetgangers algemeen

Toegankelijkheid en veiligheid zijn voor voetgangers van groot belang. Om voorzieningen in het centrum, de openbare gebouwen, scholen, bejaardentehuizen en dergelijke veilig te voet te kunnen bereiken, zijn voetgangersvoorzieningen noodzakelijk.

De gemeente streeft er naar om langs wegen waar een snelheidsregiem van 50 km per uur geldt (en blijft gelden) en waar bebouwing aanwezig is, te zorgen dat er voorzieningen aanwezig zijn voor voetgangers. Hierbij kan in bepaalde gevallen ook volstaan worden met een alternatief zoals een fietspad. Daar waar drukke oversteeklocaties zijn, kan overwogen worden om voetgangersoversteekplaatsen aan te leggen. Dit is echter geen garantie voor een veilige oversteek!

In 30 km-zones zijn geen afzonderlijke voorzieningen nodig, omdat de snelheid van het gemotoriseerd verkeer hier laag ligt.

De toegankelijkheid voor en veiligheid van voetgangers is in de gemeente niet overal gegarandeerd. Er zijn verschillende lokale knelpunten te benoemen, zoals steile op/afrit van het trottoir, slecht onderhoud, obstakels en dergelijke. Om een goed beeld te krijgen van de knelpunten is de gemeente gestart met een inventarisatie, samen met betrokken partijen. Ook de knelpunten die in de enquête zijn genoemd worden hierin betrokken. Ernstige knelpunten worden zo snel mogelijk opgelost, de overige in combinatie met onderhoud.

De voetpaden of looprouten vanaf een bejaardencentrum naar diverse voorzieningen zoals winkels, huisarts, bibliotheek moeten goed begaanbaar zijn. De gemeente zorgt voor de goede begaanbaarheid en wil ongevallen van bejaarden voorkomen. Een medewerker van de gemeente heeft de stand van zaken geïnventariseerd. De

bewoners, afgevaardigden van de cliëntenraden en directie vonden het prettig dat er aandacht is besteed aan de routen van de oudere inwoners van de gemeente. Zij dachten mee en kwamen met alternatieven en oplossingen voor knelpunten. De inventarisatie beslaat meer dan de staat waarin een voetpad verkeert. Het bevat ook openbare verlichting, zebrapaden, bankjes, prullenbakken, mogelijke obstakels. Over het algemeen zijn de oudere inwoners tevreden ondanks een aantal punten. Met name in Ruinerwold is de oudere inwoner heel content. In De Wijk en Zuidwolde zijn de voetpaden slechter geworden door bouwwerkzaamheden. De paden die niet voldeden aan de goede begaanbaarheid, worden aangepast indien dit noodzakelijk is. Er wordt nagedacht over de haalbaarheid en uitvoering van specifieke wensen. Voor een voetpad dat over twee tot drie jaar wegens vervanging van riolering wordt herstraat, heeft de cliëntenraad een alternatief bedacht. De belangrijkste eis van paden is dat deze vlak moet zijn.

Uit: collegevoorstel 'Toegankelijkheid & begaanbaarheid van looprouten voor de oudere inwoner woonachtig in een bejaardencentrum,'november 2009

Schoolgaande jeugd

Bij deze doelgroep gaat het vooral om de verkeersveiligheid op en nabij de school (schoolomgevingen en school-thuisroutes). Schoolomgevingen en school-thuisroutes vormen een belangrijk onderwerp in het beleid van de gemeente. Bij de school thuis-routes voor leerlingen van lagere scholen en de schoolroutes voor middelbare scholieren zet de gemeente in op een hogere onderhoudskwaliteit van de verhardingen.

Schoolomgevingen

Verkeersveiligheid rond scholen was in de afgelopen jaren al een van de speerpunten van de gemeente. Wel is de gemeente van mening dat ouders zelf ook een verantwoordelijkheid hebben in de verkeersveiligheid rondom de school tijdens halen en brengen.

Een aantal schoolomgevingen is al heringericht met als doel de schoolomgeving objectief én subjectief duurzaam veiliger te maken. Uit de enquête blijkt dat er nog steeds een aantal knelpunten rondom scholen wordt ervaren. De gemeente gaat hierover in gesprek met de verkeersouders en de school. Scholen waar (infrastructurele) knelpunten worden ervaren worden door de gemeente verzocht zich aan te melden voor het DVL project. Hierbij kunnen dan ook de opmerkingen uit de enquête worden gebruikt. In **bijlage 8** is een aantal richtlijnen en mogelijke oplossingsrichtingen bij scholen beschreven.

Gehandicapten/ouderen

Gehandicapten en ouderen die slecht ter been zijn, hebben meer nog dan andere voetgangers behoefte aan veilige voetgangersvoorzieningen. Hoewel de gemeente geen specifiek beleid heeft ten aanzien van gehandicapten, kan wel een aantal algemene zaken worden genoemd die extra aandacht behoeven:

- Ten aanzien van algemene gehandicaptenparkeerplaatsen stelt de gemeente in dit GVVP haar beleid vast. Voorheen was dit vraagvolgend. De richtlijnen zijn in **bijlage 9** beschreven;
- Op oversteekpunten kunnen stoepverlagingen worden aangebracht ten behoeve van de toegankelijkheid voor mensen die slecht ter been zijn.

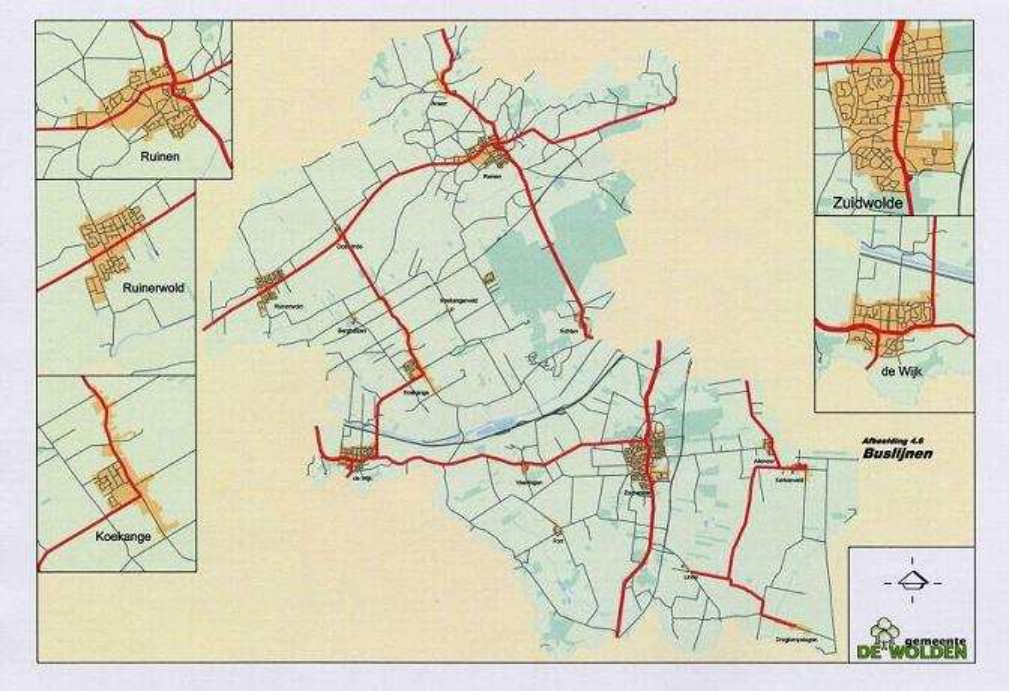
De knelpunten kunnen het beste in samenwerking met de gehandicaptenorganisaties in beeld worden gebracht (zie ook kopje hierboven: voetganger algemeen).

De ambitie 'kwetsbare verkeersdeelnemers' is hiervoor vertaald. De aanpak en maatregelen zijn in navolgende tabel samengevat.

Fietsers en voetgangers		
- Schoolroutes	Fietsroutes voortgezet onderwijs	Hogere onderhoudskwaliteit verhardingen.
- Bevorderen fietsgebruik	Continueren	Uitvoeren fietsplan. Aandacht voor fietsstallingen en aanvullende voorzieningen.
- Voetgangers	Meer shared space	In verblijfsgebieden voetgangers samen met de andere verkeersdeelnemers veilig gebruik laten van de openbare ruimte
- Zebrapaden	Bij uitzondering	Geen zebrapaden in verblijfsgebieden. Uitzondering is afhankelijk van verkeersintensiteit, beschikbare alternatieven en het gebruik van de wandelroute.

4.5 Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer in De Wolden heeft vooral een sociaal-maatschappelijke functie. De sociaal-maatschappelijke functie is het voorzien in de mobiliteit van personen die zich niet te voet, per fiets of per auto kunnen of willen verplaatsen. De lijnen en frequenties zijn op **afbeelding 4.6** weergegeven. De gemeente vindt het belangrijk dat zij ontsloten is en blijft met openbaar vervoer. Naast het aanbieden van een alternatief voor de auto, draagt het openbaar vervoer bij aan een leefbare gemeente. Op dit moment is de ontsluiting met diverse regionale buslijnen georganiseerd. De gemeente gaat uit van minimaal het behoud van het huidige kwaliteitsniveau, maar streeft naar het verbeteren van de kwaliteit.

Het OV bureau Groningen-Drenthe, dat verantwoordelijk is voor het openbaar vervoer in De Wolden, heeft onlangs gekozen voor een nieuwe vervoerder. QBuzz gaat met ingang van 13 december 2009 voor een periode van zes jaar het openbaar vervoer verzorgen in Groningen en Drenthe. De routes en frequenties blijven in De Wolden nagenoeg ongewijzigd. Wel gaat QBuzz een kwaliteitsslag maken voor wat betreft materieel. Alle bussen worden uitgevoerd als lage vloerbus en in de bus is realtime reisinformatie beschikbaar.

De gemeente heeft zelf weinig invloed op de lijnvoering van het openbaar vervoer. Maar zij kan wel bijdragen aan een betere kwaliteit, enerzijds door het aanbieden van goede gemeentelijke infrastructuur, anderzijds door goede haltevoorzieningen.

Infrastructuur

Door het aanbieden van goede infrastructuur kan de gemeente bijdragen aan de betrouwbaarheid en punctualiteit van het openbaar vervoer. Om daadwerkelijk bij te dragen aan deze doelstelling zijn de volgende (beleids)uitgangspunten geformuleerd:

- In een vroegtijdig stadium rekening houden met het openbaar vervoer bij het opstellen wegencategorisering en ruimtelijke ontwikkelingen. Hiertoe het OV-bureau betrekken bij ontwikkeling en uitwerking van de plannen.
- Indien de gemeente het openbaar vervoer vertraagd door veranderingen op het gemeentelijke wegennet, tracht zij elders op dezelfde buslijn de doorstroming van de bus te verbeteren;
- Bij inrichting van wegen met een busroute volgens Duurzaam Veilig wordt er zoveel mogelijk busvriendelijke infrastructuur aangelegd. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de CROW richtlijnen (publicaties 141, 164, 172, 184, ASVV2004 en ‘Maten voor de bus’ van Connexxion).

Haltevoorzieningen

Zoals reeds genoemd zijn abri's vervangen en worden belangrijke bushaltes voorzien van een verhoogd perron. Doel is om 50% van de gemeentelijke haltes toegankelijk te maken. Verder worden stallingvoorzieningen geoptimaliseerd. Daarnaast onderzoeken gemeenten en het OV-bureau de mogelijkheden op belangrijke bushaltes te voorzien van realtime businformatie door middel van DRIS (Dynamisch Route Informatie Systeem). De invoering van DRIS start in het najaar van 2009 als proef op het OV-knooppunt in Borger. Uitvoering in de provincie vindt plaats vanaf 2010. Het VVBD moet nog besluiten over de wijze van (mede)financiering door gemeenten.

De enquête heeft een aantal knelpunten op het gebied van OV opgeleverd. Deze knelpunten worden besproken met het OV-bureau en waar mogelijk worden maatregelen getroffen. Een van de meest genoemde klachten was dat er te weinig of helemaal geen openbaar vervoer beschikbaar is. Dat is niet geheel juist, want daarvoor is er de Regiotaxi. Blijkbaar is men niet op de hoogte van deze vorm van openbaar vervoer. Regiotaxi Zuidwest Drenthe combineert WMO-vervoer met openbaar vervoer. Er geldt een aantal spelregels:

- Regiotaxi rijdt elke dag van 06.00 uur tot 01.00 uur;
- Regiotaxi rijdt uitsluitend op verzoek en heeft de mogelijkheid om ritten te combineren. De rit mag nooit langer zijn dan anderhalf keer de directe rittijd.
- De taxi arriveert omstreeks het afgesproken tijdstip met een uitloop van maximaal 20 minuten.

In navolgende tabel wordt de aanpak en invulling van de ambitie openbaar vervoer samengevat.

Openbaar vervoer		
- Dienstregeling	Optimaliseren	Bij het OV-bureau aangeven dat wij het huidige niveau willen handhaven, bij knelpunten oplossingen nastreven.
- Haltes en halteplan	50% haltes toegankelijk maken	Gebruik van het openbaar vervoer voor bijvoorbeeld ouderen, ouders met kinderen, minder validen mogelijk maken.
- Kernen zonder OV	Buslijnen + regiotaxi	Vervoer op maat in stand houden en benutten als ontsluiting naar kernen zonder OV. Meer publiciteit over de mogelijkheden geven van de regiotaxi.

4.6 Parkeren

Vanaf 1995 groeit het autobezit in Nederland aanzienlijk sneller dan het aantal huishoudens. Deze trend zal zich in de komende jaren nog doorzetten. Verwacht wordt dat het autobezit per huishouden in 2020 ruim 20% hoger ligt dan in 1995.

Tot op heden leidt dat in De Wolden niet of nauwelijks tot problemen; vaak kan er voldoende op straat worden geparkeerd. Bij klachten wordt per geval nagegaan hoe

het probleem kan worden opgelost. Daar waar nieuwe woonwijken worden gebouwd zijn aangescherpte parkeernormen wel noodzakelijk.

Winkelgebieden
In winkelgebieden blijft de huidige parkeercapaciteit minimaal gehandhaafd. In combinatie met herinrichting en onderhoud wordt, in overleg met betrokkenen, waar nodig verbetering van de faciliteiten nagestreefd.

Parkeernormen bij nieuwbouw en herontwikkeling
Voor nieuwbouw zijn per stedelijkheidsgebied parkeerkencijfers opgesteld. Deze kencijfers zijn in vijf klassen ingedeeld: van sterk stedelijk (1) tot niet stedelijk (5). Gemeente De Wolden valt onder klasse 5. De parkeerkencijfers staan uitgebreid beschreven in het ASVV 2004 (Aanbevelingen voor verkeersvoorzieningen binnen de bebouwde kom, van het CROW) en CROW publicatie 182 (parkeerkencijfers).

In nieuwe situaties (die bij het gereedkomen van dit plan nog niet in procedure zijn), worden deze parkeerkencijfers als uitgangspunt gebruikt bij de raming van de parkeerbehoefte. Het berekenen van de parkeerbehoefte is altijd maatwerk en wordt sterk bepaald door de specifieke locatie en specifieke ontwikkeling. De cijfers zijn dan ook de algemene, standaard kencijfers. Binnen de hier gestelde normen wordt de parkeerbehoefte berekend, maar of de bovengrens of de ondergrens wordt gehanteerd, moet per situatie bepaald worden.

Carpoolplaats
Carpoolplaatsen dragen bij in de vermindering van de verkeersdruk. Bovendien heeft carpoolen een positief effect op het milieu (brandstof, luchtvervuiling). Gebleken is dat er behoefte is om nabij de A28 een carpoolplaats aan te leggen. Uit nader onderzoek moet blijken welke locatie in de omgeving van de Willem Moesweg of Leeuweveenseweg het meest geschikt is. Tevens zal worden onderzocht op welke manier de aanleg kan worden gefinancierd.

Gereguleerd parkeren/vrachtauto's
Er is geen aanleiding om het parkeren in de gemeente te reguleren (blauwe zones ed.). Bij de lokale winkelcentra is over het algemeen voldoende parkeergelegenheid aanwezig.

Wel wordt voorgesteld een parkeerverbod voor vrachtwagens (langer dan zes meter en/of hoger dan 2,4 meter) in de grote kernen De Wijk, Ruinerwold, Ruinen en Zuidwolde in te stellen. Het parkeren van vrachtwagens in de bebouwde kom nabij woningen is namelijk ongewenst en leidt vaak tot veel overlast. Naast de aantasting van het beeld binnen de bebouwde kom bestaat de overlast uit geluidhinder bij het aankomen of vertrekken van de vrachtwagens en het geluid van draaiende koelaggregraten. De doelgroep dient zoveel mogelijkheid elders op een veilige manier te kunnen parkeren, buiten de bebouwde kom of op daartoe aangewezen plekken op bedrijventerreinen. Voorgesteld wordt dit nieuwe beleid verder uit te werken.

Wegsleepregeling

Een aantal Drentse gemeenten heeft een wegsleepregeling vastgesteld, maar deze bleken verschillend van opzet te zijn. Om daar meer uniformiteit in aan te brengen heeft een werkgroep een handleiding geschreven met concrete voorbeelden die de gemeenten kunnen gebruiken. In De Wolden is geen wegsleepregeling van kracht. Er is op dit moment ook geen aanleiding om beleid op dit gebied vast te stellen.

In de volgende tabel wordt het voorgenomen beleid op het gebied van parkeren weergegeven.

Parkeren		
- winkelgebieden	Uitbreiden bij knelpunten, maar integraal afwegen	De bestaande parkeercapaciteit minimaal handhaven. In combinatie met nieuwbouwprojecten, herinrichtingen, onderhoudsmaatregelen verbetering van de faciliteiten nastreven.
- vrachtwagens	niet in bebouwde kom	Parkeerzone instellen voor vrachtverkeer in de bebouwde kom. Verwijzen naar industrieterreinen of hiervoor aangelegde voorzieningen.
- gehandicapten		Bij algemene voorzieningen (winkels, zorgcomplexen) parkeerplaatsen voor algemeen invalidengebruik reserveren. Onder kenteken alleen bij uitzondering, bij medische urgentie bijv. bij eengezinswoningen.

5 OPLOSSINGSRICHTINGEN

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij enkele mogelijke oplossingsrichtingen. Deze komen voort uit de knelpunten die naar voren zijn gekomen uit de inventarisatiefase. Per dorp worden de belangrijkste knelpunten en de mogelijke oplossingsrichtingen beschreven. Nadrukkelijk is sprake van mogelijke oplossingsrichtingen: er worden geen definitieve ontwerpen voor de eindsituatie gepresenteerd. Deze oplossingsrichtingen kunnen wel worden gebruikt bij het onderdeel ‘verkeer’ in de op te stellen dorpsvisies. Dit hoofdstuk begint met een uitgebreide beschrijving van Shared Space; een richting waar de gemeente graag mee verder wil de komende jaren.

5.1 Shared Space algemeen

Shared Space is een denkwijze/ werkwijze die ertoe bijdraagt dat de kwaliteit van de openbare ruimte verbetert. Een zichtbare uitwerking daarvan is bijvoorbeeld een straat zonder borden, verkeerslichten en zebrapaden, waar voetgangers, fietsers en automobilisten samen de ruimte delen. In zo'n gemeenschappelijk gebruikte ruimte (Shared Space) wordt de automobilist een geïntegreerd onderdeel van de maatschappelijke en culturele context, en het gedrag (zoals snelheid) wordt bepaald door doodgewone gedragsnormen. Shared Space bestaat uit twee onderdelen:

1. Proces;
2. Ontwerp.

Beide onderdelen worden hierna beschreven.

Proces

Het Shared Space proces bepleit een andere sturingsstrategie van de overheid. De overheid ziet het niet als taak alle problemen zelf op te lossen, maar stelt particulieren, bedrijven en maatschappelijke organisaties in staat actief bij te dragen ‘het probleem’ op te lossen. Shared Space wil hiermee een dubbele kwaliteit realiseren: ruimtelijke kwaliteit en democratische kwaliteit. De ruimtelijke kwaliteit wordt bereikt door kennis en ervaring uit allerlei werkgebieden te bundelen; in onderlinge samenwerking wordt een gedragen product neergezet. Met democratische kwaliteit wordt bedoeld dat gedurende het proces sprake is van een breed draagvlak, actieve betrokkenheid, medewerking en verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen.

Het gaat in het kader van dit GVVP te ver om het proces volledig te beschrijven. Voorgesteld wordt deze werkwijze standaard toe te passen bij grootschalige infrastructurele projecten. Verder kan worden overwogen dit proces onderdeel te maken van het project ‘De Ontmoeting’ .

Ontwerp

Shared Space is een nieuwe benadering van het ontwerp van de openbare ruimte.

Deze aanpak met een oorsprong in Noord-Nederland krijgt steeds meer navolging in binnen- en buitenland.

In de Shared Space-aanpak wordt bij het ontwerp van de openbare ruimte niet alleen naar het verkeerssysteem gekeken. Andere belangen en gebruiksmogelijkheden van de openbare ruimte en aanknopingspunten voor het ontwerp worden nadrukkelijk meegenomen. Nieuw is dat deze benadering niet alleen wordt toegepast op pure verblijfsplekken, maar ook op locaties waar in de voorsituatie de verkeersfunctie sterk de overhand had.

Het doel van Shared Space is tweeledig. Shared Space zorgt ervoor dat de openbare ruimte een prettiger verblijfsruimte wordt. Bovendien wordt de weggebruiker bewust om meer rekening te houden met de omgeving en met andere weggebruikers dan hij normaliter zou doen. Daarvoor is niet alleen een ander ontwerp nodig, maar vooral ook een andere aanpak en andere betrokkenen.

5.2 Shared Space binnen de kom (30 km-zones)

De afgelopen jaren is een aantal aansprekende voorbeelden van Shared Space in Noord-Nederland aangelegd. Vooral in de gemeente Smallingerland (Drachten) zijn veel voorbeeldprojecten uitgevoerd. **In bijlage 10** is een aantal afbeeldingen en voorbeelden van Shared Space projecten weergegeven. Zo kan bijvoorbeeld ook een schoolomgeving met het Shared Space principe worden heringericht.

Toch moet wel een kanttekening worden gemaakt bij Shared Space, want niet iedereen blijkt even positief. Vooral kwetsbare verkeersdeelnemers (ouderen, kinderen) hebben soms moeite met oversteken en zich veilig te bewegen in het gemengde verkeer. Hier moet bij het ontwerp wel rekening mee worden gehouden.

In De Wolden wordt het eerste grootschalige Shared Space project momenteel voorbereid. De Hoofdstraat (noord) in Zuidwolde wordt volgens het Shared Space – principe heringericht. De gemeente wil de komende jaren meer van dergelijke projecten binnen de kom gaan uitvoeren.

5.3 Shared Space buiten de kom (60 km-zones)

Buiten de kom is nog niet veel ervaring opgedaan met Shared Space. En dat is eigenlijk opvallend. Immers, juist in het buitengebied is van oudsher al sprake is van Shared Space. Toch is hier de roep om vrijliggende fietspaden en verkeersmaatregelen het grootst.

Gemeente De Wolden wil met Shared Space (buiten de bebouwde kom) het gevoel terug brengen van: ‘de weg is van ons allemaal en we houden weer rekening met elkaar’. In deze paragraaf wordt uitgebreid ingegaan op het (her)inrichten van de

plattelandswegen (erftoegangwegen buiten de kom) volgens de Shared Space methodiek.

Het (her)inrichten en verkeersveiliger maken van de plattelandswegen buiten de kom is overigens hard nodig. Een kwart van de verkeersdoden in Nederland valt te betreuren op dit type wegen. Uit landelijk onderzoek is overigens gebleken dat het aantal verkeersslachtoffers met 25% is afgenomen door de herinrichting tot 60 km-zones.

Nadeel van het uitvoeren van snelheidsremmende maatregelen op de plattelandswegen is dat ze vaak ten koste gaan van het karakter van de weg en de omgeving. Immers, de plattelandswegen staan niet op zichzelf, maar zijn een integraal onderdeel van hun omgeving. Steeds vaker rijst bij inwoners, maar ook bij de gemeente zelf, de vraag of dit soort verkeerstechnische maatregelen de enige oplossing is.

Shared Space benut de elementen uit het landschap die kunnen worden ingezet om het gewenste verkeersgedrag en daarmee de verkeersveiligheid te vergroten. Hierbij is een gebiedsgerichte en integrale benadering essentieel. De opgave is dan dat de weggebruiker op een natuurlijke manier aan de vormgeving van de weg kan ´aflezen´ welk gedrag van hem wordt verwacht. Tegelijkertijd zal een weginrichting die is afgestemd op zijn omgeving de aantrekkelijkheid van het platteland kunnen waarborgen of zelfs vergroten. Een dergelijke inrichting vergt maatwerk. In tegenstelling tot de traditionele verkeerstechnische maatregelen, zijn er dus geen standaardmaatregelen beschikbaar. Wel worden in deze paragraaf, op basis van ervaringen elders, een aantal concrete voorbeelden gegeven. Het CROW heeft onlangs een beeldenboek uitgegeven (plattelandswegen mooi en veilig, CROW publicatie 259). Hierin staan veel voorbeeldprojecten en mogelijke maatregelen beschreven.

Het landschap en de daaruit voorvloeiende maatregelen kunnen vanuit verschillende invalshoeken worden getypeerd:

- Landschappelijk;
- Cultuurhistorisch;
- Ecologisch.

In **bijlage 11** wordt per onderdeel een aantal mogelijke maatregelen beschreven. Deze voorgestelde maatregelen dienen als voorbeeld bij herinrichtingprojecten die de gemeente gaat uitvoeren op plattelandswegen.

5.4 Oplossingsrichtingen per kern

In deze paragraaf wordt per kern een aantal veel genoemde knelpunten beschreven. Tevens worden globale oplossingsrichtingen voorgesteld.

Alteveer

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid Bewegwijzering: Alteveer en Kerkenveld zijn niet voldoende verwezen vanaf de stroomwegen.	Onderzoek de haalbaarheid van aanvullende verwijzingen naar beide dorpen. De nieuwe ontsluiting op de N48 geeft kansen.
Verkeersveiligheid Oosterweg: ontsluiting van Alteveer (en Kerkenveld) naar de N48 en Zuidwolde. Het is een relatief smalle weg met bomen aan beide zijden van de weg. Hierdoor is het niet mogelijk grasstenen aan te brengen en uitwijken is dus ook problematisch. Daarnaast is de kwaliteit van het wegdek plaatselijk onvoldoende.	Waar mogelijk – uitwijkstroken aan te leggen om de (circa) 300 meter. Dus uitwijkstrook links – 300 meter verderop uitwijkstrook rechts etc. De 300 meter is een richtgetal, omdat er ter plaatse wel ruimte moet zijn voor een strook. Bomenkap lijkt vanuit landschappelijk oogpunt geen optie. Daarnaast is een gedeelte van de weg aan onderhoud toe.
Leefbaarheid Drempels: (te) steile en (te) veel drempels in het dorp. Dat ontsiert het dorp en is vervelend voor de weggebruiker. Daarnaast zoekt verkeer een andere (snellere) weg. Indertijd is in Alteveer het concept Duurzaam Veilig wel erg strikt uitgevoerd door het invoeren van (zo)veel drempels. Comfort: door gaten in een aantal buitenwegen zijn deze minder goed begaanbaar.	De gemeente stelt voor om samen met het dorp te kijken naar alternatieve maatregelen, waarbij Shared Space een mogelijkheid is. Meer en eerder onderhoud uitvoeren aan de wegverhardingen (in 2009 is extra budget vrijgemaakt).
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Anserweg: komgrens (op de weg vanuit Ruinen) gezien als verkeersonveilig. Er ligt daar een wegversmalling. Armstraat – Anserweg: kruispunt wordt onoverzichtelijk gevonden.	Hier kan de komentree worden verbeterd in combinatie met het uitzicht. Verbeteren door uitzichtverbeterende maatregelen (snoei en kap), bij het uitvoeren van onderhoudsmaatregelen aan het wegdek kan het kruisingsvlak worden geaccentueerd.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Berghuizen

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Weidenweg (schoolroute) wordt te hard gereden. N375 - oversteek Berghuizen: oversteek onveilig. Koekangerweg. Op deze verbinding tussen Weerwille en Oosteinde komen de fietsers in de knel. Het is een smalle weg met hoge snelheden. Weidenweg: geen veilige fietsverbinding vanaf Berghuizen naar de Koekangerweg.	Door de inrichting van deze lange weg te herzien middels 'shared space' kan dit worden verbeterd. De oversteek N375 wordt besproken met de wegbeheerder (provincie Drenthe). Verzocht wordt de locatie nader te onderzoeken en de aanleg van een rotonde te overwegen. Volgens het Fietsplan wordt langs de Koekangerweg een fietspad aangelegd. In het Fietsplan wordt geen (hoge) prioriteit toegekend aan de Weidenweg. Het buitengebied rond Berghuizen wordt heringericht tot 60 km zone. In deze zones kan de fietser voldoende veilig zijn route volgen.
Leefbaarheid Buitengebied veiliger maken voor kinderen.	Voorziet het plan in door de invoering van shared space en 60 km zones.
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Postweg (brede school): uit de resultaten van de enquête in de Wijk is dat velen zich zorgen maken over de toekomstige verkeerssituatie bij de brede school. Het feit dat deze aan een doodlopende weg ligt en dat de situatie nog niet verkeersveilig is opgelost, zorgt voor onrust.	Inmiddels is een verkeersplan gemaakt met inbreng van de buurtbewoners en andere belanghebbenden. Dit plan wordt uitgevoerd.
Dorpsstraat: het parkeren bij de winkels wordt als onveilig ervaren, vooral door de grote drukte bij Modewereld Van der Belt op bepaalde momenten. Een aantal malen wordt gevraagd om 30 km per uur in te stellen op de Dorpsstraat.	Door de combinatie onderhoud en Shared Space inrichting en het al dan niet instellen van 30 km per uur wordt de verkeerssituatie verbeterd.
Julianaweg – Dorpsstraat: kruispunt is relatief druk. Verkeer vanaf IJhorst kruist de drukke route langs de Dorpsstraat. Fietsers en voetgangers krijgen hierdoor een onveilig gevoel.	Onderzocht gaat worden op welke wijze de situatie kan worden verbeterd.
Julianaweg nabij Zorgcentrum Dunninghe: De inrichting van deze weg is ouderwets en heeft een traditioneel verkeerskarakter. Door latere ontwikkelingen (woonzorgcomplex, kinderopvang) heeft de omgeving van de weg steeds meer een verblijfskarakter gekregen.	Bij onderhoudswerkzaamheden kan een herinrichting worden uitgevoerd.
Prof. Blinkweg (onoverzichtelijk + parkeren).	Door de weg verkeersluw te maken wordt het doorgaande verkeer naar de hiervoor geëigende routes gestuurd. Het parkeren zal minder problemen opleveren.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers (ouderen)	Route woonzorg - voorzieningen verbeteren.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Onderzoek ivm parkeerbehoefte (winkelaanbod).

Drogteropslagen

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Haalbaarheid nieuwe / aanvullende verwijzingen.
Verkeersveiligheid Drogteropslagen. Langgerekt dorp waar in de bebouwde kom een 30 km per uur zone is ingesteld. Volgens een aantal respondenten wordt er stelselmatig te hard gereden. Luttergreppel: smal, geen uitwijkmogelijkheden. Kruispunt Vuile Riete-Reestweg / Linderveldweg: krap. Het kruispunt heeft een snelheidsremmende functie. Het verruimen van het kruispunt is daarom ongewenst. Paardelanden (kruispunt Linderweg) uitzicht onvoldoende.	Gemeente is met de politie in overleg om ter plaatse een PSV (pilot subjectieve verkeersonveiligheid) te organiseren. Er zal dan strikter gehandhaafd worden. Nader onderzoek. Indien dit ruimtelijk mogelijk is uitwijkplaats aanleggen. Grasstenen aanbrengen daarmee de doorgang voor het verkeer optimaliseren. In de bocht bij dit kruispunt beplanting snoeien/rooien, daarmee uitzicht worden verbeterd.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden
Openbaar Vervoer Buurtbus sluit niet aan op lijn 29.	Onderzoek haalbaarheid verbetering aansluiting.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Echten

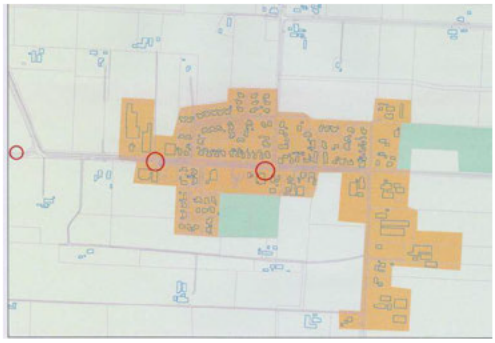
Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid Fietspad tussen Hagenakkers – Oshaarsweg heeft geen bewegwijzering.	Mogelijkheden beoordelen en rapporteren.
Verkeersveiligheid Oshaarseweg: grootste probleem dat in Echten wordt ervaren is het kruispunt bij de driesprong Oshaarseweg.	Deze locatie wordt meegenomen in een verkeersstudie die de gemeente momenteel uitvoert naar de aanleg van een fietspad en het verkeersveiliger maken van de Oshaarseweg.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers Zuidwoldigerweg-Schoolakkers. kruispunt wordt onveilig gevonden voor de schoolgaande kinderen.	Door het uitvoeren van nader onderzoek worden oorzaken en mogelijke oplossingen bepaald.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Fort

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Haalbaarheid nieuwe / aanvullende verwijzingen
Verkeersveiligheid	Aandacht voor landbouwverkeer
Leefbaarheid	Meer aandacht voor handhaving.
Kwetsbare verkeersdeelnemers Ouderen: meer aandacht voor deze groep.	Gemeentebreed invoeren van 60 km zones maakt het buitengebied verkeersveiliger
Openbaar Vervoer	Onderzoek invoeren treintaxi voor Fort
Parkeren	Geen bijzonderheden

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid Bewegwijzering: Alteveer en Kerkenveld zijn niet voldoende verwezen vanaf de stroomwegen.	Onderzoek de haalbaarheid van aanvullende verwijzingen. De nieuwe ontsluiting op de N48 geeft kansen.
Verkeersveiligheid Jan Haarstraat school/sporthal: de verkeerssituaties bij de school en bij de sporthal worden verkeersonveilig gevonden. Er wordt te hard gereden, er rijdt te veel zwaar verkeer en het fietspad bij de school wordt geblokkeerd door geparkeerde voertuigen. Sportpark Zandmeer: Uitzicht schijnt hier slecht te zijn, in combinatie met parkeren.	Voorgesteld wordt hierover met de school in gesprek te gaan. De gemeente zal erop aandringen dat de school zich aanmeldt voor het DVL. In overleg met betrokkenen kunnen maatregelen worden voorbereid met als doel het verbeteren van het zicht.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Onderzoek invoeren belbus of beltaxi.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Koekange

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid N375: Gevraagd wordt meer te controleren op het negeren van het afslagverbod bij de Koekanger Dwarsdijk. Verder wordt gevraagd daar een rotonde aan te leggen, zodat men niet zo ver hoeft om te rijden en fietsers veiliger kunnen oversteken. Koekanger Dwarsdijk: wegdek en berm zijn kwalitatief slecht. Daardoor ontstaan bij uitwijken gevaarlijke situaties Prinsesseweg-Dorpsstraat: Voorrang om de hoek bij garage Gritter is gevaarlijk; er is geen ruimte voor fietsers. Bermen. Aantal wegbermen (bijv. Weerwilleweg) zijn slecht.	 Handhaving door politie. De gemeente zal de oversteek N375 (Koekanger Dwarsdijk) bespreken met de wegbeheerder (provincie Drenthe) en haar verzoeken deze locatie nader te onderzoeken en de aanleg van een rotonde te overwegen. Bij het uitvoeren van onderhoud aan de verharding kan de aanleg van grasstenen worden meegenomen. Deze situatie zal de gemeente nader beoordelen en bezien welke (eenvoudige) maatregelen mogelijk zijn. Jaarlijks worden bermen verbeterd. Over uitvoeringsplan communiceren.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers (ouderen)	Route woonzorg - voorzieningen verbeteren.
Openbaar Vervoer	Onderzoek optimalisatie richting Meppel.
Parkeren	Parkeren grotere vrachtauto's reguleren.

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid N375: verkeer naar Koekangerveld moet via de aansluiting Koekange rijden. Dit zorgt voor overlast in Koekange en een slechte ontsluiting van de dorpen Koekangerveld en recreatiepark Marterhaar.	Overleg met de Provincie om een aansluiting (rotonde) voor Koekangerveld en Marterhaar te realiseren op de N375 bij de Koekangerveldweg. Onderzoek de haalbaarheid van aanvullende verwijzingen.
Verkeersveiligheid Koekangerveldweg-N375: top-3 onveilige locaties. De ongevallen hebben vaak een ernstige afloop (één dodelijk ongeval in de afgelopen drie jaar). Uit overleg tussen provincie, gemeente en politie is gebleken dat vooral het 'niet opletten' de oorzaak is van de ongevallen.	Overleg met de Provincie om een aansluiting (rotonde) voor Koekangerveld en Marterhaar te realiseren op de N375 bij de Koekangerveldweg.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Linde

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Onderzoek haalbaarheid van aanvullende verwijzingen.
Verkeersveiligheid	Onderzoek aanpak resterende oversteken over de N48.
Leefbaarheid	Meer aandacht voor handhaving.
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Plan opstellen om het parkeerterrein bij het dorpshuis te herinrichten.

Oosteinde

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Hesselterweg: aantal malen genoemd in de enquête. Vooral de oversteek naar de school wordt als onveilig ervaren.	De Hesselterweg is aangewezen en ingericht als 30 km-weg. Het betreffende kruispunt is voorzien van een plateau. Vanuit verkeerskundig oogpunt niet noodzakelijk om de situatie te wijzigen. Wel zal monitoring plaatsvinden.
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers	Geen bijzonderheden
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden
Parkeren	Geen bijzonderheden

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Westerstraat / Brink. Het centrum van Ruinen is een aantal jaren geleden volgens het Shared Space principe ingericht. Een aantal respondenten geeft aan dat het moeilijk bereikbaar is voor rolstoelen, er een parkeerprobleem is in het centrum en het vele (zware) vrachtverkeer zorgt voor een onveilig gevoel.	Knelpunten bij een volgende herinrichting / onderhoud meenemen.
Neuzendijk – Meppelerweg. opvallend vaak wordt het kruispunt Neuzendijk-Meppelerweg genoemd als gevaarlijk punt.	De gemeente bereidt hier inmiddels een verkeersveilige oplossing voor.
Leeuwte: al jaren bestaat de wens voor de aanleg van een vrijliggend fietspad langs de Leeuwte.	De gemeente heeft in haar fietsplan de aanleg van dit fietspad prioriteit gegeven.
Mr H. Smeengeweg (school): de verkeerssituatie bij de school wordt als onveilig beoordeeld. Wel geeft een aantal respondenten aan dat teveel ouders met de auto naar school komen en/of te hard rijden. Ook de (onveilige) schoolroutes worden een aantal malen als knelpunt genoemd.	In 2009 zijn maatregelen uitgevoerd. Ook zal de school door de gemeente worden aangeraden zich aan te melden voor het DVL. De verkeersproblemen worden besproken en waar mogelijk opgelost.
Fietspad Oosterstraat-Echtenseweg begin fietspad is onduidelijk.	Situatie onderzoeken en maatregelen nemen.
Leefbaarheid <u>Snelheden:</u> in de woongebieden wordt te hard gereden.	Veel wegen in Ruinen kunnen als 30 km-zone worden ingericht, bijvoorbeeld de Armstraat.
Kwetsbare verkeersdeelnemers (ouderen)	Route woonzorg - voorzieningen verbeteren.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren Smalle wegen in nieuwbouwplan parkeren moeilijk. Brink en Westerstraat: hoge parkeerdruk.	Verwijzingen naar Om de Kaamp optimaliseren.

Ruinerwold

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid	Geen bijzonderheden
Verkeersveiligheid Dijkhuizen-Havelterweg: extra aandacht. Vooral door het grote kruisingsvlak is dit kruispunt onoverzichtelijk. Haakswold: De weg is niet fysiek aangepakt waardoor nog vaak te hard wordt gereden. Een aantal respondenten geeft in de enquête aan dat de snelheid terug moet naar 80 km per uur. Anderen geven aan dat de bermen gevaarlijk zijn. Tijdens de werkateliers en door enkele respondenten van de enquête werd aangegeven dat de snelheid terug moet naar 80 km per uur. Dokter Larijweg: karakteristieke weg en bekend vanwege haar perenbomen. Vooral in het toeristenseizoen maken veel toeristische fietsers gebruik van de weg. Aangezien het een lange rechte weg betreft, wordt er vaak te hard gereden.	Bij een reconstructie aandacht besteden aan het kleinschaliger maken van het kruisingsvlak. In 2009 zijn langs Haakswold grasstenen aangebracht. Ook zou het instellen van een 80 km/h regime gezien het feit dat er een vrijliggend fietspad is logisch zijn. Wel zal dit op problemen stuiten. In de eerste plaats is het juridisch een moeilijke weg (bezwaren verkeersbesluit). Voorts heeft de gemeente Meppel het eerste deel van Haakswold (op haar grondgebied) aangewezen als 60 km-zone. Voorgesteld wordt om deze weg te voorzien van een maximumsnelheid van 60 km per uur met bijbehorende maatregelen. Juist op deze karakteristieke weg zijn Shared Space maatregelen gewenst.
Leefbaarheid Dijkhuizen: een aantal respondenten geeft aan dat Dijkhuizen naar 30 km zou moeten. Vooral het kruispunt Dijkhuizen-Havelterweg wordt als onveilig ervaren. Dat komt mede doordat er veel schoolgaande kinderen gebruik maken van het kruispunt. Ouderen kunnen er moeilijk oversteken. Dijkhuizen – Buddingehof: de verkeerssituatie opnieuw beoordelen als daar de brede school wordt gerealiseerd. Wolddijk (grasdrogerij): incidenteel klachten van bewoners uit Ruinen en Ruinerwold, lastig om door de dorpen te rijden. Werkgebied groot deel van Noord Nederland en deel van Overijssel. De directie geeft aan dat er in het hoogseizoen circa 50 ritten per dag zijn, zowel van tractors met aanhanger als vrachtauto's.	Bij onderhoud de weg volgens de Shared Space aanpak herinrichten. (Deels) 30 km is dan voor de gemeente bespreekbaar. In het kader van de realisatie van een brede school wordt een verkeersveilige oplossing voorbereid. Begin juli 2009 gesprek met directie grasdrogerij geweest over de problematiek va het zware landbouwverkeer door e dorpen. Om het verkeer zoveel mogelijk om de kernen heen te leiden, is de gemeente met de provincie Drenthe (wegbeheerder N375) in gesprek om de N375 open te stellen voor landbouwverkeer.
Kwetsbare verkeersdeelnemers (ouderen)	Route woonzorg - voorzieningen verbeteren.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

Zuidwolde

Thema / knelpunt – toelichting	Oplossing
Bereikbaarheid Verkeersstructuur Zuidwolde structuur wordt de komende jaren gewijzigd. De nieuwe op- en afritten op de N48 en de aanleg van de verbindingsweg zorgen voor andere stromen. De gemeente pakt bovendien (een deel van) de Hoofdstraat de komende jaren aan middels de Shared Space methodiek. Het verkeer wordt gemengd en er geldt een maximumsnelheid van 30 km per uur. Rapport (keukentafelgesprekken): in het rapport komen del lokale knelpunten naar voren. Zaken die genoemd zijn, zijn voetgangers, voorrangssituaties en de Ommerweg.	De aanpassingen hebben gevolgen voor het verdere wegennet van Zuidwolde. De effecten monitoren en eventuele aanpassingen overwegen. Lokale knelpunten oplossen.
Verkeersveiligheid De Vennen: huidige voorrangsregeling ongewenst. Ommerweg. Deze weg wordt een aantal malen genoemd als verkeersonveilig en slecht onderhouden.	Tot Ommerweg voorrang verwijderen en kruispunten accentueren. 30 km/h invoeren waarbij aanvullende maatregelen worden uitgevoerd. De gemeente gaat in 2009 onderhoud uitvoeren
Leefbaarheid	Geen bijzonderheden
Kwetsbare verkeersdeelnemers De Vennen, oversteekplaats: geen oversteek voor voetgangers van de Vennen naar de wijk Overmarsen. Ouderen	De gemeente gaat dit nader onderzoeken en zal de mogelijkheden in beeld te brengen. Route woonzorg - voorzieningen verbeteren.
Openbaar Vervoer	Geen bijzonderheden.
Parkeren	Geen bijzonderheden.

5.5 Tot slot

In dit hoofdstuk is Shared Space uitgebreid aan bod gekomen als mogelijke oplossingsrichting. Bedacht moet worden dat in elke situatie maatwerk nodig is, vooral bij Shared Space oplossingen. In de laatste paragraaf is voor een aantal kernen globaal een aantal oplossingsrichtingen gegeven. Dat niet elke kern is behandeld wil niet zeggen dat er geen verkeersproblemen/knelpunten worden ervaren door de bewoners! De knelpunten zoals genoemd (enquête, workshops) dienen als verkeerskundige input voor de dorpsvisies. Daar worden verkeersoplossingen nader uitgewerkt, op kosten gezet en geprioriteerd. Dit GVVP dient daarbij als uitgangspunt en als basisdocument.

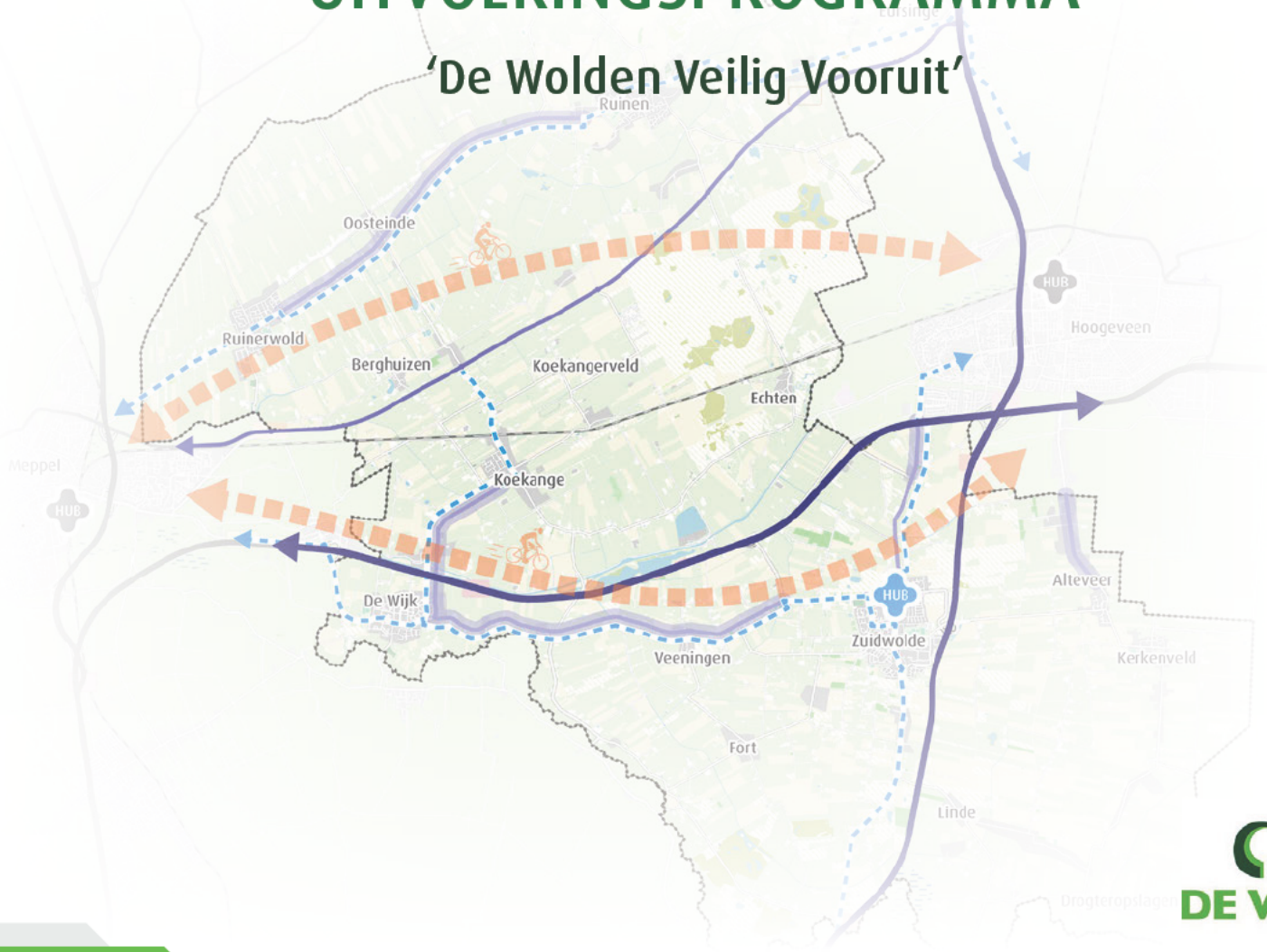
Het uitvoeren van de aanpak van de thema's heeft financiële gevolgen. Door de uitvoering te combineren met onderhoudsmaatregelen of met andere projecten kan zonder (veel) meerkosten de verkeersveiligheid worden verbeterd. Bij objectieve verkeersonveiligheid (slachtoffers en verkeersintensiteiten) kan BDU-subsidie (Brede Doel Uitkering) worden aangevraagd. In een aantal gevallen is er echter geen combinatie mogelijk. De financiering van grotere maatregelen zal dan moeten plaats vinden via een afzonderlijk krediet. De kleinere maatregelen (verkeersremmers; 'victor veilig'; attentiebebording) kunnen via een budget worden gefinancierd. Voor dit budget dient dan binnen de begrotingspost ruimte te worden gezocht (gelijkblijvend totaal budget).

Het GVVP heeft een doorlooptijd van tien jaar. De uitgangspunten voor de komende jaren zijn benoemd in dit plan. Een aantal maatregelen kan binnen enkele jaren worden gerealiseerd. Bij de uitwerking en invulling van de maatregelen zal waar mogelijk gebruik worden gemaakt van Shared Space. Shared space als methodiek voor het proces, maar ook als ruimtelijke oplossing.

GEMEENTELIJK VERKEERS- EN VERVOERPLAN DE WOLDEN

UITVOERINGSPROGRAMMA

‘De Wolden Veilig Vooruit’

gemeente DE WOLDEN

adviseurs mobiliteit Goudappel Coffeng

UITVOERINGSPROGRAMMA
GEMEENTELIJK VERKEERS- EN VERVOERPLAN DE WOLDEN

‘De Wolden Veilig Vooruit’

Opgesteld door Goudappel Coffeng i.o.v. Gemeente De Wolden
Kenmerk: 003798.20200508.R2.01

INHOUD

1 Inleiding
1.1 Mobiliteitsagenda
1.2 Uitvoeringsprogramma
1.3 Leeswijzer

2 Verkeersveiligheid
2.1 Snelheid binnen de bebouwde kom
2.2 Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom
2.3 Educatie en voorlichting
2.4 Overige aandachtspunten

3 Duurzame mobiliteit
3.1 Faciliteren elektrische voertuigen
3.2 Stimuleren fietsgebruik

4 Fietsnetwerk
4.1 Snelfietsroute richting Meppel en Hoogeveen
4.2 Ontbrekende schakels
4.3 Bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen verbeteren

5 Openbaar en publiek vervoer
5.1 Frequentie en betrouwbaarheid openbaar vervoer behouden
5.2 Samenhang en bekendheid openbaar en publiek vervoer

6 Bereikbaarheid
6.1 Monitoring hoofdaders
6.2 Toegankelijke wegen

7 Alle acties samengevat

1 INLEIDING

1.1 Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan

Het gemeentelijk verkeers- en vervoersplan (GVVP) beschrijft het verkeers- en vervoerbeleid van de gemeente De Wolden. Het beleid is in hoofdzaak gericht op het zoveel mogelijk beperken en waar mogelijk oplossen van (toekomstige) verkeersproblemen. Het nieuwe GVVP bestaat uit 2 documenten: een mobiliteitsagenda en een uitvoeringsprogramma.

- De mobiliteitsagenda is kaderstellend. Dit betekent dat het beleid voor de komende jaren op hoofdlijnen in beeld wordt gebracht.
- Het uitvoeringsprogramma vloeit voort uit de mobiliteitsagenda en bevat concrete projecten voor de komende jaren.

1.2 Mobiliteitsagenda

In de mobiliteitsagenda is het hoofddoel van het gemeentelijke verkeers- en vervoersbeleid van De Wolden vastgelegd: het realiseren van een veilig, betrouwbaar en duurzaam verkeers- en vervoerssysteem voor iedereen en voor alle vervoersmiddelen. De afgeleide doelstellingen zijn:

- Vergroten van de verkeersveiligheid.
- Stimuleren van het fietsgebruik.
- Vergroten van de herkenbaarheid van het publiek en openbaar vervoer.
- Faciliteren van het autogebruik.
- Verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving

In de mobiliteitsagenda is ook opgenomen dat aan de doelstellingen wordt gewerkt binnen onderstaande vijf thema's. Het beleid binnen deze vijf thema's is op hoofdlijnen opgenomen in de mobiliteitsagenda. In het uitvoeringsprogramma zijn de concrete projecten binnen deze thema's uitgewerkt.

Figuur 1.1: 'thema's Mobiliteitsagenda De Wolden'

1.3 Uitvoeringsprogramma

Het uitvoeringsprogramma vloeit voort uit de mobiliteitsagenda en bevat concrete projecten voor de komende jaren. In dit uitvoeringsprogramma zijn de acties binnen de vijf thema's opgenomen om aan de doelstellingen uit de mobiliteitsagenda te werken. Zowel gemeente als weggebruiker zijn verantwoordelijk voor een veilige en duurzaam verkeers- en vervoerssysteem. Dit uitvoeringsprogramma geeft aan welke acties we als gemeente de komende jaren gaan uitvoeren.

Het uitvoeringsprogramma is tot stand gekomen met dezelfde input als de mobiliteitsagenda: de dialoogbijeenkomst, een enquête onder de inwoners van De Wolden, een verdiepende bijeenkomst met stakeholders, het raadsdebat en aangevuld met daarnaast uitgevoerd bureauonderzoek. De vraagstukken en suggesties van inwoners zijn dus de basis voor dit uitvoeringsprogramma. Inwoners weten wat er speelt en komen met oplossingen. Gezamenlijk zetten wij de ambities die benoemd zijn in de mobiliteitsagenda om tot concrete acties.

1.4 Leeswijzer

In dit uitvoeringsprogramma is elk thema nader uitgewerkt in een apart hoofdstuk (2 t/m 6). Deze hoofdstukken bestaan uit: een nadere toelichting op de opgave, een beschrijving van de benodigde acties en een uitvoeringstabel, waarin de aanpak is samengevat. Tot slot volgt hoofdstuk 7 'Alle acties in beeld' met daarin het totaaloverzicht van de acties.

N375
Ruinen 5
N375
Ruinerwold 9
Pesse 9
Meppel 12
Koekangerveld 3

2 VERKEERSVEILIGHEID

Bij de introductie van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2008-2020 (SPV 2020) mocht Nederland zich mondiaal 'koploper verkeersveiligheid' noemen. De in 1998 gestarte aanpak op basis van de visie Duurzaam Veilig had daar een belangrijk aandeel in. Helaas stijgt het aantal ernstige verkeersgewonden de laatste jaren gestaag (bron: SWOV). Daarbij speelt de toename van het aantal elektrische fietsen en oudere fietsers een belangrijke rol. Om de inzet op verkeersveiligheid te vergroten tekenden de koepels van het Rijk, de provincies, gemeenten en waterschappen op 14 februari 2019 het Startakkoord voor het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2030. Hoofdlijn van het plan: alles uit de kast om de verkeersveiligheid te verbeteren, risicogestuurd en op regionaal niveau. Het doel: het aantal verkeersslachtoffers terugbrengen naar nul in 2030.

Het SPV 2030 beschrijft negen beleidsthema's met de belangrijkste risico's voor verkeerveiligheid:

- Drie thema's kijken naar risico's vanuit het verkeerssysteem en het voertuig:
  1. Veilige infrastructuur
  2. Heterogeniteit in het verkeer
  3. Technologische ontwikkelingen
- Twee thema's betreffen specifieke risicogroepen (jongeren, ouderen) en modaliteiten (tweewielers, voetgangers):
  4. Kwetsbare verkeersdeelnemers
  5. Onervaren verkeersdeelnemers
- De laatste vier betreffen risico's vanuit de individuele verkeersdeelnemer en zijn gedrag:
  6. Rijden onder invloed
  7. Snelheid in het verkeer
  8. Afleiding in het verkeer
  9. Verkeersovertreders

Ook de provincie Drenthe streeft in samenwerking met de Drentse gemeenten naar nul verkeersslachtoffers. Tijdens de verschillende bijeenkomsten in De Wolden hebben inwoners veel aandacht gevraagd voor verkeersveiligheid, en dan met name voor de snelheid van het autoverkeer en verbetering van de verkeersveiligheid via gedragsmaatregelen.

Wij realiseren ons dat het gedrag van verkeersdeelnemers altijd een belangrijke rol blijft spelen bij verkeersongevallen. Dit betekent dat risico's nooit volledig onder controle zijn te brengen en een daadwerkelijk nul-scenario onrealistisch is. Echter, om te kunnen zorgen voor een trendbreuk in het aantal verkeersslachtoffers, is het nodig zo effectief mogelijk de risico's aan te pakken.

2.1 Snelheid binnen de bebouwde kom

Binnen de bebouwde kom zijn in De Wolden twee wegtypen: erftoegangsweg A met een maximumsnelheid van 50 km/h en Erftoegangsweg B met een maximumsnelheid van 30 km/h. Er zijn geen redenen om de huidige wegtypen en maximumsnelheden binnen de bebouwde kom te veranderen. De belangrijkste voorkeurskenmerken van wegtypen A en B binnen de bebouwde zijn hieronder weergegeven. De daadwerkelijke weginrichting is altijd maatwerk, maar de voorkeurskenmerken geven aan dat alleen het aanpassen van de bebording veelal onvoldoende is om de daadwerkelijke snelheid van het verkeer aan te passen.

Het huidige beleid om de verkeersveiligheid binnen de bebouwde kom te waarborgen zetten we voort. De maatregelen daarbij bestaan uit:

- Bij ongevallenconcentraties direct maatregelen treffen om deze te voorkomen en op te lossen. Op dit moment zijn er geen ongevallenconcentraties in De Wolden.
- Subjectieve onveiligheid zoveel mogelijk meetbaar maken. Als vanuit de samenleving wordt aangegeven dat op een bepaalde weg te hard wordt gereden dan gaan we eerst de snelheid meten. Als blijkt dat de snelheid een risico is dan starten we een bewustwordingscampagne met bijvoorbeeld een snelheidsdisplay. Bij onvoldoende resultaat gaan we in gesprek met belanghebbenden en kunnen we infrastructurele maatregelen nemen.

	Erftoegangsweg A binnen de bebouwde kom	Erftoegangsweg B binnen de bebouwde kom
snelheid	50 km/h	30 km/h
fiets	suggestiestroken	gemengd met autoverkeer
voetpaden	gewenst	niet altijd noodzakelijk
verharding	asfalt	klinkers
verhardingsbreedte	circa > 6 meter	circa < 6 meter
parkeren	Op de rijbaan en in vakken	op de rijbaan en in vakken
verkeersintensiteit	circa > 4.000	circa < 5.000
markering	asmarkering alleen bij ruim voldoende breedte	geen

Voorbeeld objectieve onveiligheid

In juni is over het kruispunt Steenbergerweg – Steenberger Esweg een motie ingediend door de raad. Op de Steenbergerweg is de snelheid gemeten en geconstateerd dat de snelheid van het verkeer te hoog is. De snelheid vermindert de verkeersveiligheid op dit kruispunt, daarom zijn maatregelen noodzakelijk. We gaan een onderzoek uitvoeren naar de meest effectieve maatregel en voeren de maatregel daarna uit. Voorbeelden van te onderzoeken maatregelen zijn: het aanpassen van het kruisingsvlak en het uitbreiden van de 30 km/h-zone vanaf het kruispunt Hoofdstraat – Meppelerweg – Steenbergerweg.

Voorbeeld subjectieve onveiligheid

Uit de verschillende bijeenkomsten, de enquête en het bureauonderzoek zijn vier locaties naar voren gekomen waar veel aandacht is voor de snelheid van het verkeer.

- Burgemeester Tonckenstraat binnen de bebouwde kom in Zuidwolde is de meest genoemd locatie in de enquête. Dit is een 30 km/h weg met divers verkeer (landbouwvoertuigen, vrachtwagens, auto's, voetgangers, fietsers). Hoewel de straat is ingericht als 30 km/h gebied, ervaren aanwonenden een te hoge snelheid van het verkeer en ervaren fietsers en voetgangers hiervan hinder. Aanwonenden doen suggesties zoals: straat smaller maken zodat auto's langzamer gaan rijden (met heggen, bloembakken, paaltjes), landbouwverkeer en vrachtwagens weren, handhaven op snelheid, bord 30 km/h beter

positioneren en bord einde 30 km/h-zone plaatsen, fietsers in de voorrang plaatsen straat als fietsstraat inrichten. De eerste stap is het meten van de gereden snelheid, vervolgens (indien nodig) het starten van een bewustwordingscampagne en als dat onvoldoende effect heeft het onderzoeken van aanvullende maatregelen. Omdat de straat al is ingericht als 30 km/h gebied zijn aanvullende maatregelen maar beperkt mogelijk.

- Hoofdstraat noord en zuid in Zuidwolde. De maximumsnelheid is 50 km/h. Vanuit de gemeenteraad is de wens uitgesproken om op delen van deze wegen de maximumsnelheid te verlagen naar 30 km/h. Het doel is de wegen veiliger te maken voor fietsers en voetgangers en de logica van de verkeersstructuur te verbeteren. Of dat te bereiken is met het verlagen van de snelheid en wat de andere effecten daarvan zijn gaan we onderzoeken. De discussie over het verlagen van de maximumsnelheid moet integraal worden gevoerd ook in het licht van hoe de situatie in andere dorpen is.
- Dijkhuizen binnen de bebouwde kom in Ruinerwold. De maximumsnelheid is 30 km/h en de weg is ook zo ingericht. Aanwonenden ervaren een te hoge snelheid van het verkeer en vinden dit name bij de school een risico. Ook voor deze locatie is de eerste stap het meten van de gereden snelheid, vervolgens (indien nodig) het starten van een bewustwordingscampagne en als dat onvoldoende effect heeft het onderzoeken van aanvullende maatregelen zoals het toevoegen van snelheidsremmende maatregelen nabij de school en/of op de kruispunten.
- Ook op de Westerstraat binnen de bebouwde kom in Ruinen ervaren aanwonenden een te hoge snelheid van het verkeer. Ook voor deze locatie is de eerste stap het meten van de gereden snelheid, vervolgens (indien nodig) het starten van een bewustwordingscampagne en als dat onvoldoende effect heeft het onderzoeken van aanvullende maatregelen.

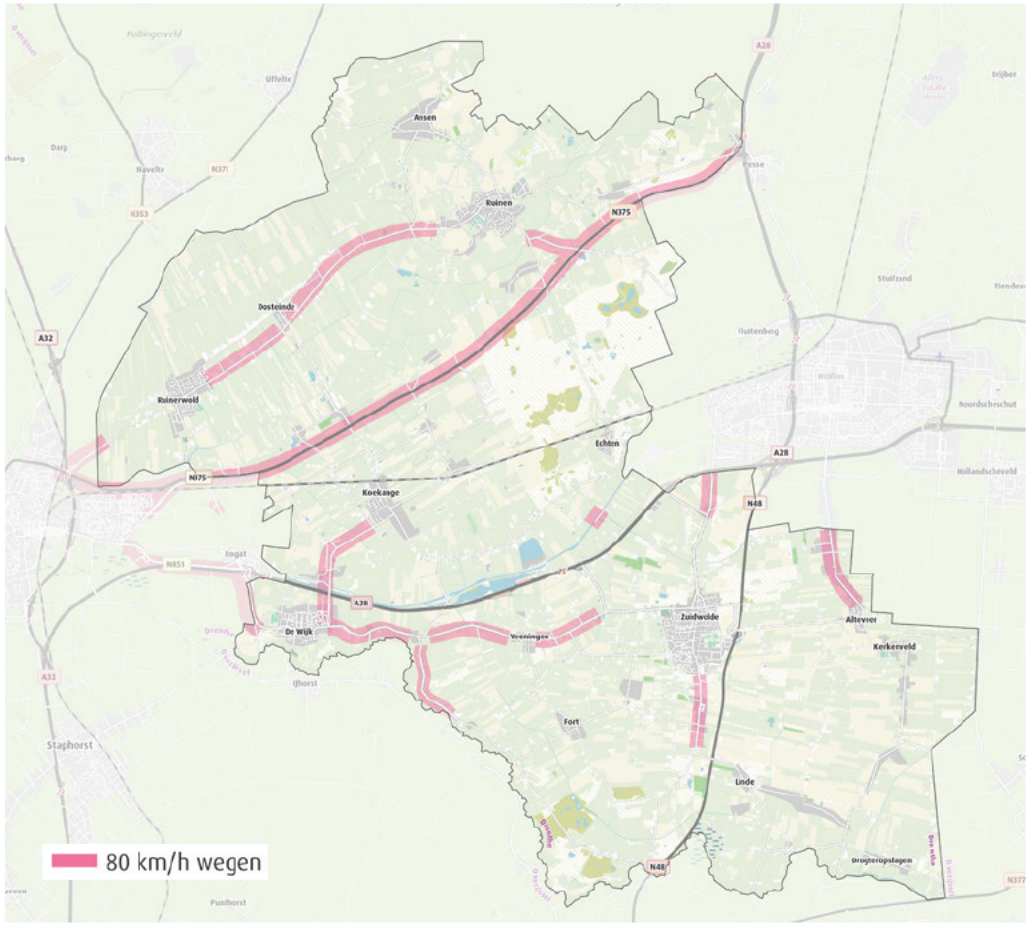
Actie 2.1:

Het huidige beleid om de verkeersveiligheid binnen de bebouwde te waarborgen zetten we voort. Bij ongevallenconcentraties treffen we maatregelen en het kruispunt Steenbergerweg – Steenbergeresweg passen we aan. Subjectieve onveiligheid maken we zoveel mogelijk meetbaar. Dit laatste doen we als eerste bij de Hoofdstraat noord en zuid in Zuidwolde, de Burgemeester Tonckenstraat in Zuidwolde, de Dijkhuizen in Ruinerwold en de hoek Brink – Westerstraat in Ruinen.

2.2 Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom

In De Wolden hebben enkele wegen een maximumsnelheid van 80 km/h terwijl deze (deels) zijn ingericht als een 60 km/h-weg. Dit gaat in tegen de richtlijnen die zijn gebaseerd op de principes van Duurzaam Veilig. Hierdoor rijden automobilisten harder dan gezien het wegontwerp verantwoord is, of raken verward over de maximumsnelheid door de vele snelheidswisselingen buiten de bebouwde kom. Op de 80 km/h-wegen (ingericht als een 60 km/h-weg) gebeuren in De Wolden veel ongelukken. Over het algemeen zijn ongelukken op 80 km/h-wegen ook ernstiger dan ongelukken op 60 km/h-wegen. Vanuit verkeersveiligheid is het dus belangrijk om de maximumsnelheid af te stemmen op het wegontwerp. De belangrijkste voorkeurskenmerken van een erftoegangsweg (60 km/h-weg) en een gebiedsontsluitingsweg (80 km/h-weg) buiten de bebouwde kom, zijn hiernaast weergegeven. De daadwerkelijke weginrichting is altijd maatwerk, maar de voorkeurskenmerken gaven aan dat alleen het aanpassen van de bebording veelal onvoldoende is om de daadwerkelijke snelheid van het verkeer aan te passen.

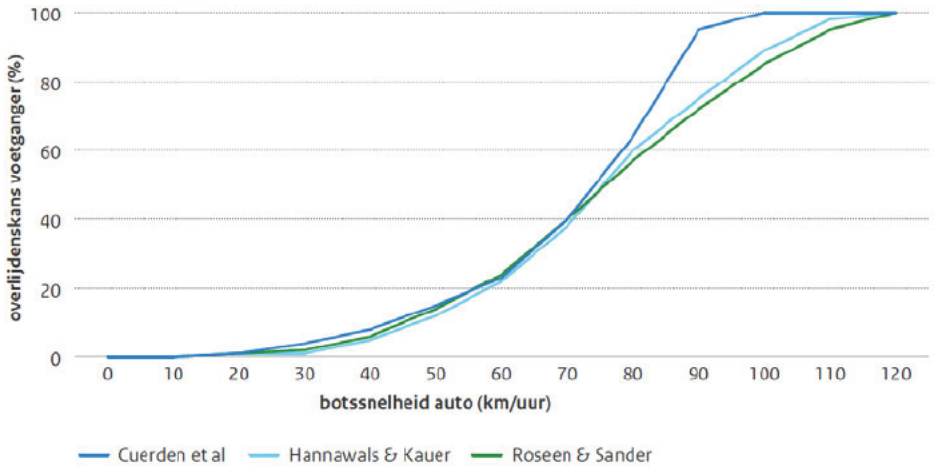
	Erftoegangsweg buiten de bebouwde kom	Gebiedsontsluitingsweg buiten de bebouwde kom
snelheid	60 km/h	80 km/h
fiets	gemengd met autoverkeer of fietspaden	fietspaden of parallelweg
erfaansluitingen	direct op de hoofdrijbaan	via parallelweg
obstakelvrijezone	circa 1,5 meter	circa 6 meter
verhardingsbreedte	circa < 6 meter	circa 7,5 meter
verkeersintensiteit	circa < 6.000	circa > 5.000
markering	eventueel onderbroken kantmarkering	dubbele asmarkering en onderbroken kantmarkering

Figuur 2.1: 80 km/h-wegen in De Wolden

80 waar het kan en 60 waar het moet

We kiezen voor 80 waar het kan en 60 waar het moet. Door de snelheid op gemeentelijke wegen buiten de bebouwde kom te verlagen naar 60 km/h, neemt de kans op ongelukken en de ernst van de ongelukken af. Uit onderstaande figuur blijkt dat als een auto met 80 km/h op een voetganger botst, de overlijdenkans circa 60% is, terwijl de overlijdenskans bij 60 km/h 20% is. Nevendoel van deze aanpak is het aantal locaties met een verandering van de maximumsnelheid te verminderen, waardoor de verwarring over de maximumsnelheid onder weggebruikers afneemt. Bijkomend voordeel van een lagere snelheid is een vermindering van de uitstoot van schadelijke stoffen, zoals stikstof en fijnstof.

Om de snelheid op de wegen waar het moet te verlagen gaan we het wegontwerp in overeenstemming brengen met de maximumsnelheid. Dit doen we door op deze wegen de maximumsnelheid aan te passen naar 60 km/h, inclusief de eventueel benodigde snelheidsremmende maatregelen om het verkeer daadwerkelijk 60 km/h te laten rijden. De werkelijk gereden snelheden op de gemeentelijke wegen buiten de bebouwde kom dienen gemonitord te worden na invoering van de maximumsnelheid 60 km/h. Bij veel overschrijdingen van de maximumsnelheid is het aanpassen van de weginrichting noodzakelijk, bijvoorbeeld door de aanleg van drempels, rotondes en kortere rechtstanden.

Uit de verschillende bijeenkomsten, de enquête en het bureauonderzoek zijn er een aantal locaties naar voren gekomen waar een verlaging van de maximumsnelheid van 80 naar 60 km/h wenselijk is. We beginnen met de volgende twee locaties:

- De Wolddijk tussen Ruinerwold en Oosteinde: veel erfaansluitingen, bomen en wegbreedte maken 80 km/h gevaarlijk, aandachtspunt is lange rechtsstand dus aanvullende maatregelen nodig voor 60 km/h. Daarnaast naast verkeersmaatregelen Wolddijk nabij Drentse Koe.
- Veeningen tussen Veeningen en Zuidwolde: veel erfaansluitingen, bomen maken 80 km/h gevaarlijk, aandachtspunt is lange rechtsstand dus aanvullende maatregelen nodig voor 60 km/h.

Actie 2.2:

Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom: 80 waar het kan 60 waar het moet. Op de Wolddijk en de Veeningen passen we de maximumsnelheid aan van 80 km/h naar 60 km/h en nemen we aanvullende maatregelen waar nodig.

2.3 Educatie en voorlichting

Om het aantal verkeerslachtoffers te verminderen, is het belangrijk om aandacht te hebben voor veilig verkeersgedrag via educatie en voorlichting. De gemeente De Wolden participeert daarom in het Verkeers- en Vervoersberaad Drenthe (VVBD). Dit is een provinciaal overlegorgaan, waarin de wegbeheerders (provincie, gemeenten en Rijkswaterstaat) samenwerken aan een veilig bereikbaar Drenthe. De gedragsmaatregelen die genomen worden zijn te vinden op www.veiligbereikbaardrenthe.nl.

Veilig|Bereikbaar|**Drenthe**

De maatregelen voor gedragsbeïnvloeding bestaan op hoofdlijnen uit:

- Educatie, met 43 projecten in de gemeente De Wolden, waaronder:
  - voor het onderwijs: 3D afleiding bike digitaal, alcohol in het verkeer, blindspot, boemerang masterclass, Fiets Veilig!
  - voor particulieren, en deels ook voor bedrijven: opfriscursus rijvaardigheid voor ouderen, 'oppoetsen en bijtanken' rijvaardigheidstraining, KNMV Risico Herkennen, Training Veilig Landbouwverkeer, training veilig bestelverkeer, verhoogde rijvaardigheid jongeren.
- Voorlichtingscampagnes, waarbij we aansluiten op landelijke campagnes.

Op dit moment draagt de gemeente jaarlijks € 1,- per inwoner bij aan de educatie en voorlichting via de samenwerking met andere gemeenten in Drenthe. De andere gemeenten dragen ook € 1,- per inwoner bij. Omdat we educatie en voorlichting belangrijk vinden zetten we dit voort. Samen proberen we het verkeersgedrag te verbeteren. Spreek elkaar ook aan op verkeersonveilig gedrag en plaats verkeersveiligheid boven zo snel mogelijk van A naar B te komen. Hier ligt een verantwoordelijkheid voor ouders, (transport) bedrijven, scholen en rijschoolhouders. Wij ondersteunen deze verantwoordelijkheid doordat zij (veelal kosteloos) gebruik kunnen maken van de verkeersprojecten en voorlichtingsactiviteiten op bovenstaande website.

VVN Participatiepunt

Aanvullende op deze activiteiten zijn er ook vanuit de samenleving initiatieven om de verkeersveiligheid te verbeteren. Een voorbeeld daarvan is het VVN Participatiepunt van Veilig Verkeer Nederland (VVN). Via de website participatiepunt.vvn.nl is een melding te maken van een onveilige verkeerssituatie in een buurt en kan samen met VVN in actie worden gekomen om de veiligheid te verbeteren. Het doel is zowel de perceptie van de verkeerssituatie als ook het verkeersgedrag te verbeteren.

VEILIGVERKEER

Handhaving

Het doel van verkeerstoezicht of handhaving is gedragsverandering via educatie. Ongevallen worden ten dele veroorzaakt doordat verkeersregels worden genegeerd. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan automobilisten die te hard rijden of met alcohol op achter het stuur gaan zitten. De politie controleert en verbetert de naleving van de verkeersregels. Een structurele en planmatige aanpak, afgestemd op wegbeheer en educatieve activiteiten, is daarbij van belang. De gemeente maakt afspraken met de politie over het uit te voeren verkeerstoezicht. Daarvoor vindt periodiek overleg plaats tussen gemeente en politie.

Actie 2.3:

De huidige werkwijze om het verkeersgedrag te beïnvloeden via voorlichting, educatie en handhaving zetten we voort en via de mediakanalen van de gemeente vragen we enkele keren per jaar aandacht voor verkeersveiligheid met extra aandacht voor landbouwverkeer.

2.4 Overige aandachtspunten

Uit de verschillende bijeenkomsten, de enquête en het bureauonderzoek zijn er nog een aantal andere aandachtspunten naar voren gekomen om de verkeersveiligheid te verbeteren.

- Zo min mogelijk verkeersborden. De verkeerssituatie moet duidelijk zijn uit het wegbeeld.
- Terughoudend zijn in het plaatsen van verkeersspiegels, gelet op de schijnveiligheid, voorkeur geven aan andere oplossingen.
- Bij de uitvoering van maatregelen rekening houden met de wensen van mensen met een visuele (of andere) beperking.
- Vanuit het inclusiebeleid indien nodig aanvullende verkeersmaatregelen nemen om de verkeersveiligheid en toegankelijkheid te verbeteren voor kwetsbare doelgroepen, zodat zij zelfstandig de belangrijkste voorzieningen kunnen bereiken. Voorzieningen zoals zorgcentra, verpleeg- en verzorgingshuizen, dorpshuizen en winkels.
- Geen zebrapaden in verblijfsgebieden (30 km/h) conform het landelijk beleid. Uitzondering is afhankelijk van verkeersintensiteit, beschikbare alternatieven en het gebruik van de wandelroute.
- Het daar waar nodig aanvullen van de voetpaden binnen de bebouwde kom, met name langs 50 km/h wegen en soms langs 30 km/h wegen. Voorbeelden vanuit de samenleving zijn in Zuidwolde de Steenbergerweg naar de Boslaan en langs de Oosterweg richting zwembad en bedrijventerrein.
- Het kruispunt Hoofdstraat – Oosterweg – De Vennen in Zuidwolde wordt ervaren als een onoverzichtelijk en onduidelijk kruispunt. Suggesties vanuit de samenleving zijn: maak rotonde of 'echt' kruispunt, geef duidelijkheid over voorrangssituatie. Het is een combinatie van een voorrangskruispunt en gelijkwaardig kruispunt. We gaan we onderzoeken of verbetering van de inrichting van het kruispunt nodig en mogelijk is.
- Bij begraafplaats Blijdenstein worden parkeerproblemen ervaren. De huidige parkeerplaatsen langs de Bijldenstein/Kerkweg zijn vanuit verkeersveiligheid niet wenselijk. We gaan de huidige parkeerplaatsen verplaatsen naar de nieuwe locatie tegenover de Buitenhuizerweg. Vanaf daar voorzien we in een voetpad naar de begraafplaats. Ook gaan we de route naar het parkeerterrein van de kerk verduidelijken en maken we deze parkeerplaats ook geschikt voor recreatieve fietsers.

Actie 2.4:

Uitvoering van bovenstaande maatregelen.

Dagrecreatie
Vogelpark Ruinen
De Luie Tuinman
Huisartsenpraktijk
Sporthal de Marse
Sportpark De Beate
De Marke van Ruinen
Museumboerderij Pasmans Huus
Bibliotheek
tourist info
Atelier Femke Anne

3 DUURZAME MOBILITEIT

In het Klimaatakkoord zijn ambitieuze doelen en afspraken vastgelegd voor onder andere duurzame mobiliteit. De belangrijkste uitdaging zijn wij zelf: Zijn we bereid onze auto vaker te laten staan? Energieneutraal mobiliteitsgedrag bereiken we enerzijds door het aantal verplaatsingen te verminderen (frequentie en/of afstand) en anderzijds het vergroten van het aandeel duurzame vervoerswijzen (minder emissie van schadelijke stoffen, door zuinigere voertuigen en meer gebruik van duurzame energie). De Wolden gaat aan duurzame mobiliteit werken door: duurzame voertuigen (bijvoorbeeld elektrische auto's) te faciliteren en het fietsgebruik te stimuleren. Daarmee verhogen we de kwaliteit van de leefomgeving en verminderen we de schade aan natuur, landschap en milieu.

3.1 Faciliteren elektrische voertuigen

In de provincie Drenthe wordt voor 52% van de ritten de auto gebruikt (waarvan het merendeel op fossiele brandstoffen rijdt) en voor 28% van de ritten de (elektrische) fiets (bron: OViN 2014-2016). Omdat voor het merendeel van de ritten de auto wordt gebruikt, is veel winst te behalen door de auto te verduurzamen. De gemeente faciliteert duurzame voertuigen door vergunningen te verlenen voor het plaatsen van laadpalen (voor bijvoorbeeld elektrische auto's) aan marktpartij Allego.

Inwoners kunnen via www.openbaarladen.nl/de-wolden hun aanvraag voor een laadpaal doen. Allego bepaalt vervolgens samen met ons de optimale locatie voor deze laadpaal, daarbij rekening houdend met de locatie van de aanvrager. Ook mogelijkheden voor clustering van oplaadpunten, vindbaarheid, zichtbaarheid en parkeerdruk nemen wij in onze overweging voor het al dan niet kiezen van de locatie.

Inmiddels zijn in gemeente De Wolden circa 20 (semi-) openbare laadpalen gerealiseerd. Wij streven naar een dekkende laadinfrastructuur en hiervoor hebben we inwoners nodig. Het is belangrijk om zo zichtbaar mogelijk te zijn voor onze inwoners, en daarom plaatsen we de website waarop inwoners hun aanvraag kunnen doen enkele malen per jaar op onze mediakanalen. Met deze maatregelen sluiten we aan op het Klimaatakkoord, en geven we ook ruimte aan de markt.

Figuur 3.1: Elektrische laadpalen van Allego

Actie 3.1:

Het stimuleren van elektrische voertuigen door een dekkende laadinfrastructuur op aanvraag van inwoners, waarbij we via de mediakanalen van de gemeente enkele keren per jaar aandacht vragen voor het aanvragen van een laadpaal.

3.2 Stimuleren fietsgebruik

Fietsen is goed voor de gezondheid en het milieu. Bovendien brengt de fiets mensen bij elkaar. Ook zorgen toeristische fietsers en fietsinfrastructuur voor werkgelegenheid en bestedingen. Goede redenen om naar een hogere versnelling te schakelen volgens de provincie Drenthe! Het stimuleren van het fietsgebruik in De Wolden sluit dan ook goed aan op het landelijke programma 'Tour de Force' en het programma 'Versterken Vrijetijdseconomie en Fietsen' van de provincie Drenthe.

In De Wolden willen we het aandeel fiets laten stijgen voor de korte en middellange afstanden. Hiervoor dient de fiets met de auto te concurreren. Ook is het belangrijk dat de fietsmentaliteit onder inwoners te behouden en te versterken. Hiervoor zetten wij in op 2 aspecten:

- het optimaliseren van het fietsnetwerk door missing links te verbinden en bestaande fietspaden te verbeteren (dit is uitgewerkt in hoofdstuk 4);
- het uitvoeren van gedragscampagnes, waarbij de voordelen van fietsen benoemd worden.

Voor het stimuleren van het fietsgebruik, delen we op de mediakanalen van de gemeente berichten die een positieve bijdrage leveren aan het imago van fietsen, en berichten over fietsevenementen in de omgeving. We starten een gedragsbeïnvloedingscampagne waarbij we bijvoorbeeld reclame maken ter bevordering van het fietsgebruik. Voor een dergelijke gedragscampagne zoeken we de samenwerking op met omliggende gemeenten en de provincie Drenthe, zodat we niet zelf het wiel opnieuw uitvinden.

Actie 3.2:

Het aandeel fiets verhogen door in te zetten op de optimalisatie van het fietsnetwerk en het uitvoeren van gedragscampagnes in samenwerking met omliggende gemeenten en de provincie.

4 FIETSNETWERK

De fiets is een duurzaam en gezond vervoermiddel. De fiets is belangrijk voor de bereikbaarheid van scholen, winkels en maatschappelijke voorzieningen in de kernen. Een goed fietsnetwerk is belangrijk om meer mensen veilig te laten fietsen. Een goed fietsnetwerk draagt ook bij aan de recreatieve en toeristische economie. Uit de enquête blijkt dat veel inwoner tevreden zijn met wat in De Wolden voor de fietser wordt gedaan. Op de vraag 'Hoe kan de gemeente het fietsen het beste stimuleren?' kiezen de meeste respondenten voor de aanleg van meer fietspaden, op de voet gevolgd door het optimaliseren van bestaande fietspaden in De Wolden.

Door de opkomst van de e-bike en de speed pedelec verandert het gebruik van het fietsnetwerk. Mensen gebruiken deze vormen van de elektrische fiets steeds vaker en voor steeds langere afstanden, waardoor het gebruik van het fietsnetwerk toeneemt. Door de toename van de snelheidsverschillen op het fietspad is voldoende verhardingsbreedte nodig om elkaar te passeren. Voor het parkeren van deze duurdere fietsen neemt de vraag naar veilige fietsenstallingen toe.

De vijf hoofdeisen voor fietsvriendelijke infrastructuur zijn:

- het fietsnetwerk moet voldoende **samenhangend** zijn
- de route tussen aankomst en bestemming moet zo **direct** mogelijk zijn
- het gebruik van de fiets moet **veilig** en gezond zijn
- het netwerk moet voldoende **comfortabel** zijn
- de **aantrekkelijkheid** van het netwerk speelt een rol

We gaan de investeringen uit het verleden om het fietsnetwerk te optimaliseren voortzetten:

- De potentie van een snelfietsroute onderzoeken tussen bijvoorbeeld Meppel en Hoogeveen om de kernen van De Wolden daarmee te verbinden.
- De ontbrekende schakels in de bestaande fietsroutes realiseren.
- De bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen verbeteren.

4.1 Snelfietsroute richting Meppel en Hoogeveen

Door de opkomst van steeds snellere (elektrische) fietsen wordt de fiets gebruikt voor steeds langere afstanden. De afstand die we dagelijks naar ons werk willen afleggen per fiets in de afgelopen jaren gestegen naar zo'n 15 kilometer. Door de snellere fietsen nemen ook de snelheidsverschillen op het fietspad toe. Hierdoor is voldoende verhardingsbreedte nodig om elkaar te passeren. Om dit fietsgebruik te faciliteren en verder te stimuleren worden snelfietsroutes gerealiseerd.

Snelfietsroutes zijn ruime en comfortabele fietsroutes die stedelijke kernen met elkaar verbinden. De routes zorgen voor een betere bereikbaarheid van woon-werklocaties en zijn voor forensen een belangrijke stimulans om voor de fiets te kiezen in plaats van voor de auto.Een snelfietsroute tussen bijvoorbeeld Hoogeveen en Meppel is een mogelijkheid om de kernen van De Wolden te verbinden met Hoogeveen en Meppel en verder naar Zwolle (via de bestaande snelfietsroute Meppel-Staphorst-Zwolle). Bijvoorbeeld een directe route langs het spoor, de Hoogeveensche Vaart of de A28. Of een meer samenhangende route langs de kernen van De Wolden.

Het onderzoeken van de potentie is de eerste stap. Daarin zijn een aantal aspecten belangrijk: het aantal potentiele gebruikers van elke route, de ligging en de inpasbaarheid van elke route en de samenhang met het bestaande fietsnetwerk. Ook bepalen we daarin de mate waarin we van bestaande infrastructuur kunnen uitgaan en de eigenschappen van de route, zoals: minimale verhardingsbreedte, verhardingstype, kruispuntvormen, en voorzieningenniveau. Dit onderzoek kunnen we niet alleen. Hiervoor gaan we de samenwerking opzoeken met de provincie Drenthe en de gemeenten Hoogeveen en Meppel.

Actie 4.1:

Samen met de provincie Drenthe en de gemeenten Hoogeveen en Meppel een snelfietsroute uitwerken en realiseren tussen Meppel en Hoogeveen om de kernen van De Wolden daarmee te verbinden.

4.2 Ontbrekende schakels

Voor een veilig, samenhangend en direct fietsnetwerk is het belangrijk om ontbrekende schakels in het fietsnetwerk te voorkomen en in te vullen. Hierdoor neemt ook de aantrekkelijkheid van het fietsnetwerk voor recreatief gebruik toe. De afgelopen jaren zijn doormiddel van een jaarlijks budget de maatregelen met prioriteiten 1 en 2 uit het Fietsplan uitgevoerd of in uitvoering. De volgende stap is de maatregelen met prioriteit 3 te realiseren. Tijdens de bijeenkomsten werden ook diverse ontbrekende schakels in het fietsnetwerk aangedragen. De enquête heeft ook een lijst opgeleverd waar aanpassing van de fietsinfrastructuur gewenst is. Daarom gaan we het fietsplan actualiseren en daarover het gesprek aan met de dorpen. Overigens moet nieuwe infrastructuur ook onderhouden worden. Met de kosten daarvan houden we ook rekening.

Er zijn drie voorbeelden naar voren gekomen van mogelijk ontbrekende schakels:

- Het fietspad ten zuiden van Weerwille. In Weerwille zijn goede fietsvoorzieningen met fietsroken. Ten zuiden van Weerwille is de weg 60 km/h en zonder fietsvoorzieningen.
- Het in samenwerking met de gemeente Hoogeveen onderzoeken van de mogelijkheden voor een veilige fiets-/voetverbinding langs de Echtenseweg/Spiekampenweg tussen de Nijstad de Hoogeveenseweg. Een 60 km/h weg met de aansluiting 25 Zuidwolde van de A28.
- De Leijenweg nabij De Wijk waarbij langs de Ossensluis al een fietsbrug over het kanaal aanwezig is maar een fietspad nog ontbreekt.

Fietsvoorzieningen zijn alleen nodig als daarvoor voldoende aanleiding is. Dit betekent dat de route bijdraagt aan een veilig, samenhangend, direct, comfortabel en aantrekkelijk fietsnetwerk. Hieraan geven we verder invulling met het actualiseren van het fietsplan. Daarin nemen we bovenstaande voorbeelden mee. Het fietsplan voorzien we, net zoals in voorgaande jaren, van een jaarlijks budget.

Acties 4.2:

Actualiseren van het fietsplan met een jaarlijks budget, zodat een vervolg wordt gegeven aan het optimaliseren van het fietsnetwerk ter stimulering van het fietsgebruik.

4.3 Bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen verbeteren

Voor een veilig, comfortabel en aantrekkelijk is het belangrijk om de bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen op orde te hebben. Dit betekent enerzijds goed onderhouden en voldoende brede fietspaden en anderzijds goede fietsenstallingen, straatverlichting en voorzieningen voor recreatieve fietsers.

In samenspraak met Dorpsbelangen, Fietsersbond en Recreatieschap gaan we bepalen waar verbetering van de bestaande fietsinfrastructuur nodig is. Uit de bijeenkomsten blijken de volgende punten belangrijk te zijn:

- Op 80 km wegen bij oversteken een middeneiland aanbrengen om zo in 2x over te kunnen steken. Op de Slenkenweg in De Wijk zijn bijvoorbeeld veel overstekende fietsers vanaf het viaduct komende vanaf Koekange (op het viaduct zijn overigens alleen fietsstroken aanwezig in plaats van een vrijliggend fietspad). Andere voorbeelden zijn de oversteek op het kruispunt Achterma – Gijselterweg en de Ommerweg naar Linde.
- De T-aansluiting van de twee fietspaden op het kruispunt Meppelerweg – Linieweg is te haaks om comfortabel de bocht te nemen.
- Voorzien in goede fietsenstallingen nabij bushaltes, winkels, horeca en maatschappelijke voorzieningen (zorg, onderwijs, cultuur en sport).
- Aandacht voor goed onderhoud om rafelrandjes te voorkomen van de fietspaden en de bewegwijzering (paddenstoelen).
- Voldoende verlichting op fietsroutes rekening houdend met duurzaamheid en de natuur. Bijvoorbeeld op de Madeweg/Larijweg. Een 60 km/h weg, met veel lintbebouwing waardoor verlichting een goede aanvulling is.
- Een strooibeleid afgestemd op schoolroutes en de verbindingen tussen woningen en voorzieningen.

Actie 4.3:

Onderdeel van het te actualiseren fietsplan is ook het verbeteren van de bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen. Daarbij hebben we onder andere aandacht voor: de breedte van het fietspad, onderhoud van de fietsinfrastructuur, oversteekvoorzieningen en de verlichting van fietspaden.

Haagsveen
Zwolle
Koekange
Ruinen
Meppel
Ruinerwold
Ommen
Zuidwolde

5 OPENBAAR EN PUBLIEK VERVOER

Het openbaar vervoer in De Wolden heeft vooral een sociaal-maatschappelijke functie om te voorzien in de mobiliteitsbehoefte van personen die zich niet te voet, per fiets of per auto kunnen of willen verplaatsen. De gemeente vindt het belangrijk dat zij ontsloten is en blijft met openbaar vervoer. Naast het aanbieden van een alternatief voor de auto, draagt het openbaar vervoer bij aan een leefbare gemeente.

Het collectief vervoer in De Wolden bestaat uit diverse vormen van openbaar en publiek vervoer. De ruggengraat van het openbaar vervoer in De Wolden bestaat uit bussen die vanaf busstation Zuidwolde naar de kernen Hoogeveen, Meppel en Ommen gaan. Kleine kernen in De Wolden zijn met de hubtaxi op bushubs aangesloten. Dichtstbijzijnde hubs voor de inwoners van De Wolden zijn het busstation Zuidwolde, station Hoogeveen en station Meppel. Het collectief vervoer in De Wolden is als volgt georganiseerd:

- Openbaar vervoer voor iedereen toegankelijk (verantwoordelijk is het OV-bureau Groningen Drenthe, een samenwerkingsverband van de provincies Groningen en Drenthe en de gemeente Groningen):
  - Reguliere buslijnen (uitgevoerd door Qbuzz): 31 Hoogeveen Ommen, 32 Meppel Hoogeveen, 34 Meppel Zuidwolde, 39 Meppel Koekange.
  - Buurtbus IJhorst-Meppel (via De Wijk): Voor iedereen toegankelijk. Vrijwilligers besturen de 8-persoonsbus (de bus is van Syntus Overijssel).

ov bureau groningen drenthe

- Contractvervoer voor doelgroepen (verantwoordelijk is Publiek Vervoer Groningen Drenthe een samenwerkingsorganisatie van alle gemeenten in beide provincies, het vervoer wordt uitgevoerd door DVG Personenvervoer):
  - Hubtaxi: bedoeld voor alle inwoners van De Wolden die niet per fiets, te voet of op een andere manier naar de hub kan reizen. Het deur-hubtarief is 2,5 x het OV-Chipkaarttarief: instap-tarief € 2,40 en per kilometer (maximaal 20 km) € 0,41.
  - Wmo-vervoer: vervoersindicatie voor ouderen, langdurig zieken en mensen die langdurig niet kunnen fietsen, autorijden of het openbaar vervoer kunnen gebruiken.
  - Leerlingenvervoer: vervoersvoorziening voor kinderen van en naar speciaal of bijzonder onderwijs.
  - Vervoer naar sociale werkplaatsen.

Publiek Vervoer GRONINGEN DRENTHE

- 'De Wolden vervoert' is geen collectief vervoer, maar een zelfstandige stichting (stichting Vrijwilligersvervoer voor minder-mobielen). Vrijwilligers vervoeren met hun eigen auto of de rolstoelbus iedereen in de gemeente die door een (tijdelijke) beperking minder mobiel is, geen gebruik kan maken van het openbaar vervoer en niet altijd een beroep kan doen op familie, vrienden of buren, maar er wél af en toe eens op uit wil. Kosten voor de gebruiker: € 0,25 per kilometer plus € 2,50 voorrijkosten.

DE WOLDEN vervoert

5.1 Frequentie en betrouwbaarheid openbaar vervoer behouden

Het OV-bureau Groningen Drenthe is verantwoordelijk voor het openbaar vervoer. Hierdoor heeft de gemeente weinig invloed op bijvoorbeeld de lijnvoering. Maar de gemeente kan wel bijdragen aan de kwaliteit, door bijvoorbeeld het aanbieden van goede gemeentelijke infrastructuur en goede haltevoorzieningen. We lobbyen om de frequentie en betrouwbaarheid van het openbaar vervoer op peil te houden. Tijdens de verschillende bijeenkomsten is specifiek aandachtgevraagd voor het openbaar vervoer in Koekange. Hier is behoefte aan uitbreiding van de dienstregeling van buslijn 39 zodat ook in het weekend en op vakantiedagen er een busverbinding is.

Actie 5.1:

Lobbyen om de frequentie en betrouwbaarheid van het openbaar vervoer op peil te houden met specifiek aandacht voor buslijn 39 Koekange – Meppel.

5.2 Samenhang en bekendheid openbaar en publiek vervoer

Tijdens de dialoogbijeenkomst en de verdiepende bijeenkomst gaven diverse aanwezigen aan dat niet alle vormen van collectief personenvervoer in De Wolden bekend zijn. Zo was de hubtaxi nog redelijk onbekend. De bekendheid van dit vervoer is niet een taak van de gemeente, daarvoor zijn de vervoerders verantwoordelijk. We willen wel een rol vervullen in de samenwerking tussen deze verschillende vormen van het openbaar en publiek vervoer. Met deze samenwerking willen we het openbaar vervoer laagdrempelig en toegankelijk houden en de informatievoorziening optimaliseren. Tijdens de verdiepende bijeenkomst kwam de samenwerking tussen de verschillende vervoersvormen als aandachtspunt naar boven en het optimaliseren van de informatievoorziening stimuleert het gebruik van het openbaar en publiek vervoer onder inwoners die deze vervoerswijzen niet kennen.

Actie 5.2:

De samenwerking tussen de verschillende vormen van openbaar en publiek vervoer in De Wolden verbeteren om daarmee de informatievoorziening optimaliseren en het vervoer laagdrempelig en toegankelijk te houden.

6 BEREIKBAARHEID

Tijdens de dialoogbijeenkomst en de verdiepende bijeenkomst met een aantal stakeholders op 25 november is geconcludeerd dat de bereikbaarheid binnen de gemeente geen aandachtspunt is. Wel zijn we ons bewust van een aantal innovaties en trends in mobiliteitsland. Zoals eerder aangegeven houden we rekening met elektrische auto's (laadpalen in hoofdstuk 3) en nieuwe vervoerswijze (e-bike en speed pedelec in hoofdstuk 4). Andere innovaties en trends staan op dit moment verder van ons af. Het gaat hierbij om:

- Automatisch: Voertuigen krijgen steeds meer hulpmiddelen om de rijtaken te ondersteunen of (gedeeltelijk) over te nemen. Er worden eerst proeven gedaan met zelfrijdende voertuigen. De verwachting is dat binnen de periode van dit GVVP automatische voertuigen geen effect hebben, waarmee nu rekening moet worden gehouden.
- Verbinden: Door de digitalisering van de samenleving is het makkelijker om voertuigen met elkaar te laten communiceren. Op deze wijze weten we altijd en overal waar verkeersdeelnemers zijn en kan hier rekening mee worden gehouden. De effecten van deze mobiliteitstrend worden op provinciaal niveau opgepakt. Dat schaalniveau past beter bij het verkennen van deze ontwikkeling dan dit GVVP.
- Gedeeld: Een trend is dat de tweede auto een elektrische deelauto wordt die met de buren in de straat wordt gedeeld. Met behulp van mobiele telefoons is het op een makkelijke wijze te regelen. Het biedt extra ruimte als er minder parkeerplaatsen noodzakelijk zijn. Binnen de gemeente De Wolden verwachten we niet dat het aantal deelauto's en het gebruik ervan hard toeneemt binnen de periode van dit GVVP. De auto-afhankelijkheid in de gemeente is hoog gezien de verspreide ligging van de kernen.

6.1 Monitoring hoofdaders

Hoewel bereikbaarheid op dit moment geen groot aandachtspunt is, staat zonder een goede bereikbaarheid De Wolden letterlijk en figuurlijk stil. Door de groei van de economie en de toename van het aantal recreanten wordt het drukker op de weg. Daarom monitoren we de doorstroming op de hoofdaders, zodat we op tijd kunnen ingrijpen (via de wegbeheerders) indien de doorstroming verslechterd. De hoofdaders zijn de A28, N375 en N48.

Daarnaast monitoren we ook het effect van de vrachtwagenheffing. In het Regeerakkoord is opgenomen dat het kabinet (Rutte III) in navolging van de ons omringende landen zo spoedig mogelijk een vrachtwagenheffing invoert. Hierdoor gaat het binnenlands en buitenlands vrachtverkeer betalen voor het gebruik van de weg. Het gaat om vrijwel alle snelwegen en, op basis van onderzoek en overleg met provincies, gemeenten en waterschappen, op een aantal N-wegen en gemeentelijke wegen om uitwijk te voorkomen. Als gemeente willen we weten wat dit betekent voor ons wegennet, daarom monitoren we de effecten.

Actie 6.1:

Monitoren van de doorstroming op de hoofdaders, zodat we op tijd kunnen ingrijpen (via de wegbeheerders) indien de doorstroming verslechterd. Daarnaast monitoren we ook het effect van de vrachtwagenheffing.

6.2 Toegankelijke wegen

We vinden het belangrijk dat alle wegen in onze gemeente goed toegankelijk zijn. Daarom is beheer en onderhoud van de infrastructuur belangrijk en nemen we specifiek voor vrachtverkeer en landbouwvoertuigen een aantal aanvullende maatregelen.

Het belang van goed beheer en onderhoud is ook tijdens de verschillende bijeenkomsten en in de enquête benoemd. Vanuit dit GVVP willen we dan ook de afdeling beheer en onderhoud ondersteunen bij het voorkomen van verkeersonveilige situaties en het afstemmen van projecten om werk met werk te kunnen maken. Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld het onderhoud van groen op kruispunten en afslagen om belemmering van het zicht te voorkomen en het op het optreden tegen obstakels van particulieren die op de openbare weg worden geplaatst. Ook voldoende en duurzame openbare verlichting is een aspect waar dit GVVP niet direct over gaat, maar waar wel aandacht voor is gevraagd.

Zware voertuigen zoals vrachtverkeer en landbouwvoertuigen willen we daar waar het kan via de bestaande wegen buiten de 30 km/h gebieden laten rijden. Erftoegangswegen met een maximumsnelheid van 30 km/h zijn veelal niet ingericht om vrachtverkeer en landbouwvoertuigen zonder bestemming in het betreffende 30 km/h gebied veilig af te wikkelen. Indien dit wel het geval is onderzoeken we welke maatregelen eventueel nodig zijn. Voorbeelden daarvan zijn:

- De Westerstraat in Ruinen. De Westerstraat is ingericht als 30 km/h gebied. De doorgaande route voor zwaar is via de N375. De Westerstraat is wel een route voor bestemmingsverkeer van het bedrijventerrein in Ruinen. De eerste stap is het tellen van de hoeveelheid verkeer en het voertuigtype. Op basis daarvan bepalen we of het nodig is een alternatief voor de ontsluiting van het bedrijventerrein te onderzoeken.
- De Kerkweg in Ruinerwold. De Kerkweg is ingericht als 30 km/h gebied en wat smal voor vrachtverkeer. De doorgaande route voor zwaar verkeer is via de N375. De Kerkweg is wel een route voor bestemmingsverkeer naar het bedrijventerrein in Ruinerwold. Onderdeel van de uitbreiding van dit bedrijventerrein is een directe verbinding naar de Haakswold. Daarmee is de Kerkweg niet langer de route voor bestemmingsverkeer naar dit bedrijventerrein.
- Bij bedrijven met veel vrachtverkeer zoals de zandwinning of een loonwerkbedrijf maken we afspraken over het gebruik van de wegen (rijroute) en onderhoud na gebruik (agrarisch verkeer).

Acties 6.2:

Zware voertuigen zoals vrachtverkeer en landbouwvoertuigen daar waar het kan via de bestaande wegen buiten de 30 km/h gebieden laten rijden.

7 ALLE ACTIES SAMENGEVAT

In de mobiliteitsagenda is het hoofddoel van het gemeentelijke verkeers- en vervoersbeleid van De Wolden vastgelegd: het realiseren van een veilig, betrouwbaar en duurzaam verkeers- en vervoerssysteem voor iedereen en voor alle vervoersmiddelen. In dit uitvoeringsprogramma zijn de concrete acties binnen de vijf thema's van de mobiliteitsagenda uitgewerkt. In de tabel op de volgende pagina zijn alle acties samengevat. Ook is in de tabel per actie een kostenindicatie opgenomen. Waar mogelijk doen we een beroep op cofinanciering.

Het totaal van alle kostenindicaties van alle acties is € 500.000,-. Naast deze kosten is rekening gehouden met 20% onvoorziene kosten en 10% interne kosten. Het totaal komt daarmee op € 650.000,-. De acties worden gefaseerd uitgevoerd, de kosten kunnen daarom over een langere periode worden gefinancierd. De looptijd van het GVVP is 2020 tot en met 2029. We verwachten de acties uit te voeren in de periode 2021 tot en met 2026. Daarmee komen de kosten op € 130.000,- per jaar.

	Verkeersveiligheid	**2.1:** Het huidige beleid om de verkeersveiligheid binnen de bebouwde te waarborgen zetten we voort. Bij ongevallenconcentraties treffen we maatregelen en subjectieve onveiligheid maken we zoveel mogelijk meetbaar. Dit laatste doen we als eerste bij de: - Kruising Steenberger Esweg – Steenbergerweg in Zuidwolde (n.a.v. de motie), , inclusief (eventueel) nabijgelegen kruispunten - Hoofdstraat noord en zuid in Zuidwolde - Overig: Burgemeester Tonckenstraat in Zuidwolde, Dijkhuizen in Ruinerwold en Westerstraat in Ruinen. **2.2:** Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom: 80 waar het kan 60 waar het moet. Op de onderstaande wegen passen we de maximumsnelheid aan van 80 km/h naar 60 km/h en nemen we aanvullende maatregelen waar nodig. - Wolddijk tussen Ruinerwold en Oosteinde. Aangevuld met verkeersmaatregelen op de Wolddijk nabij Drentse Koe. - Veeningen tussen Veeningen en Zuidwolde (bebording en vier kruispunten aanpassen) **2.3:** De huidige werkwijze om het verkeersgedrag te beïnvloeden via voorlichting, educatie en handhaving zetten we voort en via de mediakanalen van de gemeente vragen we enkele keren per jaar aandacht voor verkeersveiligheid met extra aandacht voor landbouwverkeer. **2.4:** Uitvoering van onderstaande maatregelen. - Zo min mogelijk verkeersborden. - Terughoudend zijn in het plaatsen van verkeersspiegels. - Bij de uitvoering van maatregelen rekening houden met de wensen van mensen met een visuele (of andere) beperking. - De verkeersveiligheid en toegankelijkheid verbeteren voor kwetsbare doelgroepen, zodat zij zelfstandig de belangrijkste voorzieningen kunnen bereiken. - Geen zebrapaden in verblijfsgebieden. Uitzondering is afhankelijk van verkeersintensiteit, beschikbare alternatieven en het gebruik van de wandelroute. - Het daar waar nodig aanvullen van de voetpaden binnen de bebouwde kom, met name langs 50 km/h wegen en soms langs 30 km/h wegen. Voorbeelden vanuit de samenleving zijn in Zuidwolde de Steenbergerweg naar de Boslaan en langs de Oosterweg richting zwembad en bedrijventerrein. - Kruispunt Hoofdstraat – Oosterweg – De Vennen in Zuidwolde. - Parkeerproblemen begraafplaats Blijdenstein.	€ 100.000 al in realisatie € 30.000 € 35.000 € 140.000 n.v.t. n.v.t. n.v.t. n.v.t. € 5.000 n.v.t. € 50.000 al in realisatie € 50.000
	Duurzaamheid	**3.1:** Het stimuleren van elektrische voertuigen door een dekkende laadinfrastructuur op aanvraag van inwoners, waarbij we via de mediakanalen van de gemeente enkele keren per jaar aandacht vragen voor het aanvragen van een laadpaal. **3.2:** Het aandeel fiets verhogen door in te zetten op de optimalisatie van het fietsnetwerk en het uitvoeren van gedragscampagnes in samenwerking met omliggende gemeenten en de provincie.	n.v.t. € 5.000
	Fietsnetwerk	**4.1:** Samen met de provincie Drenthe en de gemeenten Hoogeveen en Meppel een snelfietsroute uitwerken tussen Meppel en Hoogeveen om de kernen van De Wolden daarmee te verbinden. **4.2:** Actualiseren van het fietsplan met een jaarlijks budget, zodat een vervolg wordt gegeven aan het optimaliseren van het fietsnetwerk ter stimulering van het fietsgebruik. **4.3:** Onderdeel van het te actualiseren fietsplan is ook het verbeteren van de bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen. Daarbij hebben we onder andere aandacht voor: de breedte van het fietspad, onderhoud van de fietsinfrastructuur, oversteekvoorzieningen en de verlichting van fietspaden.	€ 30.000 € 30.000 zie 4.2
	Openbaar & publiek vervoer	**5.1:** Lobbyen om de frequentie en betrouwbaarheid van het openbaar vervoer op peil te houden met specifiek aandacht voor buslijn 39 Koekange – Meppel. **5.2:** De samenwerking tussen de verschillende vormen van openbaar en publiek vervoer in De Wolden verbeteren om daarmee de informatievoorziening optimaliseren en het vervoer laagdrempelig en toegankelijk te houden.	n.v.t. n.v.t.
	Bereikbaarheid	**6.1:** Monitoren van de doorstroming op de hoofdaders, zodat we op tijd kunnen ingrijpen (via de wegbeheerders) indien de doorstroming verslechterd. Daarnaast monitoren we ook het effect van de vrachtwagenheffing. **6.2:** Zware voertuigen zoals vrachtverkeer en landbouwvoertuigen daar waar het kan via de bestaande wegen buiten de 30 km/h gebieden laten rijden. - Westerstraat in Ruinen - Kerkweg in Ruinerwol	€ 10.000 € 15.000 onderdeel van uitbreiding bedrijventerrein

N375
Ruinen 5
N375
Ruinerwold 9
Pesse 9
Meppel 35
Koetangerveld 3

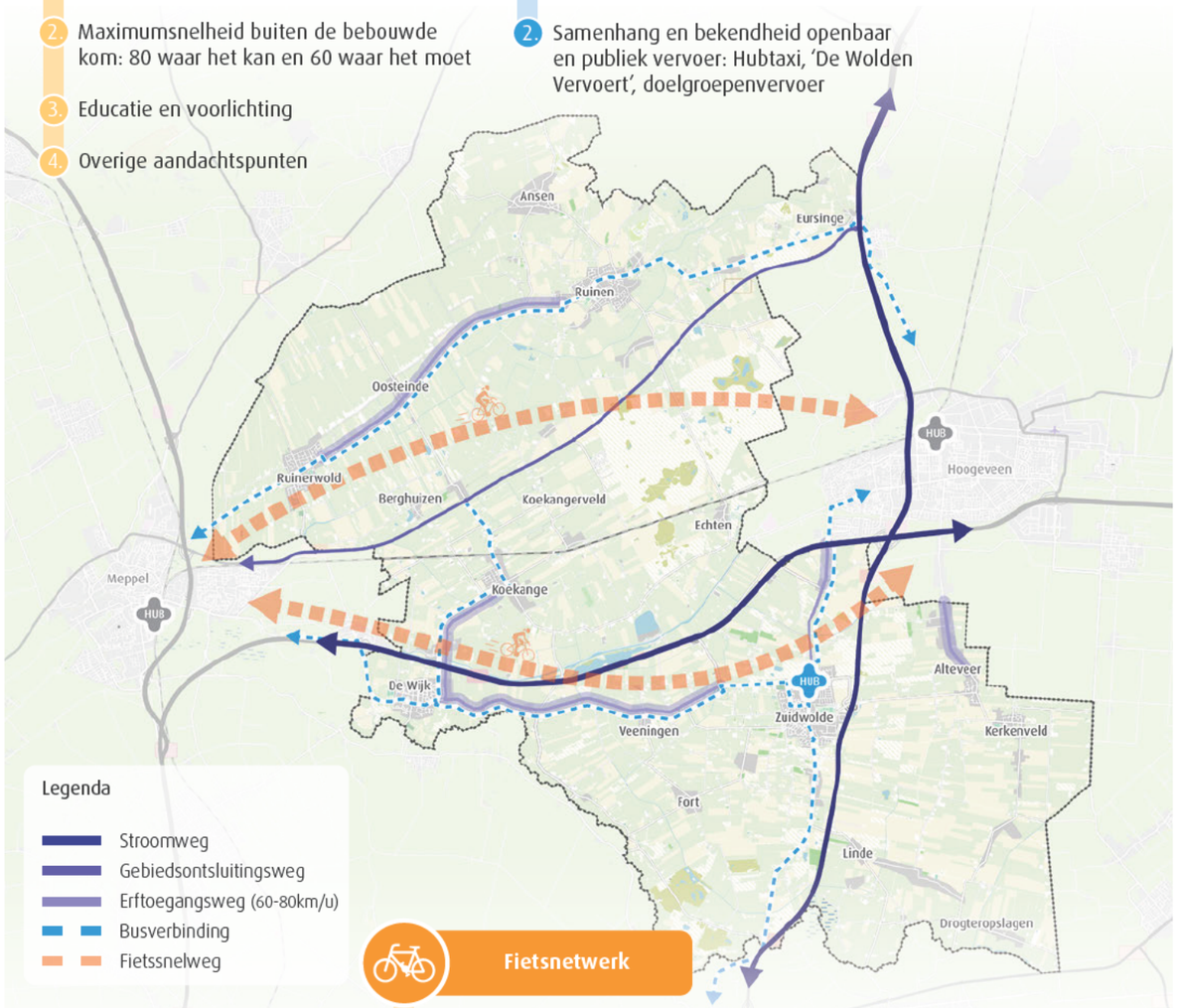
Mobiliteitsopgaven in kaart en in beeld

Verkeersveiligheid

1. Snelheid binnen de bebouwde kom: het huidige beleid voortzetten
2. Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom: 80 waar het kan en 60 waar het moet
3. Educatie en voorlichting
4. Overige aandachtspunten

Openbaar en publiek vervoer

1. Frequentie en betrouwbaarheid openbaar vervoer behouden
2. Samenhang en bekendheid openbaar en publiek vervoer: Hubtaxi, 'De Wolden Vervoert', doelgroepenvervoer

Fietsnetwerk

1. Nieuwe fietsinfrastructuur aanleggen:
   a. Snelfietsroute tussen Meppel en Hoogeveen om de kernen van De Wolden daarmee te verbinden
   b. Ontbrekende schakels in de bestaande fietsroutes realiseren
2. Bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen verbeteren:
   a. Verbreden en verharden fietspaden
   b. Fietsenstallingen, bankjes, straatverlichting

Duurzaamheid

1. Faciliteren elektrische voertuigen
2. Stimuleren fietsgebruik

Bereikbaarheid

1. Monitoring hoofdaders
2. Toegankelijke wegen

gemeente DE WOLDEN

Mobiliteitsagenda Gemeente De Wolden

GEMEENTELIJK VERKEERS- EN VERVOERSPLAN

Het gemeentelijk verkeers- en vervoersplan (GVVP) beschrijft het verkeers- en vervoerbeleid van de gemeente De Wolden. Het beleid is in hoofdzaak gericht op het zoveel mogelijk beperken en waar mogelijk oplossen van (toekomstige) verkeersproblemen.
Het nieuwe GVVP bestaat uit 2 documenten: een **mobiliteitsagenda** en een **uitvoeringsprogramma**.

- De **mobiliteitsagenda** is kaderstellend. Dit betekent dat het beleid voor de komende jaren op hoofdlijnen in beeld wordt gebracht.
- Het **uitvoeringsprogramma** vloeit voort uit de mobiliteitsagenda en bevat concrete projecten voor de komende jaren.

WERKWIJZE

In het Raadsbreed Programma 2018-2022 'Samen Verantwoordelijk' is opgenomen in 2020 het GVVP uit 2010 te actualiseren en bij te stellen. Naar aanleiding daarvan heeft de gemeenteraad op 12 september 2019 in Vakantiepark Westerbergen te Echten een openbare dialoogbijeenkomst gehouden over de toekomst van het verkeer in De Wolden. Tijdens deze dialoogbijeenkomst zijn drie thema's uitvoerig besproken: veiligheid, bereikbaarheid en openbaar vervoer, en de rol van innovatie.

Naar aanleiding van de dialoogbijeenkomst is in oktober 2019 een enquête uitgezet onder de inwoners van De Wolden met een aantal aanvullende vragen over de verkeersveiligheid en het stimuleren van het fietsgebruik. De enquête is door 72 personen ingevuld. Naast de dialoogbijeenkomst is een eerste versie van de mobiliteitsagenda besproken tijdens een verdiepende bijeenkomst met een aantal stakeholders op 25 november 2019.

Op 27 februari 2020 heeft de gemeenteraad gedebatteerd over het GVVP aan de hand van vijf stellingen over de tijdens de dialoogbijeenkomst benoemde aandachtspunten: verkeersveiligheid, duurzaamheid, fietsnetwerk en openbaar en publiek vervoer.

Deze bijeenkomsten en het daarnaast uitgevoerde bureauonderzoek hebben geleid tot de mobiliteitsagenda en het uitvoeringsprogramma.

AMBITIE GVVP DE WOLDEN

Het hoofddoel van het gemeentelijke verkeers- en vervoersbeleid van De Wolden is het realiseren van een veilig, betrouwbaar en duurzaam verkeers- en vervoerssysteem voor iedereen en voor alle vervoersmiddelen. Overigens is niet alleen de gemeente verantwoordelijk, ook de weggebruiker zelf is verantwoordelijk voor een veilige en duurzaam verkeer- en vervoerssysteem. Afgeleide doelstellingen zijn:

- Vergroten van de verkeersveiligheid.
- Stimuleren van het fietsgebruik.
- Vergroten van de herkenbaarheid van het publiek en openbaar vervoer.
- Faciliteren van het autogebruik.
- Verhogen van de kwaliteit van de leefomgeving (beperken van de schade aan natuur, landschap en milieu).

Om deze doelstellingen te bereiken wordt gewerkt binnen onderstaande vijf thema's. Op de volgende pagina's is het beleid binnen deze vijf thema's op hoofdlijnen uitgewerkt. In het uitvoeringsprogramma zijn de concrete projecten binnen deze thema's uitgewerkt.

Verkeersveiligheid | Openbaar en publiek vervoer | Duurzaamheid | Fietsnetwerk | Bereikbaarheid

Goudappel Coffeng i.o.v. Gemeente De Wolden
Kenmerk: 003798.20191101.R1.02

gemeente DE WOLDEN

Verkeersveiligheid

Het landelijke Strategisch Plan Verkeersveiligheid (SPV) streeft naar een proactief beleid om het aantal verkeersslachtoffers te verlagen tot nul. Ook de provincie Drenthe streeft in samenwerking met de Drentse gemeenten naar nul verkeerslachtoffers. Tijdens de verschillende bijeenkomsten is veel aandacht gevraagd voor de snelheid van het autoverkeer en verbetering van de verkeersveiligheid via gedragsmaatregelen.

- Snelheid binnen de bebouwde: het huidige beleid voortzetten. Eerst monitoren van de snelheid, dan een bewustwordingscampagne (snelheidsdisplay) starten en indien nodig het nemen van snelheidsremmende maatregelen samen met de belanghebbenden.
- Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom: 80 waar het kan en 60 waar het moet.
- De inzet op educatie en voorlichting voortzetten.
- Overige aandachtspunten opnemen in het uitvoeringsprogramma.

Maximumsnelheid buiten de bebouwde kom: 80 waar het kan 60 waar het moet.
In De Wolden hebben enkele wegen een maximumsnelheid van 80 km/h terwijl deze zijn ingericht als een 60 km/h-weg (gelet op de belijning en breedte van de weg). Dit gaat in tegen de richtlijnen die zijn gebaseerd op de principes van Duurzaam Veilig. Hierdoor rijden automobilisten harder dan verantwoord is gezien het wegontwerp, of raken verward over de maximumsnelheid door de vele snelheidswisselingen buiten de bebouwde kom. Op de 80 km/h-wegen gebeuren in De Wolden veel ongelukken. Over het algemeen zijn ongelukken op 80 km/h-wegen ook ernstiger dan ongelukken op 60 km/h-wegen. Vanuit verkeersveiligheid is het dus belangrijk om de maximumsnelheid af te stemmen op het wegontwerp.

We kiezen voor 80 waar het kan en 60 waar het moet. Daarvoor gaan we het wegontwerp in overeenstemming brengen met de maximumsnelheid door op een aantal wegen de maximumsnelheid aan te passen naar 60 km/h, inclusief de eventueel benodigde snelheidsremmende maatregelen om het verkeer daadwerkelijk 60 km/h te laten rijden. Op welke wegen we maatregel nemen hangt af van de specifieke situatie en werken we uit in het uitvoeringsprogramma. Nevendoel van deze aanpak is het aantal locaties met een verandering van de maximumsnelheid te verminderen, waardoor de verwarring over de maximumsnelheid onder weggebruikers afneemt. Bovendien geeft een verlaging van de snelheid ook een vermindering van de uitstoot van schadelijke stoffen, zoals stikstof.

Inzet op educatie en voorlichting voortzetten.
De meeste verkeersongevallen ontstaan helaas door een menselijke fout. Om het aantal verkeerslachtoffers te verminderen, is het, naast veilige infrastructuur, ook belangrijk aandacht te hebben voor veilig verkeersgedrag (via educatie en voorlichting). De gemeente De Wolden werkt daarvoor samen met de andere wegbeheerders in de provincie. Het Verkeers- en Vervoersberaad Drenthe (VVBD) is een provinciaal overlegorgaan, waarin de wegbeheerders (provincie, gemeenten en Rijkswaterstaat) samen werken aan een veilig bereikbaar Drenthe. Op de website www.veiligbereikbaardrenthe.nl zijn de gedragsmaatregelen opgenomen, waarmee de gemeente De Wolden werkt aan veilig verkeersgedrag. Deze maatregelen voor gedragsbeïnvloeding bestaan op hoofdlijnen uit:

- Educatie, zoals: een cursus over alcohol en drugs in het verkeer, een opfriscursus voor ouderen en het helpen van basis- en voortgezet onderwijs bij het organiseren en uitvoeren van verkeersprojecten.
- Voorlichtingscampagnes, waarbij we aansluiten op landelijke campagnes.

Op dit moment draagt de gemeente jaarlijks € 1,- per inwoner bij aan de educatie en voorlichting via de samenwerking met andere gemeenten in Drenthe. De andere gemeenten dragen ook € 1,- per inwoner bij. Omdat we educatie en voorlichting belangrijk vinden willen we dit voortzetten. De rol van ouders, scholen en rijschoolhouders is ook belangrijk. Via bovenstaande website kunnen zij (veelal kosteloos) gebruik maken van de verkeersprojecten en voorlichtingsactiviteiten.

Veilig|Bereikbaar|Drenthe

Openbaar en publiek vervoer

Het openbaar vervoer in De Wolden heeft vooral een sociaal-maatschappelijke functie. De sociaal-maatschappelijke functie is het voorzien in de mobiliteitsbehoefte van personen die zich niet te voet, per fiets of per auto kunnen of willen verplaatsen. De gemeente vindt het belangrijk dat zij ontsloten is en blijft met openbaar vervoer. Naast het aanbieden van een alternatief voor de auto, draagt het openbaar vervoer bij aan een leefbare gemeente.

De ruggengraat van het openbaar vervoer in De Wolden bestaat uit bussen die vanaf bushub Zuidwolde naar de kernen Hoogeveen, Meppel en Ommen gaan. We lobbyen om de frequentie en betrouwbaarheid van deze busverbindingen op peil te houden. Kleine kernen in De Wolden zijn met de hubtaxi op de bushub aangesloten. Tijdens de dialoogbijeenkomst en de verdiepende bijeenkomst gaven diverse aanwezigen aan dat niet alle vormen van collectief personenvervoer in De Wolden bekend zijn. De bekendheid van dit vervoer is niet een taak van de gemeente, maar de gemeente gaat wel een rol vervullen in de samenwerking tussen de verschillende vormen van het openbaar en publiek vervoer, waaronder de hubtaxi, 'De Wolden Vervoert' en het doelgroepenvervoer.

ov bureau groningen drenthe

Publiek Vervoer GRONINGEN DRENTHE

DE WOLDEN vervoert

Duurzaamheid

In het Klimaatakkoord zijn ambitieuze doelen en afspraken vastgelegd voor onder andere duurzame mobiliteit. De Wolden gaat aan duurzame mobiliteit werken door: duurzame voertuigen (bijvoorbeeld elektrische auto's) te faciliteren en het fietsgebruik te stimuleren. Daarmee verhogen we de kwaliteit van de leefomgeving en verminderen we de schade aan natuur, landschap en milieu.

Faciliteren elektrische voertuigen
In de provincie Drenthe wordt voor 52% van de ritten de auto gebruikt (waarvan het merendeel op fossiele brandstoffen rijdt) en voor 28% van de ritten de (elektrische) fiets (bron: OVIN 2014-2016). Omdat voor het merendeel van de ritten de auto wordt gebruikt, is veel winst te behalen door de auto te verduurzamen. De gemeente faciliteert duurzame voertuigen door het plaatsen van laadpalen (voor bijvoorbeeld elektrische auto's) te faciliteren. Bewoners kunnen via www.openbaarladen.nl/de-wolden een aanvraag doen. Hiermee sluit de gemeente aan op het Klimaatakkoord en geeft voor de plaatsing ook ruimte aan de markt.

Stimuleren fietsgebruik
Het stimuleren van het fietsgebruik sluit aan op het landelijke programma 'Tour de Force' en het programma 'Versterken Vrijetijdseconomie en Fietsen' van de provincie Drenthe. We gaan het fietsgebruik stimuleren door:

- het optimaliseren van het fietsnetwerk door de realisatie en het verbeteren van fietspaden en andere fietsvoorzieningen;
- en het uitvoeren van gedragscampagnes.

De fiets is overigens niet alleen een duurzaam vervoermiddel, fietsen draagt ook bij aan bredere doelen, bijvoorbeeld de gezondheid van de inwoners, de bereikbaarheid van voorzieningen en de recreatieve en toeristische economie.

Tour de Force

OP FIETSE Drenthe

Fietsnetwerk

Een goed fietsnetwerk is belangrijk om veilig te kunnen fietsen. De fiets is een duurzaam en gezond vervoermiddel. De fiets is belangrijk voor de bereikbaarheid van scholen, winkels en maatschappelijke voorzieningen in de kernen. Een goed fietsnetwerk draagt bovendien bij aan de recreatieve en toeristische economie.

Door de opkomst van de e-bike en de speed pedelec verandert het gebruik van het fietsnetwerk. Mensen gebruiken deze vormen van de elektrische fiets steeds vaker en voor steeds langere afstanden, waardoor het gebruik van het fietsnetwerk toeneemt. Door de toename van de snelheidsverschillen op het fietspad is voldoende verhardings-breedte nodig om elkaar te passeren. Voor het parkeren van deze duurdere fietsen neemt de vraag naar veilige fietsenstallingen toe.

Nieuwe fietsinfrastructuur aan te leggen:

- Een snelfietsroute tussen bijvoorbeeld Meppel en Hoogeveen om de kernen van De Wolden daarmee te verbinden. Dit kunnen we niet zelf. Hiervoor gaan we de samenwerking opzoeken met de provincie Drenthe en de gemeenten Hoogeveen en Meppel.
- De ontbrekende schakels in de bestaande fietsroutes. De afgelopen jaren zijn de maatregelen met prioriteiten 1 en 2 uit het Fietsplan uitgevoerd of in uitvoering. De volgende stap is de maatregelen met prioriteit 3 te realiseren. Tijdens de bijeenkomsten werden ook diverse ontbrekende schakels in het fietsnetwerk aangedragen. De enquête heeft ook een lijst opgeleverd waar aanpassing van de fietsinfrastructuur gewenst is. Daarom gaan we het fietsplan actualiseren en daarover het gesprek aan met de dorpen. Overigens moet nieuwe infrastructuur ook onderhouden worden. Met de kosten daarvan houden we ook rekening

Bestaande fietsinfrastructuur en fietsvoorzieningen te verbeteren:

- In samenspraak met dorpsbelangen gaan we bepalen waar verbetering van de bestaande fietsinfrastructuur nodig is, zoals het verbreden, verharden, minder hobbels. Uit de bijeenkomsten blijkt dat goed onderhoud belangrijk is en we rafelrandjes moeten voorkomen.
- De fietsvoorzieningen verbeteren we door te voorzien in goede fietsenstallingen, bankjes, straatverlichting en strooibeleid.

Bereikbaarheid

Zonder een goede bereikbaarheid staat De Wolden letterlijk en figuurlijk stil. Door de groei van de economie en de toename van het aantal recreanten wordt het drukker op de weg. Tijdens de dialoog-bijeen¬komst en de verdiepende bijeenkomst met een aantal stakeholders op 25 november is geconcludeerd dat de bereikbaarheid binnen de gemeente geen aandachtspunt is. Echter wij monitoren de doorstroming op de hoofdaders, zodat we op tijd kunnen ingrijpen (via de wegbeheerdes) indien de doorstroming verslechterd. De hoofdaders zijn de A28, N375 en N48. Daarnaast willen we vrachtverkeer en landbouwvoertuigen daar waar het kan via de bestaande wegen buiten de kernen laten rijden.

gemeente
DE WOLDEN
Gemeente
Hoogeveen

ENEXIS
NETBEHEER

Date : 22-1-2024 11:30:47
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : "[redacted]@drenthe.nl
Subject : FW: Update Wolf gemeenten - provincie - VRD
Attachment : Verslag gemeenten provincie VRD.pdf;

Deze staat in mijn agenda

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 14 december 2023 15:46
Aan: [redacted]@aaenhunze.nl; [redacted]@assen.nl; [redacted]@borger-odoorn.nl; [redacted]@coevorden.nl; [redacted]@dewoldenhoogeveen.nl; [redacted]@dewoldenhoogeveen.nl; [redacted]@dewoldenhoogeveen.nl; [redacted]@emmen.nl; [redacted]@emmen.nl; [redacted]@meppel.nl; [redacted]@middendrenthe.nl; [redacted]@noordenveld.nl; [redacted]@noordenveld.nl; [redacted]@ooststellingwerf.nl; [redacted]@steenwijkerland.nl; [redacted]@ggd-vrd.nl; [redacted]@gemeentewesterveld.nl; [redacted]@gemeentewesterveld.nl; [redacted]@weststellingwerf.nl [redacted]@weststellingwerf.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@dewoldenhoogeveen.nl; [redacted]
CC: [redacted]
Onderwerp: Update Wolf gemeenten - provincie - VRD
Tijd: donderdag 25 januari 2024 13:30-15:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Vergaderruimte A0.07 (Hybride)

Goedemiddag allen,

Hierbij de nieuwe datum voor ons afstemmingsoverleg over de wolf in Drenthe. Alvast het verslag van 7 december als bijlage toegevoegd.

De afspraak is nu twee uur dit gezien de vorige zo uitliep. Is het eerder afgelopen dan is dat zo. Mochten er nog personen missen stuur de afspraak vooral door. Er is voor 14 personen plaats in de zaal in het provinciehuis. Wil je hier fysiek bij zijn laat het dan even weten.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
[redacted]

Werkdagen maandag, dinsdagmorgen, woensdag t/m vrijdagmorgen
0592-3[redacted]

Verslag Gemeenten – Provincie – VRD

7 december 2023

[redacted] (De Wolden), [redacted] (Ooststellingwerf), [redacted] (Weststellingwerf), [redacted] (Meppel), [redacted] (provincie Friesland), [redacted] (Emmen), [redacted] (Noordenveld), [redacted] (De Wolden/Hoogeveen), [redacted] (Westerveld), [redacted] (Steenwijkerland), [redacted] (provincie Drenthe), [redacted] (provincie Drenthe), [redacted] (provincie Drenthe)

---

1. Opening + kennismaking

2. Rolverdeling gemeente – provincie – VRD
    a. AOV'er trekker van dit dossier binnen de gemeentes. [redacted] sluit aan bij een AOV – VRD overleg om daar af te stemmen over de wolf.

3. Stand van zaken wolf in Drenthe
    a. Informatie aangeleverd na uitvraag EU > beschermde status wolf > voorjaar 2024 beslissing hierover > wolf blijft sowieso aanwezig, besluit gaat niet (meteen) over beheer. Factsheet die is gedeeld vind je in de link.
    b. Schadeafhandeling BIJ12 > nieuwe procedure bij wolfwerende rasters, nieuwe taxateurs, versnellen van vergoeding blijft een punt dat continu speelt.
    c. Subsidieregeling > Nieuwe vereenvoudigde regeling. Verhouding vee/rasters wordt nu bekeken. Hieruit kan er gerichter een subsidie aangeboden worden.
    d. Contact met Terra > expertise wolfwerende maatregelen (waaronder rasters) is niet toereikend bij verschillende doelgroepen. Denk aan; taxateurs, wolvenconsulenten, veehouders, loonwerkers, herders, boswachters, toezichthouders, leerlingen groen etc. Dit wordt opgepakt door Terra en hopelijk kan er volgend jaar gestart worden met deze opleiding.
    e. Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade > vertegenwoordiging vanuit verschillende belangengroepen (schapen, rundvee, paarden). Geeft advies over preventieve maatregelen tegen de wolf. Bijeenkomsten worden vanuit deze commissie georganiseerd in samenwerking met de provincie. Volgende rundveehouder bijeenkomst is in februari 2024.
        i. Landschapsbeheer Drenthe kan een rol spelen in een groep vrijwilligers die wolfwerende rasters zet (contactpersoon; Sybert Hoeksma).
    f. Oude Willem > jonge wolf is hier op muizenjacht en de wolf zelf is voer voor de fotografen. Het stopverbod is moeilijk te handhaven en een parkeerverbod geldt niet in de berm. Dit is handig om als procedure voor te bereiden als gemeente omdat dit via het college moet en tijd kost. Contact hierover loopt met de gemeentes en de TBO's. Situatie is zorgelijk vanuit de Wet natuurbescherming omdat de afstand tussen de mens en wolf vaak te klein is. Als de natuurlijke schuwheid eraf gaat door voeren, of door teveel aandacht door de fotografen kan dit leiden tot gewenning en daardoor op termijn tot problematisch gedrag. De wolf afschrikken is een lastige juridische procedure. De provincie Drenthe heeft een concept stappenplan gemaakt met maatregelen die van licht (gastoeter) tot zwaarder (paintball) loopt. Dit is nog een concept. Hierover wordt afgestemd met provincie Fryslân. Op dit moment wordt eerst ingezet op communicatie om de gevolgen te benadrukken.

4. VNG Handelingsperspectief > Gebiedscommissies hebben aangedrongen bij de VNG om een handelingsperspectief voor burgemeesters op te stellen. De bestaande handelingsperspectieven vanuit de gemeente Westerveld en die opgesteld is met de gemeente en provincie worden gedeeld met het VNG. Hieruit moet het gemeentelijk handelingsperspectief voortkomen. Gemeenten die deelnemen aan het VNG vanuit deze groep graag benadrukken bij het VNG dat er haastgemaakt wordt. De provincie heeft geopperd voor een expertteam/deskundigenteam die bij zulke momenten bereikbaar moet zijn.
    a. De wens is dat dit sneller op de plank komt. Binnen deze groep kan hier ook naar gekeken worden als het VNG dit niet snel genoeg oppakt wat ons betreft. Over twee weken wordt dit behandeld bij het college van Westerveld en wordt aangeboden aan het VNG als dit wordt goedgekeurd. [redacted]polst of er snel genoeg op gehapt wordt door het VNG.
        i. VNG heeft de handelingsperspectieven ontvangen. De juridische toets is klaar en de rest van de stappen worden nu met spoed doorlopen. Hopelijk wordt het concept voor de Kerst nog gedeeld met experts en nagelezen. Begin 2024 wordt het document gereed gemaakt.

5. IPO nieuw wolvenplan > Er wordt een nieuw wolvenplan binnen IPO verband opgesteld. Of dit in zijn geheel wordt aangepast of met een addendum wordt nog over besloten. Provincie Drenthe pleit voor een geheel nieuw wolvenplan zodat er één document gedeeld kan worden.

6. WVTTK > niks want we lopen uit maar mochten er voor het volgende overleg wel punten zijn die op de agenda moeten, geef dit dan vooral even door.

7. Sluiting
    a. Volgend overleg wordt gepland in januari.

Date : 1-4-2024 17:03:47
From : "Jordan Jumelet" @drenthe.nl
To : @drenthe.nl
Cc : "Edward Sie" @drenthe.nl
Subject : RE: Uitwerking PSU-wolf Drenthe
Attachment : Uitwerking PSU Wolf 25 februari 2024 JJ.docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image008.png;

Hallo

Bij deze mijn reflectie op het projectplan. Er moeten nog een aantal actiepunten worden toegevoegd en ik zou de actiepunten koppelen aan personen. Wat doe jijzelf en wat verwacht je van anderen? Communicatieplan moet van komen, monitoringsplan van de te werven medewerker of bureau dat monitoring gaat doen, maken van schematische governance-plaatjes door jou en de te werven projectsecretaris.

NB. De opdracht voor monitoring moet nu ook wel worden uitgewerkt. Die kan dan als bijlage bij het plan.

Verder zou ik nog toevoegen: bestuurlijk opdrachtgever: Egbert van Dijk, ambtelijk opdrachtgever: Jordan Jumelet.

Kijk ook nog even naar het strategisch document dat je samen met ebt opgesteld om de teksten verder aan te scherpen. Ik mis nog de inzet op extra middelen om dierhouders te helpen zich te beschermen tegen de wolf.

Daarnaast zijn er inderdaad tijdlijnen nodig. De tijdlijn loopt tot eind 2025 of januari 2026. Daarbinnen aantal mijlpalen benoemen en hoe je daar komt zowel extern als intern.

Wil jij eea uitwerken verder verwerken in dit plan, samen met een proces hoe we in de zomer de Staten gaan informeren over de voortgang en de stand van zaken. Dan stel ik voor dat we eind april hier weer over spreken.

Mijn inzet is dan om het plan begin/medio mei vast te stellen en dan komt ook het moment dat ik wil gaan overdragen naar thema Natuur. Dat betekent dat Edward op termijn inhoudelijk opdrachtgever wordt.

Groet,
Jordan

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: zondag 25 februari 2024 21:55
Aan: Jordan Jumelet @drenthe.nl>
Onderwerp: Uitwerking PSU-wolf Drenthe

Hallo Jordan,

Hierbij mijn nadere uitwerking van de input die tijdens de PSU-wolf geleverd is. Heb jouw opmerkingen ook verwerkt. Wat nu nog wel ontbreekt is een tijdlijn, wanneer moet wat klaar zijn.
Ik hoor graag van je wat je bevindingen zijn!

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592 36
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

~~Uitwerking PSU aan de hand van de 6 Pijlers:~~Projectplan Wolf

~~Aftrap:~~Inleiding

De wolf is terug in Drenthe. We hebben na lange tijd opnieuw met deze diersoort te maken. De aanwezigheid roept hevige emoties op, en brengt met zich mee dat we ons gedrag moeten aanpassen. Voor- en tegenstanders uiten zich op verschillende manieren, waarbij de toon vaak stevig is. De meningen over de komst van de wolf zijn daarmee sterk gepolariseerd.

In het coalitieakkoord is aangegeven dat er geen plek is voor de wolf in Drenthe. De ambitie is uitgesproken om Drenthe een wolfvrije regio te laten worden. Omdat de wolf een beschermde diersoort is, staat hier spanning op.
In Europa wordt momenteel onderzocht of de beschermde status van de wolf gehandhaafd moet blijven of dat dat deze gewijzigd moet worden. In Duitsland is onlangs een concreet voorstel gedaan onder welke omstandigheden de wolf, bij het aanvallen van landbouwhuisdieren, beheerd (geschoten) kan worden. Ook in IPO verband wordt er nagedacht om in het nieuw op te stellen wolvenplan duidelijkere afspraken te maken over het beheer van de wolf indien deze veelvuldig landbouwhuisdieren aanvalt.
In de provinciale begroting zijn financiën voor de wolf opgevoerd, waarmee zowel voor personele capaciteit als de uitvoering van de subsidieregeling geld beschikbaar is. De komende jaren kunnen we de zaken structureel oppakken. De bedoeling is dat we over twee jaar de werkzaamheden voor de wolf dan weer in de lijn kunnen terugbrengen. Omdat de werkzaamheden een samenhang hebben en we concrete doelen hebben, werken we hier de komende twee jaren als project aan.

1. Preventie
2. Schadeafhandeling
3. Beleidsontwikkeling
4. Communicatie- inwoners/dierhouders, maar ook met politiek, en wat als er iets gebeurt, hoe moet er dan gehandeld worden?
5. Monitoring
6. Governance

1. Preventie

Bij gebrek aan natuurlijke prooidieren richten wolven in de provincie Drenthe, in vergelijking met de overige provincies, relatief veel schade aan onder landbouwhuisdieren. Dit gaat gepaard met emotionele en economische schade onder de dierhouders. Hoe meer voedsel er relatief beschikbaar is voor wolven, des te meer wolven zich hier gaan vestigen. Het is dus zaak om dieren zo goed mogelijk te beschermen tegen de aanvallen van de wolf.

Op dit moment hebben we een provinciale subsidieregeling voor de aanschaf van wolfwerende materialen (rasters). Er wordt goed gebruik gemaakt van deze subsidie, maar de gedeputeerde heeft aangegeven met een eenvoudigere subsidieregeling te willen komen.
Eind december 2023 heeft er een inventarisatie plaatsgevonden van vee en rasters in het Drentse deel van het leefgebied van de roedel die in het Drents Friese Wold aanwezig is. Hieruit is gebleken dat in de afgelopen twee jaren veel meer dierhouders maatregelen hebben getroffen om de dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. Tijdens de inventarisatie is wel gebleken dat de bedoelingen vaak goed zijn, maar er vaak nog essentiële verbeteringen (o.a. beveiliging toegangshekken en correcte hoogtes stroom-draden) doorgevoerd moeten worden om van een echt wolfwerend raster te kunnen spreken.
Daarnaast valt op dat de grote weidebedrijven vooral in de winterperiode, waarbij de rasters wekelijks verplaatst moeten worden, geen mogelijkheden zien om dit met wolfwerende rasters te doen. Het gaat

Met opmerkingen [JJ1]: Is dit zo? Er staat toch nog maar een paar procent in de rasters?

Met opmerkingen [JJ2]: Deze zin anders opschrijven: de huidige regeling werkt, maar we werken aan een eenvoudiger regeling.

om grote percelen, waarbij het goed rasteren zeer arbeidsintensief is. Wellicht zijn er nog mogelijkheden zijn om de arbeidskosten hiervoor te compenseren.

We denken na over een nieuwe ~~simpele~~ regeling om dierhouders die nog niets gedaan hebben over de streep te trekken. De kwaliteit van de wolfwerende rasters moet omhoog. De wolvenconsulenten moeten in het subsidietraject een grotere rol krijgen bij de advisering en check na plaatsing. Ook zullen de wolvenconsulenten het veld in moeten om adviesgesprekken over eventuele verbeteringen van de rasters aan te gaan met de dierhouders.

~~We zitten ten aanzien~~Ten aaznien van de aanwezigheid van de wolf is er op dit moment sprake van~~in~~ een overgangsperiode, waarbij de houders van landbouwhuisdieren goed gefaciliteerd moeten worden om wolfwerende maatregelen te treffen. Omdat het om een overgangsperiode gaat wordt voorgesteld wordt een einddatum aan het verlenen van de subsidie te verbinden. Hierover communiceren heeft een stimulerend effect hebben op het aanvragen van subsidie.

Met opmerkingen [JJ3]: Is een actiepunt voor het project. Wat is de einddatum van deze overgangsperiode? Ook gelet op de mogelijke staatssteun

In andere landen zijn vrijwilligers actief die vaste wolfwerende rasters plaatsen. Hiermee wordt de drempel verlaagd voor dierhouders om tot aanleg over te gaan en is bovendien gegarandeerd dat de rasters aan de wolfwerende eisen voldoen. We gaan inventariseren of er in Drenthe ook een groep te mobiliseren is die deze werkzaamheden op vrijwillige basis zou willen uitvoeren, eventueel met een betaalde coördinator.

Maatregelen aanvallen binnen wolfwerende rasters:
In de afgelopen maanden hebben diverse aanvallen van de wolf plaatsgevonden, waarbij de wolf flexibele (draad)rasters heeft overwonnen die aan de wolfwerende eisen voldoen zoals op de website van BIJ12 is beschreven. Het is belangrijk~~, voor het geloof in de goede werking van wolfwerende rasters, om~~ om te achterhalen hoe de wolf binnengekomen is en wat hier tegen te doen is. Indien een aanval heeft plaatsgevonden binnen een raster dat ogenschijnlijk als wolfwerend is geplaatst, ~~moeten~~ gaan we ter plaatse ~~gaan~~ kijken of we kunnen achterhalen hoe de wolf toch is binnengekomen. We adviseren de dierhouder welke aanvullende maatregelen genomen moeten/kunnen worden om te voorkomen dat de wolf nogmaals binnen het raster komt. Voorgesteld wordt in dit stadium van ons leerproces aanvullende maatregelen te treffen op kosten van de provincie. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het aanbrengen van een extra draad, gekleurde linten of een betere stroomklok. We kunnen afspraken maken met de dierhouder hoe lang we deze materialen uitlenen (bijvoorbeeld maximaal 3 maanden). Deze maatregelen kunnen gecombineerd worden met het plaatsen van camera's om het gedrag van de wolf te monitoren.

Met opmerkingen [JJ4]: Houd er rekening mee dat dan meteen gevraagd gaat worden: waarom nemen we deze maatregelen niet meteen, maar pas nadat de wolf toch binnen een wolfwerend raster is gekomen? Wat is dan ons antwoord?

Vanuit de Wet Natuurbescherming dienen de situaties, waarbij de wolf binnen rasters die als wolfwerend zijn geplaatst, schade aan vee heeft veroorzaakt is ter plaatse beoordeeld te worden. Er moeten op basis van de diagnose maatregelen getroffen worden om de wolf bij een volgende poging buiten het raster te houden. Indien het de wolf alsnog lukt om binnen te komen, is er conform de Wet natuurbescherming grondslag om de bewuste wolf uit de populatie te halen.

Met opmerkingen [JJ5]: Wat betekent dat? Afschieten, vangen, verjagen?

Actiepunten:

- Traject van opstellen nieuwe subsidieregeling tot en met het openstellen van de nieuwe regeling
- Regeling bedenken en uitvoeren compensatie arbeidskosten rasteren grote schapenhouders
- Wolvenconsulenten-pro-actief de gebieden waar de wolf acties is insturen. Contact maken met veehouders om de aanwezige rasters te laten verbeteren en schapenhouders die nog niets gedaan hebben, wijzen op bestaande regelingen.
- Inventariseren mogelijkheden groep vrijwilligers voor het plaatsen van rasters

2. Schadeafhandeling

BIJ12 is verantwoordelijk voor de afhandeling van schade. De afhandeling van schade door de wolf is een relatief nieuwe activiteit van BIJ12. Door o.a. digitalisering verloopt de schadeafhandeling sneller. We moeten de signalen uit het veld gebruiken om BIJ12 te voeden om de dienstverlening te blijven verbeteren.

Economische prikkel compensatie schade:

Omdat de schade aan vee (grotendeels) wordt vergoed, is er op dit moment geen economische prikkel om dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. Er zijn dierhouders die al tientallen keren wolvenschade hebben geleden, maar blijven weigeren preventieve maatregelen tegen de wolf nemen. ~~De gedeputeerde heeft de wens uitgesproken om iets met de vergoeding te doen.~~ Overwogen kan worden niets, of minder geld, uit te keren als de wolf voor de zoveelste keer schade veroorzaakt bij een dierhouder die niets aan preventieve maatregelen doet. Er kan ook worden gekozen voor een positieve beloning, waarbij juist meer geld wordt uitgekeerd op het moment dat er wel wolfwerende maatregelen zijn genomen.

3. Beleidsontwikkeling

In het coalitieakkoord 2023-2027 is als ambitie "Drenthe wordt een wolfvrije regio" beschreven. Op dit moment is de wolf nog een zwaar beschermde diersoort. Het verjagen of afschieten van de wolf mag slechts onder strikte voorwaarden plaatsvinden. Mogelijk dat de beschermde status binnen enkele jaren verlaagd gaat worden. Dit betekent nog niet dat het dan eenvoudig is de wolf te beheren. Daarmee is het niet realistisch dat de eerder gestelde ambitie in de coalitieperiode wordt behaald. In de komende jaren kunnen er wel stapjes gemaakt worden in de richting van een wolfvrije regio. Hierbij valt te denken aan:

- Het lobbyen in Europa en Den Haag om de status van de wolf te verlagen en het iets eenvoudiger wordt om beheermaatregelen uit te kunnen voeren.
- Een nieuwe interventiemaatregel wolf-vee introduceren in Drenthe. Dit geeft duidelijkheid over de voorwaarden om een wolf uit de populatie genomen kan worden als deze wolfwerende rasters weet te overwinnen en vervolgens landbouwhuisdieren dood.
- Indien er aanzienlijk meer preventieve maatregelen worden genomen, is de verwachting dat er minder wolven worden geboren. Ook kan een wolf uit de populatie worden gehaald indien vast is gesteld dat deze meerder malen een wolfwerend raster heeft weten te overwinnen.

Casus ~~Het~~ Drents Friese Wold

Eind vorig jaar was er een wolf die in Oude Willem, langs de openbare weg, op jacht was naar muizen. Dit trok veel publiek. Er is een parkeerverbod ingesteld om te voorkomen dat mensen stil gingen staan en de openbare weg gingen blokkeren. Samen met de collega's uit Friesland is verkend op welke wijze de wolf weer schuw voor de mensen gemaakt kan worden. Uiteindelijk is dit niet tot uitvoering gekomen omdat de wolf zich niet meer liet zien. Samen hebben we wel communicatiemiddelen ontwikkeld om de mensen in het gebied te informeren. Duidelijk is geworden dat het zeker meerwaarde heeft om gezamenlijk op te trekken als het gaat om het Drents Friese Wold. Op dit moment worden de mogelijkheden hiertoe verkend.

Met opmaak: Rand: Rechthoek: (Enkel, Auto, 0,5 pt Lijndikte)

Er wordt door de provincie een nieuw wolvenplan opgesteld in 2024. Verwacht wordt dat het plan ten opzichte van het huidige wolvenplan niet veel anders gaat worden. Indien er een nieuwe interventierichtlijn wolf-vee komt, dan zal dit een van de belangrijkste aanpassingen zijn.

Met opmerkingen [JJ6]: In IPO-verband neem ik aan?

Protocollen calamiteiten:
Duidelijkheid bij alle betrokken hoe ze moeten handelen bij calamiteiten/incidenten met de wolf. Valwildregeling, rol burgemeesters en gedeputeerde, gemeentes/provincie, politie?

We gaan na of er duidelijkheid is bij alle betrokken partijen. Als dit niet het geval blijkt te zijn, nemen we de regie als dit niet opgepakt dreigt te worden.

Met opmerkingen [JJ7]: Beschrijven welke afspraken wij hebben met gemeenten en veiligheidsfunctionarissen. Welke rol spelen onze eigen OOV-mensen (, hierin? Actiepunten opnemen als het gaat om de protocollen over de rollen

4. Communicatie
Communicatie is de sleutel bij alle werkzaamheden van de wolf en zijn belangrijk om het programma goed uit te kunnen voeren. Het gaat hierbij onder andere om:

- Wat is de politieke communicatieboodschap over wolven in Drenthe voor de komende jaren?
- Nut en noodzaak goede wolfwerende rasters
- Ad-hoc communicatie bij vragen uit de media.
- Mensen veranderen, communiceren over een nieuw dier in de leefomgeving welk gedrag hoort hier bij van mens en dier?

Lobby:
Bestuurlijke wens om Drenthe als wolf-vrije regio aan te merken. Hoe ziet de lobby eruit richting Den-Haag en Europa? Concretiseren welke inspanningen hiervoor worden gedaan.

Woo-verzoeken:
Er is veel belangstelling voor het wolvendossier. Er is vanuit diverse groeperingen behoefte aan informatie over de handelswijze van de provincie met betrekking tot wolven. De Woo verzoeken worden net als andere Woo verzoeken volgens een standaard werkwijze afgehandeld. Omdat dit arbeidsintensief is wordt nagedacht om informatie over de wolf standaards op de provinciale website te plaatsen, zodat iedereen dit in kan zien en er minder Woo verzoeken ingediend worden.

~~In de weken voor de zomervakantie~~In Q2/Q3 2024 komt er een communicatieplan waarin de bovenstaande zaken zijn beschreven en welke acties er eventueel nog uitgevoerd gaan worden.

Met opmerkingen [JJ8]: Actiepunt is opstellen communicatieplan

5. Monitoring
Vanuit de Wet natuurbescherming hebben we als taak om de wolven in Drenthe te monitoren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om zaken als:

- Aanvallen landbouwhuisdieren
- Aantallen wolven
- Informatie leefomgeving roedels
- Informatie zwervende wolven
- Het gedrag van de wolf
- Effectiviteit van wolfwerende maatregelen
- Kwaliteit rasters

Een nieuwe interventierichtlijn wolf-vee zal grote consequenties hebben voor de wijze waarop de monitoring plaatsvindt. Bij aanvallen binnen wolfwerende rasters moeten we onmiddellijk ter plaatse vaststellen hoe de wolf binnen is gekomen. Indien de wolf vaker wolfwerende rasters passert, kan de wolf mogelijk uit de populatie worden gehaald.

De zaken die we gaan monitoren worden in Q2 / Q3 2024 ~~de periode tot aan de zomervakantie~~ in een monitoringsplan uitgewerkt.

Met opmerkingen [JJ9]: Actiepunt: uitwerken monitoringsplan

6. Governance

~~In de komende twee jaren~~In 2024 en 2025 worden alle uit te voeren werkzaamheden rondom de wolf uitgewerkt. Dit geeft duidelijkheid. Het is de bedoeling dat deze werkzaamheden daarna in de lijn (binnen domein Landelijk Gebied) worden opgenomen.

De provincies stellen in IPO-verband in 2024 samen een nieuw wolvenplan vast. Hierbij heeft BIJ12 de rol als regisseur. Ook de taxatiediensten, schadeafhandeling landbouwhuisdieren en vaststellen wolfwerendheid rasters, verlopen via BIJ12.

PM. Hier graag een schematische weergave van project wolf in de organisatie met linkjes naar thema natuur, landbouw&landgebruik, VTH, staf kabinet ikv openbare orde en veiligheid.

Ook externe governance uitwerken. Zie ook stuk [redacted]. Gebiedscommissie, rol VDG, rol veiligheidsbestuur, rol IPO.

Actiepunt: verder uitwerken governance zowel intern als extern.

Beschikbare budget:
Voor zowel 2024 als 2025 is € 1.120.000,- per jaar beschikbaar gesteld om de lasten voor de wolf te kunnen dekken. Van dit totale bedrag is € 820.000 gereserveerd voor het beschikbaar stellen van subsidie en de uitvoeringslasten om deze subsidie toe te kennen. De resterende € 300.000,- is beschikbaar voor aanvullende benodigde personele capaciteit.

De hiervoor benodigde personele capaciteit komt deels uit de bestaande capaciteit die in de organisatie aanwezig is, aangevuld met extra menskracht die wij met de middelen uit het wolf budget kunnen aanstellen.

Personele inzet voor 2024:

Formatie uit projectbudget wolf:		**Capaciteit**
Projectleider	[redacted]	0,8 fte
Secretaris	Te werven	0,4 fte
Monitoring	[redacted]	0,5 fte
Communicatie	[redacted]	0,5 fte
Inhoudelijke ondersteuning	[redacted]	192 uur (periode: februari-april)
Wolvenconsulenten	Jaap Meekel	maximaal 4 uur per week
	Rob Tolman	maximaal 4 uur per week
Formatie uit de lijn:		
Projectondersteuner	Te werven	0,4 fte
Beleidsmedewerker soorten	[redacted]	0,4 fte
Juridische ondersteuning	[redacted]	0,4 fte

Met opmerkingen [JJ10]: Inhuren/opdracht bij een bureau

Met opmerkingen [JJ11]: [redacted]

Toezichthouder Wnb	[redacted]	0,3 fte
Vergunningverlener Wnb	[redacted]	0,2 fte

[redacted] wordt in de maanden februari t/m april 2024 ingehuurd om verschillende klussen uit te voeren waarvoor inhoudelijke kennis vereist is, zoals bijvoorbeeld:

- Subsidieregeling voor wolfwerende maatregelen-inventarisatie hoe doen ze dit in andere provincies/buitenland?
- Inventarisatie beschikbare Europese beschikbare subsidieregelingen
- Nadenken over opstellingen met camera's om wolvengedrag met aanvallen op vee vast te leggen
- Op rijtje zetten uitkomst studies effectiviteit wolfwerende maatregelen

2.07 Wolf

2: Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven

Beleidsopgave	Doelstelling	Rubriek	I/S	2023	2024	2025	2026	2027
2.2 Natuurlijk Platteland	2.2.02 Mooi en aangenaam Drenthe	Lasten	I	0	820.000	820.000	0	0

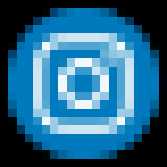
7: Middelen en mensen

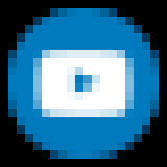
Beleidsopgave	Doelstelling	Rubriek	I/S	2023	2024	2025	2026	2027
7.7 Bedrijfsvoering Personele inzet	7.7.01 Directe personele inzet	Lasten	I	0	300.000	300.000	0	0
7.9 Inzicht geven in de ontwikkeling van reserves en voorzieningen	7.9.01 Inzicht in de ontwikkeling van reserves en voorzieningen	Baten	I	0	-1.120.000	-1.120.000	0	0
TOTAAL BEGROTINGSWIJZIGING				0	0	0	0	0

provincie Drenthe

Date : 19-2-2024 14:47:04
From : "[redacted]@fryslan.frl
To : "[redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : Realisatie aanpak interventierichtlijnen
Attachment : 240219 Realisatie aanpak interventierichtlijnen.docx;image001.png;

Hallo allen,

We hebben elkaar twee weken geleden gesproken over de dicht naderbare wolf in DFW. Bij deze deel ik een eerste voorstel voor de besproken aanpak. Ik verneem graag van jullie of er op- of aanmerkingen zijn en of andere voorstellen om dit aan te 'vliegen'. Bij voorbaat dank voor jullie reactie.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team landelijk gebied 1
06[redacted]
[redacted]fryslan.frl

provinsje fryslân
provincie fryslân
Tweebaksmarkt 52 (bezoekeradres)
Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden
(058) 292 5925 / provincie@fryslan.frl
WhatsApp: 06 10 26 88 31
www.fryslan.frl

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze Privacyverklaring.

Realisatie aanpak interventierichtlijnen

Auteur: [redacted]
Afgestemd met: [redacted]
Datum: 15 februari 2024
versie: 1.0

Inleiding
Op donderdag 1 februari 2024 zijn provincie Drenthe en Fryslân bijeengekomen om na te denken over de praktische uitvoering van de beleidsmatige beschreven lijn uit de interventierichtlijnen: -wolf<>mens, wolf<>hond, wolf<> vee en aangereden wolf-. De aanleiding voor deze bijeenkomst was de dicht naderbare wolf uit het Drents Friese Wold[1]. Op basis van deze situatie werd duidelijk dat er ruimte is tussen de beleidsmatige formulering -van één van mogelijke scenario's uit de interprovinciaal opgestelde interventierichtlijnen -en de praktische uitvoering. Bij de hiervoor beschreven situatie ontstonden namelijk veel vragen over de aanpak om te voorkomen dat de wolf gewend/vertrouwd raakt aan/met de mens. De vragen zijn veelal van uitvoerende aard. Hieronder volgt een greep uit deze vragen:

- Hoe organiseer je een onafhankelijk advies bij een acute situatie?
- Op welke wijze worden belanghebbenden/omwonenden geïnformeerd?
- Welke actie is gepast bij situatie X?
- Is een vergunning nodig voor een actie?
- Welke rol hebben de betrokken gemeenten bij dit soort situaties?
- Hoe en door wie wordt een voorgestelde actie uitgevoerd?
- Is er bestuurlijke dekking voor de voorgestelde acties?

Om antwoorden te krijgen op bovenstaande vragen ontstond dusdanige vertraging waardoor het momentum werd gemist en geen acties meer konden worden uitgevoerd. Ondanks dat hiermee het gevaar lijkt geweken, schuilt hierin het risico op herhaling en zelfs een negatieve (gedrags)ontwikkeling bij de betreffende wolf. Deze situatie maakt daarmee zichtbaar dat de maatschappij en zeker de provincie(s) nog onvoldoende zijn voorbereid op situaties met de wolf.

Doelgroep
Om te voorkomen dat elke provincie -in dit geval Drenthe en Fryslân, maar op termijn meer provincies- individueel tegen hetzelfde aanlopen en moeten gaan regelen, is een gestandaardiseerde werkwijze gewenst. Een gestandaardiseerde werkwijze kan ook helpen bij de onderbouwing van een eventueel benodigde vergunning en de snelheid waarop kan worden geacteerd. Hierbij is ambtelijk besproken -vanwege de gedeelde roedel- om eerst op een handelbare werkwijze te gaan oriënteren voor de provincies Drenthe en Fryslân. Ondanks dat een uniforme/interprovinciale werkwijze gewenst is, is omwille van regionale verschillen en de slagvaardigheid er eerst een samenwerking beoogd tussen de voorgenoemde provincies. Op termijn wordt de aansluiting met andere 'noordelijke' provincies gezocht en wellicht zelfs bekeken of dit op landelijk niveau kan worden uitgerold.

Breedte van de werkwijze
Naast dat het onwenselijk is dat elke provincie hetzelfde moet gaan uitwerken, is het ook onwenselijk om voor elke individuele situatie iets te gaan uitwerken. Tijdens de bijeenkomst van 1 februari 2024 werd ook duidelijk dat er een sterke samenhang is tussen de denkbare

[1] Zie voor meer informatie over de situatie een voorbeeld van een media-uiting: https://nos.nl/artikel/2498788-parkeerverbod-voor-wolvenspotters-in-drents-friese-wold

situaties. Bij alle bedachte situaties -uit de bestaande interventierichtlijnen- zijn de hieronder staande vijf thema's de gemeenschappelijke deler:

Communicatie: indien zich een situatie voordoet is er behoefte aan informatie: wat is er gebeurd en hoe wordt hiermee om gegaan. De wijze waarop deze informatie gedeeld wordt is bepalend voor het begrip/de acceptatie vanuit omstanders/geïnteresseerden. Hiervoor is het noodzakelijk dat een communicatiestrategie wordt opgesteld. Dit doen we met behulp van omgevingsanalyses om te weten welke informatiebehoefte de mensen in de omgeving hebben.

Veiligheid: bij situaties met een toppredator als de wolf is het essentieel om gevaarlijke situaties te voorkomen. Ook als zich geen gevaarlijke situatie heeft voorgedaan of dreigt te ontstaan kunnen omstanders/geïnteresseerden dit wel zo voelen. Het is hierbij van belang om een gedegen aanpak en protocol(len) te hebben voor dit soort situaties, zodat het voor betrokkenen -dit kunnen zowel omstanders/geïnteresseerden als uitvoerende partijen zijn- glashelder is wat er moet/gaat gebeuren.

Vergunningen: bij een (strikt) beschermde diersoort als de wolf kan het voorafgaand noodzakelijk zijn dat de provincie een vergunning afgeeft voordat tot actie kan worden overgegaan. Doordat vergunningen voor de wolf -zeker binnen het huidige maatschappelijke klimaat- een stevige onderbouwing nodig hebben, vergt dit de benodigde tijd bij het opstellen. Deze tijd is bij het voordoen van (acute) situaties meestal niet voorhanden. Er is een mogelijkheid om dit achteraf te repareren, maar dit is bij enigszins voorspelbare situaties niet wenselijk. Het heeft daarom de wens om een inventarisatie te laten maken van situaties waarbij een vergunning vereist is. Eventueel -en wellicht zelfs wenselijk- zou een onafhankelijk partij dit kunnen opstellen. Vervolgens is het denkbaar dat er (concept) vergunningen door de provincie(s) kunnen worden opgesteld zodat deze bij de benoemde situaties ook snel kunnen worden ingezet. Dit is reeds een gebruikelijke werkwijze bij een ander (strikt) beschermde soort de bever (*Castor fiber*).

Externe betrokkenen: externe personen/partijen kunnen zowel een aandeel hebben in de voorbereiding en uitvoering van eventuele acties/handelingen als een betrokkene zijn bij het voordoen van één van de situaties met een wolf. Vanwege de voorbereiding en gedegen werkwijze kan het opstellen van een stakeholderanalyse of krachtenveldanalyse (of soortgelijke analyses/modellen) inzicht verschaffen. Hierbij zit ook weer de koppeling met de ander thema's, voornamelijk communicatie en veiligheid.

Deskundigheid: er is een noodzaak voor het deskundig handelen bij acties/op momenten waarbij zich een situatie voordoet met de wolf. Het geniet de voorkeur om een inventarisatie te maken waarbij het inschakelen van (externe) deskundigen nodig zijn en hoe deze stand-by/paraat kunnen staan.

Proces

Om te komen tot een gestandaardiseerde werkwijze bij bovenstaande situaties zal -in eerste instantie- worden geput uit de ambtelijke inzet van de provincies Drenthe en Fryslân. Hiervoor zal een kernteam worden samengesteld die bestaat uit de volgende disciplines van de beide organisaties: communicatie, vergunningverlening /handhaving/toezicht en beleid(ecologie). Binnen dit kernteam zal een rol- en taakverdeling worden opgesteld over de vorming van het gewenste product en de coördinatie bij daadwerkelijke situaties met wolven. Ter inspiratie zal ook gebruik worden gemaakt van buitenlandse ervaringen/kennis, waarbij voor nu is voorzien om advies te gaan inwinnen vanuit Duitsland en Vlaanderen. Het beoogde product - gestandaardiseerde werkwijze- zal ter besluitvorming aan de gedeputeerden van beide organisaties worden voorgelegd ter accordering. Eventueel zou

ook de inzet en accordering vanuit andere provincies, BIJ12 en IPO -in een latere fase- aan de orde kunnen zijn.

provinsje fryslân
provincie fryslân

Date : 27-11-2023 20:48:19
From : "[redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl
Subject : Advies wolf Oude Willem
Attachment : Document1.docx;

Beste wolvie-collega's,

Ik heb het advies omgezet naar Word om gemakkelijker te reageren. Vind het een nogal hoog over zonder enige bronverwijzing.

Zou graag een concreet voorstel zien van wat op welk moment te gaan doen en met welke middelen, bij voorkeur tot op het detail van de merknaam van verjagingsinstrument. Wolf doet dit, wij doen dat met dit middel, wolf doet daarna dat nog steeds dus wij doen etc.

Vullen jullie aan?

Gr[redacted]

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willem”

Op verzoek van provincie Drenthe
Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]
(roofdier deskundige en professioneel validator wolven
melpunt)

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mens en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van telelenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in

Met opmerkingen [redacted]: Dit is een aanname, wolf kan ook "gewoon" een keer kijken

Met opmerkingen [redacted]: Van horen zeggen, hoort niet thuis is een analyse van de situatie.

aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!

Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "imprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.

Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen kan dat leer vermogen er ook toe leiden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor

Met opmerkingen [ ]: Bron

Met opmerkingen [ ]: Bron

Met opmerkingen [ ]: Bron

Met opmerkingen [ ]: Bron

hoeft een wolf enkel de geur van mensen te “overwinnen” om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo’n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtssucces.

De rol van ‘liefhebbers’

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: “Een gevoerd dier is een dood dier”, is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.
Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen. Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.
Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een

Met opmerkingen [redacted] Waarom liefhebbers tussen aanhalingstekens, deze mensen genieten op hun eigen manier toch net zo veel van een wolf zien als anderen?

Met opmerkingen [redacted]: Echt allemaal? Zo staat het er wel.

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Met opmerkingen [redacted] Bron

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Met opmerkingen [redacted]: Bron dat wolf door één persoon weggejaagd kan worden met stem.

Met opmerkingen [redacted]: Bron dat dit werkt

zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.
Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)
In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.
Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.
In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.
Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.
Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan

Met opmerkingen [redacted]: Kan niet plaatsen waarom dit hier staat.

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Met opmerkingen [redacted]: Hierboven staat dat dit niet werkt.

Met opmerkingen [redacted]: Bron dat deze afstand oké is

Met opmerkingen [redacted]: Juridisch artikel benoemen en uitleg geven incl. recente uitspraken.

gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

Met opmerkingen [redacted] Bron

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Met opmerkingen [redacted]: Bron, kan ook Gelderland helpen.

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.

Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Met opmerkingen [redacted]: Communiceren begrijp in maar hoe af te dwingen? Waar is de 100 meter op gebaseerd?

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

Met opmerkingen [redacted]: Dat staat niet in de Wnb, je mag alleen geen wild voeren.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Met opmerkingen [redacted]: Bron

Uitvoering
Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning
Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

Doel
Doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

Met opmerkingen [redacted]: Was mooi als dat onderdeel was van het advies, wolf doet dit wij doen dat etc.

Date : 18-12-2023 07:55:25
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]" [redacted]@drenthe.nl
Subject : FW: Provincie Drenthe / advies wolven Drents-Friese Wold [TRIP-DOSSIER.FID3282765]
Attachment : CONCEPT Brf aan, Provincie Drenthe (advies verstoren wolven en voorkomen problematisch gedrag) (71633525 v1).docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Goedemorgen,

Hierbij het concept advies van Trip. Ik moet hem zelf nog doorlezen. Misschien kunnen we even een gezamenlijke reactie opstellen richting Trip.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied
Thema Landbouw & Landgebruik

provincie Drenthe

+31 592 36[redacted]
werkdagen: ma, di, wo-ochtend, do

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: [redacted]@trip.nl>
Verzonden: vrijdag 15 december 2023 16:50
Aan: [redacted]@drenthe.nl>
CC: [redacted]@trip.nl>;[redacted]@trip.nl>;[redacted]@trip.nl>
Onderwerp: Provincie Drenthe / advies wolven Drents-Friese Wold [TRIP-DOSSIER.FID3282765]

U ontvangt niet vaak e mail van [redacted]@trip.nl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Geachte mevrouw [redacted]

Bijgaand zend ik u namens [redacted] en [redacted] een conceptversie van het advies in bovenvermelde zaak. Uw eventuele op- en/of aanmerkingen vernemen zij graag.

Met vriendelijke groet,

Mw. [redacted]
secretaresse

T R I P

TRIP Advocaten Notarissen
Hereweg 93, 9721 AA Groningen
Postbus 1105, 9701 BC Groningen
+31 (0)50-5997970
trip.nl

Dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n). Wilt u direct contact met ons opnemen indien deze e-mail bij vergissing bij u terecht is gekomen? Wij verzoeken u in dat geval de e-mail te vernietigen, de inhoud ervan niet te gebruiken en niet onder derden te verspreiden, omdat het bericht vertrouwelijke informatie kan bevatten, beschermd door een beroepsgeheim. Al onze werkzaamheden worden verricht krachtens een overeenkomst van opdracht gesloten met TRIP Advocaten Notarissen B.V. Hierop zijn van toepassing onze Algemene Voorwaarden, waarin beperkingen van aansprakelijkheid zijn opgenomen. Behoudens in die Algemene Voorwaarden opgenomen uitzonderingen is de aansprakelijkheid steeds beperkt tot het bedrag dat in het desbetreffende geval onder onze beroepsaansprakelijkheidsverzekering wordt uitbetaald. Onze Algemene Voorwaarden zijn op 25 oktober 2021 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Noord-Nederland, onder het nummer bij de Kamer van Koophandel van TRIP Advocaten Notarissen B.V. 02064382 en zijn te vinden op trip.nl.

This e-mail message is intended exclusively for the addressee(s). If the e-mail was sent to you by mistake, would you please contact us immediately? In that case we also request you to destroy the e-mail and to neither use the contents nor disclose them to third parties, because the message may contain confidential or privileged information. All our services and other activities are carried out under an agreement of instruction (overeenkomst van opdracht) with TRIP Advocaten Notarissen B.V. The firm's General Conditions which contain limitations of liability are applicable. Notwithstanding the limitations mentioned in these General Conditions our liability shall always be limited to the amount which is made payable under the firm's professional liability policy in the matter concerned. Our General Conditions were filed at the Chamber of Commerce Noord-Nederland on 25 October 2021, under the Chamber of Commerce number of TRIP Advocaten Notarissen B.V. 02064382 and can also be found on trip.nl.

PER E-MAIL

Provincie Drenthe
College van Gedeputeerde Staten
T.a.v. mw. [redacted]
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Per e-mail: [redacted]@drenthe.nl

Mr. [redacted]
Mr. [redacted]
Mr. [redacted]
050 [redacted]
[redacted]@trip.nl

concept

Groningen, 15 december 2023

Inzake : Provincie Drenthe / advies wolven Drents-Friese Wold
Onze ref. : 32301747/CDA/ec
Documentnr. : 71633525v1

Geacht college, geachte [redacted],

U hebt ons namens het college van Gedeputeerde Staten (GS) gevraagd u te adviseren over hoe om dient te worden gegaan met de wolf in Drenthe. Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents-Friese Wold. Via media zijn berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid, waardoor veel mensen naar dit gebied zijn getrokken om de wolf te bekijken. De toestroom aan mensen is steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringerig en brutaler.

U geeft aan dat de wolf intensief wordt blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden, waardoor er een risico bestaat dat deze wolf in toekomst afwijkend gedrag gaat vertonen. Om te anticiperen op het ontstaan van een probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, heeft wolvendeskundige [redacted] op uw verzoek een rapportage opgesteld over het gedrag van de wolven in Oude Willem, namelijk het rapport Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo d.d. 5 december 2023. Daarnaast heeft u een escalatieladder opgesteld met een overzicht van verschillende fases en mogelijke maatregelen, de ontwikkeling van het gedrag van de wolf en de stappen die tot doel hebben de wolf weer angstig te maken voor mens.

Met onze brief van 22 november 2022 hebben wij uw college eerder al geadviseerd over het soortenbeschermingsrechtelijke kader ten aanzien van de wolf. Daarin hebben wij onder meer handvaten geboden voor het motiveren van ontheffingen van de

verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming (Wnb). In dat advies zijn de relevante onderdelen voor een dergelijk Wnb-besluit behandeld.

Voor dit aanvullende advies heeft u aangegeven op de volgende vragen antwoord te wensen:

- Op welk moment is geen sprake meer van een sporadische verstoring van een individuele wolf zonder negatieve gevolgen, maar van een opzettelijke verstoring in de zin van artikel 3.5, tweede lid, van de Wet natuurbescherming?
- Is de opgestelde escalatieladder daarmee in lijn?

Hieronder geven wij, in aanvulling op ons eerdere advies van 22 november 2022, antwoord op uw vragen.[1]

I. Verstoren in de zin van de Wet natuurbescherming

Om antwoord te kunnen geven op de vraag wanneer sprake is van een handeling die kwalificeert als "verstoring" van de wolf in de zin van de Wnb, schetsen wij het wettelijk kader en de invulling daarvan aan de hand van jurisprudentie, literatuur en de richtsnoeren.[2]

In artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming (Wnb) staan meerdere verbodsbepalingen opgenomen, waaronder een verbod om in het wild levende dieren van soorten, die genoemd zijn in onder andere de Habitatrichtlijn, in het natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te verstoren.[3] Artikel 3.5, eerste en tweede lid, van de Wnb luidt als volgt:

> *Artikel 3.5, eerste en tweede lid, Wet natuurbescherming*
> 1. *Het is verboden om in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bonn of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.*
> 2. *Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.*
> *[…]*

De wolf is onder andere genoemd in Bijlage IV Habitatrichtlijn (Hrl), waarmee de wolf onder het beschermingsregime van de Wnb en Hrl valt. Artikel 3.5, eerste en tweede lid, van de Wnb vormen een letterlijke implementatie van de tekst van artikel 12, eerste lid en onder a en b, van de Hrl, met het verschil dat artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl het volgende toevoegt: "vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek". Artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl luidt als volgt:

Concept

[1] Dit advies beperkt zich uitsluitend tot artikel 3.5, tweede lid, Wnb. Het is voorstelbaar dat onder omstandigheden ook voortplantingsplaatsen of rustplaatsen beschadigd of vernield raken, in de zin van artikel 3.5, vierde lid, Wnb. Dit advies gaat echter niet op artikel 3.5, vierde lid, Wnb in. Ook gaat dit advies niet over de vraag onder welke omstandigheden een ontheffing kan worden verleend in de zin van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb. Daarvoor verwijzen wij naar ons eerdere advies van 22 november 2022.

[2] Met "de richtsnoeren" wordt bedoeld de Mededeling van de Commissie van 12 oktober 2021, ook bekend als *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn* (hierna: richtsnoeren).

[3] Vanaf 1 januari 2024 komt dit artikel vrijwel identiek terug in artikel 11.46 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). De invulling van artikel 3.5 Wnb is dus voor de invulling van de bepaling uit het Bal ook relevant.

Artikel 12, eerste lid en onder b, Habitatrichtlijn

1. *De Lid-Staten treffen de nodige maatregelen voor de instelling van een systeem van strikte bescherming van de in bijlage IV, letter a), vermelde diersoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied, waarbij een verbod wordt ingesteld op:*

   b. het opzettelijk verstoren van die soorten, vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek;

Het is dus in algemene zin verboden om – kort gezegd – beschermde diersoorten te verstoren en dan met name, zo volgt uit de Hrl, tijdens voortplantingsperioden, afhankelijkheid van jongen, overwintering en trek. Het doel van de Hrl is – zoals ook uit de preambule van de richtlijn volgt en zoals wij in ons eerdere advies uiteen hebben gezet – immers bescherming en verbetering van natuurlijke habitats en wilde flora en fauna binnen de Europese Unie. Overigens geldt het verstoringsverbod ongeacht de levensfase waarin de beschermde dieren zich bevinden; zie artikel 12, derde lid, Hrl. Het verstoringsverbod geldt dus te allen tijde ten aanzien van beschermde diersoorten.

Definitie van "verstoren"

Noch de Wnb, noch de Hrl bevatten een definitie van het begrip "verstoren". Ook het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU of Hof) en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS of Afdeling) hebben zich tot nu toe nog niet uitgelaten over een volledige definitie van "verstoren". Wel is in de Mededeling van de Commissie van 12 oktober 2021, ook bekend als *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn* (hierna: de richtsnoeren)[4], door de Europese Commissie een definitie van "verstoren" gegeven[5]:

> *"Het is duidelijk dat elke activiteit die een opzettelijke verstoring van een soort inhoudt die van invloed **kan** zijn op de overlevingskansen, het voortplantingssucces of het voortplantingsvermogen ervan, of die leidt tot een verkleining van het leefgebied of tot verplaatsing of verdringing van de soort, moet worden beschouwd als "verstoren" in de zin van artikel 12."*

Uit vaste rechtspraak van zowel het Hof als de Afdeling volgt dat richtsnoeren van de Europese Commissie, hoewel deze op zichzelf niet bindend zijn, een handvat bieden bij de interpretatie van bepalingen in een richtlijn.[6] Om die reden komt aan de richtsnoeren en bovenstaande definitie betekenis toe.

Uit de definitie uit de richtsnoeren is af te leiden dat iedere activiteit die van invloed *kan* zijn op overlevingskansen, het voortplantingssucces of het voortplantingsvermogen van een beschermde diersoort, of die leidt tot een verkleining van het leefgebied of verplaatsing of verdringing van de soort, valt onder "verstoren" in de zin van artikel 12 Hrl (en daarmee ook in de zin van artikel 3.5, tweede lid, van de Wnb).

Dit jaar nog, namelijk met de uitspraak van 26 mei 2023, sloot de Rechtbank Midden-Nederland bij deze definitie uit de richtsnoeren aan. De (meervoudige kamer van de) rechtbank deed uitspraak over de vraag of het afschot van wilde hoefdieren op de Veluwe leidt

concept

[4] De richtsnoeren staan ook wel bekend als *Guidance document on the strict protection of animal species of Community Interest under the Habitats Directive* (ook wel: het Guidance document).
[5] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[6] Zie HvJ EU 14 mei 2020, ECLI:EU:C:2002:381, r.o. 48-49 ABRvS 16 december 2020, ECLI:NL:RVS:2020:3020, r.o. 3.2.1.

tot verstoring van de wolf.[7] Interessant hieraan is dat de rechtbank voor het eerst een volledige definitie van het begrip "verstoren" vaststelt.

De meervoudige kamer sluit hiervoor aan bij bovenstaande definitie uit de richtsnoeren en overweegt dat aan de richtsnoeren, hoewel deze op zichzelf niet bindend zijn, betekenis toekomt.[8] De rechtbank concludeerde uiteindelijk dat hoewel in wetenschappelijk-ecologische zin sprake kan zijn van een verstoring, dat nog niet zonder meer wil betekenen dat de mate waarin dat gebeurt ook inhoudt dat sprake is van invloed op overlevingskansen, voortplantingsniveau of – vermogen, of dat het leefgebied wordt verkleind of dat de wolf verplaatst of verdrongen wordt.[9] Het ecologische rapport waar het in die uitspraak om ging was volgens de rechtbank maar in beperkte mate bruikbaar voor beantwoording van de vraag of in juridische zin sprake was van een verstoring van de wolf, omdat de wetenschappelijke definitie van "verstoren" in het rapport niet (volledig) overeenkwam met de juridische definitie ervan. Ook benadrukte de rechtbank in deze uitspraak, onder verwijzing naar het arrest van het HvJ EU van 4 maart 2021[10], dat "'verstoren" in ieder geval niet beperkt is tot activiteiten die de staat van instandhouding van een soort aantasten en ook niet beperkt is tot activiteiten die worden uitgevoerd tijdens perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek als bedoeld in artikel 12, eerste lid, onder b, van de Habitatrichtlijn."[11]

Oftewel, om te kunnen spreken van "verstoren" hoeft geen sprake te zijn van een aantasting van de staat van instandhouding of van een bijzondere periode in de levenscyclus.

<u>Intensiteit, duur en frequentie van de "verstoring"</u>
De richtsnoeren stellen tevens dat de intensiteit en duur van maatregelen en de frequentie waarmee maatregelen worden herhaald "belangrijke parameters" zijn bij de beoordeling van het effect ervan op een soort.[12] Daarbij wordt in de richtsnoeren (een voorzichtig) onderscheid geschetst tussen a) structurele, herhaaldelijke maatregelen en b) sporadische maatregelen.

ad a: Structurele, herhaaldelijke maatregelen
In de richtsnoeren wordt ten aanzien van structurele, herhaaldelijke maatregelen een voorbeeld aangehaald van herhaalde verstoring van walvisachtigen door boten voor walvissafari's, waarbij sprake kan zijn van verstoring van individuele exemplaren met ook negatieve gevolgen voor de lokale populatie.[13]

In de literatuur stelt prof. Trouwborst dat ook de jacht op herten en zwijnen in potentie een structurele, herhaaldelijke verstoring van de wolf kunnen opleveren; enerzijds direct vanwege aanwezigheid van mensen en geluid, anderzijds indirect vanwege invloed op de hoeveelheid prooien voor de wolf.[14] Hierbij verwijst Trouwborst naar voornoemde uitspraak van

[7] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449. Of in deze zaak hoger beroep is ingesteld is ons niet bekend. Zoals gezegd, hogere rechtspraak over de definitie verstoren is niet voorhanden.
[8] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 19-20.
[9] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 24.
[10] HvJ EU 4 maart 2021, C-473/19 en C-474/19, ECLI:EU:C:2021:166, r.o. 56.
[11] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 15.
[12] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[13] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[14] A. Trouwborst, 'Waking up Bats, Hazing Wolves and Draining Snake Lakes – Exploring the EU Habitats Directive's Prohibition of ''Deliberate Disturbance''', *Journal for European Environmental & Planning Law*, p. 232.

concept

de Rechtbank Midden-Nederland van 26 mei 2023, waarin werd geconcludeerd dat het naar voren gebrachte rapport niet aantoonde dat jachtactiviteiten een impact hadden op de overlevingskansen, het voortplantingsvermogen of het leefgebied van de wolf en dat dus geen sprake was van een ontheffingsplicht.[15]

ad. b: Sporadische maatregelen
De richtsnoeren beschrijven dat sporadische maatregelen zonder mogelijke negatieve gevolgen voor het individuele dier of de lokale populatie geen "verstoring" in de zin van artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl (en daarmee artikel 3.5, tweede lid, Wnb) opleveren. Ten aanzien van sporadische maatregelen worden een tweetal voorbeelden gegeven. Een eerste is het verstoren van grote, langlevende en zeer mobiele dieren met een lage vruchtbaarheid, zoals zeezoogdieren, door een drachtig dier te verstoren of het moederdier te scheiden van het jong.[16] Uit dit voorbeeld blijkt dat het mogelijk is dat een sporadische maatregel ten aanzien van een individueel dier een verboden verstoring kan opleveren, met name als de gevolgen daarvan schadelijke zijn voor de lokale populatie. Een voorbeeld waarin volgens de richtsnoeren geen sprake is van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl, is wanneer een wolf wordt weggejaagd bij een omheinde schapenweide om schade te voorkomen.[17] Er is dan weliswaar sprake van een eenmalige maatregel ten aanzien van een individueel dier, maar zonder mogelijke negatieve gevolgen, waardoor geen sprake is van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl.

Trouwborst verwijst ter illustratie van een sporadische maatregel naar de uitspraken van de Rechtbank Midden-Nederland inzake een ontheffing over het met een paintballgeweer schieten op een wolf.[18] Daarvan stelt Trouwborst dat het ging om een *sporadische* verstoring van een *enkel* dier zonder *voorzienbare* negatieve gevolgen voor zijn overlevings- of voortplantingsperspectieven, waarvoor volgens hem om die reden geen ontheffing nodig was geweest.[19]

Uit bovenstaande kan in ieder geval worden afgeleid dat a) een enkele maatregel ten aanzien van b) een individueel dier, waarbij de kans op c) mogelijke negatieve gevolgen nihil is, niet kwalificeert als verstoring en dus niet ontheffingsplichtig is.

Wanneer is er dan wel sprake van verstoring en dus een ontheffing nodig? Daarvan is sprake indien een maatregel of activiteit een bepaalde mate van schade voor een lokale populatie en een individueel dier veroorzaakt. De maatregel moet daarvoor dus een negatief effect op de betrokken dieren impliceren. In hoeverre *exact* sprake moet zijn van schade om te kunnen spreken van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl is niet uit literatuur en jurisprudentie te halen. Dat blijft dan ook een grijs gebied. Hieronder bieden wij evenwel de handvaten waarmee getoetst en gemotiveerd kan worden of een maatregel al dan niet kwalificeert als een verstoring.

concept

[15] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 23-24.
[16] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[17] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[18] Zie Rb. Midden-Nederland 1 september 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:4453 (tussenuitspraak) en Rb. Midden-Nederland 30 november 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:4991 (voorlopige voorziening).
[19] A. Trouwborst, 'Waking up Bats, Hazing Wolves and Draining Snake Lakes – Exploring the EU Habitats Directive's Prohibition of ''Deliberate Disturbance''', *Journal for European Environmental & Planning Law*, p. 234.

Maatwerk: benadering per geval

De richtsnoeren benadrukken dat er een benadering per geval (en dus per dier en per maatregel) nodig is om te bepalen of een activiteit als verstoring kwalificeert, omdat verschillende soorten verschillende reacties kunnen hebben op hetzelfde type verstoring en ook de gevoeligheid van een exemplaar van een soort kan verschillen afhankelijk van het seizoen of de periode in de levenscyclus van het exemplaar. In artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl wordt dit benadrukt met de passage "vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek".
Die perioden worden beschouwd als bijzonder gevoelige perioden voor soorten in verband met de verstoring ervan en kunnen enkel worden bepaald met een soortspecifieke aanpak, vanwege ecologische, biologische en gedragsmatige verschillen tussen soorten.[20]

Opzettelijk

De maatregel moet ook "opzettelijk" zijn, wil het kwalificeren als een verstoring zoals bedoeld in artikel 3.5 van de Hrl. In de voorganger van de Wnb, de Flora- en Faunawet, bestond dit opzetvereiste niet op deze manier. De Flora- en Faunawet was op dit punt dus zelfs strenger dan de verbodsbepalingen van de Hrl, omdat destijds iedere verstoring – ongeacht opzet – verboden was. De drempel om aan het huidige opzetvereiste van de Wnb te voldoen ligt ook niet hoog; daaraan wordt al voldaan bij voorwaardelijk opzet.[21] Van voorwaardelijk opzet is al sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen kan hebben voor een beschermd dier. Uit jurisprudentie van het HvJ EU volgt dat hiervoor onder meer relevant is of sprake is van bekendheid met de aanwezigheid van de diersoort in het gebied.[22] Er geldt dus een vereiste van bewustzijn. Ook de Nederlandse bestuursrechter volgt deze lijn.[23]

Omdat de drempel om voorwaardelijk opzet aan te nemen relatief laag ligt, kan dat ook met zich brengen dat het actief beheren van een soort kan leiden tot activiteiten die door de rechter al snel als opzettelijk handelen worden beschouwd, waardoor het actief beheren tot overtreding van de verbodsbepaling van artikel 3.5 van de Wnb leidt, indien daarvoor geen ontheffing is verleend.[24]

Gevolgen van een overtreding van de Wnb

Indien zich een geval voordoet waarin sprake is van "verstoren" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb en daarvoor geen ontheffing is verleend, dan is sprake van een

[20] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 24.
[21] HvJ EU 30 januari 2002, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60 (*Commissie tegen Griekenland*), r.o. 36, 39, 43 e.v. en HvJ EU 18 mei 2006, C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329 (*Commissie tegen Spanje*), r.o. 71.
[22] Zie HvJ EU 30 januari 2002, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60 (*Commissie tegen Griekenland*), r.o. 36, waarin het ging om het rijden met bromfietsen en varen met waterfietsen en bootjes in de buurt van schildpadnesten. Dit kwalificeerde als een opzettelijke verstoring van schildpadden tijdens de voortplantingstijd. Zie in dat kader ook het meer recente arrest HvJ EU 4 maart 2021, ECLI:EU:C:2021:166, r.o. 52-53. Zie ook HvJ EU 18 mei 2006, C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329 (*Commissie tegen Spanje*), r.o. 71, waarin het ging om het plaatsen van vallen vossen waarbij ook otters konden worden gevangen. Dit kwalificeerde niet als een opzettelijke verstoring, omdat aanwezigheid van otters in het gebied niet kon worden vastgesteld.
[23] Zie ter illustratie Rb. Noord-Nederland 8 maart 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:682, r.o. 4.2, waarin het ging om het snoeien van een houtwal op en om een dassenburcht. Dit kwalificeerde als opzettelijk verstoren, omdat bewust de aanmerkelijke kans werd aanvaard dat de burcht zou worden beschadigd.
[24] Illustratief daarvoor is HvJ EU 17 september 1987, C-412/85, ECLI:EU:C:1987:370 (*Commissie tegen Duitsland*), r.o. 15-17, waarin het HvJ bevestigd dat handelingen die worden verricht in het kader van normaal gebruik van de bodem voor landbouw-, bosbouw- en visserijdoeleinden kunnen vallen onder de reikwijdte van het opzetvereiste in de verbodsbepalingen van artikel 5 van de Vrl. Hoewel het daarin gaat om een andere richtlijn dan de Hrl, kent de Vrl vergelijkbare verbodsbepalingen en kan de jurisprudentie daarover dus goed gebruikt worden ter invulling van het opzetvereiste.

concept

bestuursrechtelijke overtreding van een wettelijk voorschrift. Daartegen dient uw college in beginsel handhavend, bestuursrechtelijk, op te treden.

Daarnaast kwalificeert die overtreding ook als een strafrechtelijk misdrijf. In artikel 1a, onder 2°, van de Wet op de economische delicten (WED) is artikel 3.5, tweede lid, van de Wnb aangewezen als economisch delict. Volgens artikel 2, eerste lid, van de WED is dit economische delict een misdrijf en daarmee een strafbaar feit.
Uit artikel 6, eerste lid en onder 2°, volgt dat dat misdrijf wordt bestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren, een taakstraf of een geldboete van de vierde categorie.

Conclusie: wanneer geen overtreding?
Ter beantwoording van uw vraag kan op basis van bovenstaand kader worden geconcludeerd dat van "verstoren" in de zin van artikel 12 Hrl – en daarmee artikel 3.5, tweede lid, Wnb – in beginsel snel sprake is. Een grijs gebied doet zich evenwel voor rond sporadische verstoringen van individuele dieren die geen mogelijke negatieve gevolgen met zich brengen voor het individuele dier en de lokale populatie. Om als een ontheffingsplichtige sporadische verstoring aangemerkt te worden moet sprake zijn van een bepaalde mate van schade voor de lokale populatie en het individuele dier. Hoeveel schade daarvoor dient op te treden, is een grijs gebied omdat concrete voorbeelden vergelijkbaar met de (probleem)wolf ontbreken.

Voor de beoordeling of sprake is van een activiteit of maatregel die niet enkel kwalificeert als een sporadische maatregel (dus geen verstoring) of als een (opzettelijke) verstoring en is maatwerk vereist, zoals hiervoor is uitgelegd. Zo is een ecologische beoordeling nodig van de effecten van de te nemen maatregel, waarbij invulling moet worden gegeven aan het hiervoor uitgewerkte toetsingskader. Daarmee kan uw college motiveren dat sprake is van een ontheffingsplicht, maar eveneens uitleggen dat van een ontheffingsplicht geen sprake is, mocht bijvoorbeeld worden verzocht om handhaving wegens overtreding van de Wnb door het nemen van een maatregel tegen de wolf of mocht het Openbaar Ministerie vervolging in dit kader starten.

Om verder te concretiseren hoe per afzonderlijke maatregel, per keer dat het toegepast wordt, beoordeeld dient te worden of sprake is van opzettelijke verstoring werken wij hieronder een toetsingsschema uit ten behoeve van een dergelijke ecologische beoordeling. Dit doen wij aan de hand van de door u opgestelde escalatieladder, die daarvoor een goede basis biedt.

II. Escalatieladder: Maatregelen ter voorkoming van problematisch gedrag

U hebt ons gevraagd of de door u opgestelde escalatieladder in lijn is met het bovenstaande kader ten aanzien van "verstoren". Voor de volledigheid wijzen wij u er op deze plaats ook op dat op 13 april 2023 het Interprovinciaal Wolvenplan is vastgesteld, waarin eveneens een escalatieladder is opgenomen waarnaar kan worden verwezen in een eventuele ontheffing (of motivering dat géén sprake is van een verstoring).[25] Dat blijkt onder meer uit de uitspraak van de rechtbank Midden-Nederland van 1 september 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:4453, m.n. r.o. 17, 21 en 25, waarin de rechtbank overweegt:

> *"25. […] Het college zal hiervoor de incidenten en waarnemingen van de wolf waaruit het afwijkend / probleemgedrag blijkt en de omstandigheden waaronder dat gedrag is vertoond in kaart moeten brengen. Deze waarnemingen moeten vervolgens worden voorgelegd aan een ter zake deskundige. Dat is iemand die vanuit zijn deskundigheid het gedrag van de wolf bij die waarnemingen kan duiden en in*

[25] Zie IPO 2023, Interventie richtlijnen – interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag., p. 9 e.v.

concept

perspectief kan zetten. Voor zover volgens het college sprake is van een situatie van de escalatieladder uit het wolvenplan dient het college inzichtelijk te maken dat het daarin omschreven gedrag telkens door dezelfde wolf dan wel wolven wordt vertoond. Voor zover het college afwijkt van de escalatieladder, moet het college dat motiveren. De rechtbank merkt daarbij op dat er weliswaar al veel algemene informatie is overgelegd in deze zaak, maar dat deze informatie niet concreet is gemaakt voor de hier voorliggende ontheffing. […].”

Uit deze uitspraak volgt dat GS aansluiting kunnen zoeken bij de escalatieladder van het IPO. Wij geven u in overweging om, bijvoorbeeld in uw escalatieladder, (expliciet) aan te sluiten bij de escalatieladder van het IPO en deze bijvoorbeeld daarin nader uit te werken.

In uw escalatieladder wordt onderscheid gemaakt tussen een zestal gedragingen van de wolf, variërend van natuurlijk gedrag tot afwijkend, problematisch gedrag. Bij iedere gedraging is een middel bedacht. Als kanttekening bij uw escalatieladder wordt ook genoemd dat het moet worden beschouwd als een levend en lerend document dat overzicht geeft van (mogelijke) situaties, waarbij een op maat gemaakte beoordeling telkens nodig blijft.

Wij achten het goed voorstelbaar dat uw escalatieladder met een daarbij behorende ecologische onderbouwing in algemene zin bruikbaar is als leidraad. Zoals ook in uw escalatieladder is aangegeven, blijft een op maat gemaakte beoordeling per geval nodig. Met per geval bedoelen wij per soort maatregel; daarnaast dient iedere keer dat een maatregel wordt ingezet een casusspecifieke ecologische beoordeling opgesteld te worden. Daarmee dient beoordeeld te worden of de alsdan in te zetten maatregel kwalificeert als een opzettelijke verstoring.

Bij iedere handeling richting de wolf moet, zo volgt uit de hiervoor geschetste juridische vereisten, inzichtelijk gemaakt worden om welke individuele wolf het gaat en welke negatieve gevolgen potentieel optreden voor dit individuele dier én de lokale populatie. Een eenduidig antwoord op uw vraag kunnen wij dan ook niet geven, omdat de escalatieladder in algemene zin ingaat op potentiële gedragingen en het dus niet gaat om een concreet geval. Een harde scheidslijn tussen gevallen waarin wel of niet sprake is van een ontheffingsplicht is daarom niet te trekken.

Bij het voorleggen van een ecologisch rapport in een concreet geval kunnen we beoordelen in hoeverre daarmee wordt voldaan aan alle aspecten die bij het beoordelen van het begrip “verstoren” relevant zijn volgens de wet, jurisprudentie, literatuur en de richtsnoeren. In dat geval kunnen wij een inschatting maken van de mate waarin voldoende is gemotiveerd of wel of niet sprake is van een “verstoring” in de zin van de Wnb, waarbij het uiteindelijke oordeel daarvan evenwel aan de rechter is. Voor een ecologische beoordeling ter beantwoording van de vraag of sprake is van “verstoren” in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb achten wij vanuit een juridisch oogpunt in ieder geval van belang dat een aantal aspecten worden onderzocht en onderbouwd ten aanzien van iedere fase en maatregel in de escalatieladder, iedere keer voorafgaand aan het inzetten van een maatregel. Deze aspecten en feitelijkheden leiden wij af uit het hiervoor geschetste juridisch kader ten aanzien van “verstoren” en luiden als volgt:

- wat voor invloed de handeling kan hebben op de overlevingskansen van de individuele wolf en de lokale populatie;
- wat voor invloed de handeling kan hebben op het voortplantingssucces van de individuele wolf en de lokale populatie;
- wat voor invloed de handeling kan hebben op het voortplantingsvermogen van de individuele wolf en de lokale populatie;

concept

- of de handeling leidt tot verkleining van het leefgebied van de wolf;
- of de handeling leidt tot verplaatsing of verdringing van de soort;
- en of met die handeling negatieve gevolgen optreden voor de individuele wolf en de lokale populatie.

Daarbij dienen in ieder geval de volgende feitelijkheden te worden onderzocht:
- om welke individuele wolf het gaat;
- tot welke lokale populatie die wolf behoort;
- welk gedrag die individuele wolf vertoont, uit welke incidenten en waarnemingen dat blijkt, of sprake is van herhaald gedrag van die individuele wolf en waarom dat gedrag ecologisch gezien afwijkend, niet-natuurlijk is;
- en wat de intensiteit, duur en frequentie is van de handeling die richting de wolf wordt verricht.

Treden er door de handeling/maatregel potentieel negatieve gevolgen voor de overlevingskansen, het voortplantingssucces en/of het voortplantingsvermogen op, of leidt de handeling tot een verkleining van het leefgebied of verplaatsing of verdringing van de wolf, dan is het waarschijnlijk dat de rechter de handeling kwalificeert als "verstoren" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb. Alsdan geldt een ontheffingsplicht.

Het door wolvendeskundige [redacted] opgestelde rapport "Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo" bevat (nog) niet alle hiervoor genoemde aspecten. Met de inhoud van dit rapport kan niet *exact* worden beoordeeld of een specifieke maatregel, gericht op voornoemde wolf te Oude Willem, kwalificeert als een "verstoring". Overigens merken wij terzijde op dat de genoemde maatregelen die erop zijn gericht dat de wolf niet wordt verstoord (door mensen), namelijk door het verbieden van toegang tot het leefgebied van de wolf, in lijn is met het doel van de Hrl. Zoals in ons eerdere advies omschreven, geldt inzetten op – kort gezegd – bescherming van de wolf als uitgangspunt.

Kortom, het is niet mogelijk om aan de hand van uw (generieke) escalatieladder bij voorbaat uitspraken te kunnen doen over het al dan niet aan de orde zijn van een "verstoring" in de zin van de Wnb en daarmee een ontheffingplicht. Of daarvan sprake is, hangt af van de specifieke omstandigheden. Wel kan de escalatieladder en de daarbij behorende ecologische onderbouwing worden gehanteerd als leidraad, waarbij dan per maatregel per keer een beoordeling moet worden gemaakt.

<u>Enkele opmerkingen ten aanzien van de escalatieladder</u>
Tot slot geven wij u enkele punten mee die ons opvallen aan de door u opgestelde escalatieladder.

Fase 1 van de escalatieladder beschrijft gedrag van de wolf als "natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij", waarbij als middel wordt gesuggereerd "mensen, handen klappen". In de kolom "Juridische borging" wordt daarvan in algemene zin gesteld dat de intensiteit en duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Hoewel het goed voorstelbaar is dat inzet van een dergelijk middel vrijwel nooit een "verstoring" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb zal opleveren, is daarvoor ons inziens een uitgebreidere motivering nodig en bovendien een maatwerk motivering, toegespitst op iedere te nemen maatregel, zoals hiervoor uitgelegd.

Vervolgens beschrijft fase 2 het gedrag van de wolf als ''vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij'', waarbij als middel wordt geïnitieerd om gastoeters in te zetten. Onder "Juridische borging" wordt in algemene zin gesteld dat de intensiteit en

Concept

duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Voor zover wij kunnen beoordelen, zijn er geen aanwijzingen om aan te nemen dat het gebruik van gastoeters altijd een “verstoring” in de zin van de Wnb oplevert, maar het is denkbaar dat gebruik daarvan in sommige gevallen wél een “verstoring” kan opleveren, afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het geval (bijvoorbeeld, om maar wat te noemen, bij langdurige, intense en frequente inzet, een drachtig dier, een jong dier, in de buurt van rustplaatsen etc.).

Datzelfde geldt voor fase 3 van de escalatieladder, waarin het gedrag van de wolf wordt beschreven als ‘’laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2, loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij en/of vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)’’ met als middel ‘’vuurwerkpistool/vogelafschrikpistool’’. Onder “Juridische borging” wordt in algemene zin gezegd dat de intensiteit en duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Ook daarvoor geldt dat wij geen aanwijzingen hebben om aan te nemen dat inzet van die maatregel altijd een “verstoring” in de zin van de Wnb betekent, maar dat inzet daarvan in sommige gevallen mogelijk wel kan kwalificeren als een “verstoring”. Daarnaast geven wij mee dat hoewel inzet van een vuurwerkpistool/vogelafschrikpistool mogelijk geen negatieve gevolgen voor de wolf met zich hoeft te brengen, dat potentieel wél voor andere beschermde diersoorten zo kan zijn en daarmee alsnog een Wnb-ontheffing vereist is voor de inzet van dat middel.

Vanaf fase 4 spreekt de escalatieladder over het inzetten van middelen die worden gekwalificeerd als ontheffingsplichtig. Daarvan merken wij op dat die middelen (per keer) evenwel nog door de “ontheffingstoets” van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb moeten om te beoordelen of een ontheffing kan worden verleend. Van de ons nu bekende informatie kunnen wij niet in algemene zin een beoordeling in de zin van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb maken, bijvoorbeeld van de genoemde gevallen in de escalatieladder.

Tot slot geven wij u mee dat in de escalatieladder nu niet is geborgd door wie de maatregelen/middelen kunnen worden ingezet. Inzet van de maatregelen dient onder gecontroleerde omstandigheden te gebeuren, zodat wordt voorkomen dat eenieder de maatregelen inzet en daarmee alsnog sprake is van een “verstoring” in de zin van de Wnb.

***

Wij gaan ervan uit u hiermee vooreerst voldoende te hebben geïnformeerd. Mocht u behoefte hebben aan nadere advisering – bijvoorbeeld ten aanzien van een ecologische beoordeling van een concreet te nemen maatregel – dan zijn wij daartoe uiteraard bereid.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
mede namens [redacted] en [redacted]

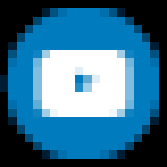
Concept

provincie Drenthe

Date : 29-11-2023 11:08:13
From : "[redacted]"
To : [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]" [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: Advies wolf Oude Willem

Hoi allen,

Het advies te hebben gelezen, deel ik wat [redacted] constateert. Het is vrij algemeen en mist bronvermelding. Als de bevindingen onderbouwd worden met wetenschappelijke bronnen zie ik wel een basis om te komen tot een bepaalde escalatieladder in het geval een wolf gewend raakt aan de mens. Ook omdat je dan het probleem van de identificatie van de wolf niet snel zal hebben. Immers alleen die wolf die op een specifieke plek gewend is geraakt aan de mens levert qua gedrag een probleem op (voor de toekomst).

Overigens zie ik ook dat de eerste stap is de mens aan te pakken. Het gemeentelijke parkeerverbod is een eerste stap maar wellicht hebben wij daar ook nog een rol in. Het advies is daar niet heel uitgebreid over.

Groet,
[redacted]

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: maandag 27 november 2023 20:48
Aan: [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Advies wolf Oude Willem

Beste wolvie-collega's,

Ik heb het advies omgezet naar Word om gemakkelijker te reageren. Vind het een nogal hoog over zonder enige bronverwijzing.

Zou graag een concreet voorstel zien van wat op welk moment te gaan doen en met welke middelen, bij voorkeur tot op het detail van de merknaam van verjagingsinstrument. Wolf doet dit, wij doen dat met dit middel, wolf doet daarna dat nog steeds dus wij doen etc.

Vullen jullie aan?

Gr[redacted]

Date : 5-12-2023 13:30:30
From : [redacted]"
To : [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]s@drenthe.nl, [redacted]s@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, "[redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Dag allen,

[redacted] en ik hebben gezamenlijk gekeken naar de ladder en daar een advies op gegeven. Wij kritisch op het doorlopen van de verschillende stappen en zien de noodzaak om daarbij goed deskundigen advies in te winnen. Daarnaast komen wij tot de conclusie dat vanaf stap 4 het kantelpunt zien naar een ontheffing vanwege de fysieke risico's voor de wolf. Ook stap drie mag lichtvaardig worden genomen gelet op de procedures in Gelderland en de onderbouwingen die dat vereist.

Tot slot willen wij meegeven deze ladder door huisadvocaat te laten tegentoetsen. Stap 1 en 2 zou tot die tijd wel kunnen, verdere escalatie adviezen wij terughoudendheid naast vereiste ecologische onderbouwing.

Groet,
[redacted]

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: maandag 4 december 2023 16:15
Aan: [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]r@drenthe.nl> [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Urgentie: Hoog

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. [redacted] heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voor [redacted] in samenwerking met [redacted].

[redacted] jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 [redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

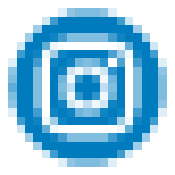
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

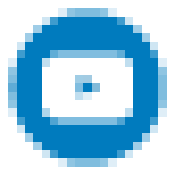
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 6-12-2023 08:22:33
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : RE: toelichting stappenplan
Attachment : image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Goedemorgen wolven collega's,

Als wij zelf iets willen i.r.t. aanschaf afweerpistool met pyrotechnisch knap patronen en een paintbalgeweer heb ik een escalatieladder nodig die volledig is uitgewerkt en zonder vraagtekens. Op basis hiervan kan een WM4(verlof om afweerpistool en paintbalgeweer in te kunnen zetten worden aangevraagd bij de politie.

Gisteren heeft de politie aangegeven dat als wij woensdag(vandaag) aanvragen we de WM4 pas volgende week krijgen. Pas daarna kan een afweerpistool opgehaald worden. We hebben er een gereserveerd.

Ook moet in de escalatieladder worden opgenomen dat benaderen en verjagen altijd met aanwezigheid van gewapende escort gedaan wordt. De wolf zal in 100% van de gevallen vluchten maar voor die ene keer dat hij toch besluit aan te vallen moet je deze zekerheid inbouwen. Indien dit er niet in kan haken en ik af.

Ik wacht met vervolgstappen ivm aanvragen en aanschaf tot de escalatieladder klaar is. Hiermee schuift dus ook verkrijgen WM4 door en dus ook de inzet van afweerpistool.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma-vr
Faunabeheer-soortenbescherming-houtopstanden

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 5 december 2023 18:10
Aan: @drenthe.nl>; @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl> drenthe.nl> @drenthe.nl>
Onderwerp: toelichting stappenplan

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van en in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies van daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 19-12-2023 10:59:40
From : @fryslan.frl
To : @drenthe.nl, @fryslan.frl
Cc : " @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @fryslan.frl, @fryslan.frl, " a@fryslan.frl, @drenthe.nl, @fryslan.frl
Subject : RE: Wolf-Oude Willem
Attachment : image008.png;image009.png;image010.png;image011.png;image012.png;image001.png;

Sommige personen die dit bericht hebben ontvangen, ontvangen niet vaak e mail van @fryslan.frl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Nog even een nabrander;

Misschien nog goed op te nemen wat we doen als de wolf bij de verjaagactie agressief reageert tegen de uitvoerder of omstanders?

Groet

Van:
Verzonden: dinsdag 19 december 2023 10:53
Aan: @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
CC: @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @drenthe.nl> @fryslan.frl>
Onderwerp: RE: Wolf-Oude Willem

Goedemorgen ,

Dank voor het toesturen, bij deze onze gezamenlijke reactie. Wij kunnen instemmen met de acties zoals aangegeven in het handelingskader maar hebben daarbij nog de volgende aandachtspunten;

- In het handelingskader ontbreekt nog de koppeling met communicatie wat voor het slagen van de acties van het grootste belang is;
- Ook vinden wij het belangrijk dat de uitvoeders van de acties beschermd worden tegen exposure op social media of anderszins, hoe gaan we dit voorkomen en is dit te voorkomen;
- Voor verjaagacties door middel van gebruikmaking van een paintball geweer vinden wij het thans nog te vroeg en daarmee kunnen wij nu ook niet instemmen, daargelaten dat dit sowieso naar onze mening ontheffingplichtig is.

Naar aanleiding van jullie vragen:

1. Wat ons betreft kunnen dezelfde mensen op zowel Drents als Fries grondgebied de acties uitvoeren, communicatie met de bevoegde gezagen in beide gemeentes en ons is daarbij wel van het grootste belang;
2. Op termijn wel, maar nu eerst focus op Oude Willem;
3. Wij denken aan onze toezichthouders (BOA's) Wet natuurbescherming van de FUMO maar alleen dan indien zij beschermd zijn tegen negatieve berichtgeving en handelingen (nagedacht kan ook worden over aanwezigheid van de politie hierbij om dit voorkomen)

Mede namens,

Met vriendelijke groet,

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 14 december 2023 17:14
Aan: a@fryslan.frl>
CC @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
Onderwerp: Wolf-Oude Willem
Urgentie: Hoog

Hallo en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

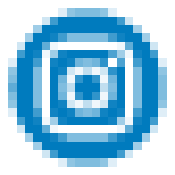
<< Disclaimer >>

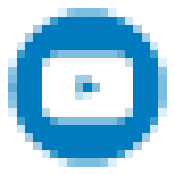
Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet seleuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús Privacyferklearing.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze Privacyverklaring.

Date : 5-12-2023 18:09:40
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]r@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl [redacted]@drenthe.nl [redacted]@drenthe.nl
Subject : toelichting stappenplan
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van [redacted] en [redacted] in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies van [redacted] daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 [redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 6-12-2023 10:52:09
From : @drenthe.nl
To : @trip.nl" l@trip.nl
Cc : @trip.nl" @trip.nl @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : uitvraag juridische advies provincie Drenthe wolf
Attachment : Juridische uitvraag 6-12-2-2023 .docx;ecologisch advies aanpak wolf Oude Willem 30112023.docx;escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx;Nadere-offertevraag-juridische-dienstverlening-Drenthe-2023.xlsx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Goedemorger

Wij willen graag bijgevoegde vraag bij jullie uitzetten. Het betreft een vraag omtrent het treffen van maatregelen om het ontstaan van problematisch gedrag van de wolf in de toekomst te voorkomen. is eerder betrokken geweest bij een juridisch uitvraag voor de provincie Drenthe inzake de bescherming van de wolf. Kunnen jullie hierin iets voor ons betekenen? Zo ja, kunnen jullie hiervoor een offerte uitbrengen? Gezien de situatie is het wenselijk om op korte termijn een advies te kunnen ontvangen.

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied
Thema Landbouw & Landgebruik

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma, di, wo-ochtend, do

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Juridische uitvraag escalatieladder Trip advocaten

Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents Friese Wold. Hij jaagt daar op muizen.
Via de sociale en reguliere media zijn de berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid en heeft veel mensen naar dit gebied getrokken. Wolf verschijnt niet dagelijks, maar de toestroom aan mensen, auto's, fotografen/ filmers is wel steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringeriger en 'brutaler'. Vanwege de aanhoudende stroom mensen en auto's langs de weg is het echter niet ondenkbaar dat er een proces van gewenning optreedt. De wolf wordt onnatuurlijk veel en intensief blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden. Daardoor bestaat het risico dat hij zich in de toekomst wèl afwijkend gaat gedragen. Dat is in zichzelf wel een vorm van problematische situatie. Dat risico wordt extra groot als hij ook leert dat bij mensen eten te halen valt. Er hoeft maar voer gegooid te worden of die inprenting is een feit en een *probleemsituatie* wordt *probleemwolf*. Om goed te kunnen anticiperen op het ontstaan van een probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, hebben wij wolvendeskundige [redacted] gevraagd om een rapportage op te stellen over het gedrag van de wolven in Oude Willem (zie bijlage). Daarnaast is een escalatieladder opgesteld met een overzicht van mogelijke situaties, de ontwikkeling van het gedrag van wolf en de stappen die tot doel hebben wolf weer angstig te maken voor mens (zie bijlage).

Op grond van artikel 3.5 lid 2 Wet natuurbescherming is het verboden de wolf opzettelijk te verstoren. Dit verbod komt rechtstreeks terug in de Omgevingswet. De schade die ontstaat naar aanleiding van een verstoring hoeft niet "significant" of van invloed te zijn op de staat van instandhouding van de betrokken populatie om binnen de reikwijdte van het verbod te vallen.

1. Op welk moment is geen sprake meer van een sporadische verstoring van een individuele wolf zoals in Oude Willem zonder negatieve gevolgen, maar van "opzettelijk" verstoring die binnen de reikwijdte van artikel 3.5 lid 2 van de Wet natuurbescherming valt.

2. Is de escalatieladder zoals opgesteld in lijn met het antwoord op vraag 1?

Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo

[redacted] 30 november 2023, bijgewerkt 5 december 2023

Achtergrond

Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents Friese Wold. Hij jaagt daar op muizen.
Via de sociale en reguliere media zijn de berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid en heeft veel mensen naar dit gebied getrokken. Wolf verschijnt niet dagelijks, maar de toestroom aan mensen, auto's, fotografen/ filmers is wel steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringeriger en 'brutaler'.

Vanaf het begin is er vooral vanuit de terreinbeherende organisatie (SBB) gericht gecommuniceerd naar publiek en media met de boodschap: niet voeren en het dier met rust laten.
Vanuit provincie Drenthe is vanaf 8 november aan beide gemeenten (Westerveld en Ooststellingwerf) verzocht om een stopverbod langs de Oude Willemsweg in te stellen. Daarmee werd beoogd de toestroom aan auto's naar het gebied, en daarmee ook gevaarlijke situaties op de weg, te verminderen. Staatsbosbeheer heeft in de eerste week van november in de percelen toegangsverbodsborden geplaatst om te voorkomen dat mensen de percelen in zouden lopen.
Vanuit provincie, terreinbeherende organisaties (SBB en NM) en gemeenten is vanaf 9 november toezicht in het gebied verhoogd. De stopverbodsborden die aanvankelijk al direct op 9 november zijn geplaatst, zijn echter een paar dagen later afgedekt of weggehaald, om vervolgens na een raadsbesluit van gemeente Westerveld twee weken later op dinsdag 21 november, weer teruggeplaatst te worden.

Sinds 22 november laat dezelfde wolf zich ook regelmatig muizenjagend zien in de weilanden nabij Elsloo, Canada en Langedijke, buiten de begrenzing van het Drents Friese Wold.

Probleemsituatie?

De situatie met wolf in Oude Willem is in beginsel geen problematische situatie in de zin dat wolf ongewoon gedrag vertoont. Vanwege de aanhoudende stroom mensen en auto's langs de weg is het echter niet ondenkbaar dat er een proces van gewenning optreedt. Wolf wordt onnatuurlijk veel en intensief blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden. Daardoor bestaat het risico dat hij zich in de toekomst wèl afwijkend gaat gedragen. Dat is in zichzelf wel een vorm van problematische situatie. Dat risico wordt extra groot als hij ook leert dat bij mensen eten te halen valt. Er hoeft maar voer gegooid te worden of die inprenting is een feit en een *probleemsituatie* wordt *probleemwolf*.

Adviesvraag

Om goed te kunnen anticiperen op het ontstaan van een serieuze probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, heeft Provincie Drenthe op 17 november extern advies gevraagd aan [redacted], wolvendeskundige, voor een eerste interpretatie van de situatie en doorzicht te geven van eventuele mogelijkheden om te acteren
Daarbij is de volgende adviesvraag voorgelegd.

> *Provincie Drenthe zou graag willen weten in hoeverre hier sprake is van verstoring van wolf, wat de risico's zijn op het ontstaan van gewenning en afwijkend gedrag en welke maatregelen genomen kunnen worden om dit te voorkomen.*

Het betreft uitdrukkelijk het verzoek om een expert judgement en niet een uitvoerige analyse van het gedrag van wolf of gedetailleerd plan van aanpak.

Advies/ expert judgement

Gedrag wolf

Op basis van beeldmateriaal van sociale en reguliere media over de periode 1 – 16 november heeft [redacted] kunnen constateren dat het hier inderdaad een jonge wolf betreft die zich zelfstandig in het territorium beweegt. In gezelschap van ouderdieren leren jonge wolven zich onmiddellijk te verwijderen van mensen en zullen deze ook later in hun leven instinctief mijden. Juist de afwezigheid van de ouderdieren maakt deze wolf kwetsbaar voor foutieve inprenting tijdens ontmoetingen met mensen.
Daarbij speelt *afstand* en gedrag van mensen een belangrijke rol.

Die afstand is nu veel te klein (mensen lopen mee met wolf en geven hem geen ruimte zijn weg te vervolgen) waardoor het proces van *habituatie* (= gewenning) al is begonnen.

Het risico dat mensen deze wolf ook (gaan) lokken met voedsel (alles voor de mooie plaat) is reëel aanwezig en leidt dan tot een *voedsel geconditioneerde* wolf die heeft geleerd dat er van mensen geen gevaar uitgaat en sterker nog, dat er bij mensen voedsel te halen valt. Dit moet te allen tijde voorkomen worden.

(Ook de aanwezigheid van auto's is in dit geval een punt. Ook met de auto's wordt opdringerig gedrag vertoond (filmpje 13 november en die in Elsloo onlangs)
Wolf herkent mens daarin niet waardoor de afstand onnatuurlijk en ontoelaatbaar klein kan worden.)

Verjagen en negatieve conditionering

Inspanning vanuit de overheden moet er nu dan ook op gericht zijn om wolf te leren (weer) angstig te zijn voor mens. Deze bijsturing van gedrag vormt internationaal de kern van het management van wilde dieren die een potentieel risico vormen voor de mens.

Daarbij worden, afhankelijk hoe de situatie en het gedrag van wolf zich ontwikkelen de volgende stappen onderscheiden die alle tot doel hebben wolf weer angstig te maken voor mens:

- Verjagen / afschrikking van wolf met milde middelen: imponeren, groot maken, stenen gooien
  Deze stap is eigenlijk meer voor een onverwachte ontmoeting met een wolf die niet direct de afstand vergroot. In de situatie Oude Willem niet (meer) aan de orde/ toepasbaar.
- Afschrikking / negatieve conditionering met een gerichte prikkel (kan op geruime afstand > 50 meter?)
  - Akoestisch via knallen (alarmpistool, gastoeter)
  - Akoestisch en licht/ geur: vogelafweerpistool, rotjes/ vuurwerk, crackershells
- Afschrikking/ negatieve conditionering met pijnprikkel
  - Paintball (15 – 30 meter)
    Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel te geven, die bij correct gebruik het minste risico op letsel geeft (dit itt rubber kogels die door hoge imapctenergie wel groot risico op letsel geven)

Uitvoering

Bij de uitvoering is het van belang dat het leeraffect ook daadwerkelijk aanwezig is.
Wolf moet de (akelige) ervaring rechtstreeks kunnen koppelen aan mensen. Dat vereist dat schutter en/of andere mensen duidelijk zichtbaar zijn voor wolf.
Voor de uitvoering van aversieve conditionering is het van belang een goed doordacht stappenplan op te stellen om verschillende maatregelen in te kunnen zetten, die proportioneel zijn ten opzichte van het ongewenste gedrag

Effecten moeten goed gemonitord in relatie tot het te bereiken doel en middelen moeten kunnen worden opgeschaald bij ongewenst resultaat, zodanig dat nog in alle redelijkheid kan worden behaald.

Rollen en verantwoordelijkheden

In deze situatie hebben we te maken met twee provincies, twee gemeenten en 1 terreinbeherende organisatie. Ten aanzien van rollen en verantwoordelijkheden:

- Terreinbeherende organisatie: gaat over eigen percelen en kan handhavend optreden tegen mensen die percelen betreden, wolf verstoren. Communicatie gericht op...
- Gemeenten: openbare orde en veiligheid → openbare weg (stopverboden, toezicht en handhaving daarop). Communicatie gericht op...
- Provincies: verantwoordelijkheid vanuit Wet natuurbescherming en bevoegd gezag inzake probleemsituaties wolf. Communicatie gericht op...

Over het management van wolven met ongewoon gedrag of brutale wolven/ probleemwolven is (inter)nationaal veel bekend. Vanuit de landen die al veel ervaring hebben met wolf in een door mensen gedomineerd landschap, of waar ontmoetingen tussen mens en wolf regelmatig voorkomen vanuit bijv toerisme (VS, Zweden, Duitsland, Italie), zijn kaders voor interventie aangegeven. Deze zijn in de Guidelines voor strikt beschermede soorten van de HR opgenomen (okt 2021). En uitgebreider toegelicht in het rapport How to deal with Bold Wolves (Reinhardt et al., 2020)

In Nederland is dit op hoofdlijnen weergegeven in de interventierichtlijnen van het IPO wolvenplan/ addendum versie april 2023. Deze interventierichtlijnen behoeven op provinciaal niveau nog uitwerking in gedetailleerdere stappenplannen.
In Drenthe is in 2023 een eerste versie van een calamiteitenplan opgesteld; deze is echter primair opgesteld met het oog op afhandeling van een reeds voorgedane calamiteit en ziet vooral ook toe op communicatielijnen vanuit gemeente en provincie bij dergelijke situaties.

Vervolgstappen
Algemene (internationaal erkende) processtappen voor interventies bij wolf met (mogelijk) afwijkend gedrag betreffen:

- *Preventie*
  Voorkomen dat sterke gewenning en/ of positieve conditionering (voedselconditionering) optreedt.
  - Betekent wolf niet benaderen, niet voeren.

- *Documenteren*: tbv (internationale) analyse, en onderbouwing juridisch spoor (verguunningen/ontheffing
  - Betekent logboek maken, informatie vergaren vanuit het veld, analyse door experts.

- *Interventie*: ingrijpen om verdere escalatie te voorkomen. Type maatrgelel is afhankelijk van de aard van de situatie en mate van afwijkend gedrag
  - Betekent verwijderen eventule aantrekkende prikkels, verjagen, afschrikken, lethale middelen toepassen

- *Informeren/ communiceren*:
  - Betekent vanaf het begin van assessmentproces informeren van het publiek en aangeven wat de logica daarvan is.
  - informeren over gedrag wolf (natuurlijk/onnatuurlijk gedrag)
  - gerichte informatie over gedragregel bij ontmoeting met wolf

Bovenstaande processtappen zijn ontleend aan de Standard Operating Procedures van de Large Carnvore Initiative Europe, 2022[1].

Concreet betekent dat voor het vervolgproces van de situatie Oude Willem/Elsloo:

- Stappenplan maken, nadenken over middelen en mensen, uitzoeken vergunningenkant en uitzetten communicatielijnen. Denk aan benodigde stappen korte termijn en die in latere fase.

  - Gepaste maatregelen benoemen
  - Alternatieven bij langs gaan, moet ook proportioneel zijn
  - Belang in de gaten houden
  - Monitoring effectiviteit en beslismomenten benoemen wanneer hoe op te schalen opschalen
  - Benoemen rollen en verantwoordelijkheden
  - Aangeven middelen
  - Uitzetten communicatielijnen: vooraf aankondigen? waar en aan wie dan.
    Of juist de stakeholders informeren en het verhaal ter plekke en na afloop klaar hebben.
    Wie treedt daarbij als spreker op?

[1] CASE-MGMT-Managing-problem-individuals-with-a-focus-on-bold-wolves.pdf (eurolargecarnivores.eu)

Ecologische aspecten:
In overleg met [redacted].

Juridische onderbouwing:
Vanuit zorgplicht Wet Natuurbescherming wordt escalatieladder gehanteerd.
Eerste stappen kunnen zonder ontheffing, er zijn geen alternatieven, heeft geen invloed op afbreuk gunstige stand van instandhouding van de soort, wel wettelijk belang. Belang van openbare orde en veiligheid in de toekomst/bescherming van deze individuele wolf. Bescherming Flora en Fauna?

Ook eerste stappen hier vermelden tav mensen; parkeerverbod, mensen aanspreken.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

CONCEPT

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij 100 m/ 50 m [redacted] tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen (frequentie en afstand?)		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)	Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / [redacted] onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?) zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb. ~~overleg parket~~		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2:	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket Geen fysiek effect, e intensiteit en de duur van		Door deskundige die objectief waarnemingen	mogelijk aan orde

	-Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)		**Als geen effect, niet herhalen, naar stap 4!**	zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.		kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 ~~ò~~of wolf vertoont afwijkend gedrag de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	Paintball met een neutrale kleur (aansluiten bij de kleur van de wolf?)	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6 ~~NB~~ : Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar 6*	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit narcose)	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb Wet natuurbescherming Wet dieren Verdoven = dierproef		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. : Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * **NB geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen**			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

NB bovenstaand schema moet gezien worden als een levend/ lerend document. Het geeft een overzicht van (mogelijke)situaties en geeft aanwijzingen voor handelingswijzen.

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Het is niet in beton gegoten. Op maat beoordeling blijft nodig door ter zake kundigen. Vooral beoordeling van gedrag en reactie op interventie zal in het veld moeten plaatsvinden alvorens een bepaalde actie te herhalen of op te schalen.

T R I P
ADVOCATEN
NOTARISSEN

provincie Drenthe

Nadere Offerte aanvraag juridische dienstverlening

Verplichtingennummer:		(verplicht van de provincie te ontvangen indien > € 2.000)
Zaaknummer:		(verplicht van de provincie te ontvangen)
Uw kenmerk:		
Betreft zaak:	adviesvraag escalatieladder verstoren wolf	
Specialisme:	Wet natuurbescherming	
Advocaat van dienst:		
E-mailadres:		
Vervanger:		
E-mailadres:		
Contactpersoon Provincie:		
	@drenthe.nl	
Projectnummer:		
Taaknummer:		
Kostensoort:		

Prijsstelling	Aantal uren	uurtarief	totaal
Junior advocaat	0	€ 112	€ -
Medior advocaat	0	€ 185	€ -
Senior advocaat	0	€ 247	€ -
Juridisch Medewerker	0	€ 67	€
Overig namelijk	0	€ -	€ -
TOTAAL	**0**		**€ -**

Omschrijving uit te voeren werkzaamheden:

Werkzaamheden die GEEN onderdeel uitmaken van de nadere offerteaanvraag:

Tijdsplanning

van alle nadere offerte aanvragen een kopie versturen naar post@drenthe.nl

provincie Drenthe

Contactpersonen provincie	Team
[redacted]	Bestuur en concernzaken
[redacted]	Bestuur en concernzaken
[redacted]	Bestuur en concernzaken
[redacted]	Bestuur en concernzaken
[redacted]	Bestuur en concernzaken
[redacted]	Cultuur, Maatschappij & Vrijetijdseconomie
[redacted]	Landelijk Gebied
[redacted]	Ruimte, Energie en Wonen
[redacted]	Subsidies en Inkoop
[redacted]	Subsidies en Inkoop
[redacted]	Subsidies en Inkoop
[redacted]	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
[redacted]	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
[redacted]	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
[redacted]	Water, Bodem en Milieu
[redacted]	Water, Bodem en Milieu
[redacted]	Wegen en Vaarwegen
[redacted]	Wegen en Vaarwegen
[redacted]	Wegen en Vaarwegen
[redacted]	Wegen en Vaarwegen

Functie	E-mailadres	Telefoonnummer
Contactpersoon en jurist	@drenthe.nl	0592-
Vervanger en jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	r@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Aanbestedingsjurist	@drenthe.nl	0592-
Subsidiejurist	@drenthe.nl	0592-
Subsidiejurist	y@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Regisseur	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-
Jurist	@drenthe.nl	0592-

T R I P
ADVOCATEN
NOTARISSEN

Contactpersonen Trip Advocaten	Functie	E-mailadres
Relatiemanager - eerste aanspreekpunt		
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
Bestuursrecht		
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Juridisch medewerker	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Juridisch medewerker	[redacted]@trip.nl
Aanbestedings- en mededingingsrecht en staatssteun		
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
Civiel vastgoed en bouwrecht		
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@triplaw.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
Ondernemings-, contracten- en insolventierecht		
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

Ambtenaren- en arbeidsrecht

[redacted]	Advocaat	[redacted]
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

IE-, IT- en privacyrecht

[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

Energierecht

[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

Aansprakelijkheidsrecht

[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl

Strafrecht (financieel, economisch en fiscaal)

[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Advocaat	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Juridisch medewerker	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Juridisch medewerker	[redacted]@trip.nl

Notariaat

[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]l@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl

[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl
[redacted]	Kandidaat - notaris	[redacted]@trip.nl

Telefoonnummer	Junior-medior-senior
050-	senior
050-	senior
050-	senior
050-	senior
050-	medior
058-	junior
050-	junior
050-	medior
050-	juridisch medewerker
	juridisch medewerker
058-	senior
058-	senior
050-	senior
058-	junior
058-	senior
058-	senior
0592-	senior
0592-	medior
050-	junior
050-	junior
050-	medior
050-	senior
058-	senior
050-	senior
058-	senior
050-	medior
058-	senior
050-	senior
050-	senior
0592-	senior
06-	junior
050-	senior

050-	senior	
050-	senior	
050-	junior	
0592-	senior	
058-	senior	
058-	senior	
058-	senior	
058-	medior	
058-	medior	
058-	junior	
058-	junior	

050-	junior	
0592-	medior	
058-	medior	
050-	senior	
058-	senior	

058-	senior	
058-	junior	

050-	medior	
058-	senior	

058-	senior	
050-	senior	
050-	medior	
050-	senior	
050-	senior	

050-	senior	
0592-	medior	
	juridisch medewerker	
	juridisch medewerker	

050-	senior	Ondernem
058-	senior	Ondernem
050-	senior	Ondernem
058-	senior	Ondernem
050-	senior	Vastgoedre
0592-	senior	Ondernem
058-	senior	Vastgoedre
050-	senior	Ondernem
050-	senior	Ondernem
050-	senior	Vastgoedre

050-	senior	Vastgoedre
058-	junior	
050-	junior	Vastgoedre
050-	medior	Vastgoedre
058-	junior	Vastgoedre

provincie Drenthe

Date : 6-12-2023 13:58:56
From : "Jordan Jumelet" @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, s@drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hallo allen,

De wolf in Oude Willem houdt de gemoederen nog steeds bezig. Naar aanleiding van het advies van de wolvenkenner heb ik overleg gehad met over de uitkomsten daarvan en wat vervolgstappen voor ons zijn.

Even kort door de bocht geredeneerd: deze wolf is gewend geraakt aan de mens en er moeten maatregelen worden getroffen om hem weer te 'ontwennen'. Om dit laatste voor elkaar te krijgen is er een escalatieladder van opeenvolgende maatregelen die oplopen in zwaarte.
Stap 1 en volgens mij ook 2 zouden daarbij zonder ontheffing kunnen, daarna is dit niet meer het geval.

Voordat wij echter gaan handelen dan is het van belang dat Egbert geïnformeerd wordt over de mogelijk te nemen stappen. Als hij dan aangeeft wat er zou moeten gebeuren moet hij dit afstemmen in het college en pas dan gaan we handelen.
Om Egbert goed te informeren is het volgende van belang:

- Wat betekent het advies van de wolvenkenner?
  - Hierbij van belang: verplicht dit ons tot handelen? Of is dit wenselijk? Dat is voor mij nog niet helder. Want op basis waarvan zouden wij dan verplicht zijn te handelen (hiermee bedoel ik de wolf weer 'ontwennen')?
  - Als er gehandeld moet worden, is het advies dan dat wij dit zelf doen of vragen we hiervoor een externe partij?
- Als er gehandeld moet worden en wij zijn de partij die handelen, dan graag op basis van de escalatieladder aangeven wat er juridisch voor nodig is om de actie uit te voeren (wel/geen ontheffing) en eventuele juridische consequenties van dit handelen. Volgens mij hebben en dit al in beeld.
- Wat is ons advies hoe te handelen?

Pas als Egbert op basis van bovenstaande informatie het college heeft meegenomen en het college daar een standpunt over heeft ingenomen gaan wij over tot actie.

Tot slot: wordt er al nagedacht over dit soort situaties in de toekomst? Want met de komst van meer wolven kunnen we verwachten dat iets dergelijks vaker gaat gebeuren. En hoe willen we dan handelen? Hoe voorkomen we bijvoorbeeld dat een wolf gewend raakt en wat verwachten we daarin van gemeenten en eventuele andere partijen.
@ : als dit er niet is dan dit graag uitwerken. Vervolgens vraagt dit ook afstemming met de Drentse gemeenten. Hierbij kunnen ze dan ook geïnformeerd worden over de escalatieladder en wie er dan aan de lat staan om te handelen, in het geval een wolf wel gewend raakt. Op deze manier is voor iedereen de handelswijze duidelijk.

Met vriendelijke groet,

Jordan Jumelet
Landelijk Gebied
Manager

provincie Drenthe

+31 592
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 14-12-2023 17:14:38
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@fryslan.frl
Cc : [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@fryslan.frl" [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@fryslan.frl
Subject : Wolf-Oude Willem
Attachment : Beschrijving-Uitvoering Maatregelen Oude Willem.docx;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Hallo [redacted] en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.
In Oude Willem is een jonge onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
Een wolf die op jonge leeftijd gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen het gedrag van wolf bij te sturen.

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf week 50; 2023 indien wolf aanwezig isAfhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts (/ en ?)

Op het moment dat de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.
Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen twwee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) . Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

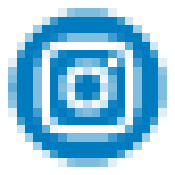
Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

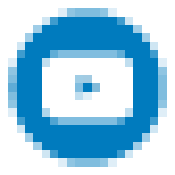
Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
-De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
-Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
-Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

Date : 27-11-2023 20:48:19
From : [redacted]**@drenthe.nl**
To : [redacted]**@drenthe.nl,** [redacted]**@drenthe.nl,** [redacted]**@drenthe.nl,** [redacted]**drenthe.nl,** [redacted]**@drenthe.nl,** [redacted]**@drenthe.nl,** [redacted]**@drenthe.nl**
Subject : Advies wolf Oude Willem
Attachment : Document1.docx;

Beste wolvie-collega's,

Ik heb het advies omgezet naar Word om gemakkelijker te reageren. Vind het een nogal hoog over zonder enige bronverwijzing.

Zou graag een concreet voorstel zien van wat op welk moment te gaan doen en met welke middelen, bij voorkeur tot op het detail van de merknaam van verjagingsinstrument. Wolf doet dit, wij doen dat met dit middel, wolf doet daarna dat nog steeds dus wij doen etc.

Vullen jullie aan?

G[redacted]

Een eerste advies met betrekking tot gedrag van een jonge wolf in Drenthe, met name de omgeving van “Oude Willem”

Op verzoek van provincie Drenthe
Uitgevoerd door Studio Wolverine – [redacted]
(roofdier deskundige en professioneel validator wolven
melpunt)

Ten geleide: Ik probeer op basis van de gedeelde informatie en beelden de situatie van de wolf, de omstanders en hun wederzijds gedrag in te schatten en een aanzet tot analyse van de situatie met aanbevelingen om dit voor alle partijen, mens en dier in goede banen te leiden.

De wolf

De ontvangen beelden tonen mij een jonge wolf. Een wolf geboren rond 1 mei, heeft in november op een leeftijd van ca. 7 maanden ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groei periode vind plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagd de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke dieren duidelijk achter blijft bij mannelijke dieren. En bereikt een voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden. De laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt zich meer kracht.
Deze wolf kan als welp van dit jaar herkent worden aan de “pluiziger” vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf. (Deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel verdwijnt.)
De wolf doet keurig wat van een wolf op deze leeftijd verwacht mag worden. Hij poogt in eigen levensonderhoud te voorzien, niet leunend op de jacht opbrengsten van de ouder dieren. Daarbij heeft deze wolf een makkelijk beschikbare bron ontdekt in de veelvuldige aanwezigheid van knaagdieren. (passend bij een natuurlijke overvloed in de herfst)

Met opmerkingen [ ]: Bron

Wolf toerisme

Dit gedrag is echter niet onopgemerkt gebleven, en dreigt een negatieve invloed te krijgen op een gezonde ontwikkeling van een welp. Dit wordt veroorzaakt door overmatige menselijke belangstelling. In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren / tolereren. Echter aan de wijze waarop de wolf richting fotografen kijkt is op te merken dat hij direct oogcontact (agressie) vermijdt door zijdelings te kijken. Echter uit diverse foto’s blijkt dat de maker van een foto, poogt de aandacht van de wolf te krijgen. Waarschijnlijk door geluid te maken, waarop de wolf een moment reageert, met het gewenste resultaat. Een foto van een wolf die kijkt. Ook zijn er pogingen gemeld op sociale media van mensen die de kans op een foto niet aan toeval willen overlaten, maar pogingen in het werk stellen de wolf te manipuleren door aanbieden van/lokken met voedsel.
Ook de afstand fotograaf – wolf is hier in feite al grensoverschrijdend. Ondanks het gebruik van telelenzen is aan de beeldhoek en scherptediepte van foto’s redelijk te oordelen op welke afstand deze genomen zijn. Voor de sociale media worden er vaak delen van foto’s gebruikt waardoor dergelijke beelden qua afstand moeilijker te beoordelen zijn. Laat ik daarbij hopen dat de afstand groter is dan geschat. Maar ook dan zijn de opname van afstanden die niet bij natuurlijk wolf gedrag passen en aanleiding om dit nauwkeurig te volgen. En dit betreft in een aanzienlijk aantal gevallen op een afstand onder de 50 meter en zelfs ruim onder de 30 meter. Een welp in

Met opmerkingen [ ]: Dit is een aanname, wolf kan ook "gewoon" een keer kijken

Met opmerkingen [ ]: Van horen zeggen, hoort niet thuis is een analyse van de situatie.

aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier wat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor elke welp een duidelijk signaal, dit voorbeeld te volgen. Echter op deze leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen.

De rol van afstand

Hoewel er in een dichtbevolkt land als Nederland, de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk frequenter voor zal komen dan in dun bevolkte streken, is het absoluut zaak om er voor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken, te naderen zonder negatieve gevolgen. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Een 100 meter of meer is daarbij normaal. Dichterbij is afwijkend en zeker wanneer dit voort duurt. In in het ergste geval, volgt hier actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Een riskant gedrag wat egoistisch gemotiveerd wordt om de ervaring te delen, foto's te nemen etc. Doorgaans erg ego gestuurd. Dit proces wordt bij de wolf aangeduid met de term habituatie

Habituatie

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) is altijd een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig van karakter, dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar eigenlijk een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op moet volgen. Nu geldt ook voor beiden dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben wij al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kennen. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen. Vermijden!
Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn wij geen prooi, maar wel een risico. Wolven zijn sterk risico mijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze "imprint" van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden vind al heel vroeg plaats. En zal een combinatie zijn van instinctmatig handelen en aangeleerd.
Omdat wolven typisch een diersoort zijn die een goed leer vermogen hebben, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen hebben kunnen vestigen kan dat leer vermogen er ook toe leiden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane ervaringen.

Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven. Dat vind in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop, kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen er opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving. Een afvalbak met eten. Daarvoor

Met opmerkingen : Bron

Met opmerkingen [: Bron

Met opmerkingen]: Bron

Met opmerkingen [ ]: Bron

hoeft een wolf enkel de geur van mensen te “overwinnen” om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreed kan zo’n plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel leuk is om de wolf iets te geven, etc.
Het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daarvoor dicht bij de menselijke omgeving en honger kan de motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet. Nu lijkt het benutten van kadavers bij wolven geen voorkeur te genieten, maar is wel een bron om op terug te vallen bij uitblijven van jachtsucces.

De rol van ‘liefhebbers’

Natuurfotografen hebben als natuurliefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door het geregeld aanbod van voedsel. Wanneer het toerisme seizoen dan eindigt is er geen motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand. De persoon die dan niets te bieden heeft kan makkelijk het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend. In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: “Een gevoerd dier is een dood dier”, is veel zeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigd of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Acteren

Dat maakt het van het grootste belang om de eerste tekenen die op een verandering in gedrag wijzen te leren kennen en vervolgens onverwijld daarop gaan acteren. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden.
Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtop staand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee je spreekt, des te beter. (Dit is ook goed voor degene die het uitvoert!) Een wolf zal zich hierop verwijderen. Indien een wolf hier niet op reageert kun je nog wat meer lawaai maken. Maar daarmee houdt dit op. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.
Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aan trekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijk je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een

Met opmerkingen [ ]: Waarom liefhebbers tussen aanhalingstekens, deze mensen genieten op hun eigen manier toch net zo veel van een wolf zien als anderen?

Met opmerkingen [ ] Echt allemaal? Zo staat het er wel.

Met opmerkingen [ ] Bron

Met opmerkingen [ ] Bron

Met opmerkingen [ ] Bron

Met opmerkingen [ ] Bron dat wolf door één persoon weggejaagd kan worden met stem.

Met opmerkingen [ ] Bron dat dit werkt

zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. De wolf is een beschermde diersoort die wij niet zomaar letsel mogen toebrengen. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt.
Als blijkt dat een wolf onze aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan, (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal) is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

Met opmerkingen [ ] Kan niet plaatsen waarom dit hier staat.

Met opmerkingen [ ] Bron

Met opmerkingen [ ] Hierboven staat dat dit niet werkt.

Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie. Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie ontwikkeld heeft om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi , muizen in het geval van “Oude Willem”. Maar dit negeren is prima als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid. (50-70 meter of meer) En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot. (In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen. (In noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter)
In de ontstane situatie rond “Oude Willem” is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid.
Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen te moeten verkassen van een wolf doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent dit ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.
In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden.
Normaal of goed wolven gedrag (wilde wolf) valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.
Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan

Met opmerkingen [ ] Bron dat deze afstand oké is

Met opmerkingen [ ] Juridisch artikel benoemen en uitleg geven incl. recente uitspraken.

gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

Met opmerkingen [redacted] Bron

De laatste categorie is gekenmerkt door dieren die zo gewend geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in haast alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt.

> *Een afstand onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel.*

Met opmerkingen [redacted] Bron, kan ook Gelderland helpen.

Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens.

Als eerste maatregel is zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn.

Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken. Maar in elk geval de mens.

Met opmerkingen [redacted] Communiceren begrijp in maar hoe af te dwingen? Waar is de 100 meter op gebaseerd?

Voedsel conditionering

Het uitbannen van elke associatie met voedsel is daarbij belangrijk. Een verbod tot het voeren van wilde dieren wordt in diverse landen hiervoor gebruikt.

Met opmerkingen [redacted] Dat staat niet in de Wnb, je mag alleen geen wild voeren.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn. Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintball geweer is vooral goed en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel ui t te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

Met opmerkingen [redacted] Bron

Met opmerkingen [redacted] Bron

Uitvoering
Een schutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leer-momenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Door mensen wordt paintball veelvuldig recreatief gebruikt en is buiten het zeldzame geval dat een oog geraakt wordt een veilig middel. Met het grote voordeel dat de associatie mens en ervaring goed te koppelen zijn. Rubber kogels zijn niet voor de korte afstand veilig inzetbaar, door hun hogere energie. En op grotere afstand valt de koppeling tussen oorzaak (mens) en gevolg (pijn) niet goed te maken. Daarmee is het onderwijzend effect beperkt.

Planning
Bij de noodzaak aversieve conditionering in te zetten, moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden.

Doel
Doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoende resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

Met opmerkingen [redacted] Was mooi als dat onderdeel was van het advies, wolf doet dit wij doen dat etc.

Date : 20-12-2023 07:54:12
From :
To : @trip.nl" @trip.nl
Subject : documenten advies wolf provincie Drenthe
Attachment : Beschrijving-Uitvoering Maatregelen Oude Willem.docx;Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx;escalatieladder situatie Oude Willem 04122023 (2).docx;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Goedemorger

In aanvulling op mijn vorige mail nog een aantal documenten. Hierbij de laatste versie van het handelingskader. De titel escalatieladder is inmiddels gewijzigd naar handelingskader. Kun je deze term in het advies hanteren. Daarnaast een toelichting op het handelingskader en een beschrijving van de maatregelen.

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied
Thema Landbouw & Landgebruik

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma, di, wo-ochtend, do

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: < @drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 19 december 2023 20:32
Aan: @drenthe.nl>
Onderwerp: documenten trip

Documenten trip

Met vriendelijke groet,

Domein Landelijk Gebied
Thema Landbouw & Landgebruik

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma, di, wo-ochtend, do

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.
In Oude Willem is een jonge onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
Een wolf die op jonge leeftijd gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen het gedrag van wolf bij te sturen.

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf week 50; 2023 indien wolf aanwezig isAfhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts [redacted] / en [redacted]?)

Op het moment dat de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.
Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen twwee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) . Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
-De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
-Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
-Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem / Elsloo

05122023/

Stappenplan/escalatieladder

Het stappenplan heeft de vorm van een escalatieladder en geeft enkel in grote lijnen aanwijzingen voor handelingswijze in bepaalde situaties. Dit is niet in beton gegoten en niet per definitie voor toekomstige situaties met (deze of andere) wolven van toepassing.
Per geval beoordeling van de situatie door ter zake kundigen blijft altijd noodzakelijk voordat er een actie ondernomen wordt richting wolf. Dat geldt ook voor de reactie op een interventie en de ontwikkeling van de situatie daarna.

In hoofdlijnen is de escalatieladder bedoeld om tijdig te kunnen ingrijpen en escalatie van de situatie naar een niveau waarop zwaardere middelen moeten worden ingezet, te vermijden.
Doel van elk ingrijpen is dan ook om een volgende stap in de escalatieladder te voorkomen. Hoe langer gewacht, hoe hoger in de ladder er moet worden ingegrepen, hoe zwaarder de ecologisch/ juridische onderbouwing, en ook hoe zwaarder de verantwoording dat niet eerder gehandeld is.

Het gaat er bij de te volgen stappen telkens om dat de doelen van de interventie helder moeten zijn met het oog op de proportionaliteit en effectiviteit van de maatregelen. (Dat is ook van belang voor de juridische onderbouwing.)

Te onderscheiden doelen van interventie:

a. Voorkomen van ontwikkeling sterke gewenning/voedselconditionering en daarmee afwijkend gedrag.
b. Ombuigen van al aanwezig afwijkend gedrag.

In de praktijk kan blijken dat gedrag van wolf niet helemaal eenduidig is en maatregel op beide doelen toeziet.

Vragen voor juristen

Waar ligt de grens tussen ontheffingsvrij en -plichtig handelen?

In de situatie dat er vanuit wolf (nog) geen afwijkend gedrag is vastgesteld, kan dan zonder ontheffing met gepaste (lichte maatregelen) worden ingegrepen om ontstaan van problematisch gedrag in de toekomst te voorkomen?
Het is dus ingrijpen, niet vanwege problematisch gedrag, maar om problemen in de toekomst te voorkomen. Aanleiding om dat te doen ligt in de situatie dat mensen geen afstand houden en er een verhoogde blootstelling van wolf aan mens plaatsvindt.

Ecologische context

- Problemen met wolven ontstaan door habituatie (gewenning) aan mensen, vaak in combinatie met voedselconditionering (beloning voor niet wegrennen in de vorm van voedsel).
- Het risico op het ontstaan van zo'n situatie doet zich vooral voor in de periode dat een jonge wolf zonder volwassen soortgenoten zijn leefgebied gaat verkennen, en niet van volwassen wolven kan leren hoe te reageren op mensen.
- Bij een wolf die (in jonge jaren) geleerd heeft dat er van mensen geen gevaar uitgaat en dat er zelfs voedsel te krijgen is, is het risico groot dat hij vroeg of laat problematisch gedrag gaat vertonen.
- Zo'n wolf houdt geen afstand van mensen, of blijft onnatuurlijk lang hangen in de buurt van mensen waardoor er met toedienen van pijnprikkels *fors moet worden ingegrepen* om dit gedrag weer bij te buigen (= aversieve conditionering mbv paintball of verdoven/zenderen.)
- In het geval zo'n wolf ook gaat bedelen om voedsel, maar niets krijgt, ontstaat het risico op bijtincidenten. Voor een wolf met dit gedrag rest enkel *lethaal ingrijpen*.

Centrale vraag is dan ook welke rechten en plichten heeft provincie om op voorhand met *milde middelen* in te grijpen op het moment dat zich een situatie voordoet die bij voortduring daarvan steeds grotere risico's op zwaarder ingrijpen in de toekomst geeft?

Onderliggende vragen:

- Wat noemen we milde middelen en wat is niet meer mild?
    - Is dat te koppelen aan het doel van de maatregel? Maw voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag in de toekomst, dan wel corrigeren van vastgesteld afwijkend gedrag?
    - Of kan dat gekoppeld worden aan niet- invasief / invasief ingrijpen? Of aan potentie op letsel?
        - Niet invasief: imponeren / angst aanjagen via visuele/ akoestische middelen al dan niet in combinatie met (brand/kruit)geur. (stappen 1 t/m 3 incl. vuurwerkpistool)
        - Invasief: het letterlijk raken van het dier, pijnprikkels toedienen via paintball/ verdoving/ doden.
            - **NB** het gooien met stenen of stokken kan pijnprikkels geven, maar is als maatregel in deze situatie ongeschikt.
            - Of doet bovenstaande er allemaal niet toe moeten we gewoon in alle gevallen de juridisch-ecologische afweging aan het beschermingskader van de Wet natuurbescherming maken?
- Hoe verhoudt zich ingrijpen bij wolf zich tot ingrijpen op gedrag van mensen?
    - Is het nodige gedaan?
    - Kan dat überhaupt in deze setting en is dat aan ons?
    - Moet dit worden onderbouwd voor stappen die ontheffing vereisen (alternatievenafweging)?

Ecologische aspecten:
In overleg met [redacted].

Juridische onderbouwing:
Vanuit zorgplicht Wet Natuurbescherming wordt escalatieladder gehanteerd.
Eerste stappen kunnen zonder ontheffing, er zijn geen alternatieven, heeft geen invloed op afbreuk gunstige stand van instandhouding van de soort, wel wettelijk belang. Belang van openbare orde en veiligheid in de toekomst/bescherming van deze individuele wolf. Bescherming Flora en Fauna?

Ook eerste stappen hier vermelden tav mensen; parkeerverbod, mensen aanspreken.

CONCEPT

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij 100 m/ 50 m [redacted]: tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen (frequentie en afstand?)		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)	Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / [redacted] onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?) zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb. ~~overleg parket~~		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2:	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket Geen fysiek effect, e intensiteit en de duur		Door deskundige die objectief waarnemingen	mogelijk aan orde

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen [bij voorkeur nog meer mensen.

Met opmerkingen [De eerste stap moet je nemen. Waarom wordt deze niet genomen? Kan dat (ecologisch) voldoende worden onderbouwd?

Met opmerkingen [Gelderland heeft in zijn vergunningsvoorwaarden voor paintball opgenomen dat deze stap altijd voorafgaand aan inerventie genoemen moet worden om (nogmaals) te bevestigen dat betreffende wolf inderdaad afwijkend gedrag vertoont.

Is hier met dezelfde reden opgenomen. Dus dit sowieso als soort waarschuwing voor volgende stappen doen.

Maar de fase dat dit als effectief middel kan worden gebruikt is waarschijnlijk al voorbij, getuige de verklaringen van Staatsbosbeheer.

Met opmerkingen [Voordat een stap verder kan, zal er een ecologische beoordeling moeten zijn van een expert dat de stap geen effect heeft en dat men kan opschalen.

Met opmerkingen [Ja, observeren en documenteren van reactie is van belang. Bij voorkeur ook op film mede m.o.o. internationale evaluatie en doorontwikkeling.

Met opmerkingen [wat bedoel je met zodra? Ik weet niet of je hier een afstandscriterium aan kunt koppelen. Het gaat erom dat wolf hevig schrikt en de relatie tussen akelige ervaring (in dit geval geluid) en aanwezigheid van mensen legt.

Met opmerkingen [Deze middelen zijn niet vrij te gebruiken maar wel vrij te verkrijgen. Er is een risico dat men het als acceptabel ziet. Politie zal niet heel snel handhaven op gebruik omdat zij het moeten zien. Vanuit de Wnb zouden wij daar dus een signaal afgeven dat het kan.

Met opmerkingen [Ja, denk dat we moeten voorkomen dat 'men' het voorbeeld dan eigenhandig gaat volgen. Dus deze stap toch te voorzien van stevige ecologisch-juridische onderbouwing en communicatie klaar hebben?

Met opmerkingen [Dit moet ecologisch worden bevestigd door een deskundige.

	-Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)		**Als geen effect, niet herhalen, naar stap 4!**	zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.		kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 ~~à~~of wolf vertoont afwijkend gedrag [redacted]: de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of[redacted] (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse [redacted] Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	Paintball met een neutrale kleur (aansluiten bij de kleur van de wolf?)	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6 ~~NB~~[redacted] Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar **6***	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit narcose)	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb Wet natuurbescherming Wet dieren [redacted] Verdoven = dierproef		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. [redacted] Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

Met opmerkingen [redacted] Ecologische onderbouwen

Met opmerkingen [redacted] voorbeeld Gelderland: kleurloos. Betekent wel dat we hem daarna niet heel makkelijk in het veld op afstand kunnen identificeren, maar dat is ook niet het doel.
Wij hebben geen afwijkende kleurstellingen bij wolf (zwart/ wit zoals in VS)

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmerkingen [redacted] Of een deskundige van de politie of dierenarts?

Met opmerkingen [redacted] Nader onderbouwen hoe, wat, wie en welk ecologisch corrigerend effect dit heeft door een deskundige.

Met opmerkingen [redacted] Ja kan worden opgesteld, maar rechtvaardiging staat en valt met beoordeling situatie in het veld.

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

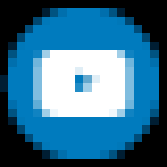
NB bovenstaand schema moet gezien worden als een levend/ lerend document. Het geeft een overzicht van (mogelijke)situaties en geeft handreikingen voor handelingswijzen.
Het is niet in beton gegoten. Op maat beoordeling blijft nodig door ter zake kundigen, Vooral beoordeling van gedrag en reactie op interventie zal in het veld moeten plaatsvinden alvorens een bepaalde actie te herhalen of op te schalen.

provincie Drenthe

Date : 4-12-2023 16:14:57
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image002.png;

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voor in samenwerking met .
jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

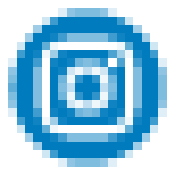
Volg ons op

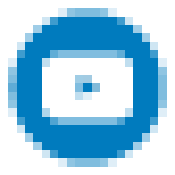
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 6-12-2023 13:58:56
From : "Jordan Jumelet" @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hallo allen,

De wolf in Oude Willem houdt de gemoederen nog steeds bezig. Naar aanleiding van het advies van de wolvenkenner heb ik overleg gehad met over de uitkomsten daarvan en wat vervolgstappen voor ons zijn.

Even kort door de bocht geredeneerd: deze wolf is gewend geraakt aan de mens en er moeten maatregelen worden getroffen om hem weer te 'ontwennen'. Om dit laatste voor elkaar te krijgen is er een escalatieladder van opeenvolgende maatregelen die oplopen in zwaarte.
Stap 1 en volgens mij ook 2 zouden daarbij zonder ontheffing kunnen, daarna is dit niet meer het geval.

Voordat wij echter gaan handelen dan is het van belang dat Egbert geïnformeerd wordt over de mogelijk te nemen stappen. Als hij dan aangeeft wat er zou moeten gebeuren moet hij dit afstemmen in het college en pas dan gaan we handelen.
Om Egbert goed te informeren is het volgende van belang:

- Wat betekent het advies van de wolvenkenner?
  - Hierbij van belang: verplicht dit ons tot handelen? Of is dit wenselijk? Dat is voor mij nog niet helder. Want op basis waarvan zouden wij dan verplicht zijn te handelen (hiermee bedoel ik de wolf weer 'ontwennen')?
  - Als er gehandeld moet worden, is het advies dan dat wij dit zelf doen of vragen we hiervoor een externe partij?
- Als er gehandeld moet worden en wij zijn de partij die handelen, dan graag op basis van de escalatieladder aangeven wat er juridisch voor nodig is om de actie uit te voeren (wel/geen ontheffing) en eventuele juridische consequenties van dit handelen. Volgens mij hebben Louis en Marieke dit al in beeld.
- Wat is ons advies hoe te handelen?

Pas als Egbert op basis van bovenstaande informatie het college heeft meegenomen en het college daar een standpunt over heeft ingenomen gaan wij over tot actie.

Tot slot: wordt er al nagedacht over dit soort situaties in de toekomst? Want met de komst van meer wolven kunnen we verwachten dat iets dergelijks vaker gaat gebeuren. En hoe willen we dan handelen? Hoe voorkomen we bijvoorbeeld dat een wolf gewend raakt en wat verwachten we daarin van gemeenten en eventuele andere partijen.
@ : als dit er niet is dan dit graag uitwerken. Vervolgens vraagt dit ook afstemming met de Drentse gemeenten. Hierbij kunnen ze dan ook geinformeerd worden over de escalatieladder en wie er dan aan de lat staan om te handelen, in het geval een wolf wel gewend raakt. Op deze manier is voor iedereen de handelswijze duidelijk.

Met vriendelijke groet,

Jordan Jumelet
Landelijk Gebied
Manager

provincie Drenthe

+31 592
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 1-12-2023 12:31:31
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, "Studiowolverine" info@studiowolverine.com, drenthe.nl, @staatsbosbeheer.nl, @staatsbosbeheer.nl" @staatsbosbeheer.nl, @drenthe.nl
Cc : @drenthe.nl
Subject : opzettelijke verstoring
Attachment : jeep-article-p217_003.pdf;image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Nieuw artikel van Arie Trouwborst over interpretatie 'opzettelijke verstoring'.
Kunnen we voor casus Oude Willem zeker wat mee.

Met vriendelijke groet,

Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

BRILL
NIJHOFF

JOURNAL FOR EUROPEAN ENVIRONMENTAL &
PLANNING LAW 20 (2023) 217–235

JOURNAL FOR EUROPEAN ENVIRONMENTAL & PLANNING LAW
brill.com/jeep

Waking up Bats, Hazing Wolves and Draining Snake Lakes – Exploring the EU Habitats Directive's Prohibition of "Deliberate Disturbance"

Arie Trouwborst
Professor of Nature Conservation Law, Department of Public Law and Governance, Tilburg University, Tilburg, The Netherlands;
Extraordinary Associate Professor, Faculty of Law, North-West University, Potchefstroom, South Africa
a.trouwborst@tilburguniversity.edu

Received: 14 April 2023 | Accepted: 03 June 2023 |
Published online: 16 November 2023

Abstract

The Habitats Directive requires EU member states to prohibit the "deliberate disturbance" of mammals, reptiles, amphibians, fish and invertebrates belonging to species listed in its Annex IV. Through analysis of legislation, case law, guidance documents and practical examples, this article explores the question what types of activities, under what conditions, constitute such deliberate disturbance. The analysis shows that, even if some question marks concerning the disturbance prohibition's scope remain, many of the prohibition's implications have by now been clarified by the EU Court of Justice. These implications appear to be of considerable practical importance.

Keywords

Habitats Directive – disturbance – species protection – biodiversity

Published with license by Koninklijke Brill NV | DOI: 10.1163/18760104-20030003
© ARIE TROUWBORST, 2023 | ISSN: 1613-7272 (print) 1876-0104 (online)
This is an open access article distributed under the terms of the CC BY 4.0 license.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

1 Introduction

Subject to limited derogation possibilities, animals listed in Annex IV of the Habitats Directive may not be deliberately captured or killed, their eggs may not be taken or broken, and their breeding sites or resting places may not be damaged or destroyed.[1] These prohibitions are comparatively straightforward.

In addition, however, the Habitats Directive requires member states to prohibit the "deliberate disturbance" of animals belonging to Annex IV species.[2] Here, the legal question marks are bigger. In a notable contribution from 2012, Charles George and David Graham observed that a "fog of uncertainty" obscured the scope of the disturbance prohibition.[3] When exactly does the prohibition apply and when does it not? And when can it be set aside? These are the questions explored anew in the present article.[4] It is not hard to see that the answer can be of considerable practical significance, from various perspectives, including those of biodiversity conservation, socio-economic development, and legal certainty. As George and Graham illustrate the latter:

> Since disturbance of protected animals is a criminal offence …, in principle it needs to be possible for developers to predict *in advance* what conduct is unlawful. Members of local planning authorities who consider the possibility of disturbance but decide to permit development could in theory be liable for aiding, abetting or procuring any eventual disturbance.[5]

This, in combination with pertinent case law, revised Commission guidance and new legislation (on the energy transition) having seen the light in recent years, appears to warrant a closer look at the topic. This closer look is achieved through analysis of legislation, case law, guidance documents and, by way of illustration, consideration of selected national examples from the Netherlands. The slightly different disturbance prohibition regarding wild birds pursuant to the Birds Directive[6] remains outside the scope of the present article.

---

1 Directive 92/43 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, OJ 1992, L 206, p. 7 (Habitats Directive), Article 12(1) under (a), (c) and (d).

2 *Id.*, Article 12(1) under (b).

3 C. George & D. Graham, After *Morge*, Where Are We Now? The Meaning of 'Disturbance' in the Habitats Directive, in G. Jones (ed.), *The Habitats Directive: A Developer's Obstacle Course?*, Hart 2012, 43, 73.

4 The author thanks Luuk Boerema, Harm Dotinga and two anonymous reviewers for valuable comments and suggestions.

5 George & Graham, *supra* note 3, 65–66 (emphasis in original, footnotes omitted).

6 Directive 2009/147 on the conservation of wild birds, OJ 2010, L 20, p. 7 (Birds Directive).

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

2 The Prohibition of "Deliberate Disturbance"

National legislation across the European Union (EU) outlaws the "deliberate disturbance" of animals that are subject to strict protection requirements under the Habitats Directive. These national prohibitions implement Article 12(1)(b) of the Directive, which reads as follows:

> Member States shall take the requisite measures to establish a system of strict protection for the animal species listed in Annex IV (a) in their natural range, prohibiting: … deliberate disturbance of these species, particularly during the period of breeding, rearing, hibernation and migration.[7]

The 'personal' scope of the required prohibition covers invertebrates, fish, amphibians, reptiles and mammals – including selected butterflies, dragonflies, frogs, toads, snakes and lizards, fish such as swamp minnows and sturgeons, all species of cetaceans and bats, an assortment of rodents from hamsters to beavers, ungulates such as the European bison, and carnivores including otters, wildcats, Eurasian and Iberian lynx, wolves and brown bears. Many species – including most ungulates, most seals, other mammals like the Eurasian badger and garden dormouse, and myriad fish, reptiles, amphibians and invertebrates – are not listed in Annex IV and therefore remain outside the scope of Article 12. This limitation to certain listed species is a deviation from the approach taken in the Birds Directive, the strict protection provisions of which cover *all* wild bird species.[8] Furthermore, the Habitats Directive's annexes reflect a significant blind spot for marine species (and habitats), listing only very few.[9]

For animals of species that *are* on Annex IV, the disturbance prohibition required by Article 12 of the Habitats Directive applies to "all stages of life."[10] Moreover, the protection afforded by this provision travels with them wherever they go, even into artificial, human-dominated environments, as confirmed by the Court of Justice of the EU (CJEU) in a 2020 case concerning a Romanian wolf which "for several days had been loitering around the home of a resident,

7 *Id.*
8 Birds Directive, Articles 5 and 1.
9 A. Trouwborst & H.M. Dotinga, Comparing European Instruments for Marine Nature Conservation: the OSPAR Convention, the Bern Convention, the Birds and Habitats Directives, and the Added Value of the Marine Strategy Framework Directive, EEELR 2011 (20), p. 129, at 137 and 146.
10 Habitats Directive, Article 12(3).

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

playing and eating with that resident's dogs."[11] In the words of the Court, it is "indisputable" that the prohibition laid down in Article 12(1)(b) applies to "all specimens of the protected animal species, regardless of where they are found"[12] – thus also including, for instance, bats in basements, attics and cavity walls. The deliberate disturbance of any Annex IV animals is only permitted upon issuance of a derogation by the competent authorities of the member state in question under Article 16(1) of the Habitats Directive.

Incidentally, evolving notions concerning the moral value or dignity of individual wild animals[13] are not the rationale of the disturbance prohibition or of the other strict protection rules laid down in Article 12 of the Directive. Although they apply to individual animals, their purpose is the conservation and restoration of populations, species and biodiversity at large.[14]

All of that said, the big question is how to determine whether any given activity constitutes "deliberate disturbance" in terms of the Directive, and therefore in terms of all the corresponding national prohibitions. On the one hand, it could be argued that the concept should not be construed too narrowly. After all, the more situations of disturbance are off limits, the better it would seem for the species involved. On the other hand, it could be held that the prohibition should not be construed too broadly either, as an interpretation whereby almost every walk in the park is essentially illegal hardly seems practicable.

2.1 *The Meaning of "Deliberate"*

Something important to note at the outset is that the term "deliberate" – both in the context of the prohibition of disturbance and of the prohibitions to capture, to kill, and to destroy eggs – is to be interpreted broadly. It encompasses not only situations where someone actually intended to harm a protected animal, but also scenarios where someone "accepted the possibility" of this happening,[15] as an "unwanted but accepted side-effect."[16] Some of the CJEU's

11 CJEU, case C-88/19, *Alianta Pentru Combaterea Abuzurilor*, ECLI:EU:C:2020:458, quote from par. 13.

12 *Id.*, par. 45.

13 See, e.g., C. Safina, *Beyond Words: What Animals Think and Feel*, Picador 2016; E. Marris, *Wild Souls: Freedom and Flourishing in the Non-Human World*, Bloomsbury 2021.

14 Habitats Directive, Article 2(1)-(2).

15 CJEU, case C-221/04, *Commission v Spain*, ECLI:EU:C:2006:329, par. 71; see also a string of similar judgments discussed in A. Trouwborst & H. Somsen, Domestic Cats (*Felis catus*) and European Nature Conservation Law – Applying the EU Birds and Habitats Directives to a Significant but Neglected Threat to Wildlife, JEL 2020 (32), p. 391, 405–407.

16 European Commission, Guidance Document on the Strict Protection of Animal Species of Community Interest under the Habitats Directive, 2021, p. 25.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

judgments indicate a requirement of awareness in this connection, suggesting that an act will count as "deliberate" *sensu* Article 12(1) only insofar as the actor knew – or at the very least should have known – that the act could cause harm to protected wildlife.[17]

A candidate example would be disturbance through the use of fireworks for celebratory purposes, as on New Year's Eve, in light of scientific studies repeatedly confirming the common-sense assumption that this has negative consequences for wildlife.[18] Another example of apparent infringement of Article 12(1), which is striking because of its scale and because of the massive disregard of many citizens and public authorities for its existence, is the habit of many domestic cat owners to let their pets roam free outdoors. Cats' propensity to chase, capture and kill wild creatures of many sorts is general knowledge, and has been extensively documented in the scientific literature.[19] Thus, in any area where protected species are known to occur, opening the cat flap would seem to equal accepting the possibility of one or more strictly protected wild animals being disturbed, caught and/or killed, thus triggering the associated prohibitions.[20] How much or how little it bothers the owners of Tiger, Mochi or Simba when their 'pet' returns home with a limp bat or squealing dormouse[21] is rather irrelevant in this regard.

This broad inclusion of conditional intent within the scope of the term "deliberate" entails that the disturbance prohibition and the various other prohibitions are also applicable to economic activities such as forestry, agriculture, mining and construction, as well as to recreational activities.[22] In the words of the CJEU:

> the prohibitions listed in Article 12(1)(a) to (c) of the Habitats Directive are capable of applying to an activity, such as forestry work or land

17 CJEU, case C-103/00, *Commission v Greece*, ECLI:EU:C:2002:60, par. 32–40; Case C-221/04, *supra* note 15; CJEU, case C-340/10, *Commission v Cyprus*, ECLI:EU:C:2012:143, par. 64. See also George & Graham, *supra* note 3, 47.

18 See, e.g., P.W. Bateman et al., Not Just a Flash in a Pan: Short and Long Term Impacts of Fireworks on the Environment, Pacific Conservation Biology 2023, doi: 10.1071/PC22040; A. Kölzsch et al., Wild Goose Chase: Geese Flee High and Far, and with Aftereffects from New Year's Fireworks, Conservation Letters 2023 (16), e12927.

19 See, e.g., S.R. Loss et al., Review and Synthesis of the Global Literature on Domestic Cat Impacts on Wildlife, Journal of Animal Ecology 2022 (91), p. 1361.

20 Trouwborst & Somsen, *supra* note 15, 407–410; see also A. Trouwborst, P.C. McCormack & E. Martínez Camacho, Domestic Cats and their Impacts on Biodiversity: A Blind Spot in the Application of Nature Conservation Law, People and Nature 2020 (2), p. 235.

21 Annex IV includes *inter alia* hazel dormouse and forest dormouse.

22 E.g., CJEU, joined cases C-473/19 and C-474/19, *Föreningen Skydda Skogen and Others*, ECLI:EU:C:2021:166, par. 51–53.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

development, the purpose of which is manifestly different from the capture or killing, disturbance of animal species or the deliberate destruction or taking of eggs.[23]

2.2 *The Meaning of "Disturbance"*

Thus, the meaning of "deliberate" determines the scope of the disturbance prohibition to some extent. The next question is what activities, in what scenarios, count as "disturbance" as such? In particular, are there any conditions or minimum degrees of perturbance or harm that must be met in order to qualify as "disturbance" in the sense of Article 12(1)(b)? To illustrate, the highest administrative court of the Netherlands, the Council of State, has repeatedly held that not every development that results in protected animals having to adjust to a changing environment is automatically an instance of "disturbance" in terms of the prohibition.[24] For instance, according to the Council, construction works that *temporarily* caused bats to flee to a quieter spot were not covered by the prohibition.[25]

A (revised) guidance document compiled by the European Commission to aid member states in their implementation of the strict protection requirements of the Habitats Directive also assumes that not *every* act of disturbance, but only *harmful* ones, will be at odds with the prohibition required by Article 12(1)(b).[26] According to the Commission, authorities need to take a case-by-case approach and "reflect carefully on the level of disturbance that is to be considered harmful," taking account of the "specific characteristics of the species concerned and the situation."[27] After all, different species can have different sensitivities or responses to the same kind of disturbance, so that "[f]actors causing disturbance for one species might not create disturbance for another."[28] Besides, the sensitivity of an individual animal may change over time, "depending on the season or on certain periods in its life cycle"[29] – such as the periods of "breeding, rearing, hibernation and migration," to cite Article 12 itself. As a general rule, the guidance document posits that:

---

23 *Id.*, par. 53; see also par. 76, where the Court observes that it is "immaterial" in this regard "whether or not the purpose of the activity at issue consists in the killing or disturbance of … species." This position was recently affirmed in CJEU, case C-432/21, *Commission v Poland*, ECLI:EU:C:2023:139, par. 78.

24 E.g., Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State, case 200607283/1, 2007.

25 Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State, case 200802624/1, 2009.

26 European Commission, *supra note* 16, p. 26–29.

27 *Id.*, p. 27.

28 *Id.*

29 *Id.*

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

> any activity that deliberately disturbs a species to the extent that it may affect its chances of survival, breeding success or reproductive ability, or leads to a reduction in the occupied area or the relocation or displacement of the species, should be regarded as a 'disturbance' under the terms of Article 12.[30]

The "intensity, duration and frequency of repetition" of disturbing acts are, according to the Commission, "important parameters" when assessing those acts' effects on a given species.[31] As a clear example of a forbidden disturbance, the guidance document mentions the waking of bats from their hibernation, as the resultant high energy loss decreases the animals' chances of making it through the winter.[32] How great exactly any negative influence on survival chances, reproductive ability, area occupancy and the like needs to be in order to qualify as prohibited disturbance, remains unclear.

Of course, not the European Commission or national courts, but the EU Court of Justice has the final say about the correct interpretation of the Habitats Directive. The Court's case law contains important pointers regarding the scope of the prohibition of disturbance. As illustrated below, this case law indeed appears to suggest that structural or repeated activities will qualify more easily as "deliberate disturbance" *sensu* Article 12 than sporadic ones. However, on the basis of the same case law it cannot be ruled out either that isolated acts can come within the prohibition's scope, especially when they are somehow "harmful".[33]

Examples of concrete scenarios that have been identified by the Court as instances of deliberate disturbance in terms of Article 12 are the use of explosives for the construction of a submarine pipeline in the habitat of cetaceans;[34] 'wild camping' near nesting beaches of marine turtles;[35] light pollution and other nuisance near those same beaches;[36] and moto-crossing in the habitat of protected snakes.[37]

30 *Id.*, p. 26.
31 *Id.*, p. 27.
32 *Id.*
33 See, e.g., the use of this term in CJEU, joined cases C-473/19 and C-474/19, *supra note* 22, par. 76.
34 CJEU, case C-183/05, *Commission v Ireland*, ECLI:EU:C:2007:14.
35 CJEU, case C-504/14, *Commission v Greece*, ECLI:EU:C:2016:847.
36 *Id.*
37 Case C-340/10, *supra* note 17.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

3 Disturbance in Vulnerable Times and Places

3.1 *Scope Limited to Certain Periods and Situations?*

As Agustín García-Ureta highlights, Article 12(1) of the Habitats Directive does not mention "the conservation status of the species as a whole among the criteria to be taken into account" in the application of the prescribed protection measures.[38] Yet, in a preliminary reference case ruled upon by the CJEU in 2021, which revolved around the effects of forestry activities in Sweden on moor frogs and other protected species, Advocate-General Kokott proposed a narrow interpretation delimiting the scope of Article 12(1)(b) to "acts that are particularly likely to be detrimental to the conservation status of the protected species," especially acts occurring "in places of particular importance to those species" or "where they would be adversely affected in terms of their breeding, rearing, hibernation and migration."[39] According to the Advocate-General, the disturbance prohibition should not be considered to apply to "isolated and ultimately insignificant disturbances of individual specimens."[40]

This approach appears to have been motivated by practical concerns in view of the widespread occurrence of some Annex IV species. As Kokott puts it, "it would not appear to be either necessary or appropriate for people *always* to have to avoid these species as soon as they notice that they are in their vicinity in order to rule out the possibility of any disturbance,"[41] noting that such routine encounters are especially likely in the case of bats and certain protected amphibians and butterflies.[42]

3.2 *High Bar in Vulnerable Periods*

In the judgment itself, however, the CJEU did not follow the Advocate-General's proposed approach. The ruling does focus attention on the phrasing of the disturbance prohibition in Article 12(1)(b).[43] As noted before, the provision requires member states to prohibit the deliberate disturbance of Annex IV species, "particularly during the period of breeding, rearing, hibernation and migration." It is reasonable to assume, therefore, that the requirements of

38 A. García-Ureta, *EU Biodiversity Law: Wild Birds and Habitats Directives*, Europa Law Publishing 2020, p. 334.

39 Advocate-General's opinion in joined cases C-473/19 and C-474/19, par. 107.

40 *Id.*, par. 106. On the way UK courts have grappled with similar questions, see J. Lowther, Determining the Meaning of 'Disturbance' for European Protected Species, JEL 2011 (23), p. 319; and George & Graham, *supra* note 3.

41 Advocate-General's opinion, *supra note* 39, par. 104 (emphasis in original).

42 *Id.*

43 Judgment in cases C-473/19 and C-474/19, *supra note* 22, par. 56.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Article 12(1)(b) are especially strict during those periods, which are described in the Commission's guidance document as follows:

> *Period of breeding and rearing:* This period may include (where applicable) the period of courtship, mating, nest construction or selection of egg laying or parturition site, parturition or egg laying, or production of offspring where reproduction is asexual, egg development and egg hatching, and rearing of young.
>
> *Period of hibernation:* Hibernation is a period of time when an animal becomes inactive and remains in a state of sleep, a torpid or resting state, usually during winter. Usually such a state is accompanied by a lowered body temperature and slowed heartbeat and breathing. Hibernation allows an animal to survive harsh conditions by using less energy than if it were active (for example some bats, rodents, amphibians or reptiles).
>
> *Period of migration:* Migration is the periodic movement of specimens from one area to another as a natural part of their life cycle, usually in response to seasonal changes or changes in the food supply.[44]

Incidentally, these periods, especially cumulatively, can cover significant shares of individual animals' lives – for instance when adding up the rearing and hibernation periods of brown bears or wolverines. In any event, the Court in the Swedish ruling re-emphasized its own former finding that a member state violates its obligations under the Directive when it "does not take all of the specific measures necessary to prevent the deliberate disturbance of the animal species concerned during its breeding period."[45]

3.3 *Negative Impact on Conservation Status Not Required*

Still, as the ruling explains, the term "particularly", used in Article 12(1)(b), does not equal "exclusively". On the one hand, this provision seeks to "stress the increased importance" of the disturbance prohibition during periods in which animals are especially vulnerable, "in particular in relation to their ability or success in breeding" – when disturbance is "especially capable of adversely affecting the conservation status of the species concerned."[46] On the other hand, Article 12(1)(b) "in accordance with its very wording, does not preclude

44 European Commission, *supra note* 16, p. 29.
45 Judgment in cases C-473/19 and C-474/19, *supra note* 22, par. 52.
46 *Id.*, par. 56.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

thereby the possibility that activities which do *not* bring about such a risk may, as appropriate, come within its scope."[47]

At any rate, the Advocate-General's proposed delimitation of the scope of the disturbance prohibition was specifically refuted in the Court's ruling, which expressly states that the implementation of Article 12(1)(b) – and, incidentally, (a) and (c) – "is *not* subject to the condition that a given activity causes a risk of an adverse effect on the conservation status of the animal species concerned."[48] Instead, as Hendrik Schoukens puts it, the Court "leaves no doubt as to the need to apply the prohibitions at the level of individual specimens."[49] It appears the European Commission was correct when it asserted in a 2008 reasoned opinion that the prohibition of Article 12(1)(b) is "not limited to *significant* disturbances of *significant groups* of animals."[50]

The influence of a disturbing activity on conservation status *can* be relevant for the potential subsequent question whether a derogation for the activity can be issued under Article 16(1) of the Directive.[51] Granting a derogation will generally be easier the less substantial the impact of the disturbing act in question is, and the more favourable the conservation status of the population in question as such.[52]

4 Habitat Deterioration as Disturbance

Clear examples of scenarios where Article 12(1)(b) comes into focus include the construction and use of mountain bike trails, wind turbines and other infrastructure in places where protected species occur. CJEU case law clarifies something else too, namely, that the disturbance prohibition not only involves scenarios with frightened or fleeing animals.

The deterioration of a species' habitat, including gradual deterioration, can also constitute an infringement of the disturbance prohibition required by Article 12. Indeed, viewing Article 12(1)(b) in light of the objectives of the

47 *Id.* (emphasis added).

48 *Id.*, par. 57 (emphasis added).

49 H. Schoukens, Common Hamsters *in* and *Outside* the City: Some Reflections on Urban Biodiversity, Species Recovery and the EU Habitats Directive, JEELP 2022 (19), p. 180, 206.

50 European Commission, Reasoned Opinion Addressed to the United Kingdom … on Account of Failure to Implement the Judgment … in Case C-6/04, 23 September 2008, par. 30 (emphasis in original).

51 *Id.*, par. 58.

52 See also A. Trouwborst & F.M. Fleurke, Killing Wolves Legally: Exploring the Scope for Lethal Wolf Management under European Nature Conservation Law, JIWLP 2019 (22), p. 231.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Habitats Directive clearly suggests, to borrow words from Advocate-General Kokott, that "the prohibition on disturbance protects important habitats of the species *irrespective* of whether individual specimens are present, breeding and resting places are there or protected areas have been established there."[53] The reason for this is that "causing detriment to or eliminating the habitat may cause significant disturbance to the relevant species irrespective of these factors."[54]

For instance, in a 2012 judgment the CJEU classified the "excessive extraction of water" from Paralimni Lake, which was affecting the habitat of Cypriot grass snakes, as a "deliberate disturbance" *sensu* Article 12.[55] In this case it was clear to the Court that this "type of operation is capable of having a considerable negative impact on the habitat of the Cypriot grass snake and on the conservation of that species, particularly during years of drought."[56] Given also the fact that the presence of grass snakes in the area was "well known," the judgment considers it an "inevitable conclusion" that the water extraction constituted a "deliberate disturbance" in terms of Article 12(1)(b).[57]

This conclusion appears highly relevant not only for many more water extraction scenarios across the EU, but also for myriad other activities causing a "considerable negative impact" – whether sudden or creeping – on the habitat of Annex IV species. One example would be an increase of light sources in fouraging areas or along flying routes of bats. To return to the water issue, the Cypriot snake case makes clear that, besides infringements of obligations under the Water Framework Directive[58] and obligations concerning Natura 2000 sites[59] – as exemplified by the Court's 2021 Doñana judgment[60] – excessive extraction can entail infringements of the disturbance prohibition of Habitats Directive Article 12 and other species protection requirements, depending on the circumstances.

53 Advocate-General's opinion in joined cases C-473/19 and C-474/19, par. 106 (emphasis added).
54 *Id.*
55 Case C-340/10, *supra note* 17.
56 *Id.*, par. 50.
57 *Id.*, par. 64.
58 Directive 2000/60 establishing a framework for Community action in the field of water policy, OJ 2000, L 327, p. 1.
59 Under Article 6 of the Habitats Directive.
60 CJEU, case C-559/19, *Commission v Spain*, ECLI:EU:C:2021:512.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

5 A Parallel with Article 6(2) of the Habitats Directive

Speaking of obligations concerning Natura 2000 sites, useful insights regarding the implications of Article 12(1)(b) can be drawn also from a comparison with Article 6(2) of the Habitats Directive. This provision requires member states to "take appropriate steps to avoid" not only habitat deterioration within their Natura 2000 sites, but also "disturbance of the species for which the areas have been designated, in so far as such disturbance could be significant in relation to the objectives of this Directive."[61] As discussed above, Article 12(1)(b) is not limited to "significant" disturbances, and the assumption seems warranted that any activity qualifying as a significant disturbance *sensu* Article 6(2) is also a deliberate disturbance *sensu* Article 12(1)(b) (but not *vice versa*).

In a guidance document on the application of Article 6, the European Commission asserts that, in line with the Directive's definition of a favourable conservation status of species,[62] the following events, activities and processes can be considered as causing significant disturbance under Article 6(2):

> Any event, activity or process contributing to the long-term decline of the population of the species on the site; … to the reduction or to the risk of reduction of the range of the species within the site; … [or] to the reduction of the size of the available habitat of the species.[63]

An instructive CJEU judgment in this respect addressed the effects of open-cast coal mining operations on brown bears in a Spanish Natura 2000 site.[64] Due to the "noise and vibrations" they caused, and the fact that they made access to an important bear migration corridor more difficult, the mining activities constituted disturbances in the sense of Article 6(2) which were "significant having regard to the conservation of the brown bear."[65]

6 Enforcement and Derogations

6.1 *Effective Enforcement*

A crucial but often 'forgotten' aspect of CJEU case law on Article 12 of the Habitats Directive is that member states must "not only adopt a comprehensive

61 Habitats Directive, Article 6(2).
62 *Id.*, Article 1(i).
63 European Commission, Managing Natura 2000 Sites: The Provisions of Article 6 of the 'Habitats' Directive 92/43/EEC, 2018, p. 32.
64 CJEU, case C-404/09, *Commission v Spain*, ECLI:EU:C:2011:768.
65 *Id.*, par. 191.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

legislative framework," but also "implement concrete and specific protection measures."[66] Implementing the system of strict protection of Article 12 requires the adoption of "coherent and coordinated measures of a preventive nature" which "make it possible *actually to avoid* harm to the protected animal species as set out in that provision."[67]

Consequently, it is not sufficient that disturbance, and the other acts mentioned in Article 12(1), are prohibited in national legislation. These prohibitions must also be *effectively* enforced. To do so, as the Court has observed, competent authorities "should be in a position to *anticipate* which activities could be harmful to the species" covered by these prohibitions.[68] It is clear that, in practice, member state authorities often do not meet these requirements,[69] but still this is what EU law expects them to do.[70]

6.2 *Derogations*

An activity that constitutes "deliberate disturbance" of one or more Annex IV animals may only proceed when an exemption has been granted under Article 16(1) of the Directive. Authorities may grant such a derogation when three cumulative conditions are met. Firstly, the disturbing activity must be for one of the reasons mentioned under Article 16(1)(a)–(e), the first three of which appear most relevant:

(a) in the interest of protecting wild fauna and flora and conserving natural habitats;
(b) to prevent serious damage, in particular to crops, livestock, forests, fisheries and water and other types of property;
(c) in the interests of public health and public safety, or for other imperative reasons of overriding public interest, including those of a social or economic nature and beneficial consequences of primary importance for the environment.[71]

66 CJEU, cases C-473/19 and C-474/19, *supra note* 22, par. 75.
67 *Id.* (emphasis added).
68 *Id.*, par. 76 (emphasis added).
69 E.g., Graham & George, *supra* note 3; O. Liberg et al., Shoot, Shovel and Shut Up: Cryptic Poaching Slows Restoration of a Large Carnivore in Europe, Proceedings of the Royal Society B 2012 (279), p. 910.
70 See also H. Schoukens & K. Bastmeijer, Species Protection in the European Union: How Strict is Strict?, in C. Born et al., The Habitats Directive in its EU Environmental Law Context: European Nature's Best Hope?, Routledge2015, p. 121.
71 Habitats Directive, Article 16(1)(a)–(c).

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Secondly, satisfactory alternatives for the disturbing activity must be absent.[72] Thirdly, the disturbance caused may not be detrimental to the achievement or maintenance of the population concerned at a favourable conservation status.[73] The CJEU has clarified that, generally speaking, the derogation clause of Article 16 must be interpreted restrictively, and that the burden of proving that the various conditions are met rests with the authorities involved.[74] Such proof must be based on the "best relevant scientific and technical evidence" in relation to the "circumstances of the specific situation in question."[75] In case of doubt whether a particular condition is met, the authorities are to refrain from granting the derogation, in line with the precautionary principle.[76]

7 Deliberate Disturbance and the Energy Transition

The answer to the practically important question to what extent wind farms and other energy infrastructure capable of causing "deliberate disturbance" to cetaceans, bats or other Annex IV animals can (and should) be authorized on the basis of Article 16(1), has recently been modified by the EU legislator, at least provisionally. The 'emergency' Regulation 2022/2577, adopted in December 2022 to accelerate the European transition towards renewable energy,[77] lays down a temporary regime intended to reduce the chances that renewable energy projects are slowed down or blocked by species protection legislation.[78] Two of its provisions are of special significance for the application of Articles 12(1) and 16(1) of the Habitats Directive.

First, the Regulation instates the following rebuttable presumption together with a priority rule conditional upon mitigation measures:

> The planning, construction and operation of plants and installations for the production of energy from renewable sources, and their connection to the grid, the related grid itself and storage assets shall be presumed as

72 *Id.*, Article 16(1), chapeau.

73 *Id.*

74 E.g., CJEU, case C-674/17, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola Phojois-Savo*, ECLI:EU:C:2019:851, par. 30.

75 *Id.*, par. 51; also par. 66.

76 *Id.*, par. 66.

77 Regulation 2022/2577 laying down a framework to accelerate the deployment of renewable energy, OJ 2022, L 335, p. 36.

78 For a critical assessment of the Regulation, see C.J. Durá-Alemañ et al., Climate Change and Energy Crisis Drive an Unprecedented EU Environmental Law Regression, Conservation Letters 2023, e12958.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

> being in the overriding public interest and serving public health and safety when balancing legal interests in the individual case, for the purposes of … Article 16(1)(c) of [the Habitats Directive].[79]

> Member States shall ensure, at least for projects which are recognized as being of overriding public interest, that in the planning and permit-granting process, the construction and operation of plants and installations for the production of energy from renewable sources and the related grid infrastructure development are given priority when balancing legal interests in the individual case. Concerning species protection, the preceding sentence shall only apply if and to the extent that appropriate species conservation measures contributing to the maintenance or restoration of the populations of the species at a favourable conservation status are undertaken and sufficient financial resources as well as areas are made available for that purpose.[80]

According to the Preamble of the Regulation, the aforementioned presumption is rebutted when there is "clear evidence" that a given project has "major adverse effects on the environment which cannot be mitigated or compensated for."[81]

Second, in certain dedicated areas for renewable energy projects, member states may limit the application of Article 12(1) itself. In particular, they "may exempt" renewable energy-related projects "from the species protection assessments under Article 12(1)" of the Habitats Directive when those projects are located in a "dedicated renewable or grid area for a related grid infrastructure which is necessary to integrate renewable energy into the electricity system," and said area has been subject to a strategic environmental assessment.[82] To minimize adverse impacts on the species involved, the following safeguard has been added:

> The competent authority shall ensure that, on the basis of existing data, appropriate and proportionate mitigation measures are applied in order to ensure compliance with Article 12(1) of [the Habitats Directive] … Where those measures are not available, the competent authority shall ensure that the operator pays a monetary compensation for species

79 Regulation 2022/2577, *supra* note 77, Article 3(1).
80 *Id.*, Article 3(2).
81 *Id.*, Preamble, par. 8.
82 *Id.*, Article 6.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

protection programmes in order to secure or improve the conservation status of the species affected.[83]

Further legislative adjustments affecting the interpretation and application of Article 12(1)(b) in the energy context may result from the pending revision of the overarching Renewable Energy Directive.[84]

8 Remaining Room for Doubt – Wolves and Whales as Illustrations

Establishing whether a given activity is within the scope of the disturbance prohibition of Article 12 will, more often than not, require careful assessment in light of the particular circumstances of the case.

An example is the influence of deer and boar hunting (not themselves Annex IV species) on local wolves. Potentially, such hunting activities could cause disturbance of wolves *directly* through the presence of people (and noise), especially when hunts are conducted in areas and at times (e.g., at night) that are normally quiet. It could also cause disturbance *indirectly* by encroaching on the resident wolves' prey base, thus affecting habitat quality. In 2021, a Dutch court provisionally concluded that it is indeed "plausible" that wolves in the Veluwe region – the core area of wolves in the Netherlands – are being disturbed by ungulate hunts in the sense of the provision of the national Nature Conservation Act which implements Article 12(1)(b) of the Habitats Directive.[85] In 2023, when deciding on the merits, the same court found that the factual evidence presented to it did not support the conclusion that the hunting activities under scrutiny actually had an adverse impact on the survival chances, reproductive ability or habitat of the resident wolves, and that therefore those activities could not be said to violate the disturbance prohibition.[86] The court based its ruling expressly on the Commission's revised guidance document on strict protection, and also highlighted the CJEU's determination in the Swedish forestry case that "deliberate disturbance" is not limited to activities carried out during vulnerable periods, or threatening the species' conservation status.[87]

83 *Id.*

84 Directive 2018/2001 on the promotion of the use of energy from renewable sources, OJ 2018, L 328, p. 82; see also Durá-Alemañ et al. *supra* note 78.

85 Rechtbank Midden-Nederland, case UTR 21/4589, ECLI:NL:RBMNE:2021:6196; the case involved Article 3.5(2) of the Nature Conservation Act (Wet Natuurbescherming).

86 Rechtbank Midden-Nederland, case UTR 22/2264, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449.

87 *Id.*, par. 15–20.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

The concrete examples given in this article so far mostly involve activities causing disturbances in a structural or recurrent manner. Another scenario of this kind, produced in the European Commission's guidance document on strict protection as an example of deliberate disturbance *sensu* Article 12(1)(b), is the "repeated disturbance of cetaceans by whale-watching boats," which "could lead to significant impacts on individual specimens, with negative consequences for the local population."[88]

But what about a one-time disturbance of a single whale? Indeed, it seems the greatest remaining doubt in this area of law concerns sporadic disturbances of individual animals. According to the Commission's guidance, it is possible for an isolated disturbance of a single animal to constitute a prohibited disturbance, particularly if the impacts of this disturbance are somehow harmful for the broader population. Again, a whale example can illustrate this:

> Considering their specific life histories (in particular their reproductive strategy or mobility) and the often complex social interactions of some animals, disturbance of individuals can often have impacts on population levels. For example, this would be the case if disturbing a pregnant female or separating a mother from calf of large, long-living and highly mobile animals with low fecundity, such as marine mammals.[89]

The guidance document stakes out a different position regarding the scenario in which a farmer scares away a hungry wolf to prevent it from entering a sheep enclosure. This is dubbed a "sporadic" disturbance "without any likely negative impact on the individual animal or local population," which should therefore "not be considered as disturbance under Article 12."[90] Based on the case law of the CJEU it is difficult to know for certain whether the Commission is correct in this regard, but it seems conceivable.

Indeed, the analysis conducted above points at some degree of *harm*, whether to a population or an individual animal, as a common denominator across the various occasions where the Court has established incursions on Article 12(1)(b) – even if this harm need not be "significant" or affect conservation status. It is clearly also the Commission's position that "disturbance" implies a negative impact on the animal(s) concerned. How much harm exactly is required in order to trigger the disturbance prohibition, however, still remains something of a grey area.

88 European Commission, *supra note* 16, p. 27.
89 *Id.*
90 *Id.*

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Meanwhile, everyday practice appears to be neither uniform nor unambiguous. An example is the recent case of a young Dutch wolf lacking the species' typical shyness of people that seems to be such an important part of modern human-wolf coexistence. The authorities decided to haze the wolf using a paintball gun and, to be on the safe side, issued a derogation from the disturbance prohibition.[91] Yet, this scenario involved the *sporadic* disturbance of a *single* animal, with *no* foreseen negative consequences on its survival or reproduction perspectives – on the contrary, restoring its shyness is precisely expected to improve those perspectives.

9 Conclusion

The preceding analysis suggests that some aspects concerning Article 12(1)(b) are not yet fully clear, but it also demonstrates that many aspects certainly are.

It remains a partly open question to what extent sporadic disturbances of individual animals are, or can come, within the scope of "deliberate disturbance" in the sense of this provision. Yet, it is evident (a) that the applicability of the required disturbance prohibition does not depend on the intention of the person(s) doing or causing the disturbing; (b) that the prohibition therefore also applies to construction, agriculture, forestry, recreation and similar activities; (c) that some degree of harmfulness appears to be required for the prohibition to be triggered; but (d) that harm needs not be "significant" or affect the conservation status of the population involved in order to come within the prohibition's scope; (e) that a disturbance will more easily be at odds with the prohibition when vulnerable places, periods or populations are at stake; (f) that the scope of the disturbance prohibition is, however, not limited to such situations; (g) that the prohibition also applies to indirect disturbance through habitat deterioration and loss; (h) that special rules apply when it comes to renewable energy projects; and (i) that Article 12(1)(b) asks quite a lot of member state authorities. Regarding the latter, authorities comply with their obligations under this provision only, to cite the CJEU, when they take "all of the specific measures necessary to prevent" any infringements of the disturbance prohibition.[92]

In summary, it appears that the "fog of uncertainty"[93] around the meaning of "deliberate disturbance" has lifted partly, but not yet completely. In any

91 See Rechtbank Midden-Nederland, case UTR 22/5289-2, ECLI:RBMNE:2022:2960.

92 CJEU, cases C-473/19 and C-474/19, *supra note* 22, par. 52.

93 George & Graham, *supra* note 3, 73.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

event, the potential practical implications of Article 12(1)(b) should not be underestimated, and is unlikely to diminish any time soon. With wild animals in modern-day Europe increasingly "squeezed into narrow slivers of space in between farms and roads and cities,"[94] and some species like wolves and beavers reclaiming space in human-dominated landscapes, encounters with humans multiply. And more encounters mean more potential cases of prohibited "deliberate disturbance".

94 Marris, *supra* note 13, 248.

Downloaded from Brill.com 11/21/2023 01:34:05PM
via Open Access. This is an open access article distributed under the terms
of the CC BY 4.0 license.
https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

provincie Drenthe

Date : 15-12-2023 16:52:59
From : @trip.nl
To : @drenthe.nl
Cc : @trip.nl @trip.nl, @trip.nl
Subject : Provincie Drenthe / advies wolven Drents-Friese Wold [TRIP-DOSSIER.FID3282765]
Attachment : CONCEPT Brf aan, Provincie Drenthe (advies verstoren wolven en voorkomen problematisch gedrag) (71633525 v1).docx;

U ontvangt niet vaak e mail van @trip.nl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Geachte mevrouw

Bijgaand zend ik u namens mrs. een conceptversie van het advies in bovenvermelde zaak. Uw eventuele op- en/of aanmerkingen vernemen zij graag.

Met vriendelijke groet,

secretaresse

T R I P

TRIP Advocaten Notarissen
Hereweg 93, 9721 AA Groningen
Postbus 1105, 9701 BC Groningen
+31 (0)50-5997970
trip.nl

Dit e-mailbericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde(n). Wilt u direct contact met ons opnemen indien deze e-mail bij vergissing bij u terecht is gekomen? Wij verzoeken u in dat geval de e-mail te vernietigen, de inhoud ervan niet te gebruiken en niet onder derden te verspreiden, omdat het bericht vertrouwelijke informatie kan bevatten, beschermd door een beroepsgeheim. Al onze werkzaamheden worden verricht krachtens een overeenkomst van opdracht gesloten met TRIP Advocaten Notarissen B.V. Hierop zijn van toepassing onze Algemene Voorwaarden, waarin beperkingen van aansprakelijkheid zijn opgenomen. Behoudens in die Algemene Voorwaarden opgenomen uitzonderingen is de aansprakelijkheid steeds beperkt tot het bedrag dat in het desbetreffende geval onder onze beroepsaansprakelijkheidsverzekering wordt uitbetaald. Onze Algemene Voorwaarden zijn op 25 oktober 2021 gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Noord-Nederland, onder het nummer bij de Kamer van Koophandel van TRIP Advocaten Notarissen B.V. 02064382 en zijn te vinden op trip.nl.

This e-mail message is intended exclusively for the addressee(s). If the e-mail was sent to you by mistake, would you please contact us immediately? In that case we also request you to destroy the e-mail and to neither use the contents nor disclose them to third parties, because the message may contain confidential or privileged information. All our services and other activities are carried out under an agreement of instruction (overeenkomst van opdracht) with TRIP Advocaten Notarissen B.V. The firm's General Conditions which contain limitations of liability are applicable. Notwithstanding the limitations mentioned in these General Conditions our liability shall always be limited to the amount which is made payable under the firm's professional liability policy in the matter concerned. Our General Conditions were filed at the Chamber of Commerce Noord-Nederland on 25 October 2021, under the Chamber of Commerce number of TRIP Advocaten Notarissen B.V. 02064382 and can also be found on trip.nl.

PER E-MAIL

Provincie Drenthe
College van Gedeputeerde Staten
T.a.v. [redacted]
Postbus 122
9400 AC ASSEN

Per e-mail: [redacted]@drenthe.nl

Mr. [redacted]
Mr. [redacted]
Mr. [redacted]
050 [redacted]
[redacted]@trip.nl

concept

Groningen, 15 december 2023

Inzake : Provincie Drenthe / advies wolven Drents-Friese Wold
Onze ref. : 32301747/CDA/ec
Documentnr. : 71633525v1

Geacht college, geachte [redacted]

U hebt ons namens het college van Gedeputeerde Staten (GS) gevraagd u te adviseren over hoe om dient te worden gegaan met de wolf in Drenthe. Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents-Friese Wold. Via media zijn berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid, waardoor veel mensen naar dit gebied zijn getrokken om de wolf te bekijken. De toestroom aan mensen is steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringerig en brutaler.

U geeft aan dat de wolf intensief wordt blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden, waardoor er een risico bestaat dat deze wolf in toekomst afwijkend gedrag gaat vertonen. Om te anticiperen op het ontstaan van een probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, heeft wolvendeskundige [redacted] op uw verzoek een rapportage opgesteld over het gedrag van de wolven in Oude Willem, namelijk het rapport Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo d.d. 5 december 2023. Daarnaast heeft u een escalatieladder opgesteld met een overzicht van verschillende fases en mogelijke maatregelen, de ontwikkeling van het gedrag van de wolf en de stappen die tot doel hebben de wolf weer angstig te maken voor mens.

Met onze brief van 22 november 2022 hebben wij uw college eerder al geadviseerd over het soortenbeschermingsrechtelijke kader ten aanzien van de wolf. Daarin hebben wij onder meer handvaten geboden voor het motiveren van ontheffingen van de

verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming (Wnb). In dat advies zijn de relevante onderdelen voor een dergelijk Wnb-besluit behandeld.

Voor dit aanvullende advies heeft u aangegeven op de volgende vragen antwoord te wensen:

- Op welk moment is geen sprake meer van een sporadische verstoring van een individuele wolf zonder negatieve gevolgen, maar van een opzettelijke verstoring in de zin van artikel 3.5, tweede lid, van de Wet natuurbescherming?
- Is de opgestelde escalatieladder daarmee in lijn?

Hieronder geven wij, in aanvulling op ons eerdere advies van 22 november 2022, antwoord op uw vragen.[1]

I. Verstoren in de zin van de Wet natuurbescherming

Om antwoord te kunnen geven op de vraag wanneer sprake is van een handeling die kwalificeert als "verstoring" van de wolf in de zin van de Wnb, schetsen wij het wettelijk kader en de invulling daarvan aan de hand van jurisprudentie, literatuur en de richtsnoeren.[2]

In artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming (Wnb) staan meerdere verbodsbepalingen opgenomen, waaronder een verbod om in het wild levende dieren van soorten, die genoemd zijn in onder andere de Habitatrichtlijn, in het natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te verstoren.[3] Artikel 3.5, eerste en tweede lid, van de Wnb luidt als volgt:

> *Artikel 3.5, eerste en tweede lid, Wet natuurbescherming*
> 1. *Het is verboden om in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bonn of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.*
> 2. *Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.*
> *[…]*

De wolf is onder andere genoemd in Bijlage IV Habitatrichtlijn (Hrl), waarmee de wolf onder het beschermingsregime van de Wnb en Hrl valt. Artikel 3.5, eerste en tweede lid, van de Wnb vormen een letterlijke implementatie van de tekst van artikel 12, eerste lid en onder a en b, van de Hrl, met het verschil dat artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl het volgende toevoegt: "vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek". Artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl luidt als volgt:

Concept

[1] Dit advies beperkt zich uitsluitend tot artikel 3.5, tweede lid, Wnb. Het is voorstelbaar dat onder omstandigheden ook voortplantingsplaatsen of rustplaatsen beschadigd of vernield raken, in de zin van artikel 3.5, vierde lid, Wnb. Dit advies gaat echter niet op artikel 3.5, vierde lid, Wnb in. Ook gaat dit advies niet over de vraag onder welke omstandigheden een ontheffing kan worden verleend in de zin van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb. Daarvoor verwijzen wij naar ons eerdere advies van 22 november 2022.

[2] Met "de richtsnoeren" wordt bedoeld de Mededeling van de Commissie van 12 oktober 2021, ook bekend als *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn* (hierna: richtsnoeren).

[3] Vanaf 1 januari 2024 komt dit artikel vrijwel identiek terug in artikel 11.46 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). De invulling van artikel 3.5 Wnb is dus voor de invulling van de bepaling uit het Bal ook relevant.

Artikel 12, eerste lid en onder b, Habitatrichtlijn

1. *De Lid-Staten treffen de nodige maatregelen voor de instelling van een systeem van strikte bescherming van de in bijlage IV, letter a), vermelde diersoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied, waarbij een verbod wordt ingesteld op:*

   b. het opzettelijk verstoren van die soorten, vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek;

Het is dus in algemene zin verboden om – kort gezegd – beschermde diersoorten te verstoren en dan met name, zo volgt uit de Hrl, tijdens voortplantingsperioden, afhankelijkheid van jongen, overwintering en trek. Het doel van de Hrl is – zoals ook uit de preambule van de richtlijn volgt en zoals wij in ons eerdere advies uiteen hebben gezet – immers bescherming en verbetering van natuurlijke habitats en wilde flora en fauna binnen de Europese Unie. Overigens geldt het verstoringsverbod ongeacht de levensfase waarin de beschermde dieren zich bevinden; zie artikel 12, derde lid, Hrl. Het verstoringsverbod geldt dus te allen tijde ten aanzien van beschermde diersoorten.

Definitie van "verstoren"

Noch de Wnb, noch de Hrl bevatten een definitie van het begrip "verstoren". Ook het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU of Hof) en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS of Afdeling) hebben zich tot nu toe nog niet uitgelaten over een volledige definitie van "verstoren". Wel is in de Mededeling van de Commissie van 12 oktober 2021, ook bekend als *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn* (hierna: de richtsnoeren)[4], door de Europese Commissie een definitie van "verstoren" gegeven[5]:

> *"Het is duidelijk dat elke activiteit die een opzettelijke verstoring van een soort inhoudt die van invloed **kan** zijn op de overlevingskansen, het voortplantingssucces of het voortplantingsvermogen ervan, of die leidt tot een verkleining van het leefgebied of tot verplaatsing of verdringing van de soort, moet worden beschouwd als "verstoren" in de zin van artikel 12."*

Uit vaste rechtspraak van zowel het Hof als de Afdeling volgt dat richtsnoeren van de Europese Commissie, hoewel deze op zichzelf niet bindend zijn, een handvat bieden bij de interpretatie van bepalingen in een richtlijn.[6] Om die reden komt aan de richtsnoeren en bovenstaande definitie betekenis toe.

Uit de definitie uit de richtsnoeren is af te leiden dat iedere activiteit die van invloed *kan* zijn op overlevingskansen, het voortplantingssucces of het voortplantingsvermogen van een beschermde diersoort, of die leidt tot een verkleining van het leefgebied of verplaatsing of verdringing van de soort, valt onder "verstoren" in de zin van artikel 12 Hrl (en daarmee ook in de zin van artikel 3.5, tweede lid, van de Wnb).

Dit jaar nog, namelijk met de uitspraak van 26 mei 2023, sloot de Rechtbank Midden-Nederland bij deze definitie uit de richtsnoeren aan. De (meervoudige kamer van de) rechtbank deed uitspraak over de vraag of het afschot van wilde hoefdieren op de Veluwe leidt

concept

[4] De richtsnoeren staan ook wel bekend als *Guidance document on the strict protection of animal species of Community Interest under the Habitats Directive* (ook wel: het Guidance document).
[5] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[6] Zie HvJ EU 14 mei 2020, ECLI:EU:C:2002:381, r.o. 48-49 ABRvS 16 december 2020, ECLI:NL:RVS:2020:3020, r.o. 3.2.1.

tot verstoring van de wolf.[7] Interessant hieraan is dat de rechtbank voor het eerst een volledige definitie van het begrip "verstoren" vaststelt.

De meervoudige kamer sluit hiervoor aan bij bovenstaande definitie uit de richtsnoeren en overweegt dat aan de richtsnoeren, hoewel deze op zichzelf niet bindend zijn, betekenis toekomt.[8] De rechtbank concludeerde uiteindelijk dat hoewel in wetenschappelijk-ecologische zin sprake kan zijn van een verstoring, dat nog niet zonder meer wil betekenen dat de mate waarin dat gebeurt ook inhoudt dat sprake is van invloed op overlevingskansen, voortplantingsniveau of – vermogen, of dat het leefgebied wordt verkleind of dat de wolf verplaatst of verdrongen wordt.[9] Het ecologische rapport waar het in die uitspraak om ging was volgens de rechtbank maar in beperkte mate bruikbaar voor beantwoording van de vraag of in juridische zin sprake was van een verstoring van de wolf, omdat de wetenschappelijke definitie van "verstoren" in het rapport niet (volledig) overeenkwam met de juridische definitie ervan. Ook benadrukte de rechtbank in deze uitspraak, onder verwijzing naar het arrest van het HvJ EU van 4 maart 2021[10], dat "'verstoren" in ieder geval niet beperkt is tot activiteiten die de staat van instandhouding van een soort aantasten en ook niet beperkt is tot activiteiten die worden uitgevoerd tijdens perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek als bedoeld in artikel 12, eerste lid, onder b, van de Habitatrichtlijn."[11]

Oftewel, om te kunnen spreken van "verstoren" hoeft geen sprake te zijn van een aantasting van de staat van instandhouding of van een bijzondere periode in de levenscyclus.

<u>Intensiteit, duur en frequentie van de "verstoring"</u>
De richtsnoeren stellen tevens dat de intensiteit en duur van maatregelen en de frequentie waarmee maatregelen worden herhaald "belangrijke parameters" zijn bij de beoordeling van het effect ervan op een soort.[12] Daarbij wordt in de richtsnoeren (een voorzichtig) onderscheid geschetst tussen a) structurele, herhaaldelijke maatregelen en b) sporadische maatregelen.

ad a: Structurele, herhaaldelijke maatregelen
In de richtsnoeren wordt ten aanzien van structurele, herhaaldelijke maatregelen een voorbeeld aangehaald van herhaalde verstoring van walvisachtigen door boten voor walvissafari's, waarbij sprake kan zijn van verstoring van individuele exemplaren met ook negatieve gevolgen voor de lokale populatie.[13]

In de literatuur stelt prof. Trouwborst dat ook de jacht op herten en zwijnen in potentie een structurele, herhaaldelijke verstoring van de wolf kunnen opleveren; enerzijds direct vanwege aanwezigheid van mensen en geluid, anderzijds indirect vanwege invloed op de hoeveelheid prooien voor de wolf.[14] Hierbij verwijst Trouwborst naar voornoemde uitspraak van

[7] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449. Of in deze zaak hoger beroep is ingesteld is ons niet bekend. Zoals gezegd, hogere rechtspraak over de definitie verstoren is niet voorhanden.
[8] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 19-20.
[9] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 24.
[10] HvJ EU 4 maart 2021, C-473/19 en C-474/19, ECLI:EU:C:2021:166, r.o. 56.
[11] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 15.
[12] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[13] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[14] A. Trouwborst, 'Waking up Bats, Hazing Wolves and Draining Snake Lakes – Exploring the EU Habitats Directive's Prohibition of ''Deliberate Disturbance''', *Journal for European Environmental & Planning Law*, p. 232.

concept

de Rechtbank Midden-Nederland van 26 mei 2023, waarin werd geconcludeerd dat het naar voren gebrachte rapport niet aantoonde dat jachtactiviteiten een impact hadden op de overlevingskansen, het voortplantingsvermogen of het leefgebied van de wolf en dat dus geen sprake was van een ontheffingsplicht.[15]

ad. b: Sporadische maatregelen
De richtsnoeren beschrijven dat sporadische maatregelen zonder mogelijke negatieve gevolgen voor het individuele dier of de lokale populatie geen "verstoring" in de zin van artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl (en daarmee artikel 3.5, tweede lid, Wnb) opleveren. Ten aanzien van sporadische maatregelen worden een tweetal voorbeelden gegeven. Een eerste is het verstoren van grote, langlevende en zeer mobiele dieren met een lage vruchtbaarheid, zoals zeezoogdieren, door een drachtig dier te verstoren of het moederdier te scheiden van het jong.[16] Uit dit voorbeeld blijkt dat het mogelijk is dat een sporadische maatregel ten aanzien van een individueel dier een verboden verstoring kan opleveren, met name als de gevolgen daarvan schadelijke zijn voor de lokale populatie. Een voorbeeld waarin volgens de richtsnoeren geen sprake is van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl, is wanneer een wolf wordt weggejaagd bij een omheinde schapenweide om schade te voorkomen.[17] Er is dan weliswaar sprake van een eenmalige maatregel ten aanzien van een individueel dier, maar zonder mogelijke negatieve gevolgen, waardoor geen sprake is van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl.

Trouwborst verwijst ter illustratie van een sporadische maatregel naar de uitspraken van de Rechtbank Midden-Nederland inzake een ontheffing over het met een paintballgeweer schieten op een wolf.[18] Daarvan stelt Trouwborst dat het ging om een *sporadische* verstoring van een *enkel* dier zonder *voorzienbare* negatieve gevolgen voor zijn overlevings- of voortplantingsperspectieven, waarvoor volgens hem om die reden geen ontheffing nodig was geweest.[19]

Uit bovenstaande kan in ieder geval worden afgeleid dat a) een enkele maatregel ten aanzien van b) een individueel dier, waarbij de kans op c) mogelijke negatieve gevolgen nihil is, niet kwalificeert als verstoring en dus niet ontheffingsplichtig is.

Wanneer is er dan wel sprake van verstoring en dus een ontheffing nodig? Daarvan is sprake indien een maatregel of activiteit een bepaalde mate van schade voor een lokale populatie en een individueel dier veroorzaakt. De maatregel moet daarvoor dus een negatief effect op de betrokken dieren impliceren. In hoeverre *exact* sprake moet zijn van schade om te kunnen spreken van een "verstoring" in de zin van artikel 12 Hrl is niet uit literatuur en jurisprudentie te halen. Dat blijft dan ook een grijs gebied. Hieronder bieden wij evenwel de handvaten waarmee getoetst en gemotiveerd kan worden of een maatregel al dan niet kwalificeert als een verstoring.

concept

[15] Rb. Midden-Nederland 26 mei 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:2449, r.o. 23-24.
[16] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[17] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 22.
[18] Zie Rb. Midden-Nederland 1 september 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:4453 (tussenuitspraak) en Rb. Midden-Nederland 30 november 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:4991 (voorlopige voorziening).
[19] A. Trouwborst, 'Waking up Bats, Hazing Wolves and Draining Snake Lakes – Exploring the EU Habitats Directive's Prohibition of ''Deliberate Disturbance''', *Journal for European Environmental & Planning Law*, p. 234.

Maatwerk: benadering per geval

De richtsnoeren benadrukken dat er een benadering per geval (en dus per dier en per maatregel) nodig is om te bepalen of een activiteit als verstoring kwalificeert, omdat verschillende soorten verschillende reacties kunnen hebben op hetzelfde type verstoring en ook de gevoeligheid van een exemplaar van een soort kan verschillen afhankelijk van het seizoen of de periode in de levenscyclus van het exemplaar. In artikel 12, eerste lid en onder b, Hrl wordt dit benadrukt met de passage "vooral tijdens de perioden van voortplanting, afhankelijkheid van de jongen, overwintering en trek".
Die perioden worden beschouwd als bijzonder gevoelige perioden voor soorten in verband met de verstoring ervan en kunnen enkel worden bepaald met een soortspecifieke aanpak, vanwege ecologische, biologische en gedragsmatige verschillen tussen soorten.[20]

Opzettelijk

De maatregel moet ook "opzettelijk" zijn, wil het kwalificeren als een verstoring zoals bedoeld in artikel 3.5 van de Hrl. In de voorganger van de Wnb, de Flora- en Faunawet, bestond dit opzetvereiste niet op deze manier. De Flora- en Faunawet was op dit punt dus zelfs strenger dan de verbodsbepalingen van de Hrl, omdat destijds iedere verstoring – ongeacht opzet – verboden was. De drempel om aan het huidige opzetvereiste van de Wnb te voldoen ligt ook niet hoog; daaraan wordt al voldaan bij voorwaardelijk opzet.[21] Van voorwaardelijk opzet is al sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen kan hebben voor een beschermd dier. Uit jurisprudentie van het HvJ EU volgt dat hiervoor onder meer relevant is of sprake is van bekendheid met de aanwezigheid van de diersoort in het gebied.[22] Er geldt dus een vereiste van bewustzijn. Ook de Nederlandse bestuursrechter volgt deze lijn.[23]

Omdat de drempel om voorwaardelijk opzet aan te nemen relatief laag ligt, kan dat ook met zich brengen dat het actief beheren van een soort kan leiden tot activiteiten die door de rechter al snel als opzettelijk handelen worden beschouwd, waardoor het actief beheren tot overtreding van de verbodsbepaling van artikel 3.5 van de Wnb leidt, indien daarvoor geen ontheffing is verleend.[24]

Gevolgen van een overtreding van de Wnb

Indien zich een geval voordoet waarin sprake is van "verstoren" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb en daarvoor geen ontheffing is verleend, dan is sprake van een

[20] Mededeling van de Europese Commissie, *Richtsnoeren inzake de strikte bescherming van diersoorten van communautair belang uit hoofde van de habitatrichtlijn*, p. 24.
[21] HvJ EU 30 januari 2002, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60 (*Commissie tegen Griekenland*), r.o. 36, 39, 43 e.v. en HvJ EU 18 mei 2006, C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329 (*Commissie tegen Spanje*), r.o. 71.
[22] Zie HvJ EU 30 januari 2002, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60 (*Commissie tegen Griekenland*), r.o. 36, waarin het ging om het rijden met bromfietsen en varen met waterfietsen en bootjes in de buurt van schildpadnesten. Dit kwalificeerde als een opzettelijke verstoring van schildpadden tijdens de voortplantingstijd. Zie in dat kader ook het meer recente arrest HvJ EU 4 maart 2021, ECLI:EU:C:2021:166, r.o. 52-53. Zie ook HvJ EU 18 mei 2006, C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329 (*Commissie tegen Spanje*), r.o. 71, waarin het ging om het plaatsen van vallen vossen waarbij ook otters konden worden gevangen. Dit kwalificeerde niet als een opzettelijke verstoring, omdat aanwezigheid van otters in het gebied niet kon worden vastgesteld.
[23] Zie ter illustratie Rb. Noord-Nederland 8 maart 2022, ECLI:NL:RBNNE:2022:682, r.o. 4.2, waarin het ging om het snoeien van een houtwal op en om een dassenburcht. Dit kwalificeerde als opzettelijk verstoren, omdat bewust de aanmerkelijke kans werd aanvaard dat de burcht zou worden beschadigd.
[24] Illustratief daarvoor is HvJ EU 17 september 1987, C-412/85, ECLI:EU:C:1987:370 (*Commissie tegen Duitsland*), r.o. 15-17, waarin het HvJ bevestigd dat handelingen die worden verricht in het kader van normaal gebruik van de bodem voor landbouw-, bosbouw- en visserijdoeleinden kunnen vallen onder de reikwijdte van het opzetvereiste in de verbodsbepalingen van artikel 5 van de Vrl. Hoewel het daarin gaat om een andere richtlijn dan de Hrl, kent de Vrl vergelijkbare verbodsbepalingen en kan de jurisprudentie daarover dus goed gebruikt worden ter invulling van het opzetvereiste.

concept

bestuursrechtelijke overtreding van een wettelijk voorschrift. Daartegen dient uw college in beginsel handhavend, bestuursrechtelijk, op te treden.

Daarnaast kwalificeert die overtreding ook als een strafrechtelijk misdrijf. In artikel 1a, onder 2°, van de Wet op de economische delicten (WED) is artikel 3.5, tweede lid, van de Wnb aangewezen als economisch delict. Volgens artikel 2, eerste lid, van de WED is dit economische delict een misdrijf en daarmee een strafbaar feit.
Uit artikel 6, eerste lid en onder 2°, volgt dat dat misdrijf wordt bestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren, een taakstraf of een geldboete van de vierde categorie.

Conclusie: wanneer geen overtreding?
Ter beantwoording van uw vraag kan op basis van bovenstaand kader worden geconcludeerd dat van "verstoren" in de zin van artikel 12 Hrl – en daarmee artikel 3.5, tweede lid, Wnb – in beginsel snel sprake is. Een grijs gebied doet zich evenwel voor rond sporadische verstoringen van individuele dieren die geen mogelijke negatieve gevolgen met zich brengen voor het individuele dier en de lokale populatie. Om als een ontheffingsplichtige sporadische verstoring aangemerkt te worden moet sprake zijn van een bepaalde mate van schade voor de lokale populatie en het individuele dier. Hoeveel schade daarvoor dient op te treden, is een grijs gebied omdat concrete voorbeelden vergelijkbaar met de (probleem)wolf ontbreken.

Voor de beoordeling of sprake is van een activiteit of maatregel die niet enkel kwalificeert als een sporadische maatregel (dus geen verstoring) of als een (opzettelijke) verstoring en is maatwerk vereist, zoals hiervoor is uitgelegd. Zo is een ecologische beoordeling nodig van de effecten van de te nemen maatregel, waarbij invulling moet worden gegeven aan het hiervoor uitgewerkte toetsingskader. Daarmee kan uw college motiveren dat sprake is van een ontheffingsplicht, maar eveneens uitleggen dat van een ontheffingsplicht geen sprake is, mocht bijvoorbeeld worden verzocht om handhaving wegens overtreding van de Wnb door het nemen van een maatregel tegen de wolf of mocht het Openbaar Ministerie vervolging in dit kader starten.

Om verder te concretiseren hoe per afzonderlijke maatregel, per keer dat het toegepast wordt, beoordeeld dient te worden of sprake is van opzettelijke verstoring werken wij hieronder een toetsingsschema uit ten behoeve van een dergelijke ecologische beoordeling. Dit doen wij aan de hand van de door u opgestelde escalatieladder, die daarvoor een goede basis biedt.

II. Escalatieladder: Maatregelen ter voorkoming van problematisch gedrag

U hebt ons gevraagd of de door u opgestelde escalatieladder in lijn is met het bovenstaande kader ten aanzien van "verstoren". Voor de volledigheid wijzen wij u er op deze plaats ook op dat op 13 april 2023 het Interprovinciaal Wolvenplan is vastgesteld, waarin eveneens een escalatieladder is opgenomen waarnaar kan worden verwezen in een eventuele ontheffing (of motivering dat géén sprake is van een verstoring).[25] Dat blijkt onder meer uit de uitspraak van de rechtbank Midden-Nederland van 1 september 2023, ECLI:NL:RBMNE:2023:4453, m.n. r.o. 17, 21 en 25, waarin de rechtbank overweegt:

> *"25. […] Het college zal hiervoor de incidenten en waarnemingen van de wolf waaruit het afwijkend / probleemgedrag blijkt en de omstandigheden waaronder dat gedrag is vertoond in kaart moeten brengen. Deze waarnemingen moeten vervolgens worden voorgelegd aan een ter zake deskundige. Dat is iemand die vanuit zijn deskundigheid het gedrag van de wolf bij die waarnemingen kan duiden en in*

[25] Zie IPO 2023, Interventie richtlijnen – interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag., p. 9 e.v.

concept

perspectief kan zetten. Voor zover volgens het college sprake is van een situatie van de escalatieladder uit het wolvenplan dient het college inzichtelijk te maken dat het daarin omschreven gedrag telkens door dezelfde wolf dan wel wolven wordt vertoond. Voor zover het college afwijkt van de escalatieladder, moet het college dat motiveren. De rechtbank merkt daarbij op dat er weliswaar al veel algemene informatie is overgelegd in deze zaak, maar dat deze informatie niet concreet is gemaakt voor de hier voorliggende ontheffing. […].”

Uit deze uitspraak volgt dat GS aansluiting kunnen zoeken bij de escalatieladder van het IPO. Wij geven u in overweging om, bijvoorbeeld in uw escalatieladder, (expliciet) aan te sluiten bij de escalatieladder van het IPO en deze bijvoorbeeld daarin nader uit te werken.

In uw escalatieladder wordt onderscheid gemaakt tussen een zestal gedragingen van de wolf, variërend van natuurlijk gedrag tot afwijkend, problematisch gedrag. Bij iedere gedraging is een middel bedacht. Als kanttekening bij uw escalatieladder wordt ook genoemd dat het moet worden beschouwd als een levend en lerend document dat overzicht geeft van (mogelijke) situaties, waarbij een op maat gemaakte beoordeling telkens nodig blijft.

Wij achten het goed voorstelbaar dat uw escalatieladder met een daarbij behorende ecologische onderbouwing in algemene zin bruikbaar is als leidraad. Zoals ook in uw escalatieladder is aangegeven, blijft een op maat gemaakte beoordeling per geval nodig. Met per geval bedoelen wij per soort maatregel; daarnaast dient iedere keer dat een maatregel wordt ingezet een casusspecifieke ecologische beoordeling opgesteld te worden. Daarmee dient beoordeeld te worden of de alsdan in te zetten maatregel kwalificeert als een opzettelijke verstoring.

Bij iedere handeling richting de wolf moet, zo volgt uit de hiervoor geschetste juridische vereisten, inzichtelijk gemaakt worden om welke individuele wolf het gaat en welke negatieve gevolgen potentieel optreden voor dit individuele dier én de lokale populatie. Een eenduidig antwoord op uw vraag kunnen wij dan ook niet geven, omdat de escalatieladder in algemene zin ingaat op potentiële gedragingen en het dus niet gaat om een concreet geval. Een harde scheidslijn tussen gevallen waarin wel of niet sprake is van een ontheffingsplicht is daarom niet te trekken.

Bij het voorleggen van een ecologisch rapport in een concreet geval kunnen we beoordelen in hoeverre daarmee wordt voldaan aan alle aspecten die bij het beoordelen van het begrip “verstoren” relevant zijn volgens de wet, jurisprudentie, literatuur en de richtsnoeren. In dat geval kunnen wij een inschatting maken van de mate waarin voldoende is gemotiveerd of wel of niet sprake is van een “verstoring” in de zin van de Wnb, waarbij het uiteindelijke oordeel daarvan evenwel aan de rechter is. Voor een ecologische beoordeling ter beantwoording van de vraag of sprake is van “verstoren” in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb achten wij vanuit een juridisch oogpunt in ieder geval van belang dat een aantal aspecten worden onderzocht en onderbouwd ten aanzien van iedere fase en maatregel in de escalatieladder, iedere keer voorafgaand aan het inzetten van een maatregel. Deze aspecten en feitelijkheden leiden wij af uit het hiervoor geschetste juridisch kader ten aanzien van “verstoren” en luiden als volgt:

- wat voor invloed de handeling kan hebben op de overlevingskansen van de individuele wolf en de lokale populatie;
- wat voor invloed de handeling kan hebben op het voortplantingssucces van de individuele wolf en de lokale populatie;
- wat voor invloed de handeling kan hebben op het voortplantingsvermogen van de individuele wolf en de lokale populatie;

concept

- of de handeling leidt tot verkleining van het leefgebied van de wolf;
- of de handeling leidt tot verplaatsing of verdringing van de soort;
- en of met die handeling negatieve gevolgen optreden voor de individuele wolf en de lokale populatie.

Daarbij dienen in ieder geval de volgende feitelijkheden te worden onderzocht:
- om welke individuele wolf het gaat;
- tot welke lokale populatie die wolf behoort;
- welk gedrag die individuele wolf vertoont, uit welke incidenten en waarnemingen dat blijkt, of sprake is van herhaald gedrag van die individuele wolf en waarom dat gedrag ecologisch gezien afwijkend, niet-natuurlijk is;
- en wat de intensiteit, duur en frequentie is van de handeling die richting de wolf wordt verricht.

Treden er door de handeling/maatregel potentieel negatieve gevolgen voor de overlevingskansen, het voortplantingssucces en/of het voortplantingsvermogen op, of leidt de handeling tot een verkleining van het leefgebied of verplaatsing of verdringing van de wolf, dan is het waarschijnlijk dat de rechter de handeling kwalificeert als "verstoren" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb. Alsdan geldt een ontheffingsplicht.

Het door wolvendeskundige [redacted] opgestelde rapport "Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo" bevat (nog) niet alle hiervoor genoemde aspecten. Met de inhoud van dit rapport kan niet *exact* worden beoordeeld of een specifieke maatregel, gericht op voornoemde wolf te Oude Willem, kwalificeert als een "verstoring". Overigens merken wij terzijde op dat de genoemde maatregelen die erop zijn gericht dat de wolf niet wordt verstoord (door mensen), namelijk door het verbieden van toegang tot het leefgebied van de wolf, in lijn is met het doel van de Hrl. Zoals in ons eerdere advies omschreven, geldt inzetten op – kort gezegd – bescherming van de wolf als uitgangspunt.

Kortom, het is niet mogelijk om aan de hand van uw (generieke) escalatieladder bij voorbaat uitspraken te kunnen doen over het al dan niet aan de orde zijn van een "verstoring" in de zin van de Wnb en daarmee een ontheffingplicht. Of daarvan sprake is, hangt af van de specifieke omstandigheden. Wel kan de escalatieladder en de daarbij behorende ecologische onderbouwing worden gehanteerd als leidraad, waarbij dan per maatregel per keer een beoordeling moet worden gemaakt.

<u>Enkele opmerkingen ten aanzien van de escalatieladder</u>
Tot slot geven wij u enkele punten mee die ons opvallen aan de door u opgestelde escalatieladder.

Fase 1 van de escalatieladder beschrijft gedrag van de wolf als "natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij", waarbij als middel wordt gesuggereerd "mensen, handen klappen". In de kolom "Juridische borging" wordt daarvan in algemene zin gesteld dat de intensiteit en duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Hoewel het goed voorstelbaar is dat inzet van een dergelijk middel vrijwel nooit een "verstoring" in de zin van artikel 3.5, tweede lid, Wnb zal opleveren, is daarvoor ons inziens een uitgebreidere motivering nodig en bovendien een maatwerk motivering, toegespitst op iedere te nemen maatregel, zoals hiervoor uitgelegd.

Vervolgens beschrijft fase 2 het gedrag van de wolf als ''vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij'', waarbij als middel wordt geïnitieerd om gastoeters in te zetten. Onder "Juridische borging" wordt in algemene zin gesteld dat de intensiteit en

Concept

duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Voor zover wij kunnen beoordelen, zijn er geen aanwijzingen om aan te nemen dat het gebruik van gastoeters altijd een “verstoring” in de zin van de Wnb oplevert, maar het is denkbaar dat gebruik daarvan in sommige gevallen wél een “verstoring” kan opleveren, afhankelijk van de specifieke omstandigheden van het geval (bijvoorbeeld, om maar wat te noemen, bij langdurige, intense en frequente inzet, een drachtig dier, een jong dier, in de buurt van rustplaatsen etc.).

Datzelfde geldt voor fase 3 van de escalatieladder, waarin het gedrag van de wolf wordt beschreven als ‘’laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2, loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij en/of vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)” met als middel ‘’vuurwerkpistool/vogelafschrikpistool’’. Onder “Juridische borging” wordt in algemene zin gezegd dat de intensiteit en duur van het middel geen effect heeft op de overlevingskansen en het voortplantingsvermogen van de wolf. Ook daarvoor geldt dat wij geen aanwijzingen hebben om aan te nemen dat inzet van die maatregel altijd een “verstoring” in de zin van de Wnb betekent, maar dat inzet daarvan in sommige gevallen mogelijk wel kan kwalificeren als een “verstoring”. Daarnaast geven wij mee dat hoewel inzet van een vuurwerkpistool/vogelafschrikpistool mogelijk geen negatieve gevolgen voor de wolf met zich hoeft te brengen, dat potentieel wél voor andere beschermde diersoorten zo kan zijn en daarmee alsnog een Wnb-ontheffing vereist is voor de inzet van dat middel.

Vanaf fase 4 spreekt de escalatieladder over het inzetten van middelen die worden gekwalificeerd als ontheffingsplichtig. Daarvan merken wij op dat die middelen (per keer) evenwel nog door de “ontheffingstoets” van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb moeten om te beoordelen of een ontheffing kan worden verleend. Van de ons nu bekende informatie kunnen wij niet in algemene zin een beoordeling in de zin van artikel 3.8, vijfde lid, Wnb maken, bijvoorbeeld van de genoemde gevallen in de escalatieladder.

Tot slot geven wij u mee dat in de escalatieladder nu niet is geborgd door wie de maatregelen/middelen kunnen worden ingezet. Inzet van de maatregelen dient onder gecontroleerde omstandigheden te gebeuren, zodat wordt voorkomen dat eenieder de maatregelen inzet en daarmee alsnog sprake is van een “verstoring” in de zin van de Wnb.

***

Wij gaan ervan uit u hiermee vooreerst voldoende te hebben geïnformeerd. Mocht u behoefte hebben aan nadere advisering – bijvoorbeeld ten aanzien van een ecologische beoordeling van een concreet te nemen maatregel – dan zijn wij daartoe uiteraard bereid.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
mede namens [redacted] en [redacted]

Concept

Date : 19-12-2023 10:59:40
From : @fryslan.frl
To : @drenthe.nl, @fryslan.frl
Cc : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @fryslan.frl, @fryslan.frl, @fryslan.frl, @drenthe.nl, @fryslan.frl
Subject : RE: Wolf-Oude Willem
Attachment : image008.png;image009.png;image010.png;image011.png;image012.png;image001.png;

Sommige personen die dit bericht hebben ontvangen, ontvangen niet vaak e mail var @fryslan.frl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Nog even een nabrander;

Misschien nog goed op te nemen wat we doen als de wolf bij de verjaagactie agressief reageert tegen de uitvoerder of omstanders?

Groe

Van:
Verzonden: dinsdag 19 december 2023 10:53
Aan: @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
CC: @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
Onderwerp: RE: Wolf-Oude Willem

Goedemorger

Dank voor het toesturen, bij deze onze gezamenlijke reactie. Wij kunnen instemmen met de acties zoals aangegeven in het handelingskader maar hebben daarbij nog de volgende aandachtspunten;

- In het handelingskader ontbreekt nog de koppeling met communicatie wat voor het slagen van de acties van het grootste belang is;
- Ook vinden wij het belangrijk dat de uitvoeders van de acties beschermd worden tegen exposure op social media of anderszins, hoe gaan we dit voorkomen en is dit te voorkomen;
- Voor verjaagacties door middel van gebruikmaking van een paintball geweer vinden wij het thans nog te vroeg en daarmee kunnen wij nu ook niet instemmen, daargelaten dat dit sowieso naar onze mening ontheffingplichtig is.

Naar aanleiding van jullie vragen:

1. Wat ons betreft kunnen dezelfde mensen op zowel Drents als Fries grondgebied de acties uitvoeren, communicatie met de bevoegde gezagen in beide gemeentes en ons is daarbij wel van het grootste belang;
2. Op termijn wel, maar nu eerst focus op Oude Willem;
3. Wij denken aan onze toezichthouders (BOA's) Wet natuurbescherming van de FUMO maar alleen dan indien zij beschermd zijn tegen negatieve berichtgeving en handelingen (nagedacht kan ook worden over aanwezigheid van de politie hierbij om dit voorkomen)

Mede namens,

Met vriendelijke groet,

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 14 december 2023 17:14
Aan: @fryslan.frl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
Onderwerp: Wolf-Oude Willem
Urgentie: Hoog

Hallo en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

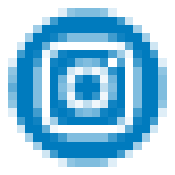
<< Disclaimer >>

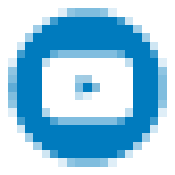
Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús PrivacyferKlearing.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze PrivacyverKlaring.

Date : 30-11-2023 09:20:56
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl @drenthe.nl, @drenthe.nl @drenthe.nl
Subject : RE: Advies wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Helder,

Maar als een stappenplan maakt er de onderbouwing voor een eventuele ontheffing heb ik hier nu verder geen betrokkenheid bij. Lijkt me voor mij dus weinig zinvol om vrijdag bij het overleg aanwezig te zijn. Gezien m'n volle takenlijst ben ik er dus niet bij.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma-vr
Faunabeheer-soortenbescherming-houtopstanden

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: woensdag 29 november 2023 15:36
@drenthe.nl>; @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: Advies wolf Oude Willem

Dag allen,

Jullie hebben kennelijk het advies van al gekregen. Voordat alles een eigen leven gaat leiden: ik heb expliciet gevraagd om op hoofdlijnen naar de situatie te kijken. Dat was ook het verzoek vanuit Jordan en Ik heb op het hart gedrukt, gelet op urgentie en kosten, juist niet nu al een diepgaand rapport met verwijzingen te maken. Doel voor dit moment is een inschatting van de situatie (gedrag wolf/ gedrag mens) en denkrichtingen voor interventies. Als een expert judgement dus!

Tbv de juridische procedure Gelderland - Animal Rights inzake wolf op de Veluwe heeft een doorwrochte, wetenschappelijk onderbouwde analyse gemaakt. Hij heeft daarbij ook het advies ingewonnen van oud-collega's in Yellowstone National Park en in Italië. Wie dus twijfelt aan de deskundigheid van : vraag . (Ik heb het rapport van kan het laten zien, maar nog niet verspreiden.)
Verder is het de bedoeling om nu een stappenplan te maken. Dat doet niet maar wij vanuit hier. Ik maak daar een opzet voor.
Mocht voor bijvoorbeeld het traject van ontheffing / vergunning een nadere onderbouwing met bronverwijzingen nodig zijn, dan lijkt me dat dat door alsnog kan worden gedaan.

Met vriendelijke groet,

Team Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: woensdag 29 november 2023 11:08
Aan: @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: RE: Advies wolf Oude Willem

Hoi allen,

Het advies te hebben gelezen, deel ik wat constateert. Het is vrij algemeen en mist bronvermelding. Als de bevindingen onderbouwd worden met wetenschappelijke bronnen zie ik wel een basis om te komen tot een bepaalde escalatieladder in het geval een wolf gewend raakt aan de mens. Ook omdat je dan het probleem van de identificatie van de wolf niet snel zal hebben. Immers alleen die wolf die op een specifieke plek gewend is geraakt aan de mens levert qua gedrag een probleem op (voor de toekomst).

Overigens zie ik ook dat de eerste stap is de mens aan te pakken. Het gemeentelijke parkeerverbod is een eerste stap maar wellicht hebben wij daar ook nog een rol in. Het advies is daar niet heel uitgebreid over.

Groet,

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: maandag 27 november 2023 20:48

Aan: [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl> [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl> [redacted] @drenthe.nl>; [redacted] @drenthe.nl> [redacted] @drenthe.nl>
Onderwerp: Advies wolf Oude Willem

Beste wolvie-collega's,

Ik heb het advies omgezet naar Word om gemakkelijker te reageren. Vind het een nogal hoog over zonder enige bronverwijzing.

Zou graag een concreet voorstel zien van wat op welk moment te gaan doen en met welke middelen, bij voorkeur tot op het detail van de merknaam van verjagingsinstrument. Wolf doet dit, wij doen dat met dit middel, wolf doet daarna dat nog steeds dus wij doen etc.

Vullen jullie aan?

Gr[redacted]

provincie Drenthe

Date : 5-12-2023 13:30:31
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl [redacted]@drenthe.nl
Subject : RE: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Dag allen,

[redacted] en ik hebben gezamenlijk gekeken naar de ladder en daar een advies op gegeven. Wij kritisch op het doorlopen van de verschillende stappen en zien de noodzaak om daarbij goed deskundigen advies in te winnen. Daarnaast komen wij tot de conclusie dat vanaf stap 4 het kantelpunt zien naar een ontheffing vanwege de fysieke risico's voor de wolf. Ook stap drie mag lichtvaardig worden genomen gelet op de procedures in Gelderland en de onderbouwingen die dat vereist.

Tot slot willen wij meegeven deze ladder door huisadvocaat te laten tegentoetsen. Stap 1 en 2 zou tot die tijd wel kunnen, verdere escalatie adviezen wij terughoudendheid naast vereiste ecologische onderbouwing.

Groet,
[redacted]

Van: [redacted]@drenthe.nl>
Verzonden: maandag 4 december 2023 16:15
Aan: [redacted]@drenthe.nl> [redacted]@drenthe.nl> [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl> [redacted]@drenthe.nl>; [redacted]@drenthe.nl>
Onderwerp: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Urgentie: Hoog

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. [redacted] heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voo[redacted] in samenwerking met [redacted].
[redacted], jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,
[redacted]

provincie Drenthe

+31 592[redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

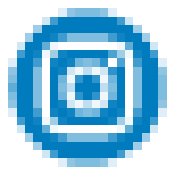
Volg ons op

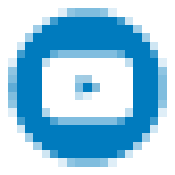
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Date : 6-12-2023 08:22:33
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : RE: toelichting stappenplan
Attachment : image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Goedemorgen wolven collega's,

Als wij zelf iets willen i.r.t. aanschaf afweerpistool met pyrotechnisch knap patronen en een paintbalgeweer heb ik een escalatieladder nodig die volledig is uitgewerkt en zonder vraagtekens. Op basis hiervan kan een WM4(verlof om afweerpistool en paintbalgeweer in te kunnen zetten worden aangevraagd bij de politie.

Gisteren heeft de politie aangegeven dat als wij woensdag(vandaag) aanvragen we de WM4 pas volgende week krijgen. Pas daarna kan een afweerpistool opgehaald worden. We hebben er een gereserveerd.

Ook moet in de escalatieladder worden opgenomen dat benaderen en verjagen altijd met aanwezigheid van gewapende escort gedaan wordt. De wolf zal in 100% van de gevallen vluchten maar voor die ene keer dat hij toch besluit aan te vallen moet je deze zekerheid inbouwen. Indien dit er niet in kan haken en ik af.

Ik wacht met vervolgstappen ivm aanvragen en aanschaf tot de escalatieladder klaar is. Hiermee schuift dus ook verkrijgen WM4 door en dus ook de inzet van afweerpistool.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: ma-vr
Faunabeheer-soortenbescherming-houtopstanden

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 5 december 2023 18:10
Aan: @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl> drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: toelichting stappenplan

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van en in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies var daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 19-12-2023 10:53:33
From : @fryslan.frl
To : @drenthe.nl @fryslan.frl
Cc : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, a@fryslan.frl, ' @fryslan.frl, @fryslan.frl, @drenthe.nl, @fryslan.frl
Subject : RE: Wolf-Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image007.png;

Sommige personen die dit bericht hebben ontvangen, ontvangen niet vaak e mail van @fryslan.frl. Meer informatie over waarom dit belangrijk is

Goedemorgen

Dank voor het toesturen, bij deze onze gezamenlijke reactie. Wij kunnen instemmen met de acties zoals aangegeven in het handelingskader maar hebben daarbij nog de volgende aandachtspunten;

- In het handelingskader ontbreekt nog de koppeling met communicatie wat voor het slagen van de acties van het grootste belang is;
- Ook vinden wij het belangrijk dat de uitvoeders van de acties beschermd worden tegen exposure op social media of anderszins, hoe gaan we dit voorkomen en is dit te voorkomen;
- Voor verjaagacties door middel van gebruikmaking van een paintball geweer vinden wij het thans nog te vroeg en daarmee kunnen wij nu ook niet instemmen, daargelaten dat dit sowieso naar onze mening ontheffingplichtig is.

Naar aanleiding van jullie vragen:

1. Wat ons betreft kunnen dezelfde mensen op zowel Drents als Fries grondgebied de acties uitvoeren, communicatie met de bevoegde gezagen in beide gemeentes en ons is daarbij wel van het grootste belang;
2. Op termijn wel, maar nu eerst focus op Oude Willem;
3. Wij denken aan onze toezichthouders (BOA's) Wet natuurbescherming van de FUMO maar alleen dan indien zij beschermd zijn tegen negatieve berichtgeving en handelingen (nagedacht kan ook worden over aanwezigheid van de politie hierbij om dit voorkomen)

Mede namens,

Met vriendelijke groet,

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: donderdag 14 december 2023 17:14
Aan: @fryslan.frl>
CC: @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; @fryslan.frl>; fryslan.frl>; @drenthe.nl>; @fryslan.frl>
Onderwerp: Wolf-Oude Willem
Urgentie: Hoog

Hallo en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

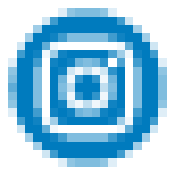
<< Disclaimer >>

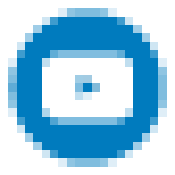
Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet seker mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús PrivacyferKlearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze PrivacyverKlaring.

Date : 5-12-2023 18:09:40
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl
Subject : toelichting stappenplan
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Dag allen,

Vooral voor de juristen: een korte toelichting op het stappenplan/escalatieladder. En een paar juridische vragen die al grotendeels zijn beantwoord door de reactie van [redacted] en [redacted] in het stappenplan.

Tav het stappenplan: van belang is vooral te bedenken dat dit niet een in beton gegoten protocol is, maar een raamwerk met aanwijzingen voor handelingen in bepaalde situaties. We kunnen onmogelijk alle mogelijke situaties op voorhand bedenken en omschrijven, laat staan dan de maatregelen daarvoor exact vastleggen (hoe vaak een bepaalde actie te herhalen, etc).
Beoordeling op maat, nav de situatie in het veld is altijd nodig. Dit zijn grofweg de fases en te nemen stappen.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem - 05122023.docx

En voor ons geheugen, nog een achtergronddocument met het advies van [redacted] daar integraal in verwerkt.
Aanpak wolf Oude Willem 30112023 .docx

Met vriendelijke groet,
[redacted]
Domein Landelijk Gebied

provincie Drenthe

+31 592 [redacted]
werkdagen: maandag t/m donderdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 24-11-2023 13:59:47
From : [redacted]@drenthe.nl
To : [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@fryslan.frl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@drenthe.nl, [redacted]@staatsbosbeheer.nl" [redacted]@staatsbosbeheer.nl, [redacted]@staatsbosbeheer.nl" [redacted]@staatsbosbeheer.nl, "Studiowolverine" info@studiowolverine.com, [redacted]@drenthe.nl
Subject : Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image007.png;

Hallo allemaal,

Roofdierdeskundige [redacted] heeft een eerste advies met betrekking tot de wolf in Oude Willem.
Dit advies en de vervolgstappen willen we graag op de korte termijn met jullie bespreken. Volgende week is echter alleen de vrijdagochtend voor de meeste genodigden hiervoor beschikbaar.
Het zou heel mooi zijn als iedereen aanwezig kan zijn. Mocht dit niet lukken, laat het dan even weten svp!

Met vriendelijke groet,

[redacted]

provincie Drenthe

+31 592 [redacted]
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel vanaf uw computer, mobiele app of apparaat voor vergaderruimte
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering

Vergadering-id: [redacted]
Wachtwoordcode: [redacted]
Teams downloaden | Deelnemen op het web

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen
teams@drenthe.nl
Videovergaderings-id: [redacted]
Alternatieve VTC-instructies

Meer informatie | Opties voor vergadering

Date : 14-12-2023 17:14:38
From : @drenthe.nl
To : @fryslan.frl
Cc : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl @drenthe.nl, @fryslan.frl, @fryslan.frl" @fryslan.frl, @fryslan.frl" @fryslan.frl @fryslan.frl" @fryslan.frl, @drenthe.nl, @fryslan.frl
Subject : Wolf-Oude Willem
Attachment : Beschrijving-Uitvoering Maatregelen Oude Willem.docx;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;

Hallo en collega's,

Tijdens ons overleg van afgelopen maandag hebben wij toegezegd met een beschrijving te komen voor de aanpak van de Wolf in Oude Willem.
Hierbij zend ik jullie-met de kennis die we nu hebben- een concrete beschrijving van de uitvoering. Het document is nog in ontwikkeling, op punten zal het zeker nog aangepast gaan worden, maar dan hebben jullie alvast wel een beeld.
Uiteraard ben ik benieuwd naar jullie reacties.

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl

Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.
In Oude Willem is een jonge onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
Een wolf die op jonge leeftijd gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen het gedrag van wolf bij te sturen.

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf week 50; 2023 indien wolf aanwezig isAfhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts (/ en ?)

Op het moment dat de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.
Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen twwee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) . Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

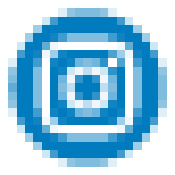
Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

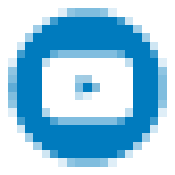
Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
-De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
-Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
-Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

Aanpak wolf Oude Willem- Elsloo

[redacted] 30 november 2023, bijgewerkt 5 december 2023

Achtergrond

Sinds begin november laat een jonge wolf zich met regelmaat overdag zien in de graslanden van de Oude Willem in het Drents Friese Wold. Hij jaagt daar op muizen.
Via de sociale en reguliere media zijn de berichten over de aanwezigheid van de wolf verspreid en heeft veel mensen naar dit gebied getrokken. Wolf verschijnt niet dagelijks, maar de toestroom aan mensen, auto's, fotografen/ filmers is wel steeds groter geworden en het gedrag van mensen opdringeriger en 'brutaler'.

Vanaf het begin is er vooral vanuit de terreinbeherende organisatie (SBB) gericht gecommuniceerd naar publiek en media met de boodschap: niet voeren en het dier met rust laten.
Vanuit provincie Drenthe is vanaf 8 november aan beide gemeenten (Westerveld en Ooststellingwerf) verzocht om een stopverbod langs de Oude Willemsweg in te stellen. Daarmee werd beoogd de toestroom aan auto's naar het gebied, en daarmee ook gevaarlijke situaties op de weg, te verminderen. Staatsbosbeheer heeft in de eerste week van november in de percelen toegangsverbodsborden geplaatst om te voorkomen dat mensen de percelen in zouden lopen.
Vanuit provincie, terreinbeherende organisaties (SBB en NM) en gemeenten is vanaf 9 november toezicht in het gebied verhoogd. De stopverbodsborden die aanvankelijk al direct op 9 november zijn geplaatst, zijn echter een paar dagen later afgedekt of weggehaald, om vervolgens na een raadsbesluit van gemeente Westerveld twee weken later op dinsdag 21 november, weer teruggeplaatst te worden.

Sinds 22 november laat dezelfde wolf zich ook regelmatig muizenjagend zien in de weilanden nabij Elsloo, Canada en Langedijke, buiten de begrenzing van het Drents Friese Wold.

Probleemsituatie?

De situatie met wolf in Oude Willem is in beginsel geen problematische situatie in de zin dat wolf ongewoon gedrag vertoont. Vanwege de aanhoudende stroom mensen en auto's langs de weg is het echter niet ondenkbaar dat er een proces van gewenning optreedt. Wolf wordt onnatuurlijk veel en intensief blootgesteld aan mensen die onvoldoende afstand houden. Daardoor bestaat het risico dat hij zich in de toekomst wèl afwijkend gaat gedragen. Dat is in zichzelf wel een vorm van problematische situatie. Dat risico wordt extra groot als hij ook leert dat bij mensen eten te halen valt. Er hoeft maar voer gegooid te worden of die inprenting is een feit en een *probleemsituatie* wordt *probleemwolf*.

Adviesvraag

Om goed te kunnen anticiperen op het ontstaan van een serieuze probleemsituatie of erger en die zo mogelijk te voorkomen, heeft Provincie Drenthe op 17 november extern advies gevraagd aan [redacted] wolvendeskundige, voor een eerste interpretatie van de situatie en doorzicht te geven van eventuele mogelijkheden om te acteren
Daarbij is de volgende adviesvraag voorgelegd.

> *Provincie Drenthe zou graag willen weten in hoeverre hier sprake is van verstoring van wolf, wat de risico's zijn op het ontstaan van gewenning en afwijkend gedrag en welke maatregelen genomen kunnen worden om dit te voorkomen.*

Het betreft uitdrukkelijk het verzoek om een expert judgement en niet een uitvoerige analyse van het gedrag van wolf of gedetailleerd plan van aanpak.

Advies/ expert judgement

Gedrag wolf

Op basis van beeldmateriaal van sociale en reguliere media over de periode 1 – 16 november heeft [redacted] kunnen constateren dat het hier inderdaad een jonge wolf betreft die zich zelfstandig in het territorium beweegt. In gezelschap van ouderdieren leren jonge wolven zich onmiddellijk te verwijderen van mensen en zullen deze ook later in hun leven instinctief mijden. Juist de afwezigheid van de ouderdieren maakt deze wolf kwetsbaar voor foutieve inprenting tijdens ontmoetingen met mensen.
Daarbij speelt *afstand* en gedrag van mensen een belangrijke rol.

Die afstand is nu veel te klein (mensen lopen mee met wolf en geven hem geen ruimte zijn weg te vervolgen) waardoor het proces van *habituatie* (= gewenning) al is begonnen.

Het risico dat mensen deze wolf ook (gaan) lokken met voedsel (alles voor de mooie plaat) is reëel aanwezig en leidt dan tot een *voedsel geconditioneerde* wolf die heeft geleerd dat er van mensen geen gevaar uitgaat en sterker nog, dat er bij mensen voedsel te halen valt. Dit moet te allen tijde voorkomen worden.

(Ook de aanwezigheid van auto's is in dit geval een punt. Ook met de auto's wordt opdringerig gedrag vertoond (filmpje 13 november en die in Elsloo onlangs)
Wolf herkent mens daarin niet waardoor de afstand onnatuurlijk en ontoelaatbaar klein kan worden.)

Verjagen en negatieve conditionering

Inspanning vanuit de overheden moet er nu dan ook op gericht zijn om wolf te leren (weer) angstig te zijn voor mens. Deze bijsturing van gedrag vormt internationaal de kern van het management van wilde dieren die een potentieel risico vormen voor de mens.

Daarbij worden, afhankelijk hoe de situatie en het gedrag van wolf zich ontwikkelen de volgende stappen onderscheiden die alle tot doel hebben wolf weer angstig te maken voor mens:

- Verjagen / afschrikking van wolf met milde middelen: imponeren, groot maken, stenen gooien
  Deze stap is eigenlijk meer voor een onverwachte ontmoeting met een wolf die niet direct de afstand vergroot. In de situatie Oude Willem niet (meer) aan de orde/ toepasbaar.
- Afschrikking / negatieve conditionering met een gerichte prikkel (kan op geruime afstand > 50 meter?)
  - Akoestisch via knallen (alarmpistool, gastoeter)
  - Akoestisch en licht/ geur: vogelafweerpistool, rotjes/ vuurwerk, crackershells
- Afschrikking/ negatieve conditionering met pijnprikkel
  - Paintball (15 – 30 meter)
    Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel te geven, die bij correct gebruik het minste risico op letsel geeft (dit itt rubber kogels die door hoge imapctenergie wel groot risico op letsel geven)

Uitvoering

Bij de uitvoering is het van belang dat het leeraffect ook daadwerkelijk aanwezig is.
Wolf moet de (akelige) ervaring rechtstreeks kunnen koppelen aan mensen. Dat vereist dat schutter en/of andere mensen duidelijk zichtbaar zijn voor wolf.
Voor de uitvoering van aversieve conditionering is het van belang een goed doordacht stappenplan op te stellen om verschillende maatregelen in te kunnen zetten, die proportioneel zijn ten opzichte van het ongewenste gedrag.

Effecten moeten goed gemonitord in relatie tot het te bereiken doel en middelen moeten kunnen worden opgeschaald bij ongewenst resultaat, zodanig dat nog in alle redelijkheid kan worden behaald.

Rollen en verantwoordelijkheden

In deze situatie hebben we te maken met twee provincies, twee gemeenten en 1 terreinbeherende organisatie. Ten aanzien van rollen en verantwoordelijkheden:

- Terreinbeherende organisatie: gaat over eigen percelen en kan handhavend optreden tegen mensen die percelen betreden, wolf verstoren. Communicatie gericht op...
- Gemeenten: openbare orde en veiligheid → openbare weg (stopverboden, toezicht en handhaving daarop). Communicatie gericht op...
- Provincies: verantwoordelijkheid vanuit Wet natuurbescherming en bevoegd gezag inzake probleemsituaties wolf. Communicatie gericht op...

Over het management van wolven met ongewoon gedrag of brutale wolven/ probleemwolven is (inter)nationaal veel bekend. Vanuit de landen die al veel ervaring hebben met wolf in een door mensen gedomineerd landschap, of waar ontmoetingen tussen mens en wolf regelmatig voorkomen vanuit bijv toerisme (VS, Zweden, Duitsland, Italie), zijn kaders voor interventie aangegeven. Deze zijn in de Guidelines voor strikt beschermede soorten van de HR opgenomen (okt 2021). En uitgebreider toegelicht in het rapport How to deal with Bold Wolves (Reinhardt et al., 2020)

In Nederland is dit op hoofdlijnen weergegeven in de interventierichtlijnen van het IPO wolvenplan/ addendum versie april 2023. Deze interventierichtlijnen behoeven op provinciaal niveau nog uitwerking in gedetailleerdere stappenplannen.
In Drenthe is in 2023 een eerste versie van een calamiteitenplan opgesteld; deze is echter primair opgesteld met het oog op afhandeling van een reeds voorgedane calamiteit en ziet vooral ook toe op communicatielijnen vanuit gemeente en provincie bij dergelijke situaties.

Vervolgstappen
Algemene (internationaal erkende) processtappen voor interventies bij wolf met (mogelijk) afwijkend gedrag betreffen:

- *Preventie*
  Voorkomen dat sterke gewenning en/ of positieve conditionering (voedselconditionering) optreedt.
  - Betekent wolf niet benaderen, niet voeren.

- *Documenteren*: tbv (internationale) analyse, en onderbouwing juridisch spoor (verguunningen/ontheffing
  - Betekent logboek maken, informatie vergaren vanuit het veld, analyse door experts.

- *Interventie*: ingrijpen om verdere escalatie te voorkomen. Type maatrgelel is afhankelijk van de aard van de situatie en mate van afwijkend gedrag
  - Betekent verwijderen eventule aantrekkende prikkels, verjagen, afschrikken, lethale middelen toepassen

- *Informeren/ communiceren*:
  - Betekent vanaf het begin van assessmentproces informeren van het publiek en aangeven wat de logica daarvan is.
  - informeren over gedrag wolf (natuurlijk/onnatuurlijk gedrag)
  - gerichte informatie over gedragregel bij ontmoeting met wolf

Bovenstaande processtappen zijn ontleend aan de Standard Operating Procedures van de Large Carnvore Initiative Europe, 2022[1].

Concreet betekent dat voor het vervolgproces van de situatie Oude Willem/Elsloo:

- Stappenplan maken, nadenken over middelen en mensen, uitzoeken vergunningenkant en uitzetten communicatielijnen. Denk aan benodigde stappen korte termijn en die in latere fase.

  - Gepaste maatregelen benoemen
  - Alternatieven bij langs gaan, moet ook proportioneel zijn
  - Belang in de gaten houden
  - Monitoring effectiviteit en beslismomenten benoemen wanneer hoe op te schalen opschalen
  - Benoemen rollen en verantwoordelijkheden
  - Aangeven middelen
  - Uitzetten communicatielijnen: vooraf aankondigen? waar en aan wie dan.
    Of juist de stakeholders informeren en het verhaal ter plekke en na afloop klaar hebben.
    Wie treedt daarbij als spreker op?

[1] CASE-MGMT-Managing-problem-individuals-with-a-focus-on-bold-wolves.pdf (eurolargecarnivores.eu)

Plan van aanpak Wolf - Oude Willem

Probleem: Wolven zijn schuw voor mensen. Dit wordt ze op jonge leeftijd aangeleerd door de ouders en zorgt er voor dat er geen confrontaties tussen wolven en mensen ontstaan.
Internationaal wordt er doorgaans een afstand van 100m aangehouden als maat waarop een (volwassen) wolf zich dient terug te trekken bij het zien van een mens. In een door mensen gedomineerd cultuurlandschap waar wolf- mens ontmoetingen vaker voorkomen kan die afstand 50 – 70 meter bedragen.
Een afstand van minder dan 50 meter duidt op een proces van gewenning bij betreffende wolf.
In Oude Willem is een jonge onervaren wolf in zijn eentje gericht op jacht naar muizen. Daarbij komt de wolf dichtbij de openbare weg en steekt deze vervolgens ook over. De wolf ziet de fotografen, die massaal op de openbare weg staan om de muizende wolf vast te leggen, niet als gevaar en de afstand tussen mens en wolf is daarbij vaak te klein. (onder de 50 m en incidenteel < 10 m).
Dit wil niet zeggen dat dat deze wolf gevaarlijk of geïnteresseerd is in mensen, maar deze situatie kan in de toekomst problematisch worden als deze wolf zijn schuwheid voor mensen daadwerkelijk verliest of zelfs leert dat er voedsel bij mensen te halen valt. Op dit moment hebben wij geen inzicht in hoeverre de wolf gelokt is met voedsel. Maar het risico dat dit vroeg of laat gebeurt is groot.
Een wolf die op jonge leeftijd gevoerd wordt is in potentie een probleemwolf. Dit kan tot gevaarlijke situaties voor zowel mensen als de wolf zelf leiden.
Om dit te voorkomen is het nodig om met gepaste maatregelen het gedrag van wolf bij te sturen.

Doel van de aanpak: Wolf door het uitvoeren van gerichte milde acties weer schuw maken voor de mens.

Periode van handelen: Vanaf week 50; 2023 indien wolf aanwezig isAfhankelijk van de reactie van de wolf kunnen maatregelen herhaald worden of moet er worden opgeschaald.

Uitvalsbasis: Onderkomen van Staatsbosbeheer aan de Bosweg.

Uitvoering trede 1 en 2 van het stappenplan:
Indien de wolf weer op muizenjacht is langs de Oude Willemseweg gaan we met vier/vijf personen naar het gebied in een auto die zichtbaar van de overheid (Provincie/Staatsbosbeheer) is. Bij voorkeur wordt dit gedaan door mensen van beide provincies en Staatsbosbeheer. De taken, vooral: wie gaat de actie uitvoeren en wie gaat er filmen, worden van tevoren verdeeld.
Parkeren van de auto kan bij voorkeur op de zandweg aan de Oude Willemseweg of aan de zijkant, in de berm.
De passagiers stappen uit en mengen zich onder de fotografen. De situatie wordt toegelicht en ook de uitvoering van de acties. Er wordt medewerking van de groep gevraagd.
De situatie wordt ter plekke in het veld beoordeeld en via beeldtelefoon zoveel mogelijk afgestemd met experts (/ en ?)

Op het moment dat de wolf zich -al muizenjagend- binnen een afstand van 40-50m van de groep mensen begeeft stapt één persoon uit de groep richting wolf en maakt zich kenbaar door luid in de handen te klappen. Deze stap is van belang om er zeker van te zijn dat deze wolf zich bewust is van betreffende persoon en de groep mensen daarachter. Alleen dan ontstaat er een leereffect vanuit de te nemen actie.
Wanneer de wolf laat zien dat hij mens en groep waarneemt (daarbij hoeft hij niet rechtstreeks mensen aan te kijken!) maar verder niet reageert, of slechts over korte afstand wegloopt, volgt de verjaagactie met gastoeter.

In de situatie Oude Willem zal de wolf vluchten richting het bos. Van belang is dat hij daarin niet belemmerd wordt. Afschrikking zal dan ook altijd vanuit de weg (met mensen) richting wolf moeten plaatsvinden en niet vanuit de bosrand.

De actie en de reactie moeten goed worden gedocumenteerd. Daarvoor zullen twee van de passagiers filmen met de telefoon de reactie van de wolf.

Scenario 1: Wolf loopt weg .....
Wolf reageert verschrikt en loopt weg : resultaat bereikt. Vertrekken van de locatie.
Het liefst willen we dat hij echt uit het zicht verdwijnt. En ook weg blijft. Wat ver genoeg is hangt af van context en moet op het moment in het veld worden bezien)
Filmopnames worden geanalyseerd door wolvenexpert.
In de periode daarna monitoren/observeren of de wolf daarna mensen mijdt. Mogelijk moet dezelfde actie later in de tijd nogmaals herhaald worden.

Scenario 2: Wolf niet onder de indruk
Wolf loopt niet weg, of loopt weg maar kijkt om, blijft vervolgens weer staan of komt weer terug: boodschap herhalen met gastoeter.
Afhankelijk van de reactie en beoordeling in het veld kan het zijn dat besloten wordt om enkele dagen later dezelfde actie opnieuw uit te voeren indien wolf hier of elders opduikt.
Het kan ook zijn dat de situatie in het veld ertoe leidt dat er direct danwel één of twee dag later een follow-up nodig is in de vorm van een verjaagactie met gastoeter in combinatie met afschrikking via licht en geur van kruiddamp (vuurwerk) . Geluid + geur moeten zorgdragen voor negatieve impact wolf.

Wolf rent weg of is nog steeds niet onder de indruk. In beide gevallen vertrekken van de locatie.

Indien de wolf ook niet onder de indruk is van de tweede actie (gastoeter + vuurwerk), dan met alternatieve aanpak komen en opschalen naar bijvoorbeeld paintball.

Vragen:
-De Oude Willemseweg ligt voor een deel op Fries grondgebied en een deel is Drents. Moet hier onderscheid in gemaakt worden? Kunnen dezelfde mensen de acties in beide provincies met de wolf uitvoeren?
-Kan deze actie ook worden uitgevoerd buiten de Oude Willem in de bekende gebieden waar hij ook regelmatig opduikt? Omgeving Elsloo ?
-Welke personen gaan de acties uitvoeren? Hoe kunnen deze personen zo goed mogelijk worden beschermd tegen negatieve aandacht sociale media.

Ecologische aspecten:
In overleg met [redacted]

Juridische onderbouwing:
Vanuit zorgplicht Wet Natuurbescherming wordt escalatieladder gehanteerd.
Eerste stappen kunnen zonder ontheffing, er zijn geen alternatieven, heeft geen invloed op afbreuk gunstige stand van instandhouding van de soort, wel wettelijk belang. Belang van openbare orde en veiligheid in de toekomst/bescherming van deze individuele wolf. Bescherming Flora en Fauna?

Ook eerste stappen hier vermelden tav mensen; parkeerverbod, mensen aanspreken.

CONCEPT

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij 100 m/ 50 m [redacted] tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen (frequentie en afstand?)		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)	Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / [redacted] onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?) zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb. ~~overleg parket~~		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2:	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket Geen fysiek effect, e intensiteit en de duur		Door deskundige die objectief waarnemingen	mogelijk aan orde

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen [bij voorkeur nog meer mensen.

Met opmerkingen [De eerste stap moet je nemen. Waarom wordt deze niet genomen? Kan dat (ecologisch) voldoende worden onderbouwd?

Met opmerkingen [Gelderland heeft in zijn vergunningsvoorwaarden voor paintball opgenomen dat deze stap altijd voorafgaand aan inerventie genoemen moet worden om (nogmaals) te bevestigen dat betreffende wolf inderdaad afwijkend gedrag vertoont.

Is hier met dezelfde reden opgenomen. Dus dit sowieso als soort waarschuwing voor volgende stappen doen.

Maar de fase dat dit als effectief middel kan worden gebruikt is waarschijnlijk al voorbij, getuige de verklaringen van Staatsbosbeheer.

Met opmerkingen [Voordat een stap verder kan, zal er een ecologische beoordeling moeten zijn van een expert dat de stap geen effect heeft en dat men kan opschalen.

Met opmerkingen [Ja, observeren en documenteren van reactie is van belang. Bij voorkeur ook op film mede m.o.o. internationale evaluatie en doorontwikkeling.

Met opmerkingen [wat bedoel je met zodra? Ik weet niet of je hier een afstandscriterium aan kunt koppelen. Het gaat erom dat wolf hevig schrikt en de relatie tussen akelige ervaring (in dit geval geluid) en aanwezigheid van mensen legt.

Met opmerkingen [Deze middelen zijn niet vrij te gebruiken maar wel vrij te verkrijgen. Er is een risico dat men het als acceptabel ziet. Politie zal niet heel snel handhaven op gebruik omdat zij het moeten zien. Vanuit de Wnb zouden wij daar dus een signaal afgeven dat het kan.

Met opmerkingen [Ja, denk dat we moeten voorkomen dat 'men' het voorbeeld dan eigenhandig gaat volgen. Dus deze stap toch te voorzien van stevige ecologisch-juridische onderbouwing en communicatie klaar hebben?

Met opmerkingen [Dit moet ecologisch worden bevestigd door een deskundige.

	-Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)		**Als geen effect, niet herhalen, naar stap 4!**	zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.		kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 ~~à~~of wolf vertoont afwijkend gedrag de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	Paintball met een neutrale kleur (aansluiten bij de kleur van de wolf?)	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6 ~~NB~~ Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar **6***	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit narcose)	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb Wet natuurbescherming Wet dieren Verdoven = dierproef		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

Met opmerkingen [ ] Ecologische onderbouwen

Met opmerkingen [ ] voorbeeld Gelderland: kleurloos. Betekent wel dat we hem daarna niet heel makkelijk in het veld op afstand kunnen identificeren, maar dat is ook niet het doel.
Wij hebben geen afwijkende kleurstellingen bij wolf (zwart/ wit zoals in VS)

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmerkingen [ ] Of een deskundige van de politie of dierenarts?

Met opmerkingen [ ] Nader onderbouwen hoe, wat, wie en welk ecologisch corrigerend effect dit heeft door een deskundige.

Met opmerkingen [ ] Ja kan worden opgesteld, maar rechtvaardiging staat en valt met beoordeling situatie in het veld.

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

NB bovenstaand schema moet gezien worden als een levend/ lerend document. Het geeft een overzicht van (mogelijke)situaties en geeft handreikingen voor handelingswijzen.
Het is niet in beton gegoten. Op maat beoordeling blijft nodig door ter zake kundigen, Vooral beoordeling van gedrag en reactie op interventie zal in het veld moeten plaatsvinden alvorens een bepaalde actie te herhalen of op te schalen.

Ecologische aspecten:
In overleg met [redacted]

Juridische onderbouwing:
Vanuit zorgplicht Wet Natuurbescherming wordt escalatieladder gehanteerd.
Eerste stappen kunnen zonder ontheffing, er zijn geen alternatieven, heeft geen invloed op afbreuk gunstige stand van instandhouding van de soort, wel wettelijk belang. Belang van openbare orde en veiligheid in de toekomst/bescherming van deze individuele wolf. Bescherming Flora en Fauna?

Ook eerste stappen hier vermelden tav mensen; parkeerverbod, mensen aanspreken.

CONCEPT

Fase	Gedrag wolf	Doel maatregel	Maatregel	Middel	Uitvoering door altijd de uitvoerder voor de wolf in beeld	Juridische borging	Communicatie wat, wanneer, aan wie, door wie?	Monitoring / observatie	Fase proces 4 dec 2023
1	Wolf vertoont natuurlijk gedrag, heeft mensen niet door, maar is te dichtbij **NB** omschrijf te dichtbij 100 m/ 50 m [redacted] tussen 50 – 100 meter, niet onder 50 meter	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	1e stap verjagen door imponeren	mensen, handen klappen (frequentie en afstand?)		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.	Publiekscommunicatie om ruimte te geven aan wolf (eigenlijk in fase 0)	Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	voorbij
2	Omschrijving aanleiding voor tweede stap in gedrag en tijd: Bijv wolf vertoont natuurlijk gedrag, negeert ogenschijnlijk mens en is te dichtbij / [redacted] onderscheid: verblijft hij te dicht bij / komt hij te dicht bij op weg naar een doel (oversteken) Maar mijdt zo goed als mogelijk contact (gegeven de situatie) denk aan oversteken weg etc	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	2e stap verjagen door geluid (herhaling mogelijk nodig)	gastoeters/ (rotjes?) zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		als waarschuwing voor stap 2, 3 en 4 De intensiteit en de duur van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb. ~~overleg parket~~		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	aan de orde
3	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen door middel 2:	Voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag	3e verjagen geluid/ kruit/licht	vuurwerkpistool / vogelafschrikpistool	Wie mag dat? Via verlof politie	overleg parket Geen fysiek effect, e intensiteit en de duur		Door deskundige die objectief waarnemingen	mogelijk aan orde

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkingen [redacted] bij voorkeur nog meer mensen.

Met opmerkingen [redacted] De eerste stap moet je nemen. Waarom wordt deze niet genomen? Kan dat (ecologisch) voldoende worden onderbouwd?

Met opmerkingen [redacted] Gelderland heeft in zijn vergunningsvoorwaarden voor paintball opgenomen dat deze stap altijd voorafgaand aan inerventie genoemen moet worden om (nogmaals) te bevestigen dat betreffende wolf inderdaad afwijkend gedrag vertoont.

Is hier met dezelfde reden opgenomen. Dus dit sowieso als soort waarschuwing voor volgende stappen doen.

Maar de fase dat dit als effectief middel kan worden gebruikt is waarschijnlijk al voorbij, getuige de verklaringen van Staatsbosbeheer.

Met opmerkingen [redacted] Voordat een stap verder kan, zal er een ecologische beoordeling moeten zijn van een expert dat de stap geen effect heeft en dat men kan opschalen.

Met opmerkingen [redacted] Ja, observeren en documenteren van reactie is van belang. Bij voorkeur ook op film mede m.o.o. internationale evaluatie en doorontwikkeling.

Met opmerkingen [redacted] wat bedoel je met zodra? Ik weet niet of je hier een afstandscriterium aan kunt koppelen. Het gaat erom dat wolf hevig schrikt en de relatie tussen akelige ervaring (in dit geval geluid) en aanwezigheid van mensen legt.

Met opmerkingen [redacted] Deze middelen zijn niet vrij te gebruiken maar wel vrij te verkrijgen. Er is een risico dat men het als acceptabel ziet. Politie zal niet heel snel handhaven op gebruik omdat zij het moeten zien. Vanuit de Wnb zouden wij daar dus een signaal afgeven dat het kan.

Met opmerkingen [redacted] Ja, denk dat we moeten voorkomen dat 'men' het voorbeeld dan eigenhandig gaat volgen. Dus deze stap toch te voorzien van stevige ecologisch-juridische onderbouwing en communicatie klaar hebben?

Met opmerkingen [redacted] Dit moet ecologisch worden bevestigd door een deskundige.

	-Loopt steeds eindje weg maar blijft staan/keert om en blijft kijken, komt weer naderbij, en/of - vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag (kan ook op andere locatie zijn)		**Als geen effect, niet herhalen, naar stap 4!**	zodra niet in nabijheid van wolf (afstand…) en welke frequentie?		van het middel is zodanig dat het geen effect heeft op de overlevingskansen en het voorplantingsvermogen van de wolf. Daarmee is geen sprake van "verstoring" als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb.		kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
4	Wolf laat zich niet of nauwelijks verjagen, door stap 3 ~~à~~of wolf vertoont afwijkend gedrag de associatie pijnprikkel / mens kan even duren voordat die duidelijk gelegd is. Daartoe enkele malen goed treffen) -Vertoont daaropvolgende dagen zelfde gedrag: maw situatie dat wolf onnatuurlijk blijft blootgesteld aan mensen duurt voort, Of (Optreden tegen mens of wolf, Wie nadert wie?) -Wolf komt te dichtbij/ blijft dichtbij komen (< 30m), herkent mensen als zodanig en/ of toont interesse : Dit is overduidelijk de aanloop naar problemen) Maar nog steeds te corrigeren.	Corrigeren afwijkend gedrag	4e afschrikken met pijnprikkel	Paintball met een neutrale kleur (aansluiten bij de kleur van de wolf?)	Jachtaktehouder korte training nodig	overleg parket? / ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
5	Wolf vertoont gedrag (na enige tijd en/of elders) opnieuw Beoordeling gedrag van belang ivm tekenen van verlies schuwheid, voedselconditionering / agressiviteit Bepaalt stap 5 of stap 6 ~~NB~~ Zenderen is vanaf punt 3 al inzetbaar / te verdedigen beoordeling noodzakelijk naar mate van interesse noodzakelijk voordat opgeschaald wordt naar **6***	Corrigeren afwijkend gedrag	5e afschrikken met pijnprikkel en heftige ervaring	verdoven/ zenderen (schrik aanjagen, pijnprikkel geven bij bijkomen uit narcose)	Benodigde licenties voor verdoven? zenderen door:	ontheffing/vergunning noodzakelijk, er is een fysiek effect met risico's. Er is sprake van een verstoring als bedoeld in artikel 3.5 lid 2 Wnb Wet natuurbescherming Wet dieren Verdoven = dierproef		Door deskundige die objectief waarnemingen kan vastleggen en kan instemmen met volgende stap. Fysieke aanwezigheid vereist.	
6	Wolf blijft mensen naderen (na enige tijd en/of elders), vertoont opnieuw en in versterkte mate afwijkend gedrag. Afwijkend is bedel gedrag, intimiderend gedrag, mensen naderen onder 3 x lichaamslengte(neigt naar agressie) De 'lichaamstaal" taal van zowel wolf als mens zijn hierin bepalend.	Verwijderen probleemwolf	6e lethaal ingrijpen * NB geldt niet voor natuurlijk gedrag in nabijheid mensen			Ontheffing/ vergunning Wet natuurbescherming			

Met opmerkingen [ ] Ecologische onderbouwen

Met opmerkingen [ ] voorbeeld Gelderland: kleurloos. Betekent wel dat we hem daarna niet heel makkelijk in het veld op afstand kunnen identificeren, maar dat is ook niet het doel.
Wij hebben geen afwijkende kleurstellingen bij wolf (zwart/ wit zoals in VS)

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

Met opmerkingen [ ] Of een deskundige van de politie of dierenarts?

Met opmerkingen [ ] Nader onderbouwen hoe, wat, wie en welk ecologisch corrigerend effect dit heeft door een deskundige.

Met opmerkingen [ ] Ja kan worden opgesteld, maar rechtvaardiging staat en valt met beoordeling situatie in het veld.

Met opmaak: Regelafstand: Meerdere 1,2 rg

NB bovenstaand schema moet gezien worden als een levend/ lerend document. Het geeft een overzicht van (mogelijke)situaties en geeft aanwijzingen voor handelingswijzen.
Het is niet in beton gegoten. Op maat beoordeling blijft nodig door ter zake kundigen, Vooral beoordeling van gedrag en reactie op interventie zal in het veld moeten plaatsvinden alvorens een bepaalde actie te herhalen of op te schalen.

Date : 6-12-2023 13:58:56
From : "Jordan Jumelet" @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl @drenthe.nl @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image002.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;

Hallo allen,

De wolf in Oude Willem houdt de gemoederen nog steeds bezig. Naar aanleiding van het advies van de wolvenkenner heb ik overleg gehad met over de uitkomsten daarvan en wat vervolgstappen voor ons zijn.

Even kort door de bocht geredeneerd: deze wolf is gewend geraakt aan de mens en er moeten maatregelen worden getroffen om hem weer te 'ontwennen'. Om dit laatste voor elkaar te krijgen is er een escalatieladder van opeenvolgende maatregelen die oplopen in zwaarte.
Stap 1 en volgens mij ook 2 zouden daarbij zonder ontheffing kunnen, daarna is dit niet meer het geval.

Voordat wij echter gaan handelen dan is het van belang dat Egbert geïnformeerd wordt over de mogelijk te nemen stappen. Als hij dan aangeeft wat er zou moeten gebeuren moet hij dit afstemmen in het college en pas dan gaan we handelen.
Om Egbert goed te informeren is het volgende van belang:

- Wat betekent het advies van de wolvenkenner?
  - Hierbij van belang: verplicht dit ons tot handelen? Of is dit wenselijk? Dat is voor mij nog niet helder. Want op basis waarvan zouden wij dan verplicht zijn te handelen (hiermee bedoel ik de wolf weer 'ontwennen')?
  - Als er gehandeld moet worden, is het advies dan dat wij dit zelf doen of vragen we hiervoor een externe partij?
- Als er gehandeld moet worden en wij zijn de partij die handelen, dan graag op basis van de escalatieladder aangeven wat er juridisch voor nodig is om de actie uit te voeren (wel/geen ontheffing) en eventuele juridische consequenties van dit handelen. Volgens mij hebber en dit al in beeld.
- Wat is ons advies hoe te handelen?

Pas als Egbert op basis van bovenstaande informatie het college heeft meegenomen en het college daar een standpunt over heeft ingenomen gaan wij over tot actie.

Tot slot: wordt er al nagedacht over dit soort situaties in de toekomst? Want met de komst van meer wolven kunnen we verwachten dat iets dergelijks vaker gaat gebeuren. En hoe willen we dan handelen? Hoe voorkomen we bijvoorbeeld dat een wolf gewend raakt en wat verwachten we daarin van gemeenten en eventuele andere partijen.
@ : als dit er niet is dan dit graag uitwerken. Vervolgens vraagt dit ook afstemming met de Drentse gemeenten. Hierbij kunnen ze dan ook geïnformeerd worden over de escalatieladder en wie er dan aan de lat staan om te handelen, in het geval een wolf wel gewend raakt. Op deze manier is voor iedereen de handelswijze duidelijk.

Met vriendelijke groet,

Jordan Jumelet
Landelijk Gebied
Manager

provincie Drenthe

+31 592
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

provincie Drenthe

Date : 5-12-2023 13:30:31
From : @drenthe.nl
To : @drenthe.nl, @drenthe.nl, @drenthe.nl, drenthe.nl, @drenthe.nl @drenthe.nl, @drenthe.nl
Subject : RE: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Attachment : image001.png;image003.png;image004.png;image005.png;image006.png;image007.png;image008.png;

Dag allen,

en ik hebben gezamenlijk gekeken naar de ladder en daar een advies op gegeven. Wij kritisch op het doorlopen van de verschillende stappen en zien de noodzaak om daarbij goed deskundigen advies in te winnen. Daarnaast komen wij tot de conclusie dat vanaf stap 4 het kantelpunt zien naar een ontheffing vanwege de fysieke risico's voor de wolf. Ook stap drie mag lichtvaardig worden genomen gelet op de procedures in Gelderland en de onderbouwingen die dat vereist.

Tot slot willen wij meegeven deze ladder door huisadvocaat te laten tegentoetsen. Stap 1 en 2 zou tot die tijd wel kunnen, verdere escalatie adviezen wij terughoudendheid naast vereiste ecologische onderbouwing.

Groet,
en

Van: @drenthe.nl>
Verzonden: maandag 4 december 2023 16:15
Aan: @drenthe.nl>; @drenthe.nl> @drenthe.nl>; @drenthe.nl> <l.dejager@drenthe.nl>; @drenthe.nl>; @drenthe.nl>
Onderwerp: Escalatieladder Wolf Oude Willem
Urgentie: Hoog

Wolfcollega's,

Hierbij stuur ik jullie de link naar het document met de escalatieladder. heeft hiervoor een voorzet gedaan. Lezen jullie ook mee svp, verbeteringen zijn natuurlijk zeer welkom!

Aan het document moet de juridische onderbouwing nog worden toegevoegd. Ik heb hiervoor een kleine aanzet gedaan met als doel om de juristen onder ons te prikkelen om hier wel een juridisch goed stuk van te maken.

Ook de ecologische aspecten moeten nog onderdeel worden van het complete verhaal. Lijkt mij een klusje voor in samenwerking met

jij kunt op basis hiervan al wat tekst produceren op het moment dat er door inwoners/media naar gevraagd wordt.

escalatieladder situatie Oude Willem 04122023.docx

Met vriendelijke groet,

provincie Drenthe

+31 592
werkdagen: maandag t/m vrijdag

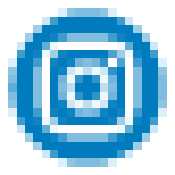
Westerbrink 1 | Postbus 122, 9400 AC Assen
+31 592 365555 | post@drenthe.nl
www.provincie.drenthe.nl
Volg ons op

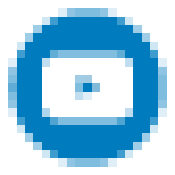
Dit bericht en de bijgevoegde bestanden zijn vertrouwelijk en alleen bestemd voor de geadresseerde(n).
Indien u dit bericht niet in goede staat ontvangt, waarschuw dan de afzender.

Toelichting stappenplan situatie wolf Oude Willem / Elsloo

05122023/

Stappenplan/escalatieladder

Het stappenplan heeft de vorm van een escalatieladder en geeft enkel in grote lijnen aanwijzingen voor handelingswijze in bepaalde situaties. Dit is niet in beton gegoten en niet per definitie voor toekomstige situaties met (deze of andere) wolven van toepassing.
Per geval beoordeling van de situatie door ter zake kundigen blijft altijd noodzakelijk voordat er een actie ondernomen wordt richting wolf. Dat geldt ook voor de reactie op een interventie en de ontwikkeling van de situatie daarna.

In hoofdlijnen is de escalatieladder bedoeld om tijdig te kunnen ingrijpen en escalatie van de situatie naar een niveau waarop zwaardere middelen moeten worden ingezet, te vermijden.
Doel van elk ingrijpen is dan ook om een volgende stap in de escalatieladder te voorkomen. Hoe langer gewacht, hoe hoger in de ladder er moet worden ingegrepen, hoe zwaarder de ecologisch/ juridische onderbouwing, en ook hoe zwaarder de verantwoording dat niet eerder gehandeld is.

Het gaat er bij de te volgen stappen telkens om dat de doelen van de interventie helder moeten zijn met het oog op de proportionaliteit en effectiviteit van de maatregelen. (Dat is ook van belang voor de juridische onderbouwing.)

Te onderscheiden doelen van interventie:

a. Voorkomen van ontwikkeling sterke gewenning/voedselconditionering en daarmee afwijkend gedrag.
b. Ombuigen van al aanwezig afwijkend gedrag.

In de praktijk kan blijken dat gedrag van wolf niet helemaal eenduidig is en maatregel op beide doelen toeziet.

Vragen voor juristen

Waar ligt de grens tussen ontheffingsvrij en -plichtig handelen?

In de situatie dat er vanuit wolf (nog) geen afwijkend gedrag is vastgesteld, kan dan zonder ontheffing met gepaste (lichte maatregelen) worden ingegrepen om ontstaan van problematisch gedrag in de toekomst te voorkomen?
Het is dus ingrijpen, niet vanwege problematisch gedrag, maar om problemen in de toekomst te voorkomen. Aanleiding om dat te doen ligt in de situatie dat mensen geen afstand houden en er een verhoogde blootstelling van wolf aan mens plaatsvindt.

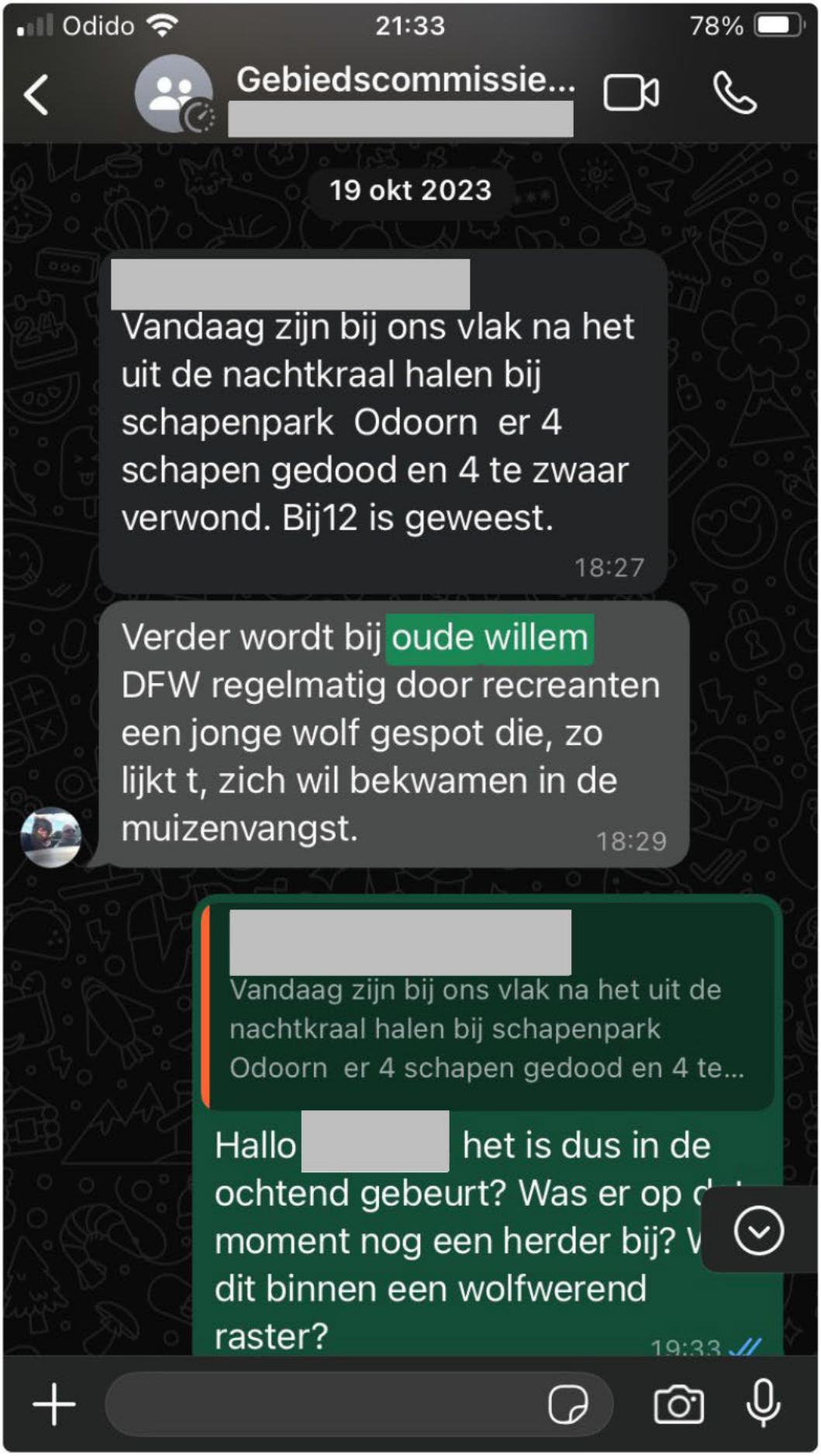
Ecologische context

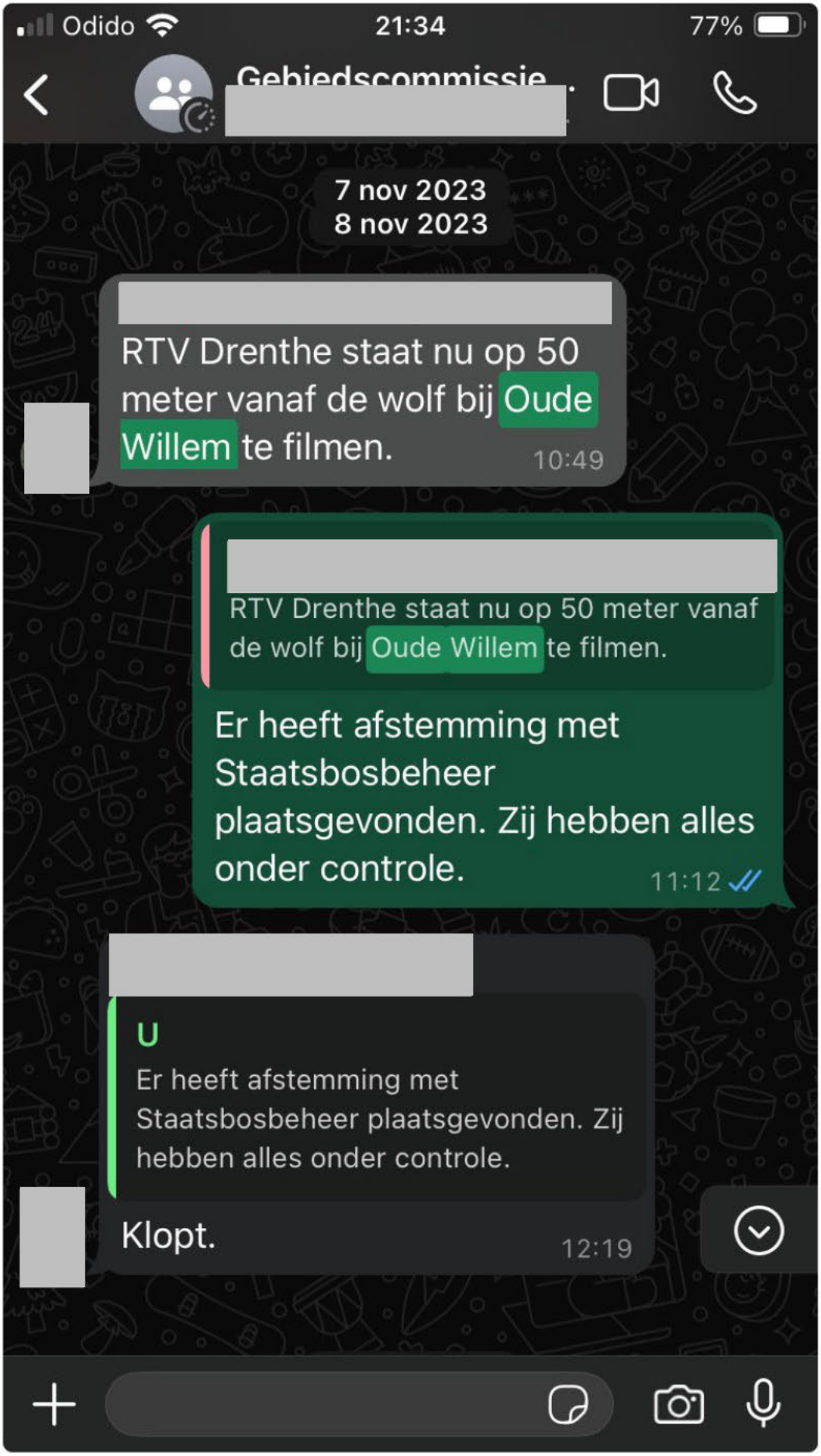
- Problemen met wolven ontstaan door habituatie (gewenning) aan mensen, vaak in combinatie met voedselconditionering (beloning voor niet wegrennen in de vorm van voedsel).
- Het risico op het ontstaan van zo'n situatie doet zich vooral voor in de periode dat een jonge wolf zonder volwassen soortgenoten zijn leefgebied gaat verkennen, en niet van volwassen wolven kan leren hoe te reageren op mensen.
- Bij een wolf die (in jonge jaren) geleerd heeft dat er van mensen geen gevaar uitgaat en dat er zelfs voedsel te krijgen is, is het risico groot dat hij vroeg of laat problematisch gedrag gaat vertonen.
- Zo'n wolf houdt geen afstand van mensen, of blijft onnatuurlijk lang hangen in de buurt van mensen waardoor er met toedienen van pijnprikkels *fors moet worden ingegrepen* om dit gedrag weer bij te buigen (= aversieve conditionering mbv paintball of verdoven/zenderen.)
- In het geval zo'n wolf ook gaat bedelen om voedsel, maar niets krijgt, ontstaat het risico op bijtincidenten. Voor een wolf met dit gedrag rest enkel *lethaal ingrijpen*.

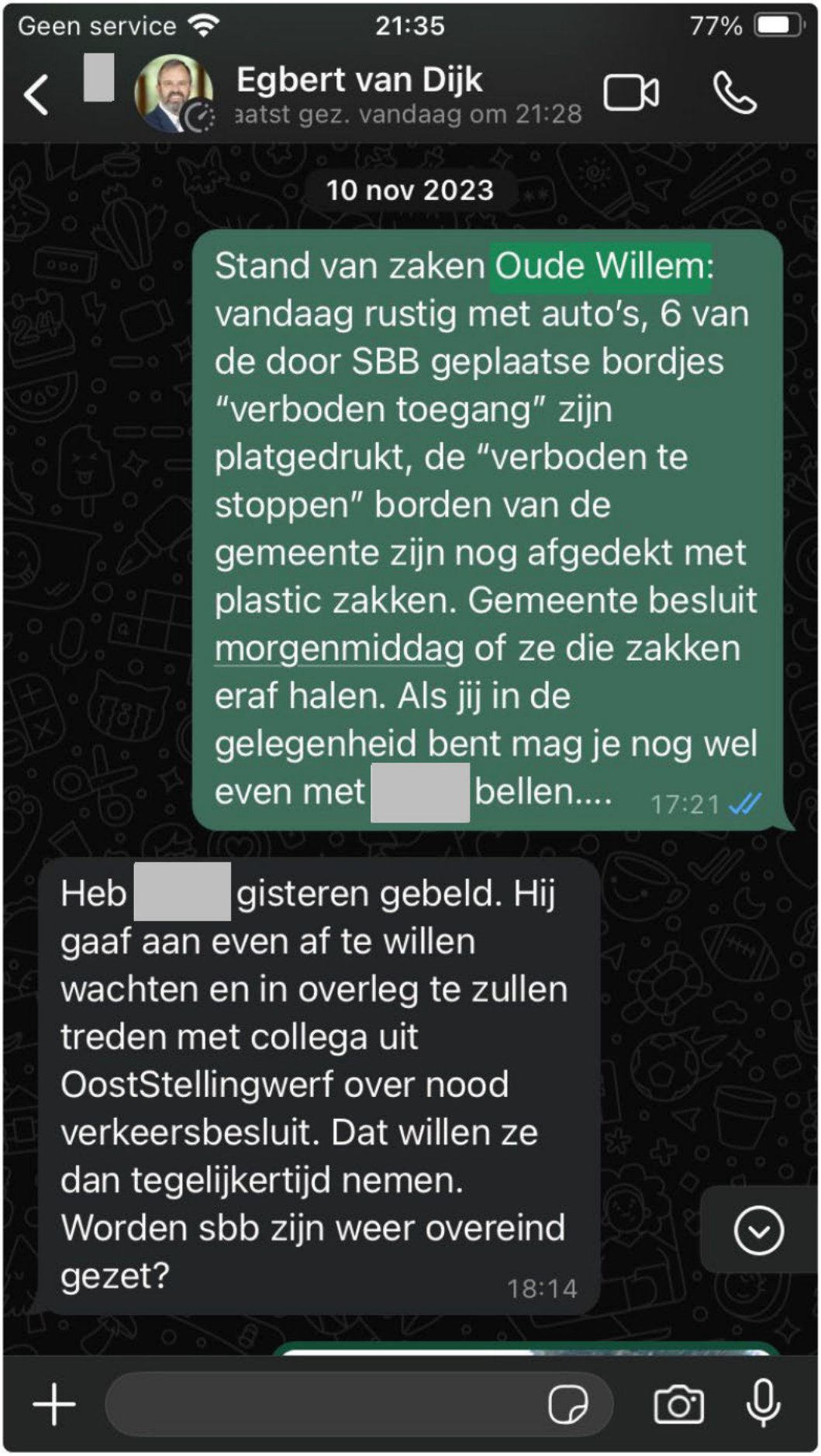
Centrale vraag is dan ook welke rechten en plichten heeft provincie om op voorhand met *milde middelen* in te grijpen op het moment dat zich een situatie voordoet die bij voortduring daarvan steeds grotere risico's op zwaarder ingrijpen in de toekomst geeft?

Onderliggende vragen:

- Wat noemen we milde middelen en wat is niet meer mild?
    - Is dat te koppelen aan het doel van de maatregel? Maw voorkomen ontwikkeling afwijkend gedrag in de toekomst, dan wel corrigeren van vastgesteld afwijkend gedrag?
    - Of kan dat gekoppeld worden aan niet- invasief / invasief ingrijpen? Of aan potentie op letsel?
        - Niet invasief: imponeren / angst aanjagen via visuele/ akoestische middelen al dan niet in combinatie met (brand/kruit)geur. (stappen 1 t/m 3 incl. vuurwerkpistool)
        - Invasief: het letterlijk raken van het dier, pijnprikkels toedienen via paintball/ verdoving/ doden.
            - **NB** het gooien met stenen of stokken kan pijnprikkels geven, maar is als maatregel in deze situatie ongeschikt.
            - Of doet bovenstaande er allemaal niet toe moeten we gewoon in alle gevallen de juridisch-ecologische afweging aan het beschermingskader van de Wet natuurbescherming maken?
- Hoe verhoudt zich ingrijpen bij wolf zich tot ingrijpen op gedrag van mensen?
    - Is het nodige gedaan?
    - Kan dat überhaupt in deze setting en is dat aan ons?
    - Moet dit worden onderbouwd voor stappen die ontheffing vereisen (alternatievenafweging)?

Odido
21:33
78%
Gebiedscommissie...
19 okt 2023
Vandaag zijn bij ons vlak na het uit de nachtkraal halen bij schapenpark Odoorn er 4 schapen gedood en 4 te zwaar verwond. Bij12 is geweest.
18:27
Verder wordt bij oude willem DFW regelmatig door recreanten een jonge wolf gespot die, zo lijkt t, zich wil bekwamen in de muizenvangst.
18:29
Vandaag zijn bij ons vlak na het uit de nachtkraal halen bij schapenpark Odoorn er 4 schapen gedood en 4 te...
Hallo het is dus in de ochtend gebeurt? Was er op d moment nog een herder bij? W dit binnen een wolfwerend raster?
19:33

Odido
21:34
77%
Gebiedscommissie
7 nov 2023
8 nov 2023
RTV Drenthe staat nu op 50 meter vanaf de wolf bij Oude Willem te filmen.
10:49
RTV Drenthe staat nu op 50 meter vanaf de wolf bij Oude Willem te filmen.
Er heeft afstemming met Staatsbosbeheer plaatsgevonden. Zij hebben alles onder controle.
11:12
U
Er heeft afstemming met Staatsbosbeheer plaatsgevonden. Zij hebben alles onder controle.
Klopt.
12:19

Geen service
21:35
77%
Egbert van Dijk
aatst gez. vandaag om 21:28
10 nov 2023
Stand van zaken Oude Willem: vandaag rustig met auto's, 6 van de door SBB geplaatse bordjes "verboden toegang" zijn platgedrukt, de "verboden te stoppen" borden van de gemeente zijn nog afgedekt met plastic zakken. Gemeente besluit morgenmiddag of ze die zakken eraf halen. Als jij in de gelegenheid bent mag je nog wel even met [redacted] bellen.... 17:21
Heb [redacted] gisteren gebeld. Hij gaaf aan even af te willen wachten en in overleg te zullen treden met collega uit OostStellingwerf over nood verkeersbesluit. Dat willen ze dan tegelijkertijd nemen. Worden sbb zijn weer overeind gezet? 18:14

Geen service 21:36 76%

3 Egbert van Dijk

aatst gez. vandaag om 21:28

18:25

Ooo... zo . Wat achterlijk zeg!

18:27

Hufterig 😭 18:28

21 nov 2023

Heb begrepen dat college Westerveld akkoord is met

Odido 21:37 76%

3 Egbert van Dijk
laatst gez. vandaag om 21:28

Ooo... zo . Wat achterlijk zeg!
18:27

Hufterig 😭 18:28

21 nov 2023

Heb begrepen dat college Westerveld akkoord is met stopverbod Oude Willem
10:00

👍

Geen service
21:38
75%
bang-voor-de-wolf - In België kan dit 🤷‍♀️
18:39
Hier staat het wel.....zal het aan sturen
18:47
www.ooststellingwerf.nl
https://www.ooststellingwerf.nl/tijdelijk-stopverbod-oude-willem
www.ooststellingwerf.nl
https://www.ooststellingwerf.nl/tijdelijk-stopverbod-oude-willem
18:47
Bericht is van gisteren 18.00 uur
18:56
contact collega straks in die gemeente.
19:10
Ik laat het even bij hun
19:10
Prima
19:14
11 nov 2023

Geen service
21:39
75%
kunnen krijgen. Probeer het zometeen om 14 uur nog wel een keer. Ga die kant maar op hoor. Moet je nog even bij de eigenaar aankondigen dat jij nog even langs gaat?
13:42
Ok, ga ik er naar toe. Eigenaar woont daar niet in de buurt. Ga er gewoon heen.
13:44
Als je nog tijd hebt mag je ook nog wel even bij Oude Willem kijken....
14:03
Heb contact kunnen krijgen met
14:29

Odido
21:41
75%
Jordan Jumelet
laatst gez. vandaag om 21:02
15 nov 2023
Heb jij om 11 uur even tijd om samen met
(Egbert) om de tafel te zitten over situatie wolf Oude Willem?
09:52
werkt thuis, dus dat wordt dan bellen of via Teams...
09:56
Nee 11 uur lukt niet
09:57
Kan pas vanmiddag rond 14 uur
09:57
E0 68 is nog vrij
14:09
18 nov 2023
Foutje. Ik drukte te snel
09:44
21 nov 2023

Odido 21:42 74%

laatst gez. 26 aug 2024

Drukte Oude Willem 16:04

17 nov 2023

Ben niet veel verder gekomen met afstemmen toezichthouders/ handhavers, mijn contactpersonen hebben al weekend... 😢 16:44

21 nov 2023

We hebben de eerste reactie binnen van de dierecoloog die de situatie Oude Willem heeft

Odido
21:43
74%
[redacted]
laatst gez. 26 aug 2024
21 nov 2023
We hebben de eerste reactie binnen van de dierecoloog die de situatie Oude Willem heeft beoordeeld. Hij geeft aan dat het in de huidige situatie wachten is op problemen; ongewenste situatie. Wolf en mens komen te dicht bij elkaar. Zijn advies zet hij zsm op papier.
09:07
Vanmiddag is er regie overleg met politie en natuurboa's. Daar ga ik naar toe met als doel afspraken te maken over de situatie Oude Willem. Ook wordt ik nog teruggebeld door Veiligheidszorg Drenthe over de inzet van Domein 1 Boa's.
09:51
Top college is akkoord op stopverbod ben nu bezig met Ooststellingwerf of wij borden weer op hun grond mogen

Odido
21:44
73%
3
laatst gez. 26 aug 2024
Top college is akkoord op stopverbod ben nu bezig met Ooststellingwerf of wij borden weer op hun grond mogen plaatsen dat moet ik ff afwachten
Nu in vergadering wordt vervolgd
09:55
De politie maakt een tekst voor hun weekbericht aan waarbij melding wordt gemaakt van de situatie. Er moet een contactpersoon van de gemeente Westerveld bij genoemd worden. Welke naam en contactgegevens kan ik hiervoor doorgeven?
14:50
Voor wat?
15:08
Handhaving?
15:08
Of algemeen
15:08

Odido
21:44
73%
3
[redacted]
laatst gez. 26 aug 2024
situatie. Er moet een contactpersoon van de gemeente Westerveld bij genoemd worden. Welke naam en contactgegevens kan ik hiervoor doorgeven?
14:50
Voor wat?
15:08
Handhaving?
15:08
Of algemeen
15:08
Handhaving, gaat om een intern bericht van de politie.
15:09
[redacted]
15:10
Mobiele nummer en emailadres?
15:12
Zie communicatie lijstje wolf
15:15

Odido 21:45 73%

Wolf FR-DR-GR [redacted]

view/journals/jeep/20/3-4/article-p217_003.xml 14:42

22 nov 2023

[redacted]

Doorgestuurd

Per direct parkeerverbod voor wolvenkijkers in O...

Er is per direct een verbod...

lc.nl

https://lc.nl/friesland/ooststellingwerf/Per-direct-stopverbod-voor-wolvenkijkers-in-Oude-Willem-28764169.html

08:45

~ [redacted]

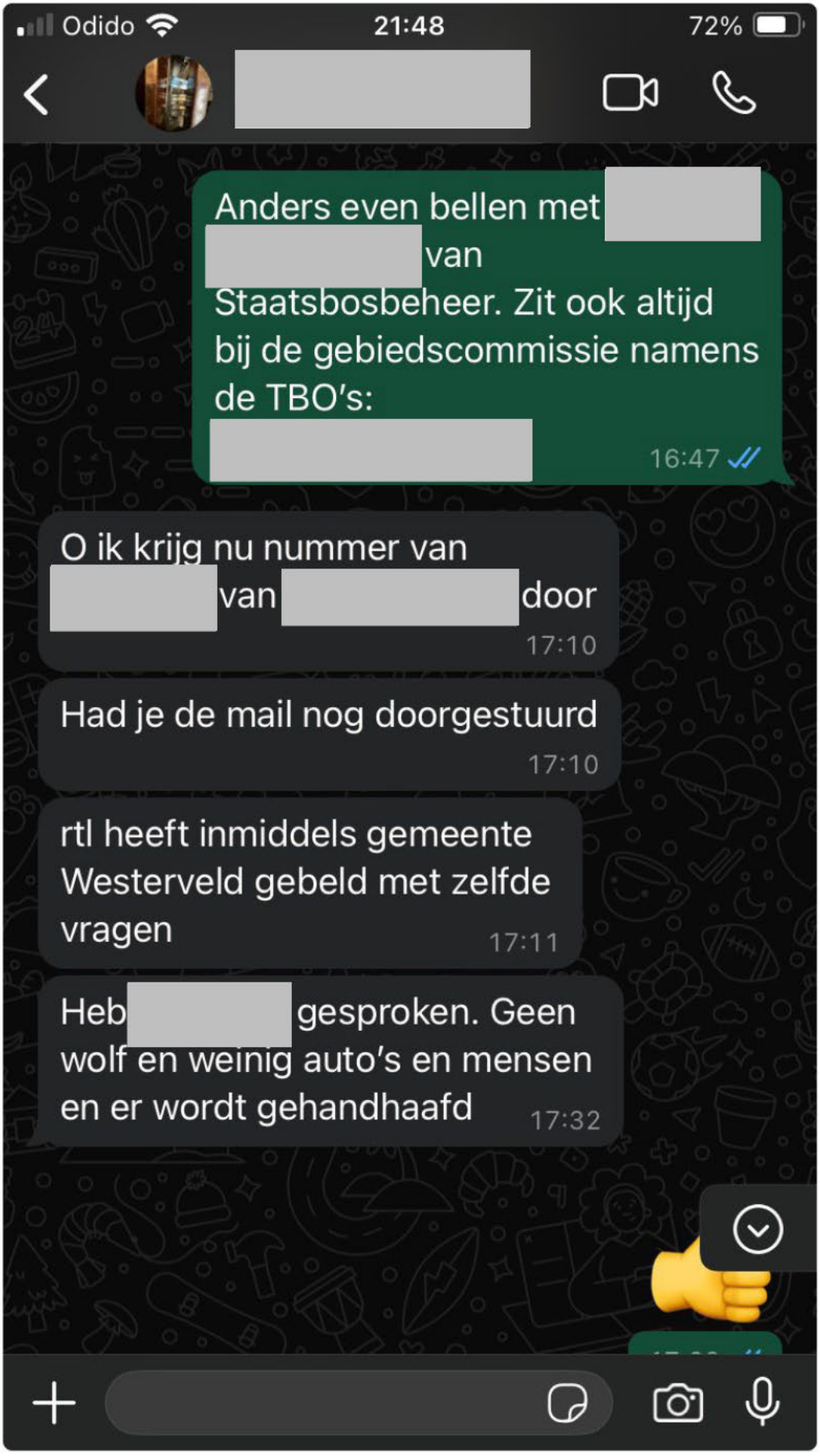
[redacted]

Hebben jullie ook een brief ontvangen van LTO noord over nieuw wolvenbeleid

Ja, is bij ons ook binnengekomen. Ik heb er kennis

Odido
21:47
73%
[redacted]
Ik heb een persvraag van RTL4 gehad zojuist. Weet jij al iets over de effectiviteit van de maatregelen bij Oude Willem en of er nog steeds veel mensen zijn?
15:37
Nee, niets gehoord. Kun je dit aan [redacted] en [redacted] vragen?
16:36
Ik heb gem Westerveld comm gebeld en die weet t ook niet wat stand van zaken is.
16:36
Ik zit nu in een volle stiltecoupé....
16:37
En [redacted] sbb maar neemt niet op
16:37
[redacted] is te druk met [redacted]. Weet alleen dat geen wolf gezien maar niet over auto's en mensen
16:37

Odido
21:48
72%
[redacted]
16:38
Dat zou ik nog kunnen proberen
16:38
Misschien kan hij ff bellen met collega Staatsbos als hij het niet weet...
16:39
Hij is in Duitsland maar zou me straks nummer Staatsbosbeheer sturen
16:43
Hij zit ook in auto net als ik 🙈
16:43
Staan er nog handige telefoonnummers in dat overzichtsdocument "Oude Willem" met alle contactpersonen?
16:44
Dat lukt even niet uit auto 🙈
16:46

Odido
21:48
72%
Anders even bellen met
van
Staatsbosbeheer. Zit ook altijd bij de gebiedscommissie namens de TBO's:
16:47
O ik krijg nu nummer van
van
door
17:10
Had je de mail nog doorgestuurd
17:10
rtl heeft inmiddels gemeente Westerveld gebeld met zelfde vragen
17:11
Heb
gesproken. Geen wolf en weinig auto's en mensen en er wordt gehandhaafd
17:32

Odido
21:49
71%
Zie op deze pagina dat mensen elkaar aanspreken erop 20:27
13 dec 2023
Kan je me even terugbellen? gaat over een advies dat aan me gaf om gedrag natuurliefhebbers Oude Willem aan te passen 13:48
Zou jij voor moeten contacten 14:26
14 dec 2023
Ben jij ook op PH? Ik ben boven op de 2e bij gaan zitten. Nu wel tot half 1 communicatie overleg. 11:35
Vanmiddag vanaf 13 uur ben ik op ph

Odido
21:50
71%
zou die laatste aflevering van jagen en juichen eens moeten luisteren.
12:01
Daar waren ze out of the box aan het denken met een dier gedrag wetenschapper, oa om wolven te verjagen uit de bebouwde kom. Dat er team zou moeten zijn, bijv vrijwillige brandweer die je kan bellen en die wolf wegjaagt bij huizen
12:04
Ook over iets in schapen stoppen zodat wolven misselijk worden van vlees. Nou ja alles mbt gedrag ging het om. Oude Willem kwam er trouwens ook al in voor.
12:05
18 dec 2023

Odido 21:51 71%

Gebiedscommissie...

[redacted]

[redacted]

Doorgestuurd

maandag 11 maart 2024 LEEUWARDER COURANT

fryslân 19

Stappenplan klaar om jonge wolf in Oude Willem te verjagen

Er ligt een gastoe-
ter klaar voor de
ondeugende en

pdf

1 pagina • 292 kB • pdf

15:16

Is dit in afstemming met provincie? 15:17

@[redacted] @[redacted]

[redacted] ? 15:18

Wat is precies je vraag [redacted] ?
Of de journalist contact met ons heeft gehad? 15:22

[redacted]

U

Wat is precies je vraag Caroline? Of de journalist contact met ons heeft gehad?